

Mikko Karhu

**Utopiat ja
utopiankaltaisuus
alue-
kehittämisessä**

ACTA WASAENSIA 483

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

VÄITÖSKIRJA

*joka Vaasan yliopiston johtamisen yksikön suostumuksella esitetään
julkisesti tarkastettavaksi Tritonian Nissi-auditoriossa (K218)
perjantaina 22. huhtikuuta 2022, kello 12.*

Esitarkastajat apulaisprofessori Päivi Rannila
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen yksikkö
Kalevantie 4
33014 TAMPEREEN YLIOPISTO

professori Toni Ahlqvist
Turun yliopisto
Tulevaisuuden tutkimuskeskus
Turun kauppakorkeakoulu
20014 TURUN YLIOPISTO

Julkaisija Vaasan yliopisto	Julkaisupäivämäärä Huhtikuu 2022	
Tekijä(t) Mikko Karhu	Julkaisun tyyppi Artikkeliväitöskirja	
ORCID tunniste	Julkaisusarjan nimi, osan numero Acta Wasaensia, 483	
Yhteystiedot Vaasan yliopisto Johtamisen yksikkö Aluetiede PL 700 FI-65101 VAASA	ISBN 978-952-395-015-3 (painettu) 978-952-395-016-0 (verkkoaineisto)	
	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-016-0	
	ISSN 0355-2667 (Acta Wasaensia 483, painettu) 2323-9123 (Acta Wasaensia 483, verkkoaineisto)	
	Sivumäärä 209	Kieli Suomi
Julkaisun nimike Utopiat ja utopiankaltaisuus aluekehittämisessä		
Tiivistelmä Aluetiedettä ja utopiatutkimusta yhdistelevässä kokoomaväitöstyössä tutkitaan utopian tulkinta- ja käyttötapoja aluekehittämisessä. Utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteoksia ja alueiden kehittämiseen liitettäviä diskursseja ja narratiiveja tarkastelemalla tutkimuksessa selvitetään, miten utopiat toimivat ja käyttäytyvät moniäänisessä yhteiskunnallisen kehittämisen toimintaympäristössä. Työssä tarkastellaan utopioita tai utopiankaltaisuuden piirteitä aluekehittämisessä. Jälkistrukturalistista näkökulmaa soveltava tutkimus koostuu aihepiiriä esittelevästä artikkelista, kahdesta utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoja sekä kahdesta tulevaisuuden kunta-aiheista haastatteluaineistoa tarkastelevasta artikkelista. Työn lähtökohtana on utopian perinteinen määritelmä idealisoituna paikkana. Kirjallisuutta ja haastatteluaineistoa käsitteleviä artikkeleita tarkastellaan utopioita jäsentävällä mallilla sekä teorioilla utopian funktioista ja puhetavoista. Aineistoa analysoidaan tulkitsemalla utopia- ja dystopiakirjallisuudesta johdettuja universaaleja kehittämis-teemoja utopialajeina sekä asiantuntijoiden puhetapoja alueista ja tulevaisuuden kunnasta. Aineiston perusteella löydettiin viisi utopialajia. Varsinaisia aitoja utopioita ovat ideaaliutopiat ja aateutopiat. Lisäksi utopialajeina tunnistettiin utopiankaltainen radikaalikuvitteellisuus, institutionaalinen utopiankaltaisuus ja diskurssiutopia. Utopia- ja dystopiakirjallisuuden ideaaliutopiat ja aluekehittämisen puhetapojen diskurssiutopiat näkyvät alueiden kehittämisessä vaihtoehtoisina tulkintoina paikoista ja niiden merkityksistä. Utopiat ovat toivon, kritiikin ja muutosten välineitä, jotka sopivat myös suostutteluun. Ideaaliutopia edustaa kuviteltua realiteeteista irtautumista, joka sopii luovaan ajatteluun edustaen kehittämisen toivottua tai välteltävää lopputulosta. Utopiat tuovat yhteiskunnalliseen keskusteluun vaihtoehtoisuutta. Laajaan ja vaikutusvaltaiseen toimintaan voi sisältyä aateutopioiden piirteitä. Radikaalikuvitteellisuus, institutionaalinen utopiankaltaisuus ja diskurssiutopiat eivät ole varsinaisia utopioita, mutta näkyvät alueyhteisöjen, alueellisten organisaatioiden ja järjestöjen tavoitteissa eri muodoissaan. Radikaalikuvittelisuus hahmottaa rohkeita kaukaisen tulevaisuuden mahdollisuuksia. Institutionaalinen utopiankaltaisuus merkityksellistää yhteisöllisyyttä idealistisilla piirteillä. Diskurssiutopioilla voidaan vähätellä kehitysideoita, mutta myös edistää niitä ja moniäänistä keskustelua.		
Asiasanat utopia, utopiankaltaisuus, paikka, alue, aluekehittäminen, narratiivi, puhetapa		

Publisher Vaasan yliopisto	Date of publication April 2022	
Author(s) Mikko Karhu	Type of publication Doctoral thesis by publication	
ORCID identifier	Name and number of series Acta Wasaensia, 483	
Contact information University of Vaasa School of Management Regional Science P.O. Box 700 FI-65101 Vaasa Finland	ISBN 978-952-395-015-3 (print) 978-952-395-016-0 (online) https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-016-0	
	ISSN 0355-2667 (Acta Wasaensia 483, print) 2323-9123 (Acta Wasaensia 483, online)	
	Number of pages 209	Language Finnish
	Title of publication Utopias and utopia-likeness in regional development	
Abstract <p>This doctoral thesis combines regional studies and utopian studies by exploring interpretations and uses of the idea of utopia in regional development. The most well-known definition of utopia as an idealized place was selected as a starting point. By examining the classics of utopian and dystopian literature, alongside discourses on regional development policy, the study clarifies the role of utopias in today's society that is characterized by polyphony. Traits of utopias and utopia-likeness in regional development are examined.</p> <p>The approach of the study is based on post-structuralism. The study consists of a summary and five articles. One article introduces the utopian perspective on regional development policy. Two articles explore the classics of utopian and dystopian literature. The other two articles deal with discourses on future municipalities based on the analysis of data gathered via themed interviews. The data are scrutinized through models and theories categorizing utopias and explaining their functionality and discursive nature. Research material is also analyzed by interpreting universal themes related to development theories and ideas derived from utopian and dystopian literature. The themes are finally defined as utopia types.</p> <p>Five types of utopias were defined and the following labels applied: 1) ideal utopias and 2) ideology utopias were categorized as true utopias. 3) Radical imagination, 4) institutional utopia-likeness and 5) discourse utopia were categorized under utopia-likeness. Ideal utopias represented in utopian and dystopian literature, and also discourse utopias, emerge in developing regions, expressing alternative interpretations on places and their meaning. Utopias are tools for hope, critiques, change activators, persuasions, and alternatives. Ideal utopias break away from reality and are intellectual tools to spur creative thinking by visualizing wished for and feared outcomes. Ideology utopias are involved in large-scale and influential activity. They are manifest in the ambitions of regional communities and organizations. Radical imagination explores the possibilities of a far distant future. Institutional utopia-likeness gives functionality and meaning to the community. Finally, discourse utopias are used to both undermine and promote ideas of development and inclusive discussions.</p>		
Keywords utopia, utopia-likeness, place, region, regional development, narrative, discourse		

ESIPUHE

Tämän väitöskirjan valmistamisen aloitti hiljattain maisteriksi valmistunut isokyröläisnuori vuonna 2012. Tutkimusintoa pursunnut kaveri ilmoittautua jatko-opiskelijaksi päätettyään tehdä väitöskirjan tulipa eteen millaisia haasteita hyvänsä. Jälkeenpäin saattaisi ajatella, että sehän sujui hienosti. Näin yksinkertaista se ei ollut. Tutkimusmatkalla päättäväisyyttä koettelivat vaikea aihevalinta ja elämän kuuluvat arkiset haasteet. Lopulta ei ollut selvää, toteutuuko työ. Ilman yhteistyön voimaa tämä väitöskirja olisi voinut ironisesti olla sitä, mitä se tutkii – utopia.

Tutkimusaihe kypsyi pitkään. En jatkanut edeltävistä opinnäytetöistäni tutun muuttoliikkeen tutkimista. Halusin toisenlaisesta aiheesta uusia haasteita ja intoa. Etsin inspiraatiota muun muassa filosofiasta, elokuvista ja kaunokirjallisuudesta. Kiinnostuin ensin elämystaloudesta ja sen merkityksestä Pohjanmaalla. Tuo suunnitelma ei edennyt, mutta johdatti tähän aiheeseen. Kiinnostuin utopioista sanan tultua vastaan elämystalouden oppikirjassa. Se herätti minussa yleisen ennakkoluulon, jonka mukaan ihannepaikat ovat haihattelua. En ollut vielä tietoinen sanan alkuperästä, sisältörikkaista tulkinnoista ja varsinkaan siitä, miten merkittävästä asiasta on kysymys aluekehittämisessä. Utopia kiehtoi siksikin, että se muistutti mielikuvitusrikkaasta lapsuudestani. Alkoi tapahtua, kun ohjaajani Ilkka Luoto ehdotti tutustumista Thomas Moren klassikkoteokseen *Utopia* ja sen liitoksista paikkatutkimukseen. *Utopia*- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteoksia paikkakuvausina tutkinut lisensiaatintyöni valmistui vuonna 2016. Vaasan yliopisto kiitti valitsemalla minut tohtorikoulutettavaksi. Monografisen lisensiaatintutkimukseni hiominen väitöskirjaksi olisi ollut helppo tie, mutta halusin kirjoittaa artikkeliväitöskirjan. Jälkiviisaalle turhankin rohkea muutos pidensi valmistumista. Värikkäiden vaiheiden kautta lopulta syntyi tämä viiden artikkelin kokoomaväitöskirja.

Kiitän ensimmäisenä henkilöä, joka näki minussa väitöskirjan tekijän potentiaalin ja on käyttänyt eniten aikaa johdattamiseen maaliin. Yliopistonlehtori Ilkka Luoto on innostanut, neuvonut ja antanut tarvittavaa kritiikkiä matkan varrella. Kiitän lisäksi niistä lukuisista kiintoisista keskusteluista, joita olemme käyneet väitöstyöhöni liittyvistä aiheista. Kiitos kuuluu myös työni toiselle ohjaajalle, kauan aluetieteen professorina toimineelle ja pro graduni työni luotsanneelle Seija Virkkalalle. Seijan kokemus antoi arvokkaita vinkkejä tutkimuksen eri vaiheissa. Esihenkilönäni toimiessaan hän myös varmisti työskentelyni näkymisen tuloksina.

Kiitän esitarkastajia professori Toni Ahlqvistiä ja dosentti Päivi Rannilaa rakentavasta kritiikistä ja neuvoista, joita tarvittiin työni kehittämiseksi väitöskirjan arvoiseksi. Päiville lausun kiitoksen myös suostumisesta ystävällisesti vastaväittäjäksi.

Kiitän vertaistuesta aluetieteen kollegoitani Antti Mäenpäättä, Tuomas Honkaniemeä, Johanna Kalliokoskea, Hanna Heinoa sekä väitöstyöni aikana virkaan astunutta esihenkilöä Johanna Hautalaa ja lähiesihenkilöä Helka Kalliomäkeä. Anttia kiitän yhteisprojekteistamme ja mallikkaasta esimerkistä, joka on innostunut ahkeroimaan väitöstyö loppuun. Keskustelut Tuomaksen kanssa jakamistamme tutkimusmielenkiinnoista ovat piristäneet työskentelyäni. Perusopintoajoilta tuntemalleni Niklas Lundströmille kiitokset yhteistyöstä ja tuesta. Kiitokset myös väitöstyöni yksittäisiä artikkeleita edistäneille julkisjohtamisen professori Esa Hyyryläiselle ja Oulun yliopiston dosentti Juha Ridanpäälle. Ridanpäättä kiitän avusta kaunokirjallisuuden tutkimusta koskeviin osiin väitöstyössäni. Opintopäällikkö Marja Vettenrannan ansiosta opintobyrokratia ei ole häirinnyt työskentelyäni. Eläkepäiviään viettävälle emeritusprofessori Hannu Katajamäelle ja professori Tommi Lehtoselle kiitos jatko-opiskeluintoa ruokkineista luennoista!

Väitöstyölleni välttämättömiä edellytyksiä ovat olleet antamassa Vaasan yliopisto tarjoamalla tohtorikoulutettavan pestiä sekä apurahaa myöntäneet Suomen Kulttuurirahaston alainen Etelä-Pohjanmaan rahasto ja Vaasan yliopistosäätiö. Ilman näitä resursseja tutkimukseni olisi jäänyt kesken. Väitöstyölleni oivalluksia antaneista seminaareista, konferensseista ja muista tapahtumista muistan erityisellä lämmöllä kunta ja hallinnon tutkimuksen tiedepäiviä sekä maantieteen päiviä, jonka järjestämiseen Vaasan yliopistolla pääsin osallistumaan vuonna 2019.

Työyhteisön ulkopuolinen tuki on ollut kullanarvoista. Kiitän pitkäaikaisia ystäviäni kannustuksesta! Varhaislapsuudesta asti paras ystäväni Mikko Kujanpää on ollut tukemassa hyvinä kuin huonoina aikoina. Yläasteajoilta tuntemani Tero AlaNikkola ja Peter Trompari ovat tarjonneet mieltä virkistävää taustatukea uurasukselleni.

Äitiäni *Arja Karhua* kiitän kaikesta! Hänen urheutensa paljon vaikeammissa elämänhaasteissa isäni omaishoitajana ja perheemme tukipilarina on antanut rautaisen motivaation, jolla päätin saattaa työni loppuun.

Omistan tämän saavutuksen äidilleni ja isälleni.

Isossakyrössä ajatuspajallani 24.1.2022.

Mikko Karhu

Sisällys

ESIPUHE	VII
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimustehtävä	1
1.2 Tutkimuksen tieteenala ja tarkastelutapa.....	6
1.3 Tutkimuksen rakenne ja rajaukset	9
2 TUTKIMUSARTIKKELIT	13
2.1 Artikkelien tutkimustehtävien määräytyminen	13
2.2 Artikkelien kuvaukset	14
2.2.1 Utopia, utopismi ja paikan tutkimus	14
2.2.2 Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit	14
2.2.3 Space, power and happiness in the utopian and anti- utopian imaginations	15
2.2.4 Tulevaisuuden kunta kehitty organisatioparadoksien ristiaallokossa	15
2.2.5 Utooppinen puhunta alueiden kehittämisessä: raakamekanismia, kaukoarvailua ja satumaakaipuuta. 16	
2.3 Artikkelien sisältötiivistelmät ja tehtävät tutkimuksessa	17
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	19
3.1 Aluekehittäminen ja utopia.....	19
3.1.1 Alueiden määrittäminen ja kehittäminen	19
3.1.2 Utopia, alue ja paikka.....	24
3.1.3 Utopian tunnusmerkit	29
3.2 Utopiat ja utopiankaltaisuus aluekehittämisessä.....	32
3.2.1 Utopian ja utopiankaltaisuuden lajit	33
3.2.2 Utopian diskursiivinen käyttö	40
3.2.3 Utopian funktiot-teoria.....	46
4 METODOLOGIA.....	49
4.1 Jälkistrukturalismin tieteenfilosofia.....	49
4.1.1 Alue, tila ja utopia jälkistrukturalismissa	53
4.1.2 Ideaali kielen välittämänä	57
4.1.3 Jälkistrukturalismin valintaperuste	59
4.2 Tutkimusaineisto ja analysointimenetelmät	63
4.2.1 Tutkimusaineisto	63
4.2.2 Analysointimenetelmät.....	66
5 TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSIEN YHTEENVETO	71
5.1 Utopia- ja dystopiakirjallisuus ja aluekehittäminen	71
5.1.1 Thomas Moren Utopia	71
5.1.2 Utopia-teos ja aluekehittäminen	77
5.1.3 Uljas uusi maailma ja Vuonna 1984.....	81
5.1.4. Uljas uusi maailma, Vuonna 1984 ja aluekehittäminen. 86	
5.2 Aluekehittämisen asiantuntijoiden puhetapojen tulkinta.....	88
5.2.1 Aluekehittämisen puhettavat diskurssiutopioina	89

5.2.2	Utopiat, utopiankaltaisuus ja keskustelu tulevaisuuden kunnasta.....	92
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	96
6.1	Utopian tulkinta- ja käyttötavat aluekehittämisessä	96
6.2	Utopiat ja niiden paradoksisuus aluekehittämisen ideassa ja käytännössä.....	98
6.3	Loppupäätelmät ja suositukset aluekehittämiselle	100
	LÄHTEET.....	102
	ARTIKKELIT.....	128

Taulukot

Taulukko 1.	Artikkelien tutkimuskysymykset, aineistot, tutkimusmenetelmät ja keskeiset johtopäätökset.....	18
Taulukko 2.	Utopian määritelmien tulkintasisällöt.....	26
Taulukko 3.	Paikan tulkinta jälkistrukturalismissa ja kriittisessä realismissa.	27
Taulukko 4.	Alueiden aika-, tila- ja kokemusulottuvuuden merkityksellistäminen ja tulkinta	27
Taulukko 5.	Utopian, skenaarion ja vision erot.....	31
Taulukko 6.	Utopian ja utopiankaltaisuuden lajit aluekehittämisessä.....	35

Artikkelit

- [1] Karhu, M. (2019). Utopia, utopismi ja paikan tutkimus. *Alue ja Ympäristö* 48:1, 117–123.
- [2] Luoto, I. & Karhu, M. (2018). Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit. *Terra* 130:2, 69–81.
- [3] Karhu, M. & Ridanpää, J. (2020). Space, power and happiness in the utopian and anti-utopian imaginations. *Literary Geographies* 6:1, 119–137.
- [4] Hyyryläinen, E., Karhu, M. & Luoto, I. (2018). Tulevaisuuden kunta kehittyy organisaatioparadoksien ristiaallokossa. *Focus Localis* 1/2018, 8–21.
- [5] Karhu, M. (2020). Utooppinen puhunta alueiden kehittämisessä – raakamekanismia, kaukoarvailua ja satumaakaipuuta. *Alue ja Ympäristö* 51:1, 162–178.

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimustehtävä

Utopia tuli tunnetuksi Thomas Moren vuonna 1516 julkaisemasta kirjasta. Teos antoi tieteessä ja arjessa tutulle käsitteelle tunnetuimmat olematonta ja onnellista paikkaa (Levitas 2010: 3–6, Lahtinen 2017) tarkoittavat merkitykset. Moren seipitämällä sanalla (Vieira 2010: 3) alettiin kutsua vallitsevista olosuhteista irtautuvia kuviteltuja paikkoja kuten kaunokirjallisuuden ihanneyhteiskuntia. Kiehtovan ja arvoituksellisen käsitteen tutkimiseen ovat sittemmin osallistuneet perinteiset ja uudemmat yhteiskuntatieteet. Nykyisin tieteellistä tietoa utopioista tuotetaan utopioita tutkivassa poikkitieteellisessä tiedeyhteisöissä (The Society For Utopian Studies) (mm. Sargent 2010, Levitas 2010). Utopiatutkimus on kiinnostunut utopiakirjallisuudesta, utopioiden merkityksestä yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa (mm. Lakkala 2017, Mannheim 1979, Marcuse 1955) ja niin kutsutuista utopiayhteisöistä (mm. Sargisson & Sargent 2004), joita aluetutkimuskin on tarkastellut (mm. Taylor 1998). Yhteiskuntamaantiede ja aluekehittämisen tutkimus kiinnostuivat utopiasta osana tilan ja paikan tutkimusta 1970-luvulla (Williams 1977) perinteen jatkuessa edelleen (mm. Harvey 2000, Pinder 2013). Utopia on kiinnostanut myös kirjallisuuden maantiedettä (Ridanpää 2005), tulevaisuudentutkimusta (Rubin 2020b) sekä alue- ja paikkatutkimusta (Ameel & Neuvonen 2016).

Utopia mainitaan usein keskusteluissa muun muassa alueellisten ja paikallisten asuin- ja työyhteisöjen kuten kuntien sekä alueellisten organisaatioiden kehittämisestä sekä alueiden suunnittelussa ja kehittämisspolitiikassa (mm. Katajamäki 2016, Moisio 2012: 43). Valtioiden (mm. Andersson 1991) ja yhteiskuntien (mm. Foucault 1986) kuvailuissa utopia nousee myös usein esille. Se liittyy lisäksi keskusteluihin alueiden kehittämisen haasteellisuudesta ja ristiriitaisesta luonteesta (vrt. Sotarauta 1997, Lundström 2015). Nämä pintapuoliset luonnehdinnat eivät selitä utopioiden merkitystä ja hyötyä sekä suhdetta sen vastatermiin dystopiaan. Tutkimukseni paikkaa tätä tutkimusaukkoa tavoitteena vastata näihin kysymyksiin:

1. Millaisia tulkinta- ja käyttötapoja utopialle voidaan löytää aluekehittämisessä?

2. Miten utopiat ja niiden paradoksisuus näkyvät aluekehittämisen ideassa ja käytännön aluekehittämisessä?

Utopia on haastava käsite, koska sille ei ole yksiselitteistä selkeää määritelmää (Lakkala 2017: 14, Levitas 2010: 3–6). Tämän vuoksi aluekehittäminenkin saattaa vaikuttaa kuin se olisi ”pelkkää utopiaa”, koska mitä tahansa alueita kehittävää ideaa, tavoitetta tai muuta tulevaisuuteen kohdistuvaa toimintaa voidaan verrata jostain näkökulmasta utopiaan. Arkikielessä utopiaa käytetään osoittamaan ajatuksen olevan korkealentoinen tai ”normaalin” ymmärryksen vastainen. Utopiatutkimuksessa utopian käsite (u = ei, topos = paikka) on yleistä käsitystä monitulkintaisempi (mm. Levitas 2010: 2–3, Levitas 2003: 1–3). Utopiatutkija Ruth Levitas (2010: 3–6, 2000: 198) on todennut, että ei-paikka (ou = ei + topos = paikka) voidaan tulkita tavoittamattomaksi paikaksi, jolloin utopialla on sen tunnetuin merkitys paikkana, joka ei toteudu. Utopia voi myös merkitä hyvää paikkaa (eu = hyvä/onnellinen + topos = paikka), jolloin se voi tarkoittaa pientäkin edistystä vertailukohtaan. Utopian vastakohtana pidetään dystopiaa eli välteltävää paikkaa (Claeys & Sargent 1999: 1–2, Kumar 2003: 63–64). Yhden utopia voi olla kuitenkin toisen dystopia, mikä on tunnetuin utopian paradoksi (Kumar 2013: 93–94, Mårtensson 1991: 478–480).

Utopiaa tarkastellaan määrittelemällä se idealisoiduksi paikaksi. Tämä Moren teoksesta tulkittu utopian perinteinen merkitys on syntynyt yhdistelemällä ei-paikan ja hyvän paikan määritelmät (mm. Levitas 2010: 3–4). Tästä lähtökohdasta hahmotetaan, millainen ilmiö utopia on kielellisenä ja kielellisenä vaikuttamisena ymmärrettyssä aluekehittämisessä. Aluekehittämisessä monet toimijat eli alueella asuvat, työskentelevät ja elävät ihmiset erilaisiksi organisaatioiksi, yhteisöiksi ja ryhmiksi järjestäytyneinä pyrkivät viemään alueita kohti suuntaa, jota pitävät kehityksenä (mm. Sotarauta, Beer & Gibney 2016: 190–191, Luoto & Virkkala 2017, Vartiainen 2016) eli muutoksena kohti tulkittua ideaalista aluetta. Tämä kuvitteellinen alue on täsmällisemmin paikka. Paikka on luonteva lähtökohta alueen ymmärtämiselle, koska utopian käsite sisältää kreikankielisen paikkaa tarkoittavan sanan, topos. Alueita on alettukin tarkastella paikkoina, kielellisesti merkityksellistettyinä, elettyinä ja koettuina tiloina (Kymäläinen 2006: 203–205, Sack 2010). Alueet saavat toimijoiden antamia erilaisia paikkatulkintoja, joilla elinympäristöä merkityksellistetään kokemusten sanoittamisella, arvoilla ja käytännöllä kyläyhteisöistä, kuntiin, valtioihin ja globaaliin toimintaympäristöön saakka (mm. Paasi & Metzger 2016).

Utopioiden ja utopiankaltaisuuden käyttötapoja ja toimivuutta diskursiivisena toimintana ymmärrettyssä alueiden kehittämisessä arvioidaan historiallisilla ja nykyisillä aluekehittämisimerkeillä sekä niiden jäsentelyllä. Tutkimus selittää sitä, miten utopiat ja utopiankaltaisuus vaikuttavat aluekehittämiseen ja miten niitä käytetään muun muassa utopiankaltaisuuteen lukeutuvina diskursiivisina käytäteinä, jotka lainaavat idealisoidun paikan hohdetta käyttämällä siihen liitettäviä

ominaisuuksia muun muassa suostutteluun. Tutkimuksessa perustellaan se, että diskurssiutopiat eivät ole tarkoitettuja kirjaimellisesti ymmärrettäviksi, vaan uudistamiseen suostutteleviksi kerronnan ja puhumisen tavoiksi, joista käytetään esimerkkinä aluekehittämisen asiantuntijapuhetapoja. Idealiutopiat tarkoittavat tutkimuksessa utopian käsitteen tunnetuinta tulkintaa toteutumattomana ideali-soituna paikkana ja niitä edustavat tarkasteltavat utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteokset *Utopia*, Vuonna 1984 ja *Uljas uusi maailma*. Idealiutopiat ja nk. aateutopiat ovat aitoja utopioita. Muut utopialajit tulkitseen utopiankaltaisuudeksi.

Tulkintani utopiasta kytkeytyy diskurssin käsitteeseen, joka tarkoittaa laajasti ymmärrettynä mitä tahansa kirjoitettua tai puhuttua kommunikointia (Cambridge Dictionary 2021, Fairclough 1992: 129–130). Se voi pitää sisällään miltei kaikki kielenkäyttötavat, narratiivit ja puhunnan eli vakiintuneet tavat puhua tietystä asiasta kuten politiikasta, yhteiskunnasta tai alueista sekä puhetaavat, joita kielellinen viestintätilanne tuottaa. Tarkoitin diskurssilla pääasiassa aluekehittämisen asiantuntijoiden puhetapoja, mutta diskursseilla viitataan myös vakiintuneimpiin yhteiskunnallisiin tapoihin puhua alueista. Narratiiveja käsitellään juonellisina kertomuksina (vrt. Abbott 2002: 1–2), jotka tässä työssä ymmärretään lähinnä utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteoksina. Niin narratiivit kuin puhetaavat ja puhunta voivat välittää alueista idealisoitua käsitystä. Tietynä hetkenä vahvan aseman saanut valtapuhunta (mm. Davoudi 2018: 97–99, Paasi 2010a: 11–12, Raynor 2018: 112–115) tai valtdiskurssi (mm. Foucault 1980, Hall 1997: 44–47) vaikuttaa tapoihin puhua alueista. Valtadiskursseihin taas vaikutetaan tuottamalla niille kilpailevia ja rinnakkaisia diskursseja muun muassa suunnitelmilla, lausunnoilla, kaavoilla ja narratiiveilla. Narratiivit puolestaan kuvaavat kuvitteellista paikkaa alueyhteisöinä. Nämä paikat sisältävät kuvauksia ihmisten vuorovaikutuksesta jaetussa, hallitussa ja rajatussa elinympäristössä (Brousseau 1994: 334, Ridanpää 2005). Näin narratiivit myös muuttavat tulkintoja alueista ja niiden kehittämisestä.

Tarkastellusta Moren teoksesta sai alkunsa ihannepaikkoja kuvaileva utopiakirjallisuus ja sen vastapainoksi 1800- ja 1900-luvulla muotoutunut apokalyptisiä paikkoja kuvaileva dystopiakirjallisuus (mm. Claeys & Sargent 1999: 1–2, Kumar 2003: 67). Nämä kaunokirjallisuudessa kuvatut idealisoidut ja apokalyptiset paikat ovat yksi narratiivinen muoto perusteellisemmasta inhimillisestä piirteestä kuvitella vallitsevat olosuhteet nykyistä paremmiksi tai huonommiksi (mm. Sargent 2010, Levitas 2010). Ihmistoiminta on perustunut ammoisista ajoista lähtien siihen, että tulevaisuuteen pyritään varautumaan kuvittelemalla millainen se saattaa olla. Ihminen kuvittelee tulevaisuuden perustuen kielellä rakentamaansa ymmärrykseen nykyhetkestä ja menneisyydestä, minkä taustalla puolestaan on vallan säilyttämi-

seen ja lisäämiseen kytkeytyviä tavoitteita tulevaisuuden ohjaamiseksi halutunlaiseksi (mm. Foucault 1984). Utopia vallitsevien olosuhteiden kuvittelemisena toisenlaisiksi on kielellisen vuorovaikutuksen ilmiö, jollaisena sitä tarkasteltu vain niukasti. Suhteutettuna kielellisen suostuttelun ja vakuuttamisen tapoihin (ks. Barthes 1975, Billig 1996: 87–88) utopioista tulee käytännöllisiä välineitä (ks. Levitas 2010), joilla vaikutetaan tulevaisuuteen kritisoidulla nykyhetkellä ja sytyttämällä muutoshalu.

Utopioiden luonteesta ideaperäisenä, kielellisesti tulkittuna ja alueisiin vaikuttamaan pyrkivänä ilmiönä on tehty alustavia pohdintoja utopiatutkimuksessa (mm. Houston 2007, Marcuse 1978, Portolano 2012). Tutkimuksessani sovelletussa jälkistrukturalistisessa tieteenfilosofiassa ja sen aluetutkimustulkinnoissa on annettu viitteitä siitä, että idealisoidut paikat ovat kielellisiä ilmiöitä, jotka ovat valankäytön välineitä ja edistävät siten kielenkäyttäjän tavoitteita (mm. Andersson 1991, Barthes 1975: 10–11, Beverungen 2006, Foucault 1972, Gregory 1994: 18–20). Utopiat ovat tulkinnassani alueista puhumisen tai narratiivisen merkityksellistämisen sisältämiä realisoitumattomia aineksia, joilla pyritään vaikuttamaan alueisiin. Parhaita esimerkkejä ideaaliutopioista ovat kaunokirjallisten teosten ihanteellistetut ja välteltävät paikkakuvaukset. Näkemyksessäni määrättyt puheta- vat alueista ja paikoista taas tuottavat utopiankaltaisen tulkinnan (vrt. Ridanpää 2005, Tyner 2004: 130–132). Tätä vahvistaa tieteellinen näkemys (mm. Portolano 2012), jonka mukaan kieli voi tuottaa utopiasen tulkinnan eli yleistävän, polarisoivan ja kirjaimellisesti tulkittuna realisoitumattoman käsityksen kielenkäytön kohteesta. Luenkin polarisoinnin, yleistämisen ja vakiinnuttamisen ominaisuudeksi (ks. Bloch 1986, Shermer 2019), jotka ovat peräisin kyvystä kuvitella ja käsitteellistää paikkoja idealisoituina.

Utopia- ja dystopiakirjallisuuden paikat edustavat ideaaliutopiaa, mutta ovat myös laajoja diskursiivisesta todellisuudesta ammentavia ja juonellisia yksityiskohtia sisältäviä kertomusmaailmoja (vrt. Ridanpää 2005: 8–12, Waugh 1985). Teoksissa kuvatut ainekset ja juonelliset piirteet yhdessä tekevät niistä jäljentämättömän ja realisoitumattoman kokonaisuuden, mutta niissä voidaan kuvata myös asioita, jotka heijastavat utopiankaltaisuutta ja realisoitavissa olevia yksittäispiirteitä. Kirjallisuuden maantieteen mukaan kaunokirjallisuudessa kuvatun ja sen ulkopuolisen itsessäänkin kielellisillä tulkinnoilla rakennetun maailman välille ei voida tehdä jyrkkää eroa (Karhu 2016: 15, Ridanpää 2005: 8–9, Waugh 1985). Kirjoittamista, edes fiktiivistä, ei voida tyystin erottaa ajasta ja paikasta, joissa ne kirjoitetaan (mm. Phillips 1993: 185–190). Kaunokirjallisuudessa kuvatut paikat sisältävät hyväksytyjä, kriittisiä ja tarkoituksettomia piirteitä vallitsevista olosuhteista,

joita kirjateos pyrkii ja pystyykin muun muassa kritisoimalla muuttamaan. Utopiakirjallisuudella on lisäksi vahvempi sidos ja muutospyrkimys sen hetkiseen yhteiskuntaan ja alueisiin kuin muulla kaunokirjallisuudella (Houston 2007).

Utopia on tärkeä tutkimuskohde alueiden kehittämisessä useastakin syystä. Aluekehittämisessäkin on ensinnäkin kysymys utopioista siinä merkityksessä, että alueiden kehittäminen on alueiden muuttamista tai toiseksi tulemista, missä myös mielikuvituksella ja sattumalla on roolinsa. Toiseksi aluekehittäjät ovat tekemisissä utopian eutopia-merkityksen kanssa pohtiessaan ihmisyyhteisöjen hyvän elämän edellytyksiä (Katajamäki 2016: 208). Aluekehittäjät ovat kirjoittaneet paikallisuuksien merkityksestä (Luoto 2016: 205–208) sekä viime vuosina paikkaperustaisesta kehittämisestä (mm. Luoto, Kattilakoski & Backa 2016: 6–11, Luoto & Virkkala 2017: 6–7, Pike 2007: 1143). Utopia-sanaan itsessään sisältyy paikka (topos), jolloin sen voidaan ajatella tarkoittavan idealisoitua paikan kuvaamista. Moren teoksessa kuvatun kuvitteellisen saarelaisyhteisön asukkaiden kerrotaan esimerkiksi organisoituneen paikallisiksi asuinyhteisöiksi (ks. Karhu 2016: 50). Alueiden kehittämisessä utopia yhdistetään paikallisuuksien toivotun tulevaisuuden kuvittelemiseen (mm. Harvey 2000: 158, 190, Katajamäki 2016: 23–24). Kolmanneksi utopiat saatetaan mieltää välteltävässä merkityksessä ei-toivottuina tulevaisuuskuvina, joissa paikkayhteisöistä on tullut huonompia niiden kohdatessa esimerkiksi hallitsemattomia ulkoisia voimia. Tällöin utopia ymmärretään onnettomana paikkana eli dystopiana (vrt. Claeys 2016: 5, 277).

Utopia on aluekehittämiselle kiinnostava sen perinteisessä ja kriittisessä merkityksessä realisoitumattomana ideana paikasta, josta aluekehittäjät puhuvat tai joka ilmenee utopiakirjallisuuden narratiiveina. Monimutkaisessa keskinäisriippuvassa maailmassa utopiaan liittyykin kysymyksiä kuten mikä kaikki on mahdollista, tavoittelemisen arvoista ja kenen näkökulmasta. Tämä voi johtaa kyseenalaistamaan totutut ajattelutavat aluekehittämisessä. Kehitys, josta usein myös käytetään käsitettä uudistus tai reformi (ks. Eskelinen 2011, Katajamäki & Lundström 2012: 23), on selkeä parannus nykytilaan jostain näkökulmasta. Siksi kehitys ja siihen liittyvät valinnat eivät ole tasapuolisia: se mikä on toisille toivottavaa, on muille vähemmän toivottavaa. Alueiden kehittäminenkin heijastaa länsimaista uskoa edistykseen, mikä ohjaa etsimään ratkaisuja alueiden haasteisiin (mm. Moisio 2012: 43–45).

Utopioissa hämmentää se, että ne on yhdistetty sekä järjenvastaisuuteen (mm. Luoto & Karhu 2018: 115) että suureelliseen ratkaisukeskeisyyteen, jossa yhteiskunnasta tai sen osasta uskotaan voitavan tehdä täydellinen (mm. Popper 1963: 357–358). Utopiat yhdistetään kunnianhimoisiin tavoitteisiin ja suunnitelmiin,

joiden onnistumista epäillään. Tämä suhtautuminen näkyy yhäkin aluekehittämissä (mm. Friedmann 2000: 463–465). Käsitteenä utopian käyttökelpoisuutta on pyritty lisäämään vähentämällä sen kytkeytymistä saavuttamattomiin päämääriin (mm. Lakkala 2018: 12–13) ehdottamalla tilalle harkittua lähitulevaisuuden suunnitelmaa eli protopiaa (Shermer & Wedding 2015, Shermer 2018). Vastaavaan tarkoitukseen on ehdotettu myös konkreettisen utopian käsitettä (mm. Bloch 1985, Lakkala 2014: 91–93). Tulevaisuudentutkimuksessa on käytetty osallistavaan ja tavoitteelliseen tulevaisuuden ennakoimiseen viittaavia käsitteitä kuten skenaario ja visio, joiden on esitetty jopa korvanneen maineeltaan 1900-luvulla kolhiintuneet utopiat (ks. Hyyryläinen 2019, Hoch 2014, Sargent 2010).

Idealistiset ja realisoitumattomat piirteet kuitenkin kuuluvat aluekehittämiseen muun muassa etsittäessä keinoja alueiden tavoiteloiksi ja uudistamiseksi. Alueita ja niiden kehittämistä määrittävät diskurssit kuten vakiintuneet tavat puhua alueista (Brown, Rapper & Webster 2017: 3–5, Davoudi 2018: 99–100) ja aluekehittämisen asiantuntijoiden puhettavat herättävät mielenkiintoa, mutta aiheuttavat myös epäilyksiä sisältämillään idealisoiduilla käsityksillä muun muassa siitä mitä alueiden tulisi olla ja millaisiksi niitä pystytään kehittämään. Aluekehittämisessä on edelleen korkealentoisia tavoitteita, jotka näyttäytyvät uusliberalistisina diskursseina esimerkiksi älykaupunkien, digitalisaation ja verkostoitumisen avaimina tulevaisuuksina (mm. Anthopoulos 2017, Grossi & Pianezzi 2017, Massey 2007, Sterling, Jost & Harding 2019: 1–4). Alueista puhumisesta eivät ole poistuneet uhkakuvatkaan, jotka elävät sitkeästi digitaalisen valvonnan, terrorismin, sotien ja ilmastonmuutoksen nostamina huolina. Aluekehittäminen ei ole kuitenkaan ”pelkkää utopiaa”, vaan utopialle on asetettava tiukemmat kriteerit ja lisäksi määriteltävä, mikä ei ole utopiaa, mutta omaa sen piirteitä eli on utopiankaltaista.

1.2 Tutkimuksen tieteenala ja tarkastelutapa

Tutkimukseni on hallinnollista näkökulmaa hyödyntävä aluetieteellinen tutkimus, jossa yhdistellään kyseisen tieteenalan ja utopiatutkimuksen näkemyksiä tutkittavasta aiheesta. Hyödynnän kuitenkin useiden tieteenalojen käsityksiä tutkituista ilmiöistä. Tutkimuksessa hyödynnetään kirjallisuuden maantiedettä (Ridanpää 2005, Phillips 2002), utopiatutkimusta (mm. Levitas 2010), aluekehittämisen ja paikan tutkimusta (mm. Kymäläinen 2006, Luoto 2008, Sotarauta 2019) ja tulevaisuudentutkimusta (mm. Rubin 2020b, Dufva ym. 2019). Kirjallisuuden maantiede on tärkeä osa tutkimusta, koska se tarkastelee Moren klassikkoteoksen kaltaisia utopiakirjallisuudeksi kutsuttuja kaunokirjallisia tekstejä sekä niissä kuvattuja maantieteellisiä ilmiöitä, paikkatulkintoja ja aluekehittämisen teemoja (mm.

Karhu 2016: 173–175, Ridanpää 2005). Kaunokirjallisuuden kuvaamia maantieteellisiä ilmiöitä tarkasteleva tutkimussuuntaus syntyi humanistisen maantieteen koulukunnasta, joka erottautui 1970-luvulla omaksi tutkimussuuntaukseksi painottamalla inhimillistä tulkintaa tärkeimpänä tietolähteenä (Cresswell 2013: 110–111, Tuan 2004: 20–26). Alue- ja paikkatutkimus ovat tärkeitä määriteltäessä alueiden dynamiikkaa ja kehittämistä. Tätä pyrin ymmärtämään utopiatutkimuksen näkökulmilla.

Utopiatutkimus ja tulevaisuudentutkimus ovat poikkitieteellisiä ja osittain päällekkäisiä tieteitä, joita yhdistää kiinnostus tulevaisuudesta. Utopia kuuluu kummankin tieteenalan käsitteistöön, mutta utopiatutkimus tarkastelee sitä syvemmin. Tulevaisuudentutkimus on tulevaisuuden ennakoimiseen systemaattisesti pyrkivä tiede (mm. Ahlqvist 2018, Rubin 2020a, O`Toole 2017) siinä missä utopiatutkimus on utopian käsitteen tutkimiseen laajemmin keskittynyt tieteenala (Sargent 2010: 2–5, The Society For Utopian studies 2020). Utopiatutkimus on jaettu utopiakirjallisuuden (literary utopia), utopiayhteisöjen ja -kokeilujen (utopian practice) sekä utopioiden yhteiskunnalliseen merkityksen tutkimiseen (utopian social theory) (Sargent 2010: 5–7). Skenaario ja visio ovat tulevaisuudentutkimuksen terminologiaa, vaikka niihin viitataan utopiatutkimuksessakin (mm. Levitas 2010: 46, 151–153). Utopian vertaileminen skenaarioon ja visioon helpottaa utopian tunnuspiirteiden hahmottamista.

Aluetiede tarkastelee yhteiskunnan alueellista organisoitumista kuten sitä, miten ihmistoiminta vuorovaikutuksessa luonnon kanssa tuottaa erilaisia tilallisesti muodostuvia ja tilaan sijoittuvia ilmiöitä (Virkkala & Koski 2009: 1–2). Tilan lisäksi aluetieteen keskeinen tutkimuskohde on paikka (mm. Luoto 2008: 7–8, Luoto 2014: 141–142), jolla tarkoitetaan fyysiselle sijainnille kokemusarvoa antavia yksilöllisiä ja kollektiivisia merkityksiä kuten tunteita, arvoja ja uskomuksia. Aluetieteellä on yhteiskuntamaantieteellisen kytköksensä kautta vahva yhteys yhteiskuntatieteisiin (Virkkala & Koski 2009: 1, Virkkala 2014: 116–118). Tämä ilmenee muun muassa aluekehittämisen kiinnostuksen kohteissa, joita ovat ihmisten, yhteisöjen, kulttuurien, talouden ja ympäristön vuorovaikutussuhteet sekä ilmiöiden sijainti ja levinneisyys sekä yhteiskunnan suunnittelu ja hallinta (Itä-Suomen yliopisto 2020).

Aluekehittäminen on tarkoittanut perinteisesti valtioiden ja julkishallinnon vastuulle kuuluvaa aluesuunnittelua ja aluepolitiikkaa (mm. Jauhiainen & Niemennmaa 2006: 13–14, Moisio 2012, Katajamäki 2011) kuten kaavoitusta ja resurssien kohdentamista heikentyneiden kuntien tukemiseen. Aluekehittämiseksi luokiteltava toiminta on kuitenkin laajentunut muun muassa siksi, että julkishallinto ei enää vastaa yksin alueiden kehittämisestä. Aluekehittämisellä voidaan tarkoittaa

monenlaista toimintaa, joka jollain tavalla pyrkii vahvistamaan alueen elinvoimatekijöitä. Aluekehittämiseen on tullut julkishallinnon lisäksi muitakin toimijoita, kuten alueella toimivat yritykset, yhdistykset ja asukkaat (Katajamäki 2019, Linnamaa & Sotarauta 2000: 26–28). Alueiden kehittämisestä on myös tullut monitasoisempaa, paikallislähtöisempää ja kansainvälisempää (mm. Lintilä 2016: 98–99). Aluekehittäminen on kuitenkin keskeisesti toimijoiden kommunikointiin perustuvaa toimintaa, jonka tarkoitus on parantaa alueita toimijoiden arvolähtökohdientien pohjalta yhteisiä tavoitteita etsien (mm. Sotarauta 2019: 65–66).

Nykyisin alueet tiedostetaan monimutkaisiksi, muuttuviksi ja riskien kanssa kamppaileviksi toimijoiden vuorovaikutusareenoiksi (mm. Lundström 2015: 46, Mäenpää 2020: 3–5), joissa eletään epätietoisuudessa siitä, tuovatko tulevat ajat poutapilviä vai ukkossäätä. Tehtiin millaisia alueita parempaan tulevaisuuteen suuntaavia valintoja hyvänsä, niissä kaikissa on ristiriitoja ja ne voivat epäonnistua (Harvey 2000: 130, Davoudi 2012: 429–430, Sotarauta 1997: 113–115). Toivotun tulevaisuuden varjona ovat riskit ja huoli välteltävästä tulevaisuudesta, jossa asukkailla, organisaatiotoimijoilla tai koko alueella menee huonosti. Aluekehittämiseen onkin tullut mukaan utopian vastakohtakäsitteestä dystopiasta johdettuja välteltäviä tulevaisuuskuvia. Työssäni käsittelen utopioita ja utopiankaltaisuutta ja niiden käyttötapoja aluekehittämisessä.

Tutkimukseni perustuu utopiatutkimuksen (The Society For Utopian Studies 2020) ja aluekehittämisen perinteisiin ja uudempiin teorioihin (Ameel & Neuvonen 2016, Andersson 2006, Harvey 2010). Utopiatutkimuksen koulukunta on poikkitieteellinen tiedeyhteisö, jolla on oma tieteellinen aikakauslehti (Utopian Studies) ja joka järjestää vuotuisia seminaareja jäsenilleen eri tieteenaloilta. Utopiatutkimuksen keskeisiä teoksia ovat muun muassa Ruth Levitasin (2010) *The Concept of Utopia* ja Lyman Sargentin (2010) *Utopia: a very short introduction*. Näissä teoksissa kuten niitä täydentävissä utopiatutkimuksen artikkeleissa (mm. Raven 2015, Suvin 1997) avataan utopian määritelmiä ja sen sisältämiä yhteiskunnallisia tulkintoja, jotka auttavat ymmärtämään utopian merkitystä idealisoituna paikkana ja erottelemaan sen utopiankaltaisuudesta aluekehittämisessä. Käsittelem tulevaisuudentutkimuksen tieteenalaa (mm. Ahlqvist 2018, Malaska & Masini 2009, Rubin 2020a) selkeyttäakseni, miten utopia eroaa skenaariosta ja visiosta. Tämä auttaa ymmärtämään, miten idealistiset piirteet alueiden kehittämisessä ilmenevät ja ovat hyödyllisiä.

Tutkimus on jälkistrukturalistinen eli tutkittaviin ilmiöihin suhtaudutaan kielellisinä ja vallankäyttöön kytkeytyvinä. Ilman kieltä viestintä, tiedon siirtäminen, uskomuskehyksen rakentaminen ja yhteisöllisyyden lujittaminen eivät ole mahdolli-

sia (mm. Habermas 1987: 141, Karjalainen 2006: 87, Pietilä 2004: 139). Mielentilojen, ajatusten ja havaintojen ilmaisu ja tulkinta eivät onnistu ilman kieltä, jolla niille annetaan merkitys (mm. Burke 1967: 16, Hall 2003, Postman 1985: 23). Ihmiset ovat kehittyneen kielen ansiosta ylittäneet muiden tunnettujen elollisten olentojen kyvyt ympäristön muokkaamisessa palvelemaan tarpeitaan. Kieli on välttämätön ajatusten muotoilemisessa ja väittämien perustelemissa, joilla ympäröivään todellisuuteen vaikutetaan mielipiteisiin vetoamalla (mm. Billig 1996, Foucault 1980, Pietikäinen & Mäntynen 2009: 14). Kokemusten esittämisen tari-
noiden muodossa uskotaan olevan ihmisille tyypillistä (mm. Barthes 1975: 87). Utopioiden tieteellinen tutkimus (mm. Portolano 2012) ja aluetutkimus (mm. Karjalainen 2006: 87–89, Olsson 1994: 114–115) ovat luonnehtineet yhteiskuntaa kielellä rakennetuksi. Kaunokirjallisuudesta ja asiantuntijahaastatteluista koostuvaa tutkimusaineistoa onkin tarkasteltu diskurssi- ja käsiteanalyysillä sekä lähilukemisella.

1.3 Tutkimuksen rakenne ja rajaukset

Johdantoluku esittelee tutkimusartikkelit ja niiden roolit tutkimuskysymyksiin vastaamisessa. Kuvailen lyhyesti jokaisen tutkimusartikkelin kirjoitusprosessin, siihen osallistuneet tutkijat ja mainitsen tieteellisen aikakauslehden, jossa artikkelit julkaistiin. Kerron tiiviisti kunkin tutkimusartikkelin aiheen, sisällön ja tutkimustehtävän määräytymisperusteet. Luvun päättävässä taulukossa kuvataan artikkelien rooli ja suhde toisiinsa tässä tutkimuksessa sekä kunkin artikkelin tutkimuskysymys, aineisto, menetelmät ja keskeiset johtopäätökset.

Kolmannessa pääluvussa esitellään teoreettinen viitekehys tutkimusartikkelien jatkotarkastelun taustaksi. Se koostuu utopiatutkimuksen, aluetutkimuksen ja tulevaisuudentutkimuksen tieteellisestä kirjallisuudesta ja artikkeleista. Luku koostuu kahdesta alaluvusta. Ensimmäisessä määrittelen alueen, aluekehittämisen ja utopian sekä suhteutan niitä toisiinsa käyttämällä kumpaakin yhdistävää paikan käsitettä. Arvioin myös sitä, miten kehityksen idea kytkeytyy alueen, paikan ja utopian tulkintaan. Alaluvun lopussa kuvailen utopian tunnusmerkit vertaamalla utopiaa skenaarion ja vision käsitteisiin. Toisessa alaluvussa määritellään tulkintani utopioista aluekehittämisessä. Perustelen aluekehittämisessä olevan utopioita ja utopiankaltaisuutta, joita lajittelen ja taulukoin. Sen jälkeen perustelen sen, miksi määrittelemäni utopiankaltaisuustyyppi, diskurssiutopia, on tärkeä kielenvaraisessa aluekehittämisessä. Kuvailen esimerkkejä siitä, miten kielen kykyä idealisointiin käytetään narratiiveissa, puhetavoissa ja puhunnassa tuottamaan käsityksiä alueista valtioina ja muina kuviteltuina tiloina sekä miten kielen idealisointikykyä käytetään määrittämään sitä, mitä pidetään mahdollisena ja tavoittelemisen

arvoisena. Alaluvun lopussa suhteutan tulkintaani Ruth Levitasin teoriaan utopian funktioista eli hyödyistä. Siten tarkennan mekanismeja, joilla idealisoidut paikat ilmenevät ja hyödyttävät aluekehittämistä.

Neljäs pääluke kuvailee tutkimuksen tieteenfilosofian, tutkimusaineiston ja valitut tutkimusmenetelmät. Käyn luvun alkajaisiksi läpi jälkistrukturalistisen tieteenfilosofian perusteet, soveltamisperinteet aluetutkimuksessa ja suhtautumistavan utopioihin. Selitän, miten kieltä käytetään kielenkäytön kohteen idealisoimiseen ja tiettyjä tarkoituksia palvelemaan. Perustelen lisäksi tämän tieteenfilosofian valinnan tutkimukseen. Pääluvun toisessa alaluvussa esittelen tutkimusaineistona toimivat utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteokset ja aluekehittämisen asiantuntijoiden haastattelut sekä tutkimusmenetelmät, joilla niitä tarkasteltiin.

Viidennessä pääluvussa tutkimusaineistoa analysoidaan luvussa 3 luodulla jäsenyksellä. Jäsennys täydentää artikkeleita tarkentamalla utopioiden ja utopiankaltaisuuden välistä suhdetta. Kirjateokset ja haastatteluaineisto käsitellään eri alalukuina perustuen aineistojen poikkeavaan laatuun tekstimuotoisina narratiiveina ja puheena. Kirjateosten analyysissä pohditaan sitä, millä tavalla nämä teokset kuvaavat ideaaliutopioita ja ei-historiallisia paikkoja, jotka olisivat toteutuskelvottomia aluekehittämisen suunnitelmina. Nämä ideaaliutopiat voivat kuitenkin tuottaa utopiankaltaisuutta, kuten tulla tulkituksi keinoina edistää erilaisia yhteiskunnan kehittämistavoitteita. Moren *Utopia* edustaa tyyppillistä kaunokirjallista tulkintaa ideaalipaikasta Huxleyn ja Orwellin teosten edustaessa vastaavia tulkintoja apokalyptisista paikoista. Utopialla on suurempi historiallinen painoarvo utopian käsitteen tuottajana ja se on kirjoitettu 1500-luvulla verrattuna 1900-luvun dystopia-teoksiin. Moren teoksen analyysiä täydennetään tarkastelemalla sen innoittamia aatteita ja yhteisökokeiluja. Käytän esimerkkinä muitakin ihannepaikkoja kuvanneita teoksia mm. Platonin *Valtiota*. Huomioin teosten tarkastellussa niiden ajallisen kontekstin. Dystopia-teosten merkitystä tarkastellaan muun muassa valtiokritiikkinä.

Aluekehittämisen asiantuntijoiden tulevaisuuden kunta-aiheisia haastatteluita analysoivan alaluvun jaan kahteen osaan. Ensimmäisessä tarkastellaan asiantuntijoiden puhetapoja niin kutsuttuina diskurssiutopioina eli tulkinnassani utopiankaltaisuuden muodon tuottamia aluemielikuvia ja niiden käyttötapoja. Utooppisia puhetapoja voidaan käyttää erilaisiin tarkoituksiin. Selitän näitä puhetapoja kuvaillessani myös sen, miten niitäkin periaatteessa voidaan tulkita ideaaliutopioina tai utopiankaltaisuuden muotoina, vaikka niiden tarkoitus on toimia diskursiivisina, ei kirjaimellisina välineinä. Toisessa osassa arvioin, millaisia utopioita ja millaista utopiankaltaisuutta tulevaisuuden kuntaa koskevissa keskusteluissa esiintyy

ja millä tavalla diskurssiutopioita hyödynnetään alueellisten organisaatioiden toiminnassa. Utooppisia puhetapoja tarkastellaan väitöstyön artikkelia (Karhu 2020) laajemmin sekä liittämällä pohdintaan puhetapojen suhde puhuntaan eli laajoihin ja aluemielikuvia tuottaviin diskursseihin (mm. Davoudi ym. 2018, Raynor 2018).

Viimeisessä pääluvussa käsitellen keskeiset tulokset ja niistä tehtävät johtopäätökset. Kumpaankin tutkimuskysymykseen vastataan omassa alaluvussa. Viimeinen alaluku sisältää loppupäätelmät ja suositukset aluekehittämiselle. Johtopäätöksissä korostetaan utopian ja utopiankaltaisuuden luonnetta ja hyödyntämismahdollisuuksia nykyajan aluekehittämisessä sekä sitä, miten varsinaisten utopioiden ja utopiankaltaisuuden sisältämät ja useasti käytännön kehittämisessä haitalliseksi tulkitut piirteet voivat osoittautuakin hyödyllisiksi.

Suhtaudun alueisiin diskursiivisen todellisuuden käsiterakennelmina ja aluekehittämiseen diskursiivisena toimintana, jossa erilaisia kielenkäyttötapoja ja hallinnollisia toimenpiteitä soveltavat toimijat vaikuttavat ja saavat aikaan muutoksia kommunikaatioprosesseissa (vrt. Abbott 2002: 1–3, Foucault: 1972: 49, Gregory 1994: 101). Minua kiinnostaa se, miten erilaisista toimijoista koostuvat yhteisöt ja ryhmät kuten valtiot ja kunnat sekä alueellisina organisaatioina että alueyhteisöinä tuottavat määritelmiä alueista ja kehittämisestä valtaan sidottuja tarkoituseriää varten. Siksi utopiat ilmenevät aluekehittämisestä puhumisena tai narratiivina esimerkiksi aluesuunnittelussa ja aluepolitiikassa.

Utopian määrittelemisen haasteellisuus tiedostetaan tutkimuksessa. Viitatuimpiin utopiatutkijoihin kuuluva Lyman Sargent kirjoitti 1990-luvulla (1994), että utopia on käsitteenä liukas. Se lipeää käsistä kuin saippua, vaikka sille asettaisi tiukat kriteerit. Tämän on todennut myös Ruth Levitas (2010: 4–6, 2003: 1–2). Utopiat siis tuntuvat olevan sekä kaikkialla että eivät missään. Nämä haasteet johtuvat siitä, että utopioista puhutaan niin arkielämässä kuin tieteessäkin lukuisilla eri tavoilla ja sen sisältämät keskustelut ovat poikkeuksellisen haastavia. Utopia kytkeytyy alkuperäisessä kaksoismerkityksessään näihin keskusteluihin: ei-paikan merkityksessä siihen, mikä kaikki on reaalista, kuvitteellista, mahdollista ja mahdollonta sekä eutopian eli hyvän paikan merkityksessä vastaavasti siihen, mitä pidetään tavoittelemisen arvoisena (vrt. Grint 2010: 365–366, Sotarauta ym. 2016: 190). Paikkatutkimuksessa on puolestaan kirjoitettu runsaasti siitä (mm. Daniels 1992, Said 1979, Tuan 2004), miten paikat ovat kuviteltuja, mutta ei ole tarkennettu onko kuvitteellisuus sama asia kuin utooppisuus ja jos ei, mikä kaikki paikkoihin kohdistettu kuvitteellisuus on utooppista. Jäsentelen tässä työssä erilaisia tulkintoja utopiasta vertaamalla sitä paikkaan ja alueeseen pyrkimällä siten vähentämään utopian monitulkinnallisuutta tiedostamalla tämän tavoitteen haasteellisuuden.

Tutkimuksessa määritellään piirteet, jotka alueita kehittävien toimijoiden tuottamissa diskursseissa edustavat ideaalisuutta, joka ei milloinkaan tule reaalseksi. Utopia on tulkinnassani peräisin kielen ulottumattomista ilmiöistä, joista jälkistrukturalistit (mm. Jensen 1994, Luoto 2008) ovat kirjoittaneet kielen kyvyttömyytenä kuvata kielen takaisia asioita. Utopia symboloi sitä, mitä ei voida käsitteellisesti tavoittaa (vrt. ideaaliutopia). Antiikin ja hellenismin aikana utopialle on ollutkin lähikäsitteitä kuten ymmärtämätöntä alkuperää merkitsevä atopia (mm. Schlosser 2009: 7–8). Näiden kielenkäyttömuotojen utooppisten piirteiden lisäksi tuon esille, millaista utopiankaltaisuutta, mutta ei realisoitumatonta idealistisuutta, alueiden kehittämisessä käytetään ja miksi se on monitoimijaisessa ja kirjavaanisessa nykyaluekehittämisessä yleisin ja käyttökelpoisin tapa hyödyntää utooppisuutta. Tuon myös esille sen, että toimijat voivat merkityksellistää kielellä ideoita, ehdotuksia ja näkökulmia mahdollisiksi, mahdottomiksi, tavoiteltaviksi tai välteltäviksi. Tällöin utopioiden käyttö muuttuu toimijoiden valtakamppailussa muiden ideoiden leimaamiseksi kuin ne olisivat realisoimattomia ideaaleja.

2 TUTKIMUSARTIKKELIT

2.1 Artikkelien tutkimustehtävien määräytyminen

Väitöstyö koostuu viidestä artikkelista sekä niiden analyysistä ja johtopäätöksistä. Artikkeleista osa (Luoto & Karhu 2018, Karhu & Ridanpää 2020) on jatkoa vuonna 2016 valmistuneelle liseniaatintutkimukselle (Karhu 2016) kietoutuen paikan (place) käsitteen ja kirjallisuuden maantieteen (literary geography) ympärille. Liseniaatin opinnäytetyössä pohdittiin, millaisia tulkintoja paikka saa kolmessa utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteoksessa, T. Moren Utopiassa (2007, alkup. 1516), A. Huxleyn Uljaassa uudessa maailmassa (Huxley 2012, alkup. 1932) ja G. Orwellin Vuonna 1984:ssä (Orwell 1983, alkup. 1949), ja millaisia nykypäivän yhteiskunnallisia ilmiöitä paikkatulkinnot heijastavat (Karhu 2016: 9). Liseniaatintyössä näitä klassikkoja lähiluettiin paikan käsitteen avaamien maantieteellisten teemojen, kuten vallan, toimijuuden, rajojen, toiseuden ja territoriaalisuuden kautta. Väitöstutkimuksessa käsittelen utopian käsitteen yhteyttä aluekehittämiseen laajemmin kuin liseniaatintyössä.

Tässä tutkimuksessa selitetään artikkeleiden, teoreettisen viitekehyksen ja metodologian vuoropuheluna, mitä utopiat ovat sekä millaisia tulkinta- ja käyttötapoja niille löytyy aluekehittämisessä. Väitöstyöni aihepiiriä ja aineistoa kartoittava artikkeli (Karhu 2019) toimii kirjallisuuskatsauksen tietoaaineistoina ja vähäisessä määrin analyysissä. Artikkelissa kartoitin utopian yhteyksiä aluekehittämiseen. Sitä kirjoittaessani utopian ideaan liittyvät tieteenfilosofiset pohdinnat olivat lähinnä kriittistä tieteellistä realismia tai dialektiikkaa. Tieteenfilosofinen näkökulmani oli vielä harkinnassa. Tämän artikkelin kirjoittaminen on kuitenkin osa sitä polkua, jossa olen kehittynyt tutkijaksi. Siksi kyseisellä tekstillä on paikkansa tässä väitöstutkimuksessa. Sitä kirjoitettaessa tein tiettyjä alustavia havaintoja utopioista ja alueiden kehittämisestä, joihin analyysissä viittaan.

Artikkelien jatkoanalyysi tehdään pääluvussa 5., jossa jaan artikkelien käsittelemisen kahteen osaan niissä käytetyn aineiston luonteen suhteen. Kaksi artikkelista analysoi kolmea utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteosta kirjallisuuden maantieteen viitekehyksellä. Kahden muun artikkelin aineisto puolestaan perustuu aluekehittämisen asiantuntijoiden haastatteluihin. Haastatteluista muodostettiin utopian puhunnallista tarkoitusta selittävä viitekehys utopiatutkimuksen teorioiden (Karhu 2020) ja alueellisten organisaatioiden tutkimiseen käytetyn paradoksiteorian (Hyyryläinen ym. 2018) avulla. Kaikki artikkelit selittävät sitä, millaisesta aluekehittämisen ilmiöiden kimpusta utopiassa on kysymys. Olennaista on erottaa, tarkoitetaanko utopialla narratiivisesti kuvailtua toivottua tai välteltä-

vää yhteiskuntaa utopiakirjallisuudessa vai nykypäivän aluekehittämisen asiantuntijoiden käyttämässä puhunnassa tai suunnitelmissa esiintyviä alue- tai paikakakuvauksia. Onkin perusteltua käsitellä erikseen utopiaa kirjallisena narratiivina ja puhetapoina käsittelevät artikkelit. En kuitenkaan eristä kirjateosten ja aluekehittämisen asiantuntijoiden haastattelujen antamia utopian tulkintoja kokonaan toisistaan. Tämä on hyödyllistä palvelemaan tarkoitusta ymmärtää utopiaa sekä narratiivina että puhetapoina alueiden kehittämisessä.

2.2 Artikkelien kuvaukset

Väitöstyön tutkimusartikkelit ovat vertaisarvioituja ja julkaistu tieteellisissä aikakauslehdissä vuosina 2018–2020. Näistä yhteensä viidestä tutkimusjulkaisusta kaksi olen kirjoittanut itsenäisesti, kaksi kahden ja yhden kolmen tutkijan yhteistyönä. Yhteistyössä kirjoitettujen väitöstyöni tutkimusartikkelien muut kirjoittajat valikoitiin yhteisten tutkimusintressien ja edeltävien yhteistyösuhteiden ohjauksena. Artikkeleita ei esitellä ajallisessa järjestyksessä. Ne käydään läpi niitä yhdistävän aineiston luonteen mukaan edellä kuvatulla tavalla.

2.2.1 Utopia, utopismi ja paikan tutkimus

Utopia, utopismi ja paikan tutkimus (Karhu 2019) on *Alue ja Ympäristö* -lehdessä vuonna 2019 julkaistu ja vertaisarvioitu katsausartikkeli. Itsenäisesti kirjoittamassani julkaisussa vertailen utopian yhteyttä yhteiskuntamaantieteeseen suhteuttamalla utopian ja utopismin käsitteitä paikan ja tilan käsitteisiin sovittamalla tätä yhteyttä aluekehittämiseen. Artikkelissa käydään läpi utopioita tutkivan tieteenalan (mm. Sargent 2010) sekä yhteiskuntamaantieteen (mm. Foucault 1984) näkemyksiä utopioista ja niiden haasteista sekä pohditaan utopioiden juurisyytä niin sanotussa utopismissa ja utooppisuudessa.

2.2.2 Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit

Terrassa vuonna 2018 julkaistu tutkimusartikkeli ”Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit” kirjoitettiin väitöstyöni ohjaajan Ilkka Luodon kanssa. Artikkelissa (Luoto & Karhu 2018) pohditaan, miten aluekehittämisen paradoksit ovat yhteydessä utopioihin ja millainen rooli utopioilla on alueiden kehittämisessä. Julkaisu on toinen väitöstyön tutkimusjulkaisuista, joka on jatkoa lisensiaatintyölle, missä tarkasteltiin aineistona utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoja Thomas Moren *Utopiaa*, Aldous Huxleyn *Uljasta uutta maailmaa* ja George Orwellin

Vuonna 1984: ää. Menetelmänä käytettiin lähilukemista kirjallisuuden maantieteen viitekehyksessä. Luku 5.1. perustuu pääosin tämän ja seuraavaksi esiteltävän artikkelin sisältöön.

2.2.3 Space, power and happiness in the utopian and anti-utopian imaginations

Kirjallisuuden maantieteeseen erikoistuneessa *Literary Geographies* -lehdessä julkaistu artikkeli ”Space, power and happiness in the utopian and anti-utopian imaginations” tehtiin yhteistyönä lisensiaatintyöni esitarkastajan Juha Ridanpään kanssa. Lisensiaatintyön jatkoksi kirjoitetussa artikkelissa (Karhu & Ridanpää 2020) tutkitaan samoja klassikkoteoksia kuin edellä esitellyssä artikkelissa niin ikään kirjallisuuden maantieteen viitekehystämällä lähilukumenetelmällä. Artikkelissa klassikkoteoksia eritellään utopioiksi tai dystopioiksi riippuen siitä, tulkitaan niissä kuvattuja paikkoja toivotunlaisiksi vai välteltäviksi. Artikkelissa vertailtiin niin sanottua kaunokirjallisuudessa kuvattua ”hyvää” eli kirjailijan näkökulmasta toivottua paikkaa, jota edustaa Moren teos. Vastaavasti tulkintaa ”huonosta” eli välteltävästä paikasta edustavat Orwellin ja Huxleyn teokset.

2.2.4 Tulevaisuuden kunta kehittyy organisaatioparadoksien ristiaallokossa

”Tulevaisuuden kunta kehittyy organisaatioparadoksien ristiaallokossa” julkaistiin *Focus Localis* -lehdessä vuonna 2018. Kolmen tutkijan yhteistyöprojektina kirjoitetussa artikkelissa (Hyyryläinen, Karhu & Luoto 2018) tutkittiin organisaatioparadokseja kuntien toiminnassa ja toimintaympäristössä. Tulevaisuuden kunta -aiheinen haastatteluaineisto kerättiin puolistrukturoiduilla puhelinhaastatteluilla, joihin osallistui kymmenen kuntakehittämisen ja hallinnon asiantuntijaa. Aineiston analysoimiseen sovellettiin diskursiivisen aineiston tarkasteluun sopivaa teoriaohjautunutta kriittistä sisältöanalyysiä, jonka soveltamista ohjattiin organisaatiotutkimuksen paradoksiteorian viitekehyksellä. Luku 5.2. perustuu tämän ja vielä suuremmalla painolla seuraavaksi esiteltävän artikkelin sisältöön.

Väitöstyöhöni kuuluvista artikkeleista tämä artikkeli kirjoitettiin ajallisesti ensimmäisenä. Se on yhdistelmä organisaatiotutkimusta ja aluetutkimusta, sillä se kirjoitettiin yhteistyössä yksikkömme kahden rinnakkaistieteen aluetieteen ja julkisjohtamisen kanssa. Paradoksia ei tarkastella niinkään erillisenä ilmiönä. Artikkelissa organisaatiotutkimuksen paradoksiteoriaan perustuvaa paradoksin käsitettä ei käytetä väitöstyössäni. Sen sijaan paradoksilla on keskeinen rooli Terrassa

(2018) julkaistussa artikkelissa, jossa selitetään utopioiden ja dystopioiden itseris-tiriitoja, joiden vuoksi niiden toimivuutta käytännön kehittämisessä epäillään.

Tämä artikkeli on väitöstyössäni mukana siksi, että käytin sitä varten hankittua haastatteluaineistoa seuraavaksi esitellyssä aineistossakin. Hyödynnän lisäksi tätä aluetieteen ja julkisjohtamisen yhteisartikkelia luvussa 5.2.2., jossa pohdin miten utopiat ja utopiankaltaisuus näkyvät keskusteluissa tulevaisuuden kunnasta sekä ovat mukana alueellisina organisaatioina ja alueyhteisöinä toimivien kuntien ke-hittämisessä.

2.2.5 Utooppinen puhunta alueiden kehittämisessä: raakamekanismia, kaukoarvailua ja satumaakaipuuta

Alue ja Ympäristö -lehdessä vuonna 2020 julkaistussa artikkelissa hyödynnettiin kerättyä puolistrukturoitua haastatteluaineistoa. Itsenäisesti kirjoittamani artik-keli ”Utooppinen puhunta alueiden kehittämisessä: raakamekanismia, kaukoar-vailua ja satumaakaipuuta” (Karhu 2020) käyttää menetelmänä teoriaohjautu-nutta sisältöanalyysia ja siinä luokitellaan diskursiivista aineistoa utopiatutkimuk-sen (mm. Lakkala 2017, Levitas 2010) ja haastatteluaineiston lukemisen yhdistel-mänä. Artikkelissa selvitettiin, miten utooppisuus on tunnistettavissa ja hyödyn-nettävissä aluekehittämisessä. Utooppisuuden todettiin ilmenevän kommunikaatiosta tunnistettavina, aluekehittämisen kontekstissa käytettävänä ja utopiaulottu-vuuden sisältävinä yhteiskunnallisina puhuntatapoina. Kutsun näitä puhuntata-voja väitöstyössä diskurssiutopioiksi tarkentaakseni niiden luonnetta ja erottaak-seni ne vakiintuneesta alueista puhumisen tavoista eli puhunnasta (ks. Davoudi 2018: 99–100). Ei-kielellisen viestinnän ulottuvuutta ei tarkasteltu. Sen tutkimi-nen puhelinhaastatteluissa äänenpainojen ja -sävyjen sekä vastaavien merkkien mukaan on liian tulkinnanvaraista.

Artikkelissa määrittelemilläni aluemielikuvilla tarkoitetaan yksittäisiä, perustel-tuja ja alueista syntyviä paikankaltaisia käsityksiä, joita tietty kielellinen ilmaisu voi periaatteessa tuottaa lukemattomia muun muassa alueista. Artikkelissa kut-suin määrittelemiäni aluemielikuvia välittäviä puhetapoja utooppisiksi puheta-voiksi. Näiden puhetapojen tuottamat aluemielikuvat ovat lukemattomien mah-dollisten mielikuvien joukosta niitä, joihin liittyy utopian määritelmään kuuluvia (ks. luku 4.2.1.) piirteitä kuten polarisointia, yleistämistä, kärjistämistä, joka koh-distuu alueiden nykytilaan tai tulevaisuuteen. Nämä mielikuvat ovat intuitiivisia ja keskeneräisiä, eikä niihin tule suhtautua kirjaimellisesti. Määritteleminä alue-mielikuvia käytetään kielellisessä vuorovaikutuksessa suostuttelemaan. Siten niillä on Levitasin määrittelemiä (2010) utopian funktioita (luku 4.3.2.). Niillä voi-daan muun muassa saada muutos liikkeelle. Utopian funktioiden mukaan utopia

ei ole kirjaimellisena eikä täsmällisenä toimintasuunnitelmana omaksuttava kehitysväline, vaan sen vaikutus on välillinen. Toimijat käyttävät määrittelemiäni aluemielikuvia ohjaamaan alueita kehityksen määritelmänsä suuntaan.

Täsmennän väitöstyössä artikkelissa kutsumieni utooppisten puhetapojen ja niiden välittämien aluemielikuvien yhteyttä vakiintuneiden diskurssien tuottamiin aluemielikuviin, joita kutsutaan myös tilakuvitteellisuudeksi (mm. Davoudi 2018, Brown & Rapper 2017, Raynor 2018, Rikkinen 1996). Olin tilakuvitteellisuutta tuottavista diskursseista tietoinen artikkelia kirjoittaessani, mutta niitä olisi voinut suhteuttaa tarkemmin määrittelemiini aluemielikuviin sekä tehdä ero puhunnan ja puhetapojen välille. Arvioin lisäksi millaiset toimijat näitä puhetapoja käyttävät ja mihin tarkoituksiin. Artikkelissa arvioitiin puhetapojen sopivuutta asiantuntijakeskeiseen aluekehittämiseen kuten kuntahallinnon johtamisen ja alue-suunnittelun kulttuuriin. Jatkan tätä pohdintaa väitöstyössä.

2.3 Artikkelien sisältötiivistelmät ja tehtävät tutkimuksessa

Taulukko 1 esittää kunkin artikkelin tutkimuskysymykset, aineistot ja tutkimusmenetelmät. Taulukon viimeisessä sarakkeessa kuvataan lisäksi yksittäisten artikkelien antia väitöstutkimukseni tutkimuskysymyksille.

Taulukko 1. Artikkelien tutkimuskysymykset, aineistot, tutkimusmenetelmät ja keskeiset johtopäätökset.

Artikkeli	Tutkimuskysymykset	Aineisto	Tutkimusmenetelmät	Keskeinen johtopäätös
Utopia, utopismi ja paikan tutkimus	Mitkä ovat utopian keskeisiä haasteita käytännön yhteiskunnan kehittämisessä? Miten utopioita on tutkittu utopiatutkimuksessa ja yhteiskunta- ja maantieteessä?	Utopiatutkimusta, paikakatutkimusta ja aluetutkimusta käsittelevä tieteellinen kirjallisuus ja artikkelit	Kirjallisuuskatsaus	Utopismi on toiveikasta suuntautumista ja sen tuottamia ideoita alueiden ja paikkojen kehittämiseksi.
Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit	Miten utopiat ovat yhteydessä aluekehittämisen paradoksiin? Miten toimivia utopiat ovat aluekehittämisessä?	Utopia- ja anti-utopiakirjallisuuden klassikot; <i>Utopia, Uljas uusi maailma, Vuonna 1984</i>	Lähilukeminen kirjallisuuden maantieteen (literary geography) viitekehyksessä	Utopia- ja dystopiakirjallisuus ovat esimerkiksi alueiden kuvittelemisesta toivottuiksi tai välteltäviksi sekä kyseisen kuvittelemisen merkityksestä alueiden kehittämisessä.
Space, power and happiness in the utopian and anti-utopian imaginations	Miten utopia- ja anti-utopia kirjallisuudessa kuvataan kuvitteellisiin yhteiskuntiin kohdistettua tilan kontrollointia ja millainen yhteys sillä esitetään hyvään elämään?		Lähilukeminen kriittisen kirjallisuuden maantieteen viitekehyksessä	
Tulevaisuuden kunta kehittyy organisaatioparadoksien ristiaallokossa	Miten organisaatiossa ja toimintaympäristössä ilmenevät paradoksit vaikuttavat kuntien kehittymiseen alueellisina organisaatioina?	Kymmenen puolistrukturoitua tulevaisuuden kuntaa käsittelevää asiantuntijahaastattelua	Teoriaohjautunut kriittinen sisältöanalyysi organisaatiotutkimuksen paradoksiteorian viitekehyksessä	Alueista puhutaan erilaisilla utooppisilla ja siksi hämmentäviä piirteitä sisältävillä tavoilla tarkoituksena suostutella toimijoita muutamaan alueiden kehitystä tiettyyn suuntaan.
Utooppinen puhunta alueiden kehittämisessä: raakamekanismit, kaukoarvailua ja satumaakaipuuta	Millä tavalla utopiisuuden tuntomerkit tunnistetaan puhunnasta ja miten ne ovat hyödynnettävissä alueiden kehittämisessä?		Teoriaohjautunut sisältöanalyysi, aineiston lähilukemisella ja utopiatutkimuksen teorioilla muodostetut utooppiset puhuntatyypit	

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Aluekehittäminen ja utopia

Alaluvussa käydään läpi alueiden ja niiden kehittämisen määrittämisen historiallisia vaiheita aluetutkimuksen tieteenalan kehittyessä 1900-luvulta tähän päivään. Alueiden ja niiden kehittämisen määrittämiseen vaikuttaneet jälkistrukturalistiset ainekset paikannetaan. Tämän jälkeen selitetään utopian ja alueen teoreettisten käsitteiden yhteys paikan teoreettiseen käsitteeseen, millä myös perustellaan utopian kytkeytyminen kehittämisen ideaan. Tässä yhteydessä valaistaan utopiaan kytkeytyviä ontologisia ja tieto-opillisia haasteita ja jälkistrukturalistista näkökulmaa niihin. Pääluvun toisessa alaluvussa määritellään utopian tunnusmerkit vertaamalla utopiaa aluekehittämisessäkin tuttuihin tulevaisuuden ennakoinnin ja suunnittelun välineisiin skenaarioon ja visioon. Pääluvun lopussa esitelen utopiatutkimuksessa tunnetun teorian utopian funktioista vahvistaakseni siten ymmärrystä utopioiden käyttötavoista aluekehittämisessä.

3.1.1 Alueiden määrittäminen ja kehittäminen

Alueita määriteltiin muodollisesti (*formal region*) aluetutkimuksen varhaisessa vaiheessa. Tämä perustui alueen määrittämiseen yhdistävän keskeisen tekijän kuten luonnon tai kulttuurin mukaan. (Paasi & Metzger 2016: 21, Raivo 1999: 104–105, Sotarauta 2019: 65.) Syntyi erilaisia aluekategorioita määriteltyinä ilmaston, pinnanmuotojen ja kasvillisuuden sekä ihmistoiminnan muotojen kuten kielen ja historian mukaan muun muassa karttojen laatimiseksi maapallon tuolloin tuntemattomien osien ymmärtämiseksi (Cresswell 2013: 11-13). Formaaleiden eli homogeenisten alueiden rinnalla keskeisiksi aluekäsitteiksi nostettiin hallinnolliset ja toiminnalliset alueet. Hallinnolliset alueet tarkoittavat hierarkisoivia, ihmisen rajaamia ja tietyn hallinnollisen yksikön johtamia alueita kuten kylää, kuntaa, maakuntaa, valtiota sekä laajimmillaan poliittisia, taloudellisia ja sotilaallisia yhteistyömuotoalueita kuten EU: a. Toiminnallisia alueita yhdistää määrätty toiminta kuten työssäkäynti, liikenneverkot tai hallinto. (Hellemaa 2012: 42–45, Raivo 1999: 104–106.)

Aluetutkimuksen kehittyessä tunnistettiin, että alueiden määrittäminen edellyttää alueiden erottelusta toisistaan, mikä on alueiden rajojen määrittämistä (*bordering*) (Paasi & Metzger 2016: 21, Vucovic & Kochetkov 2017: 78). Aluetutkimuksessa alettiin pohtimaan 1960-luvulla sitä, että ovatko alueet ja niitä määrittävät rajat olemassa itsenäisesti eli luonnontieteellisen ajattelutavan mukaan riippumatta havaitisijasta (Blaut 1962; Minshull 1967). Luonnontieteellistä aluekäsitystä

nousivat haastamaan erilaisista ihmistieteistä kuten sosiologiasta, psykologiasta ja filosofiasta aluetutkimukseen kantautuneet teorit, jotka kyseenalaistivat alueet ihmisistä riippumattomina (Davoudi 2012: 429–431, Paasi & Metzger 2016: 22). Alueita alettiin pitää ajatteluvälineinä (mental devices), jotka ovat niitä määrittävien ja rajaavien ihmisten käsitteellisiä luomuksia. Sosiaalisena konstruktiona alueita tuotetaan ja uudistetaan ihmisten vuorovaikutuksessa kuten eri sektoreiden yhteisillä käytänteillä, hallinnollisilla sopimuksilla ja diskursseilla (Paasi & Metzger 2016: 21–22). Alueita verrattiinkin 1980-luvulta alkaen muun muassa Alan Predin (1984) ja Anssi Paasin (1986) tutkimusten perusteella prosesseihin, jotka ovat tulossa joksikin, mutta eivät valmistu.

Alueet luodaan siihen osallistuvien toimijoiden vuorovaikutuksessa, jossa alueelle annetaan merkityksiä ja toiminnallisia tarkoituksia (mm. Paasi 2010a: 12–13, Paasi & Metzger 2016: 22–23, Ridanpää 2017: 187–190). Tämä kielellinen käänne alueiden määrittämisessä alkoi marxilaisen ja humanistisen maantieteen teorioista. Pääomaa tilaa muokkaavana voimana kuvailut marxilainen koulukunta (mm. Massey 1978 & Catalano) ja ihmiskokemuksen (human experience) arvoa tilallisten käytäntöjen ymmärtämisessä korostava humanistinen koulukunta (mm. Ley 1980, Tuan 1974) aloittivat vallan ja alueiden kriittisen tarkastelun. Niiden innoittamana syntynyt jälkistrukturalistinen koulukunta kiinnitti huomiota kielen rooliin ja moniäänisyyteen vahvistamalla käsitystä sosiaalisissa prosesseissa tuotettuihin merkityksiin ja tarkoituksiin perustuvista alueista (Paasi & Metzger 2016: 23–24). Syntyi muitakin kriittisiä aluetutkimussuuntauksia kuten uusi aluemaantiede (new regional geography) (Agnew, 1989, Sayer 2000). Tämä vahvisti kielellistä näkökulmaa alueiden tarkasteluun jatkamalla alueiden konstruoinen monisyisten vuorovaikutussuhteiden kuten toimijoiden välisten valtasuhteiden (agency & power), kulttuuriympäristön, historian ja narratiivien hahmottamista (Paasi 2010b: 2297, Paasi & Metzger 2016: 22, Thrift 1983: 38–39).

Jälkistrukturalistinen aluenäkökulma korostaa sitä, että alueet ovat sosiaalisesti tuotettuina suhteellisesti ymmärrettäviä ja toimijoiden erilaisten vallankäyttötarkoitusten sanelemia ja kielellisesti konstruoituja (Entrikin 2018: 52–55). Alueita tulkitaan myös marginaalisten ja vähemmän näkyvien harrasteryhmien, eturyhmien sekä tieteen ja taiteen harjoittajien näkökulmista (mm. Ridanpää 2005: 9–12, Pocock 1988: 87–90). Media, poliitikot, taiteilijat, tiedeyhteisöt, yritykset, julkinen valta ja yksittäiset ihmiset luovat tarkoituseriään varten uusia määritteitä siitä, mitä alueet ovat ja millaisia niiden pitäisi olla (Paasi 2010b: 2299–2300, Paasi & Metzger 2016: 25, Pike, Rodríguez-Pose & Tomaney 2017: 49). Alueet ovat materiaalisten suhteiden, toimijuuksien, sosiaalisten verkostojen ja valtasuhteiden kohtaamisessa muovautuvia rakennelmia (mm. Barr & Pollard 2016: 595–598, Latour 2005, Metzger 2013). Diskursiivisilla käytännöillä alueiden uudelleen

rakentamiseen osallistuvat toimijat ovat vaikutusvallan suhteen eri asemassa (mm. Metzger 2013: 1369–1370, Paasi 2013). Jokaisen toimijan sana ei ole yhtä vaikutusvaltainen alueita rakentavissa sosiaalisissa prosesseissa.

Alueen ohella aluekehitys ja aluekehittäminen ovat aluetutkimuksen keskeistä käsitteistöä. Aluekehitystä ja aluekehittämistä on määritelty eri tavoilla aluetutkimuksen historiassa (Pike, Rodríguez-Pose & Tomaney 2017: 50). Erilaiset määritelmät ovat merkkejä aluekehityksen kuten aluekehittämisenkin suhteellisuudesta ja relationaalisuudesta kummankin perustuessa tulkintoihin ja merkityksellistämiseen. Aluekehitystä voidaan pitää tavoitteena, johon aluekehittämisellä eli erilaisten alueita kehittävien toimijoiden vuorovaikutuksella pyritään (Moisio 2012, Katajamäki 2016: 96–97, Pyy 2016, Sotarauta 2019). Keskeisenä aluekehittämisen haasteena pidetään sitä, kuka määrittää kehityksen (mm. Lundström 2015: 4, Rosberg 2012, Pike, Rodríguez & Tomaney 2016: 3–5). Kuten Sotarauta on huomauttanut (2019: 65–67) kehitys tulee käsitteellisesti erottaa muutoksesta. Muutos viittaa vain siihen, että tarkasteltavan alueen tila on erilainen hetkenä A ja B. Muutos ei ota kantaa siihen, onko hetkien välillä syntynyt erilaistuminen suuntausta kohti parempaa vai huonompaa. Vasta sitten, kun muutos suhteutetaan arvoihin ja niistä nouseviin päämääriin, voidaan keskustella siitä, onko muutos kehitystä (vrt. Eskelinen 2011, Häkli, Karppi & Sotarauta 2009, Rosberg 2012).

Aluekehittämisestä tuli toisen maailmansodan jälkeen aluepoliittista ja valtiokeskeistä toimintaa, joka hiljalleen muuttui osallistavammaksi ja kommunikatiivisemmaksi (Antikainen, Luukkonen & Pyöriä 2006: 7, Jauhiainen & Niemenmaa 2006: 61–62, Moisio 2012). Aluekehittämisen lähtökohtainen idea eli alue, jota kehitetään, ei enää tarkoita vain hallinnollisesti määriteltyjen rajojen mukaista aluetta kuten valtiota, maakuntia tai kuntia, vaan voi merkitä nämä rajat ylittävää toimijoiden yhteistyötä ja vuorovaikutusta (mm. Painter 2010). Tämä on huomioitu paikkaperustaisessa (Luoto & Virkkala 2017) ja edellytyksiä luovassa aluekehittämisessä (Katajamäki & Lundström 2012: 20–21). Siinä aluekehittämisen ajatellaan olevan alueiden paikallislähtöisistä tarpeista nousevaa toimintaa, johon erilaisille toimijoille annetaan mahdollisuus osallistua. Alueiden kehittämiseen pyritään aktivoimaan monipuolinen joukko alueen toimijoita, joista tyypillisimpiä ovat yritykset, korkeakoulut, kansalaisjärjestöt, alue- ja paikallishallinto sekä asukkaat (Sotarauta 2019: 70–71, Mäenpää 2020: 2–4). Hallinnollisesti määritelty alue ei välttämättä ole edes tärkeä esimerkiksi kylän asukkaalle. Kommunikatiivisesta suunnasta huolimatta aluesuunnittelun ja -politiikan on huomautettu olevan elitististä johtuen niihin kytkeytyvästä politiikasta ja hallinnosta (Flyvbjerg 1998, Jauhiainen & Niemenmaa 2006: 64).

Aluesuunnittelu on yhdyskuntien toiminnallista maankäytönsuunnittelua, jonka painopisteet kuten ympäristön kestävyys, palvelurakenne ja asuminen ovat vaihdelleet (Jauhiainen & Niemenmaa 2006). Aluesuunnitteluun kuuluu hierarkkinen suunnittelujärjestelmä valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista maakunta-kaavaan, yleiskaavaan, osayleiskaavaan ja asemakaavaan (Ympäristöministeriö 2017). Aluepolitiikka on harkittua valtion talouspoliittista toimintaa, jonka tarkoitus on vaikuttaa eri aluetasojen kuten kuntien, seutujen, maakuntien ja valtioiden taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen (Jauhiainen & Niemenmaa 2006: 71, Moisio & Vasanen 2008: 23–26, Sippola 2016: 89–91). Aluepolitiikasta ja -suunnittelusta on tullut laaja-alaista ja monitoimijaista. Alueiden suunnittelemiseen pyritään osallistamaan laaja joukko toimijoita, olipa kysymyksessä maakuntasuunnitelma, kaupunkikaavoitus tai kaupunginosan kehittäminen (ks. Sotarauta, Kosonen & Viljamaa 2007: 10–11, Leino 2006, Rajala 2009). Näkemykset aluepolitiikan keskeisestä tavoitteesta ovat vaihdelleet 1950-luvulta nykypäivään. Keskeiseksi tavoitteeksi on asetettu muun muassa alueiden kehityserojen tasapainottaminen, kilpailukyvyn vahvistaminen, erikoistuminen ja omien lähtökohtien korostaminen sekä innovatiivisuus ja oppimiskyky (mm. Storhammar 2016: 50–51, Virkkala & Storhammar 2004).

Aluekehittämisessä tunnistetaan endogeeninen, eksogeeninen ja näitä yhdistelevä neoendogeeninen näkökulma (Sotarauta 2019: 66–67, Tödtling 2011: 333–335). Endogeeninen aluekehitys painottaa alueen sisäsyntyistä kehitystä vauhdittavia tekijöitä, joiden varassa uusien toimialojen tai muutoin merkittävien toimintojen on mahdollista syntyä ja kasvaa. Endogeeninen aluekehitys painottaa kykyä hallita paikallisresursseja, luoda uusia resursseja, tuottaa paikallisia innovaatioita sekä kykyä mobilisoida alueen sekä sen ulkopuoliset resurssit ja kompetenssit. Paikkaperustainen aluekehittäminen onkin alueiden kehittämistä paikallisia ongelmia ja voimavaroja tunnistavalla yhteistyöllä, johon pyritään osallistamaan kaikki alueen toimijat laajassa kumppanuudessa (Luoto, Kattilakoski & Backa 2016: 7–9, Luoto & Virkkala 2019: 78). Paikkaperustaisessa aluekehittämisessä on neoendogeenisiä piirteitä, sillä paikat ja alueet eivät menesty ilman liitoksia muihin alueisiin ja niiden ulkopuolisiin resursseihin.

Utopioissa paikat esitetään usein itseriittoisina, kuten idealistisen endogeenisessä alueellisen kehityksen tulkinnessa, joissa korostetaan esimerkiksi yksittäisen maa-seutumaisen kylän toimintaedellytyksiä. Eksogeeninen aluekehitys viittaa ulkopuolisten syiden aiheuttamaan kehitykseen. Endogeenisyyttä painottava suuntaus ei jätä tyystin huomiotta alueen ulkopuolisia voimia (valtiot, suuryritykset, globaalit tapahtumat) (Hyyryläinen, Katajamäki ym. 2019: 20–25, Sotarauta 2019: 66, Vartiainen 2016: 83). Utopian yksi liittymäkohta aluekehittämiseen onkin aluei-

den kehittämiseen kuuluva ja toimijoiden kielelliseen vuorovaikuttamiseen kytkeytyvä uuden luominen kuten uusien resurssien etsiminen ja nykyisten resurssien hyödyntäminen.

Aluekehittämisen tulkinnallisuus tulee esille luonnehdinnoissa, joissa sitä kuvataan laajaksi arvolähtöiseksi toiminnaksi, johon osallistuvat kaikki tahot ylikansallisista toimijoista kuten EU: sta suuryrityksiin aina kansallisen tason toimijoihin valtioon, maakuntiin ja paikallisalueiden hallintoon ja yrityksiin sekä kansalaisjärjestöihin ja asukkaisiin saakka (ks. Katajamäki & Lundström 2012: 19–20). Aluekehittämistä säädellään lailla osana eri aluetasoilla toimivaa hallintoa. Alueilta kuten maakunnilta ja kunnilta edellytetään alueidensa kehittämistarpeiden seuranta ja kehittämisen suuntaviivojen uudistamista perinteekin huomioiden (Ranila 2021: 3-4, Työ- ja elinkeinoministeriö 2020, Zimmerbauer 2016: 75–78). Alueiden kehittämiseen liittyy myös skaalautuvuus eli alueiden ajatellaan rakentuvan lukuisista paikoista kuten kuntien osa-alueista, kylistä ja kaupunginosista. Monet organisaatiot kuten yritykset toimivat samanaikaisesti useallakin eri aluetasolla. (Riipinen 2008: 38–42, Vartiainen 2016: 182.) Kehitettävä alue voi olla mikä tahansa koko laajasta kansainvälisestä toimintaympäristöstä yksittäiseen valtioon, kuntaan tai kunnan osa-alueeseen (Sotarauta 2016: 78–79), jonka toimijat osallistuvat riippuvuussuhteelliseen vuorovaikutukseen muiden alueiden kuten toisten kuntien, maakuntien, valtioiden ja kansainvälisen toimijakentän kanssa.

Kehittäminen onkin eri arvolähtökohtien määrittämää pyrkimystä muutokseen, jonka uskotaan tekevän alueista jonkun näkökulmasta yhdellä tai useammalla mitapuulla parempia (mm. Riihinen 1987: 80–81, Sack 2003, Sotarauta 2018: 2–3). Arvolähtökohtainen uskomus kehityksestä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että alueen kuvitellaan tulevan paremmaksi tietyn muutoksen tapahduttua (vrt. Andersson 2006, Pinder 2013). Aluekehittäjät ovat ihmisiä ja aluekehittäminen ihmisten välistä toimintaa (Katajamäki & Lundström 2012: 19). Merkittävään rooliin nousevatkin organisaatioiksi ja muunlaisiksi ryhmiksi järjestäytyneet ihmiset, joilla on oma näkemys siitä, mihin suuntaan alueiden tulevaisuutta pitäisi viedä. Tavoitteiden onnistumisessa määrääväksi tekijäksi muodostuu kyky tehdä yhteistyötä ja käyttää kieltä perustelemaan oma kanta.

Vaihtelevien aluekehittämisnäkemysten äärellä voidaan ajatella niin, että erilaiset toimijat ovat eri aikoina pystyneet hallitsemaan muun muassa keskustelua siitä, mitä aluekehittämisen pitäisi olla ja samalla sulkeneet tai vaimentaneet vaihtoehtoisia näkökulmia. Onkin kysytty sitä, kenelle alueita kehitetään ja keiden ehdoilla (Pike ym. 2016). Alueiden hallinnolliset rajat on luotu kontrollin, demokratian, suunnittelun, veronkannon ja hallittavuuden ehdoilla palvelemaan julkisvallan

asettamia tavoitteita (vrt. Paasi & Zimmerbauer 2016: 75–77, Harden 2019). Inklusiivisuutta painottavien keskustelujen myötä alueiden tulevaisuudesta ovat päässeet esittämään näkemyksiään myös yritystoimijat ja kansalaiset. Nämä ovat tärkeitä lähtökohtia pohdittaessa, mitä utopiat tarkoittavat jälkistrukturalistisesti ymmärretyssä aluekehittämisessä. Yllättävistäkin tahoista kuten kaunokirjallisuuden paikkakuvauksissa esitetyt kehitysideat voivat nousta osaksi yhteiskehittämisen muotoja tai verkostoja, joiden puitteissa niistä työstetään realistisempia ja toteutuskelpoisia.

3.1.2 Utopia, alue ja paikka

Moren Utopian aseman ensimmäisenä tekstimuotoisena kuvauksena ideaalipaikasta ovat haastaneet aiemmat teokset kuten Platon Valtio, Homeroksen Odyssea sekä kulttuurien ja uskontojen pyhät kirjat (Häyry 2000: 20–25, Itkonen-Kaila 1998: 10–15, Palmgren 1963: 10, Pinheiro 2006: 151–152). Moren teoksesta utopia sai kuitenkin merkitykset ja sisällöt (Karhu 2019: 118), jotka tekivät siitä tunnetun ja tärkeän käsitteen. Platon Valtiossa tulkittua ihanneyhteiskuntaa kutsuttiin utopiaksi vasta Moren teoksen jälkeen. Teos toimi myös mallina samankaltaisille teoksille, joita alettiin kutsua utopiakirjallisuudeksi. Sitä seurasivat muun muassa Francis Baconin Uusi Atlantis, Tommaso Campanellan Aurinkokaupunki ja David Humen Täydellisen valtion idea (Lahtinen 2002, Palmgren 1963: 10–12). Moren teos johti myös 1800-luvulta alkunsa saaneeseen niin sanottuun dystopiakirjallisuuteen, joka kritisoi utopiakirjallisuuden ihannepaikkoja kuvailemalla niille vastakohtaksi dystopian eli apokalyptisen, välteltävän ja ei-toivotun paikan. (Balasopoulos 2006: 62–65, Panagopoulos 2016: 59–60).

Utopialla on vahva yhteys alueen ja sen kehittämisen ideaan. Tämä johtuu sen sisältämästä paikan (topos = paikka) käsitteestä, paikan käsitteen negaatioista (ou = ei) sekä käsitteelle toisen merkityksen antavasta etuliitteestä (eu = hyvä, onnellinen). Paikka on alueen ja utopian yhteinen tekijä. Platon ja Aristotelesin määrittelemänä paikan käsite tunnettiin jo antiikin aikana (topos) kuten siihen kytkeytyvät kenon ja khora. Kenon tarkoittaa tyhjiyttä, ontologista alkutilaa, josta kaikki asiat syntyvät (Casey 1997: 75–79, Cresswell 2013: 19–20). Khora tarkoittaa muutostilaa. Topos ymmärrettiin hetkellisen muodon saaneeksi tilaksi eli paikaksi. Aristoteles tiivistä paikan merkityksen toteamalla, että kaikella olevalla on paikka ja sijainti. (Cresswell 2013: 20.) Näitä käsitteitä sovelsi ensimmäisiin maantieteilijöihin lukeutuva Strabo ja niistä tuli keskeisiä aluetutkimustermejä. Nykyään tilaa ja paikkaa on vaikea erottaa, koska paikkoja pidetään muuttuvina tiloina (Pred 1984). Paikka käsitetään tietyinä hetkenä vallitsevana, mutta muuttuvana ihmis-yhteisön materiaalisena ja sosiaalisesti tuotettujen merkitysten kokonaisuutena

(Cresswell 2013: 16–18). Utopiatutkimuksessa utopiaa on luonnehdittu vastaavasti prosessina, ei lopputulemana (Bauman 1976, Sargent 2010: 113).

Aluetutkimukseen siirtyneiden jälkistrukturalististen aineiden johdosta alue ymmärretään merkityksen saaneena paikkana (Luoto & Virkkala 2017: 78, Paasi & Metzger 2016: 21, Sotarauta 2019: 65). Merkityksien antaminen tekee alueen fyysisestä ympäristöstä sellaisen, jonka kukin merkityksiä antava toimija tuntee, kokee ja arvottaa paikkana (Kymäläinen 2006: 205–208, Pike ym. 2016, Tuan 2004: 9–11). Alueet ovat toimijoiden poikkeavista näkökulmista määriteltyjä ja perustuvat ihmistoiminnan kielellä tuottamiin historiallisiin, kulttuurillisiin, poliittisiin, taloudellisiin ja ajallisesti jatkuviin sidoksiin (Katajamäki 2016: 34, Paasi 1986: 110–111, Sotarauta 2016: 79). Alueella on fyysisenä tulkittava ilmiasu, ehkä kartalle piirtyvät rajatkin, joka saa tulkintansa ja merkityksen kielen maailmassa. Abstrakti tila esitetään suhteina ja relaatioina, mutta elettyinä ja koettuna se muodostaa paikan, jolle annetaan kielellä ja ideoilla tuotettu merkitys. (Paasi & Metzger 2016: 21, Sack 2010, Sotarauta 2019: 65) Paikkaa ei koeta samalla tavalla toimijoiden välillä, mutta niistä tuotetaan tulkintoja yhteisesti jaettuina ja käsitettyinä muun muassa territoriaalisilla rajoilla, historialla ja kollektiivisilla arvoilla (Elden 2010: 805–806, Koskela 2009, Koskela 1994: 61–62). Yhtenäistävästä tekijöistä ei kuitenkaan ole yksimielistä käsitystä ja ne muuttuvat (mm. Barr & Pollard 2016: 595–600).

Idealistinen paikka on sisältörikas käsite ja johtaa syvällisesti pohdittuna kysymyksiin todellisuuden, olemassaolon ja tiedon perimmäisluonteesta (taulukko 2). Idealistisen paikan tulkinta perustuu utopian Moren teoksesta saaneiden määritelmien olemattoman (ou = ei, topos = paikka) ja onnellisen paikan (eu = onnellinen, topos = paikka) (Levitas 2010: 3–6, Sargent 2020: 4–5) yhdistelmään eli toivottuun, mutta tavoittamattomaan paikkaan (vrt. Bloch 1986: 22, Lakkala 2014: 95–96, Levitas 2010: 6). Molemmat alkuperäismääritelmät ovat idealistisen paikan sisältöä, jotka johtavat kysymyksiin muun muassa siitä, miten kieli tuottaa merkityksiä, joilla tulkitaan sitä, mitä on olemassaolo sekä mitä pidetään mahdollisena ja mahdottomana. Idealistisen paikan eutopos-merkitys johtaa kehityksen ja edistyksen määrittelemiseen liittyviin kysymyksiin kuten mitä hyvä elämä pitää sisällään ja missä määrin sellainen on saavutettavissa (Lahtinen 2002: 203, Levitas 2010: 6). Hyvä elämä voidaan tulkita esimerkiksi elämästä parempaa tekevien asioiden lisääntymiseksi ja laadulliseksi parantumiseksi alueen toimijoiden kuten asukkaiden, julkishallinnon ja yritysten näkökulmasta.

Taulukko 2. Utopian määritelmien tulkintasisällöt (Lahtinen 2002, Levitas 2010, Sargent 2010).

Utopian määritelmä	Ydinsisällöt	Ontologiset kysymykset	Tieto-opilliset kysymykset
Outopos eli olematon paikka	Tulkinta olevasta ja olemattomasta, mahdollisesta ja mahdottomasta	Miten olevaa ja olematonta, mahdollista ja mahdotonta, todennäköistä ja epätodennäköistä tulisi tulkita?	Mistä tiedetään, mikä kaikki on mahdollista ja mahdotonta, todennäköistä tai epätodennäköistä niiden perustessa erilaisiin tulkintoihin
Eutopos eli hyvä tai onnellinen paikka	Hyvä elämän, kehityksen, edistyneen tulkinnat	Miten hyvä elämä, kehitys ja edistys tulisi määritellä?	Voiko hyvää elämää, kehitystä ja edistystä saavuttaa sen eri tulkintoissa ja miten?

Kaikissa merkityksissä utopioita yhdistää tieteenfilosofisesta lähtökohdasta tulkittu realisoitumaton elementti (Lahtinen 2002: 170–171). Tästä esimerkki on tutkimuksessani sovelletun jälkistrukturalismin ja kriittisen realismin ero paikan tulkinnassa (taulukko 3.) Ei-paikkana utopia voi johtaa ratkeamattomiin ontologisiin ja epistemologisiin kysymyksiin sen luonteen tulkintoista. Tällöin ei ole edes mahdollista tietää, mikä kaikki on todellista ja mikä ei (ks. taulukko 3). Zygmund Bauman (2005: 162–163) on todennut tämän siten, että yhden kokema ilmiö voi olla toiselle olematon. Paikan omasta perspektiivistä kokeva toimija ei koe olevaisena lainkaan sitä, millaisena toinen toimija paikan kokee. Aluetutkimuksessa on viitattu siihen Relph (1976, 1996), Edward Casey (1997) ja Jeff Malpas (2012) ovat viitanneet siihen, että paikka voidaan kokea yhtä aikaa joltain ominaisuudelta olemattomaksi ja toiselta olevaiseksi tulkitsijan mukaan. Havaitun maailman asemaakaan ei ole itsestään selvää todellisuutta, koska tilaulottuvan materian havaitsemisenkin on koettua. Äärimmäisessä skeptisyydessä ei ole mahdollista tietää mitään.

Taulukko 3. Paikan tulkinta jälkistrukturalismissa ja kriittisessä realismissa (Bauman 2005, Casey 1997, Malpas 2012).

Paikka	Jälkistrukturalismi	Kriittinen realismi
Paikka eli topos	Merkityksellistäminen ja tulkinta tuottavat paikan	Reaalimaailmallisuus eli tilallisuus ja aineellisuus tuottavat paikan
Ei-paikka eli utopia	Paikkaa ei ole ilman sille tuotettua merkitystä ja tulkintaa	Paikkaa ei ole ilman tilallisuutta ja aineellisuutta

Alueita määritellään tilaulottuvuuden lisäksi aika- ja kokemusulottuvuuksissa (taulukko 4). Alueilla on ohitettu menneisyys. Alueen nykyisyyden kokeminen perustuu merkityksiin, jotka ovat kallellaan menneen ja tulevan tulkintaan (Castells 2009: 480–485). Alueiden tulevaisuus on vasta tapahtumaisillaan, mutta sen odotukset perustuvat nykyisen ja tulevan ajan tulkintoihin. Alueiden tilallisuus ja iältään vaihteleva materiaallinen ympäristö saavat merkityksiä menneestä. Nykyhetkellä mennyttä materiaalisuutta sekä säilytetään että uudistetaan esimerkiksi rakennettaessa historiallisen kirkon ympäristöön uusia, asumiseen, kaupalliseen tai muuhun tarkoitukseen suunniteltuja rakennuksia (Forselles-Riska 2006: 218–220, Zimmerbauer 2016: 23–28). Alueiden kokeminenkin perustuu merkityksiin kuten ajassa ja tilassa kerrostuviin arvoihin (Kymäläinen 2005: 95–99).

Taulukko 4. Alueiden aika-, tila- ja kokemusulottuvuuden merkityksellistäminen ja tulkinta (Castells 2009, Kymäläinen 2006, 2005, Zimmerbauer 2016).

Aika	Aikaulottuvuus	Tila	Kokemus
Menneisyys	Ohi kulkeneen ajan tulkinnat	Materiaalisen ympäristön historialliset merkitykset	Alueen kokemista määrittävät menneisyyden merkitykset
Nykyisyys	Nykyhetken vaikuttavat menneisyyden ja tulevaisuuden tulkinnat	Nykytilallisuutta säilytetään ja muutetaan mennyttä vaalivilla ja uudistavilla tulkintoilla	Alueen nykyhetken kokeminen on sekä menneessä tulkinnassa pitäytymistä että niiden tulollaan olevaa uudistamista
Tulevaisuus	Tulollaan olevaan aikaan suuntautuminen nykyisen ja menneen tulkintoilla	Suuntaus tulevaisuuden tilallisuuden nykyistä ja mennyttä tulkittamalla	Alueen nykyisyyttä määrittäviä ja menneisyydestä periytyviä merkityksiä uudistetaan

Alueet voidaan kuvitella toisenlaisiksi ilman arvottamistakin (ks. Levitas 1990: 34). Silloin kuvittelemiselta puuttuu päämäärä ja tarkoitus. Kuvittelu ei ole tavoitteellista, jos sitä ei ohjaa halu tehdä asioille jotain. Tuo halu voi jalostua olosuhteita muuttavaksi toiminnaksi (vrt. Lahtinen 2002: 169–172, Levitas 2010: 6). Näin ollen utopian määritelmä hyvänä paikkana (eutopos) on aina mukana tavoitteellisessa ihmistoiminnassa ja sisältyy ajatukseen alueen kehittämistä. Alueen kehittäminen on tavoitteellista kuvittelemista eli sen taustalla on toivo ja usko siihen, että alueita voidaan parantaa (Sotarauta 2018: 2–3). Kehittämisen ajatusta onkin luonnehdittu kehityksen tavoitteluksi ja kehitys puolestaan tarkoittaa muutosta jonkun näkökulmasta toivottuun suuntaan (mm. Riihinen 1987: 79–83, Sotarauta 2019, Eskelinen 2011). Kehityksestä käytetään vaihtoehtoista ilmaisua uudistus, mutta käytännössä kysymys on samasta asiasta aluekehittämisessä (Katajamäki & Lundström 2012: 23). Kehityksen tai uudistuksen ajatus palaa utopian merkityksen juurille. More kirjoitti tulkintansa hyvää elämää tuottavasta paikasta parantaakseen keskiajan olosuhteita (ks. Skinner 2009). Kehitystä voidaan pitää muutoksena arvolähtökohtaista hyvää paikkaa.

Utopian arvoituksellisin piirre (ks. Luoto & Karhu 2018) onkin se, että yhdenkään tulkinnan mukaista ideaalipaikkaa ei saavuteta siksi, että niitä on yhtä monta kuin ideaalin määritteleviä tulkitsijoita. Utopia on kuin antiikin tunnetun arvoituksen kilpikonna, jota ei saada kiinni (vrt. Huggett 2010). Kehitys tuokin mukanaan perimmäisen kysymyksen siitä, miten kehitystä tulisi tulkita ja voidaanko sitä saavuttaa jossain tulkintamuodossaan? Hyvän elämän ajatus voi olla osa ideaa onnellisesta valtiosta tai alueesta, joka täyttää erilaiset inhimilliset tarpeet ja tuottaa mielihyvää (vrt. Kallis & March 2015: 360–362, Sargent 1994: 3). On monien jakamia näkemyksiä asioista, joita alueella toivotaan nyt ja jatkossa olevan. Monen mielestä kehittäminen ei ole vain materiaalistien tarpeiden kuten elintason, liikenneyhteyksien ja asumisolosuhteiden parantamista. Se on myös arvojen mukaiseen tulevaisuuteen pyrkimystä. Utopian arvoituksellisuus kuitenkin säilyy, koska alueita tietystä näkökulmasta ja tiettyyn suuntaan uudistavan toiminnan päämääriin ei päästä, koska näkökulmat eivät ole yhtenevästi tyytyväisiä saavutettuun tilanteeseen (ks. Pyy 2016, Sotarauta 2018: 2). Yritykset, virkamiehet ja kyläläiset eivät ole yhtä mieltä siitä, millainen kehitys on tavoittelemisen arvoista ja toteutettavissa.

Idealisoituja paikkoja tulisikin ajatella kuten utopiatutkimuksessa (Lakkala 2014, Sargent 2010) on ehdotettu ja jollaisena paikkoja on tulkittu aluetutkimuksessa (mm. Pred 1984): välineinä, ei päämäärinä. Tämä muuttaa aluekehittämisen tarkoituksen muunlaiseksi kuin pysyvää ja merkitykseltään samankaltaista kehitystä tavoittelevaksi. Tällöin pysyvät ja lopulliset alueiden kehitystilat ovat idealisoivan alueisiin kohdistetun muutoksen kuvittelemista, jonka tarkoitus ei ole toteutua

kirjaimellisesti. Idealisoiva paikkojen kuvittelemineen on keino, joilla alueita muutetaan jonkin tai useankin kehityskäsityksen suuntaan mahdollisesti samanaikaisesti. Alueiden muuttuvuus ja muutoksen salliminen ovat enemmän päämääriä, vaikka niihin on taipumus suhtautua välineinä (vrt. Taylor 1998). Tämä tekee utopiasta tässä tutkimuksessa ymmärrettynä idealisoivana paikkana välineen muutokselle, vaikka se voidaan valjastaa palvelemaan millaisia päämääriä hyvänsä. Kehittämisen alkuna ja kehittämistä tiettyä tavoitetta kohti suuntaamisessa tärkeää roolia näyttelee oudolta kuulostaen kaikki sellainen, mitä ei tulla saavuttamaan. Idealisoitavat paikat, joita kutsun ideaaliutopioiksi, eivät realisoitu, mutta ovat tarpeellisia kehittämisessä. Näitä paikkoja ja niiden realisoitumattomia piirteitä määritellään seuraavissa kahdessa alaluvussa.

3.1.3 Utopian tunnusmerkit

Utopiatutkimuksessa on tutkittu utopian käsitteen mahdollisia merkityksiä laajemmin kuin tulevaisuudentutkimuksessa. Utopiatutkimuksessa (Levitas 2010, Lakkala 2014, Sargent 2010) utopiaa ei välttämättä tulkita idealistisena paikkana, joka ei toteudu, vaikka se onkin sen tunnetuin ja tutkimuksessani käytetty merkitys. Utopiaan voidaan suhtautua yksinkertaisessa ei-paikasta (outopos) johdetussa merkityksessä eli millaisena tahansa toteutumattomana paikkana, joka voi toteutua tulevaisuudessa (ks. Lakkala 2018: 13–16, Levitas 2010: 3–6). Tässä merkityksessä utopiaa ei tarvitse välttämättä arvottaa toivotuksi tai välttävänä. Ainoastaan hyvänä paikkana (eutopos) utopia on tulkittavissa laajasti millaiseksi tahansa odottavaksi ja tulkituksi kehitykseksi, mutta ei välttämättä ihanteelliseksi. (Levitas 2010: 2, 151–153.) Utopiatutkimuksessa onkin käsitteitä kuten konkreettinen utopia (Lakkala 2019, Bloch 1985) ja protopia (Shermer 2015) kuvaamaan utopiaa tässä vaihtoehtoisessa tulkinnoissa. Utopia on näissä tulkinnoissa mahdollinen tulevaisuuskuva lähestyksen skenaarion ja vision merkitystä (vrt. Hoch 2014, Levitas 2010: 151–153).

Tutkimuksessani utopiaan suhtaudutaan idealistisena paikkana, jota lähestyvä määrite utopialle löytyy tulevaisuudentutkimuksesta. Tässä määritelmässä utopiaa on epärealistinen ja -käytännöllinen pyrkimys uudistukseen, jonka toteutuminen on hyvin epävarmaa (ks. Rubin 2020b). Tällöin utopia on lähellä idealistista paikkaa, joka ei toteudu (Levitas 2010: 3–6, Levitas 2000: 198–199). Tulevaisuudentutkimuksen määritelmässä utopialle ”hyvin epävarmana” jätetään pieni todennäköisyys eli se voi tarkoittaa epätodennäköistä tulevaisuuskuva (vrt. Rubin 2020b). Tulkinnoissa utopia on paikka, joka ei missään olosuhteissa toteudu ja jota nimitän ideaaliutopiaksi. Tällaiseen paikkaan ei yleensä pyritä. Idealistiset paikat eivät kuitenkaan ole hyödyttömiä, vaikka Popper (1957, 1963, ks. Lakkala 2017: 6–

7) ja utopiakriitikot (mm. Koestler 1984, Talmon 1957) ovat niin väittäneet vertaamalla utopiaa täydellisyyteen pyrkiväksi yhteiskunnan pohjapiirroksiksi, joka on tuomittu epäonnistumaan 1800- ja 1900-luvun utopiyhteisöjen ja utopioihin verrattujen valtioiden kuten Natsi-Saksan vuoksi. (Gordin, Tilley & Prakash 2010: 1–2, Sargent 2010: 103–108).

Skenaario tarkoittaa tulevaisuuskuvaa, jonne etenevä muutosprosessi kuvataan perustellusti, askelittainen ja narratiivisesti nykyhetken ja menneen ennusmerkeistä nk. signaaleista (mm. Dufva 2019: 4–7, Jalonen, Lehti ym. 2016: 4–5, Rubin 2020b, Masini 1993). Skenaario voi siis kuvata useita peräkkäisiä tulevaisuuskuva-ja, jotka päättyvät siihen tulevaisuuskuvaan, jota tavoitellaan tai pyritään välttämään. Skenaario voi olla toivottu ja tavoitteeksi asetettu, välteltävä ja torjuttavaksi valittu tai neutraali (Hoch 2014: 8–10, Miller 2018). Skenaario on alun perin sotilaallinen termi, joilla maanpuolustus varautui uhkiin (Kahn 1960, Spaniol & Rowland 2017). Myöhemmin sitä alettiin soveltaa yhteiskunnan suunnittelutarpeisiin (Spaniol & Rowland 2017: 3–4). Skenaariot muotoillaan ryhmissä odotukset huomioivasti sekä tutkimuksiin, näkemyksiin ja kuvittelukykyyn perustuvasti (Hiltunen 2013, Hoch 2014: 9, Kaivo-Oja 2017: 132–134, Rubin 2020c). Visio on henkilön, ryhmän, organisaation tai muun toimijan määrittelemä tahtotila (Rubin 2020b). Se on yleisluontoinen tulevaisuuskuva, johon pyritään aktiivisesti ja määrätietoisesti (Dufva & Ahlqvist 2015: 252–253, Kalliomäki 2013: 5–7). Visio on perusteltu ja keskeinen näkemys halutusta tulevaisuudesta, johon vaaditaan tekoja ja mitattavia tavoitteita (Rubin 2020b).

Utopiatutkimuksessa on luonnehdittu utopian tunnuspiirteitä, joita utopiakirjallisuus edustaa (Suvin 1997). Utopia kuvaa hyppyä idealistiseen tilaan, johon toivottaisiin päädyttävän ohittamalla sen esteenä olevat sosiaaliset, materiaaliset, teknologiset ja muut realiteetit ikään kuin niistä ei tarvitsisi välittää (Hoch 2014, Sargent 2010: 10–18, Mumford 1962, Suvin 1973: 121–125). Utopia kuvaa ajatonta tilaa, jota ei ole vallinnut tunnetussa ajanlaskussa (Levitas 2010, Lakkala 2014: 31–34, Mårtensson 1991: 502–503). Utopian tila poikkeaa jyrkästi nykyhetken vertailukohdasta kuten kulttuurista, jossa se on kirjoitettu, kuvailemalla erilaiseen logiikkaan ja arvoihin perustuvaa ihmiskäyttäytymistä ja yhteiskunnan organisoimista (mm. Friedman 2000, Suvin 1997). Mannheim (1979: 173–175) kuvaili utopiaa todellisuuden sen hetkisistä siteistä irtaantuvaksi tilakuvitteluksi. Utopioita on luonnehdittu imaginaarisiksi tiloiksi, joissa intuitio, tunteet ja arvot korostuvat käytännön edelle siten, että ideaalipaikka palvelee kuvittelijan tärkeiden arvojen ehdotonta toteutumista (Baeten 2002: 141–142, Suvin 1997: 25–27). Utopiaa kuvailee lisäksi pysyvyys, lopullisuus ja kokonaisvaltaisuus (mm. Kumar 2003: 71–72, Lahtinen 2002: 169–174). Utopiakirjallisuus kuvaa lopullista ihannekehitystä, joka ei tarvitse muutosta. Siten se sisältää ajatuksen ongelmien poistumisesta (vrt.

Palmgren 1963, Popper 1957) ja toivosta, jopa perusteettomasta sellaisesta, johon usein on verrattu uskontojen taivasparatiiseja (mm. Bloch 1985, Harvey 2000).

Utopia eroaa skenaariosta ja visiosta (taulukko 5). Skenaariot ja visiot sisältävät mahdollisia paikkoja tai tapahtumia (ks. Masini 1993: 92–94, Meristö 1991: 19), vaikka eivät välttämättä helposti tavoitettavia. Visiot voivat olla tarkoituksellisesti haasteellisia (Hoch 2014: 2–3). Visio ja skenaario ovat muutokseen pyrkiviä ja muutostietoisia (Kuhmonen & Kuhmonen 2015: 5–7) toisin kuin utopia pysyvänä, lopullisena ja tiedostetusti tavoittamattomana. Idealisoituun ja mahdottomaan paikkaan ei voida rakentaa polkua eikä kuvata sinne johtavia välivaiheita. (Hoch 2014: 8–10, Spaniol & Rowland 2017). Skenaariolla ja visiolla on määräaika. Utopia on ajaton tai ajaltaan epämääräinen. Skenaario ja visio ovat yleensä ryhmissä tuotettuja (ks. Rubin 2020b, Spaniol & Rowland 2017). Utopiat ovat useimmiten esimerkiksi kirjailijan kuvittelemia yksilötuotoksia. Visio voi perustua yhden henkilön näkemykseen (Rubin 2020b), mutta sitä ei voida toteuttaa ilman ryhmätyötä. Skenaario perustuu pääosin järkeen ja tieteeseen. Se ei aseteta arvoja käytännön edelle. Visioon voi sisältyä tunteita, intuitiota ja uskoa, joita tasapainotetaan järjellä ja tieteellisyydellä (ks. Hoch 2014: 7–10, Levitas 2010: 138.). Utopia perustuu vahvemmin arvoihin, tunteisiin, intuitioon ja uskoon (Hoch 2017: 297–300, Hoch 2006: 367–370). Utopia ei sisällä arvioita riskeistä (Levitas 2000: 198–200), koska niistä ei tarvitse huolehtia, toisin kuin skenaarioissa ja visioissa (Kaivo-Oja 2017: 137–139, Rubin 2020c).

Taulukko 5. Utopian, skenaarion ja vision erot (Bloch 1985, Hoch 2014, Hoch 2017, Rubin 2020b, Suvin 1997).

Tekijät	Utopia	Skenaario	Visio
Paikka	Nimensä mukaisesti saavuttamaton	Mahdollinen, ei välttämättä toivottu	Tahdottu, saavutettava
Tulevaisuuteen suhtautuminen	Idealistinen (ja ajaton)	Näennäisen neutraali, ennakoiva, vahvat ja heikot signaalit	Usko parempaan tulevaisuuteen
Arvo ja käytäntö	Arvo dominoi käytäntöä	Käytäntö dominoi arvoa	Käytäntö ja arvo vuoropuhuvat
Polku	Ei esitetä, ei voida rakentaa, välivaiheeton	Vaihtoehtoiset polut ja tulevaisuudenkuvat	Selkeä tavoitetila ja polku sinne
Muutos	Pysyvä ja lopullinen	Riskitietoinen ja muunneltava	Tahdottuun muutokseen pyrkivä
Kognitio	Intuitio, tunteet, usko	Järki, tieteellisyys	Järki, tieteellisyys, tunteet, intuitio ja usko
Aika	Epämääräinen	Tarkka	Tarkka
Osallistujat	Yksilö	Ryhmät	Yksilö tai ryhmät

Visiot ja skenaariot kytkeytyvät utopioihin, vaikka ovatkin kaikkua utopiakritiikistä (Hyyryläinen 2019, Spaniol & Rowland 2017). Niillä etsittiin maltillisempia ja tarkempia välineitä yhteiskunnan kokonaisvaltaiseen ja pysyvään suunnitteluun pyrkivälle utooppiselle suunnittelulle (ks. Lakkala 2017: 6–7, Popper 1963). Tämä näkyy yhä visio-sanana yleisenä käyttönä (vrt. Claeys & Sargent 1999: 1, Hyyryläinen 2019). Usein puhutaan visionääreistä määrätietoisina ja osaavina tulevaisuuden arkkitehteinä ja utopisteista epärealistisina haaveilijoina, jotka uskovat turhaan ihannetulevaisuuteen (vrt. Levitas 2010: 33). Aluekehittämiseen kohdistuu voimakas realistisuuden odotus, minkä vuoksi kirjallisuudessa tai muussa taiteessa esitettyjen utopioiden kykyä herättää tunteita, kysymyksiä ja vaihtoehtoja saatetaan aliarvioida (vrt. Lundman & Rannila 2016: 117).

Utopioilla on kuitenkin rooli suunnittelussa ja kehittämisessä. Niiden käyttökelpoisuus tiedetään utopiatutkimuksessa (Holloway 2010, Lakkala 2014, Levitas 2013) ja tulevaisuudentutkimuksessa (Dufva & Ikäheimo ym. 2020: 3–5, Rubin 2020b) työkaluna kuvitella yhteiskunta paremmaksi kuin voidaan saavuttaa (ks. Dufva, Ikäheimo ym. 2020: 3–5). Taiteen maailmat toimivat spekuloina kuvittelemisena, joilla uskotaan olevan yhteys signaalien vahvistamiseen (mm. Dufva & Ahlqvist 2015: 254, Geoghegan 1987, Taleb 2010). Konkreettisten suunnitelmienkin ideointivaiheessa on hetkiä, jolloin mielikuvitus saa vallan (Friedmann 2000, Harvey 2000: 204, Hoch 2017). Realistiset tavoitteet voivat saada alkunsa yltiöpäisen idealistisesta kuvittelusta (vrt. Ameel & Neuvonen 2016, Levitas 2013, Pinder 2013). Suunnittelun ja kehittämisen taustalla myös vaikuttaa menneisyydestä peräytyviä suuria ideoita esimerkiksi hyvästä elämästä (ks. Foucault 1980, Williams 1977), jotka eivät realisoitu.

3.2 Utopiat ja utopiankaltaisuus aluekehittämisessä

Tässä luvussa selitetään, mitä utopiat ja utopiankaltaisuus ovat aluekehittämisessä luokittelemalla niihin kuuluviksi historiallisia, poliittisia ja yhteiskunnallisia ideologioita, nykypäivän poliittisia reformeja, alueellisten organisaatioiden toimintaa sekä tavoitteellisia projekteja ja hankkeita. Luvun edetessä selitetään tarkemmin, miten käyttökelpoisimpana pitämäni utopiankaltaisuutta eli niin kutsuttua diskurssiutopioita hyödynnetään narratiiveina, puhuntana ja puhetapoina aluekehittämisessä perustelemalla millaisiin sekä utopiatutkimuksessa että aluetutkimuksessa tunnettuihin teoreettisiin ilmiöihin, kuten kuvitteellisuuteen, idealististen paikkojen diskursiivinen käyttö linkittyy. Näin perustelen, miten idealistiset ja realisoitumattomat ainekset ovat usein lähtökohta alueeseen tietystä näkökulmasta aiotulle kehitystoimenpiteelle. Näin tarkennetaan sitä, miten diskurssiuto-

pioita käytetään muuttamaan mielipiteitä siitä, millaisille tavoitteille aluekehittämisessä annetaan merkitys tavoittelemisen arvoisina ja mahdollisina ja millaisille ei. Luvun lopussa esittelen Levitasin teorian utopian funktioista eli käyttötavoista suhteuttamalla utopian ja utopiankaltaisuuden osaksi kyseistä teoriaa.

3.2.1 Utopian ja utopiankaltaisuuden lajit

Utopia on tavoittamaton idealisoitu paikka (vrt. Suvin 1997, Baeten 2002), jollaiseksi alue tai sen osa voidaan kuvitella tietystä arvolähtökohdasta (vrt. Sotaurauta 2019). Yhteiskuntamaantieteessä ja aluetutkimuksessakin tunnettu kuvitteellisuus (mm. Gregory 1994, Ridanpää 2005, Said 1994: 11–14) kytkeytyykin utopian ja paikan suhteeseen. Utopiassa on kysymys kuvittelemisesta ja paikkoja luonnehditaan usein kuten jo 1970-luvun humanistisen maantieteen teorioissa (mm. Tuan 1974, Ley 1980) sekä 1990- ja 2000-luvun paikkatutkimuksissa (mm. Daniels 1992: 310–315, Kymäläinen 2005, Luoto 2008) kuvitteellisten piirteiden leimaamaksi. Toisinaan paikkaa kuvataan siten, että sen annetaan ymmärtää olevan kauttaaltaan kuviteltu ilmiö (mm. Bauman 2005). Laajimmillaan utopia voisi tarkoittaa kaikkea paikkaa leimaavaa kuvitteellisuutta, jota olisivat tällöin niin arvot, tunteet kuin merkityksetkin. Tällöin ei kuitenkaan eroteta kuvitteellista ja utopiaa toisistaan. Ne eivät ole identtisiä. Kaikki paikkaa leimaava kuvitteellisuus ei ole utopiaa. Kaikki utopiat ovat kuvitteellisia, mutta kaikki kuvitteellinen ei ole utopiaa.

Utopiatutkimuksessa käytetään termiä utooppisuus tai utooppinen kuvitteellisuus (mm. Claeys & Sargent 1999: 6–9, Lahtinen 2002: 171–172) kuvaamaan realisointumatonta ja ideaalista kuvitteellisuutta. Utopian ja kuvitteellisen erosta ei ole selkeää käsitystä utopiatutkimuksessakaan. Utooppisuuttakin on luonnehdittu kuvitteellisuutta läheisesti muistuttavilla tavoilla kuten kaikkena ihmisen ajattelua ja käyttäytymistä koskevana ilmiönä, joka ei ole kosketeltavaa ja havaittavaa sekä toisinaan vain suuntautumisenä toivottuun tulevaisuuteen tai paremmasta tulevaisuudesta unelmoimista (Claeys & Sargent 1999, 6–13, Lahtinen 2017: 5–7, Lahtinen 2002: 171–172). Utooppisuus voidaan kuitenkin ymmärtää realisointumattomien ihannetilojen kuvitteluna. Paremmasta yhteiskunnasta unelmoiminen ei siis tarkoita sitä, että kaikki paremman yhteiskunnan tai paikan piirteet olisivat realisointumatonta idealismia. Ihannetilojen kuvittelu utopiakirjallisuuden paikkoina on esimerkki utooppisesta kuvitteellisuudesta. Utooppinen kuvitteellisuus voi kuitenkin vaikuttaa alueiden olosuhteisiin muun muassa muuttamalla niistä diskursiivisesti tuotettuja tulkintoja (alaluku 4.3.).

Utopia on mistä tahansa kuvitteellisuudesta poiketen idealistista ja realisoitumattomasta kuvitteellisuudesta. Toteutuessaan utopia ei enää ole utopia kuten tutkimukseni artikkelissa viittasin (Karhu 2019). Utopiatutkimuksessa (mm. Bloch 1986, Geogheghan 1987: 37, Marcuse 1978: 71–73, Levitas 2010, Portolano 2012: 128) samaan ilmiöön on viitattu ihmisen sisäsyntyisenä taipumuksena idealisointiin, joka ei tule näkyväksi ja kosketeltavaksi. Sargent (2010: 102), johon viittasin tutkimukseni aihepiiriä kartoittavassa artikkelissa (Karhu 2019: 121), on luonnehtinut utopian liittyvän niinkin yksinkertaisiin asioihin kuin ihmisen haluun tyydyttää tarpeet. Hän ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kauppaostoksille meneminen olisi utopia. Yksinkertaiset aikomuksetkin ovat kuviteltuja. Kauppaostosreissu voi tapahtua tai ei. Kysymys ei ole kuitenkaan toteutumattomasta idealismista.

Taulukon kuusi ylärivissä kuvattua ideaaliutopiaa ei voida missään olosuhteissa toteuttaa, eikä yleensä yritetäkään. Ideaaliutopiat ovat ilmaistavissa korkeintaan käsitteinä, joilla ideaalia piiritetään. Ideaaliutopiat ovat luonnehdittavissa ominaisuuksiltaan lopullisina, maksimaalisina ja universaaleina. Tämän pidemmälle niiden käsityskyvylle ulottumattomasta transsendenttia olemusta (Jensen 1994, Lotman 1990, Bloch 1986) ei voida ymmärtää. Näitä ovat utopia- ja dystopiakirjallisuuden paikat, uskontojen paratiisit, realiteeteista irtautuvat fantasiat, Jumalan idea sekä alueiden mustavalkoiseksi kuvittelu. Alueiden ominaispiirteisiin kuten rajoihin, aika- ja tilaulottuvuuteen sekä muihin piirteisiin voidaan kohdistaa vastaavaa polarisointia ikää kuin vastakohdan yhdestä puolesta voisi tulla vallitseva tila niin, että toinen puoli ja välimaastot häipyvät (vrt. Brown & Michael 2003: 3–4, Davoudi 2018: 101–103). Alueen voidaan sanoa olevan sulkeutunut kuin sen asukkaat eläisivät kuplassa. Aluetutkimuksessa sovelletuissa paikkateorioissa alueet ovat tietyssä määrin rajojen määrittämiä, mutta eivät lopullisesti ja ulkovaikutteilta eristettyinä (mm. Kymäläinen 2006, Luoto 2008: 12–13, Pred 1984).

Taulukko 6. Utopian ja utopiankaltaisuuden lajit aluekehittämisessä (Bloch 1986, Davoudi 2018, Fitting 2002, Hodgison 2016, Jensen 1990, Kymäläinen 2006, Lakkala 2014, Levitas 2010, Lotman 1990, Luoto 2008, Popper 1963, Portolano 2012, Raven 2015, Ricoeur 1986, Sargent 2010, Shermer 2019, Taylor 1998).

Utopia ja utopiankaltaisuus	Aika ja paikka	Luonnepiirteet	Aluekehittäminen
Ideaalikutopia eli realiteeteista (ja ymmärryskyvystäkin) irtautuva mielikuvituksen tuottama paikan kuvaus	Ajasta ja paikasta riippumaton kuvitteellinen paikan kuvaus	Pyrkimys määrittellä käsitteille tavoittamattomaa ideaalia lopullisena, universaalina, maksimaalisena ja kokonaisvaltaisena	Jumala, utopiakirjallisuuden paikat (Utopia, Vuonna 1984, Uljas uusi maailma, Platonin Valtio), uskontojen paratiisit, realiteeteista irtautuvat fantasiat ja idean (esim. arvon) ehdoton toteutuminen.
Aateutopia eli aatteiden ja ideologioiden ehdoton ja kirjaimellinen toteuttaminen.	Aikaan ja paikkaan kiinnittyvä, muodostaa todellisen alueyhteisön	Yritetään ja voidaan realisoida valtarakenteina (mm. diktaatuurit, blueprint-yhteiskuntamallit), mutta ei ideaalina	Idealistiseen ihmiskäsitykseen pyrkinneet valtio-, yhteisö- ja kaupunkimallit, Natsi-Saksa, Neuvostoliitto, idealistiset utopiyhteisöt (mm. Sointula), maailmanvaltio, jatkuva kasvu
Radikaalikuvitteellisuus eli utopiankaltainen epätodennäköisesti toteutettavissa oleva muutos	Todelliseen aikaan ja paikkaan perustuva laajavaikutteinen muutos	Tietyssä ajassa ja paikassa vaikeasti toteutettava kulttuurin, hegemonian tai teknisen toteutuskäytön vastaisena.	Kuntaorganisaatioiden lakkauttaminen, uskonnonvapaus keskiajalla, älykaupunkien futuristiset visiot, Hyperloop-verkosto, avaruus-yhteiskunta
Institutionaalinen utopiankaltaisuus eli tiettyjen yhteisöjen ja organisoituneiden ryhmien idealistisia piirteitä sisältävä toiminta	Vahva yhteisöllisyys, joka ei perustu tiettyyn aikaan ja paikkaan, mutta voi perustua ideali-soituun tila- ja aikakäsitykseen	Yhteiskunnassa sallittu tai teknisesti realisoitava toiminta, johon sisältyy idealistisia piirteitä	Puolueet, uskontokunnat, hyvinvointivaltiomalli, valtiot, kuntaorganisaatio, nykyajan utopiyhteisöt eli intentionaaliset yhteisöt, YK
Diskurssiutopia eli utopiankaltainen, idealistinen ja kontekstisidonnainen kielenkäyttö	Diskurssiivisesti ja narratiivisesti tuotetut tilan, ajan ja paikan tulkinnot, toimijälähtöiset ideaalit	Idealisoivat ja suosittelevat kielenkäyttötavat, kuten aluekehittämisen puhutavat, suunnitelmat, lausunnot ja kaavat	Idealistisuutta puheena ja kerrontana hyödyntävä kehittäminen mm. alueellisten organisaatioiden strategioissa ja alueiden julkisuuskuvissa

Idealeihin voidaan uskoa niin voimakkaasti, että aatteen ideaalia pyritään realisoimaan (ks. Sargent 2010, Popper 1963). Alueista esitettyjä mustavalkoisia polarisoivia käsityksiä kuten pelkästään kilpailullisina, älykkäinä ja vihreinä voitaisiin yrittää toteuttaa. Alueiden luonteeseen kuuluu kilpailullisuus, mutta polarisoidun aluemääritelmän mukaiseen tilanteeseen, jossa alueet ovat vain kilpailijoita ja jatkuvasti kasvavia, ei päästä (Davoudi 2018: 100–102, Featherstone 2017, Hincks,

Deas & Haughton 2017). Aateutopioilla eli aatteiden ehdottomilla realisoimispyrkimyksillä saadaan aikaan valtarakenteita, mutta idealistiseen tavoitteeseen ne eivät pääse, vaan usein romahtavat (ks. utopian paradoksiluonne, Luoto & Karhu 2018: 72). Toimintasuunnitelmassaan avoimesti idealistista työyhteisöä ja uskonnollista paratiisia tavoitelleita ns. utopiyhteisöjä käytetäänkin varoittavana perusteena sille, että idealistisuutta tulisi hyödyntää välineenä, ei päämääränä (Sargent 2010: 42). Näihin lukeutuvat äärikommunistinen Sointula ja vanhoilliskonnollinen Jonestown (ks. Peltoniemi 1985: 23–25, Sargent 2010: 42). Niissä odotettiin liikaa ihmisten yhteistyökyvyttä, eikä varauduttu haasteisiin kuten eripuraan muun muassa omistamisesta, työnjaosta ja ansainnasta (Peltoniemi 1985: 9–10, Sargisson & Sargent 2017: 1–4).

Aluesuunnittelun historiassa on esimerkkejä aateutopioista kuten suureellinen arkkitehtuuri- ja kaupunkimalli, jota Karl Popper (1963) käytti esimerkkinä utopisesta suunnittelusta (ks. Davoudi 2012: 429–32, Lakkala 2017: 11–12). Siinä yhteiskunta sovitetään tiettyyn ihannemuottiin. Le Corbusierin sädehtivä kaupunki (radiant city) ja E. Howardin puutarhakaupunki (garden city), olivat arkkitehtuuriprojekteja, joissa kaupungit suunniteltiin perusteellisesti uusiksi pyrkimyksenä parantaa kokonaisvaltaisesti kaupungeissa elämisen laatua (Fitting 2002: 69–70, Taylor 1998: 23–26). Ne olivat luomassa utopia-sanalle kielteistä mainetta, sillä niistä luovuttiin liian pysyvinä tilarakenteina. Eri kulttuureissa ja uskonnoissa sekä tieteellisessäkin on kautta aikojen esitetty idea maailmankansojen yhdistymisestä maailmanvaltioksi (Ankerl 2000, Kiljunen 2008: 8–9), jollainen Huxleyn Uljaassa uudessa maailmassa kuvataan. Maailmanvaltio voidaan lukea aateutopiaksi, jos sellaista yritettäisiin toteuttaa. Siihen on pyrittykin muun muassa Aleksanteri Suuren (Cosmopolis) ja Adolf Hitlerin (kolmas valtakunta) maailmanvalitussuunnitelmilla. Valtiot kuitenkin yhdistyvät ja hajoavat kuten niiden sisäiset alueetkin (ks. Andersson 1991, Said 1994). Kylmän sodan jälkeen vahvistuneet liberalistiset ja talouden merkitystä ihmisten hyvinvoinnin takaajana korostavat aatteet sisältävät ideologisia käsitteitä, kuten jatkuva kasvu ja kehitys (mm. Dufva ym. 2019: 12, Sterling ym. 2019), joiden ehdoton toteutuminen ei ole mahdollista.

Keskellä taulukkoa 6 kuvaan radikaalikuvitteellisuutta, joka herkästi sekoitetaan utopiaan. Se on kuitenkin utopiankaltaisuutta epätodennäköisenä suurena muutoksena tiettyssä ajassa ja paikassa (vrt. Levitas 2010: 175). Suomen luopuminen kuntaorganisaatioista, joilla on vahva historiallinen ja laillinen asema aluehallintoyksikköinä, olisi radikaalikuvitteellista vallitsevien ajattelutapojen vastaisena. Tähän kategoriaan kuuluvat teknologian toistaiseksi saavuttamattomissa olevat muutostilat (mm. Raven 2015: 114–115). Esimerkkinä viimeksi mainitusta on käytetty älykaupunkien (smart city) futuristisia näkymiä (Anthopoulos 2017: 130),

jotka ovat liian edellä teknologisia realiteetteja. Ne voivat olla mahdollisia kauempana tulevaisuudessa, jos teknologiakehitys etenee (Anthopoulos 2017: 130). Kaikialle Suomeen ulottuvaa huippunopeaa Hyperloop-rataa (Yle 2018) oli nykyteknologialle liian haasteellinen ja lisäksi vieras vahvan aseman saaneiden liikenne-
muotojen rinnalla. Tiettyinä hetkenä estetty poliittinen tai sosiaalinen uudistus voi olla joskus mahdollinen, jos hegemonia sallii sen (mm. Ahlqvist 2018, Foucault 1986: 3–4, Mohr 2007). Uskonnonvapaus keskiajalla oli radikaalikuvitteellisuutta. Avaruusyhteiskunta (ks. Express 2020) olisi sitä tänään voidessaan toteuttaa kaukaisessa tulevaisuudessa.

Taulukon toiseksi alimmassa rivissä kuvataan institutionaalista utopiankaltaisuutta eli periaatteessa toteutuskelpoista tai toteutunutta, tälläkin hetkellä vallitsevaa toimintaa, jota harjoittavat erilaiset instituutiot, ryhmät, yhteisöt ja järjestöt. Näitä ovat nykyajan utopiyhteisöt eli intentionaaliset yhteisöt (ks. Sargisson & Sargent 2004) valtiot, hyvinvointivaltiomalli, uskontokunnat, puolueet ja tietyt suurjärjestöt kuten YK. Ne eivät pyri realisoimaan ehdottomasti ideaaleja, eivätkä radikaalisti poikkea vallitsevia olosuhteita määrittävistä hegemonisista ja kulttuurillisista odotuksista (vrt. Williams 1977). Usein ne ovat kulttuurillisten ja hegemonisten odotusten sallimia. Niiden toiminnalle on kuitenkin keskeistä sen idealistinen ydin. Poliittisten puolueiden ideologioihin on todettu liittyvän utooppinen ydin (ks. Mannheim 1979, Lukianova 2005, Ricoeur 1986) eli ideologian valta-asemaan pyrkiminen, joka ei ole mahdollista varsinkaan demokraattisissa valtioissa. Valtioita on luonnehdittu utopioiksi aluetutkimuksessa (Andersson 1991), mutta suhtaudun niihin institutionaalisenä utopiankaltaisuutena. Valtioiden olemassa runsaslukuisina ja saaneet hegemonisen aseman, mutta ne perustuvat monenlaiseen idealismiin kuten ajatukseen samaa tarkoitusta kohti kulkevasta yhtenäisestä kansasta.

Hyvinvointivaltiomalli poliittisena toimenpideohjelmana ja utopiyhteisöjen perilliset kuten ekokylät (mm. Peltoniemi 1985) eivät ole utopioita, vaan institutionaalista utopiankaltaisuutta. Ekokylät suunnitellaan huomioimaan toimintansa realiteetit verrattuna 1800- ja 1900-luvun edeltäjiinsä (ks. Peltoniemi 1985). Näitä utopiyhteisöjä on alettukin kutsua intentionaalisiksi yhteisöiksi (intentional communities), koska samansuuntaisen maailmankatsomuksen jakavat ihmiset perustavat niitä (Sargent 2010: 34–35, Sargisson & Sargent 2004: 9–10). Ne pyrkivät tulkintaan hyvästä elämästä, joka voi sisältää haaveen korkeammasta eettisestä kehityksestä (Hong & Vicdan 2016: 120–122, Sargent 2010: 34–35), mutta eivät ehdottomasti. Nykyiset instituutiot ovat voineet menneisyydessä olla idealisoituja kuvitelmia, mutta saaneet hiljalleen kannatusta pääsemällä osaksi keskustelukulttuuria. Instituutiot, joita saatetaan pitää itsestään selvinä, ovat voineet olla

radikaalia kuvitteellisuutta kuten Suomen valtiollinen itsenäistyminen 1800-luvulla. Hyvinvointivaltiomalli laajana reformina useiden instituutioiden ja käytäntöjen kuten sosiaaliturvan yhteistyönä (Laurinkari 2004: 9–11, Pernaa 2020) on lähtöisin idealismista (mm. Niemi-Ilahti 1992: 205–207), jossa suomalaisista tulee hyvinvoivia, yhteisöllisiä ja kunnollisia kansalaisia. Kirkkoinstituutiota muokkaa ideaa Jumalasta, jota kirkon jäsenet, papit ja teologit tulkitsevat yhä uudelleen.

Institutionaalinen utopiankaltaisuus osoittaa, että idealistisuus on katoamaton ihmispiirre (mm. Bauman 1976, Sargent 2010: 114–115). Se nousee aina uudelleen, vaikka olosuhteet olisivat toivottuja, keuhkoja tai mitä tahansa niiden väliltä (vrt. Bloch 1986: 45–46, Sargent 1994: 3). Ideaalien vetovoiman uskotaan perustuvan tarpeeseen haaveilla muun muassa pysyvistä ihannetilasta, kuolemattomuudesta ja ikuisesta elämästä (Hodginson 2016, Shermer 2019: 20–21). Nämä utooppiset ideat viehättävät niihin sisältyvän ajatuksen vuoksi, jossa koetut ongelmat on ratkaistu pysyvästi. Tämän toteuttamisen yrittäminen ei ole ideaalien toimiva käytötapa. Ideaalien viehätysvoimaan kuuluva rajattomuuden ja ikuisen elämän kaltaiset haaveet luovat kuitenkin mielenkiintoa ja voivat antaa suuremman merkityksen tunteen ja vedota velvollisuuteen tehdä jotain epätäydelliselle maailmalle (ks. Hodginson 2016, Shermer 2019).

Taulukon 6 alimpana rivinä on nk. diskurssiutopia, joka hyödyntää ideaaleja välineinä, ei päämäärinä. Utopioiden tämänkaltaisen hyödyntäminen ei siis ole utopia lainkaan, koska pyrkimys ei ole ideaalin toteuttamiseen. Ideaaliutopistisen alueen kuvittelu paikkana, jossa on omaksuttu yhtenevä tulkinta tasa-arvosta ei voi tulla reaaliseksi missään olosuhteissa. Sen sijaan ideaaliutopistisen narratiivisesti esitetyn paikan tasa-arvoa voidaan käyttää haastamaan vallitsevia käsityksiä (mm. Portolano 2012: 128–132) tasa-arvosta, jolloin se voi jopa muuttaa tasa-arvon yleistä vallitsevaa normia yhteiskunnassa. Ideaaliutopia voi siis vaikuttaa siihenkin, että esimerkiksi alueista vallitsevia käsityksiä muutetaan ja tämä voi saada diskurssiutopian erilaisia muotoja toimijoiden puhetoissa uuden aluetulkintansa. Ihmisoikeusjärjestöt voivat puhua tasa-arvosta (ks. Ihmisoikeusliitto 2020) kuin se saavutettaisiin maailmanlaajuisesti ja samassa merkityksessä edistääkseen tulkintansa mukaista tasa-arvoa. Aluekehittämiseen levinneet talouskasvun ja niiden rinnalle nousseet kestävän kehityksen diskurssit (Davoudi ym. 2018, Kallis & March 2015: 360–363, Lehtinen 2019) voivat sisältää tietyssä merkityksessä tulkittuna vahvoja utooppisia piirteitä, joilla edistetään diskurssien tuottajien tavoitteita esimerkiksi toivomastaan tulevaisuudesta.

Kestävän kehityksen ja vihreän siirtymän (mm. Kallis & March 2015: 362–365, Lehtinen 2019) aatteet saattavat käyttää sanontoja päästöttömästä, nollahiilisestä tai vihreästä tulevaisuudesta, joita tuskin tullaan tavoittamaan. Niistä puhumalla

kuitenkin edistetään toimintaa, jolla realistisempiin tavoitteisiin kuten 25% päästötöleikkauksiin vuoteen 2050 mennessä voidaan päästä. Poliitikassa puhutaan idealisoidusta tulevaisuudesta tietyn puolueen tulkitsemana (vrt. Goodwin & Taylor 1982, Ingram 2014, Thrift 2004). Tavoitteista puhuminen voimaannuttavilla ja resurssien hankkimista edistävillä tavoilla tai narratiiveilla voivat muun muassa innoittaa kokeilemaan uusia toimintatapoja. Sami Moisio (2012: 43) on verrannut utopiaan ajatusta alueiden hallitsemisesta tiedolla, koska tässä ajatuksessa alueen kuvitellaan kykenevän kontrolloimaan kaikki riskit ja ennakoimaan muutokset. Alueiden hallitsemista tiedon avulla voidaan kuitenkin käyttää diskurssiutopiana edistämään esimerkiksi hallinnon digitalisaatiota.

Aluekehittämisessä tulee lisäksi tunnistaa ilmiö, jossa uudistuksia merkityksellistetään ideaaliutopioiksi, vaikka ne eivät ole sitä. Tämä on diskurssiutopian käyttämistä. Realisoitavat aluekehittämisen ideat esitetään vain haaveiluna. Aluesuunnittelussa tai aluepolitiikassa pitkään vallinneiden periaatteiden muuttamista voidaan väittää mahdottomaksi. Muutosta ei todella pidetä mahdottomana. Perinteistä ei vain haluta luopua. Alueiden kehittäminen saattaa tuntua päämäärättömältä, koska siitä ei vallitse yhtenevää näkemystä ja alueeseen vaikuttavat toimijat tuottavat alueista toisistaan poikkeavia käsityksiä (Häkli, Karppi & Sotarauta 2009: 127–132). Toimijoiden keskustelut alueiden kehittämisestä voivatkin kuulostaa hämmentäviltä, koska keskustelujen perusteella ei voida välttämättä muodostaa yhteistä näkemystä (vrt. Sotarauta 2016: 78–79). Aluekehittämiseen osallistuvat saattavat tunnistaa realiteetit ja voimavarat, mutta puhua vastustamastaan uudistuksesta mahdottomana.

Tämä ilmiö on tuotu esille jälkiteollista yhteiskuntaa selittävissä utopiatutkimuksen teorioissa (mm. Kumar, 2013, Levitas 2010: 82–84, Mohr 2007). Niiden mukaan mahdollisesta (possibility) voidaan tehdä mahdotonta silloin, kun tavoitellaan valtaa. Jälkistrukturalistisissa teorioissa kuvailtu käsitteiden luonne väkivaltaana asioita kohtaan (Beverungen 2006, Foucault 1980) on sovitettavissa tähän. Mahdollisen saaminen näyttämään mahdottomalta on väkivaltaa mahdollisuuksia kohtaan. Tämä on kuvattu tutkimuksen aineistona käytetyssä dystopiakirjallisuuden klassikkoteoksessa. Orwell kuvailee kaksoisajatteluksi (double-think) nimittämäänsä kielellistä ilmiötä osana diktatuurien toimintatapoja:

”Vanhassa englanninkielen sanakirjassa tätä sanotaan `realiteettien kontrolliksi`, uuskielessä sen nimi on kaksoisajattelu. [...] Kaksoisajattelu tarkoittaa kykyä sisällyttää ajatuksiinsa kaksi päinvastaista uskomusta hyväksymällä molemmat. [...] olla samalla kertaa kahta eri mieltä.” (Orwell 1983: 41, 239)

Orwell on voinut kehittää kaksoisajattelun käsitteen havainnoidessaan universaalimpaa ihmisten kielellisen vuorovaikutuksen ja vaikutusvallan tavoittelemisen yhteyttä (vrt. Hutcheon 1980: 88–90, Tyner 2004: 139), jonka käyttöä hän kärjistää kuvatessaan teoksessaan vallantavoitteluun pyrkivää diktatuuria. Aluekehittämisessä kaksoisajattelu ei tarkoita sitä, että toimijat olisivat salaliiton uhreja, vaihtelisivat mielipidettään jatkuvasti tai esittäisivät valheita. Aluekehittäjällä on kuitenkin suhteita yhtä aikaa moneen toimijaan, joille tulevaisuudesta puhutaan eri tavalla (vrt. Grint 2010, Sotarauta ym. 2016: 190–192). Alueellinen yritysorganisaatio puhuu tulevaisuudesta eri tavalla työntekijöilleen kuin asiakkaille ja julkisille organisaatioille. Tämä on aluekehittämisen realiteettien kontrollia eli diskursiivaltaa, joka määrittää muiden puolesta, mikä on mahdotonta ja mikä ei.

Kuvailemani realiteettien kontrollia tehdään diskurssiutopioilla, joilla utopian tai dystopian kaltaiseksi merkityksellistetään periaatteessa mitä tahansa aluekehittämisen ehdotuksia, suunnitelmia ja tavoitteita riippuen siitä, pitääkö käyttäjä niitä arvojensa mukaisena. Erilaiseen tulevaisuuteen pyrkivät toimijat kuten ideologioiltaan (ks. Ingram 2014: X–XI, Levitas 2010: 83–84) poikkeavat puolueet voivat kutsua toistensa poliittisia ohjelmia utoppisiksi kuin olisivat sitä mieltä, että tavoitteet todella olisivat toteuttamiskelvottomia. Alueiden kehittämisen nykyisessä nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä diskursiivaltaa käytetään myös puhuttaessa esimerkiksi ideologian tai tavoitetilan saavuttamisen pysyvistä, tasa-vertaisista ja kaikkialle ulottuvista vaikutuksista. Tällaiset puheet voivat kummuta esimerkiksi vahvasta teknologiadiskurssista, jossa digitalisaation tulkitaan pystyvän ratkaisemaan alueiden kehittymiseen liittyvät haasteet (ks. Borup, Brown ym. 2006: 298–299). Esimerkiksi kaupunkien saatetaan väittää tulevan pysyvästi ”älykkäiksi” tai globaaleiksi verkostoyhteisöiksi (vrt. Massey 2007, Raynor 2018: 118–119).

3.2.2 Utopian diskursiivinen käyttö

Diskurssiutopia on idealisoitujen paikkojen hyödyntämistä tuottaessa vallitsevia olosuhteita kielellä (vrt. Beverungen 2006, Foucault 1972, Mills 2004). Kielellä tulkituilla ideoilla vaikutetaan siihen, mitä pidetään mahdollisena ja tavoittelemisen arvoisena aluekehittämisessä (Grint 2010: 365, Sotarauta ym. 2016: 190–191). Diskurssiutopiat saattavat kuitenkin johtaa utopiaan tai utopiankaltaiseen toimintaan, siinä missä ideaaliutopiat puolestaan ovat lähtökohtina monenlaisten diskursiivisten lausumien syntymälle. Ideaaliutopiaa ja sellaisen toteuttamiseen pyrkiviä aateutopioita ei voida realisoida, vaikka niistä voidaan tuottaa sellainen tulkinta, kuten tehtiin Natsi-Saksan pyrkiessä kolmanteen valtakuntaan ja Neuvos-

toliiton työläisparatiisiin. Diskurssiutopia voi johtaa radikaalikuvitteelliseen ideaan tai reformiin, joka aiheuttaa yhteiskunnallisen muutoksen. Diskursiivinen utopioiden käyttö voi johtaa sellaiseenkin toimintaan, jota ei tutkimuksessani määritellä lainkaan idealistiseksi. Tällöin idealistiset paikat esimerkiksi narratiiveissa ja puhetavoissa osallistuvat rakentamaan kosketeltavaa ja arvoperustaisina käytäntöinä näyttäytyvää maailmaa, mutta lakkaavat samalla olemasta utopioita (ks. Houston 2007, Portolano 2012: 128–133).

Aluetutkimuksessa (Andersson 1991), utopiatutkimuksessa (Levitas 2010, Moylan & Baccolini 2014) ja tulevaisuudentutkimuksessa (Ahlqvist 2018, Schwarz ym. 2014) on pohdittu kysymystä mahdollisen ja mahdottoman suhteesta muun muassa kielelliseen merkityksellistämiseen. Taustana on käytetty sosiologiasta peräisin olevaa teoriaa sosiaalisesta kuvitteellisuudesta (social imaginery), josta kirjoitti ensimmäisenä Cornelius Castoriadis (1987: 100–102) E. Durkheimin, G. Hegelin ja C. W. Millsin (1959) filosofiaan perustuen. Castoriadis (1987) mukaan yhteiskuntaa leimaa kuviteltu sisältö, mikä ilmenee olosuhteita ylläpitävinä käytänteinä, odotuksina ja rakenteina (Davoudi 2018: 100–102). Alueiden vallitsevia olosuhteita kuten vahvaa asemaa pitäviä arvoperustaisia käsityksiä ja niihin perustuvia käytäntöjä ei voida määritellä utooppisiksi. Niistä on tullut diskursiivisesti rakennettua todellisuutta, joka perustuu merkityksiin ja tulkintoihin (vrt. Beverungen 2006, Foucault 1980: 16–20). Alueiden olosuhteiden tuottamiseen ja ylläpitämiseen on kuitenkin käytetty idealisoivia narratiiveja ja puhetapoja puhumalla välttämättömyydestä, ainoasta vaihtoehdosta tai niiden tuomasta ihannetulevaisuudesta (vrt. Foucault 1972: 105, Hackling 1999: 20–21). Alueita tietyllä hetkellä määrittävät diskursiivisesti tuotetut sosiaaliset ja materiaaliset olosuhteet ovat saaneet alkunsa idealisoiduista piirteistä ja muokanneet kielellisesti tuotettua todellisuutta (vrt. Hall 2003, Olsson 1994: 114–117).

Utopiatutkimuksessa on noteerattu, että ideaalien kyky vaikuttaa vallitseviin olosuhteisiin voi tuntua uhmaavan mahdollisen ja mahdottoman rajaa (Bloch 1986: 222–225, Levitas 2010: 173). Mahdollinen ja mahdotonkin riippuvat osittain siitä, millaisia tavoitteita pidetään helppoina, vaikeina ja mahdottomina, johon taas vaikuttaa se, miten tavoittelemisen arvoisina niitä pidetään (vrt. Moylan & Baccolini 2014: 43–45, Sotarauta ym. 2016: 190, Suominen 2018: 37–38). Mahdollinen ja tavoittelemisen arvoinenkin ovat suurissa määrin kielellä tuotetuilla arvottavilla merkityksillä tuotettuja suhtautumistapoja muutokseen (vrt. Foucault 1980: 77–78, Soja 1999: 279–280). Tulevaisuudentutkimuksessa mahdottomuuden sijasta käytetäänkin usein termiä epätodennäköinen (ks. Dufva & Ahlqvist 2015: 254–255, Jalonen, Lehti ym. 2016) eli tässä tutkimuksessa radikaalikuvitteellinen. Todennäköisinäkin pidetyt signaalit voivat pettää ja toisinaan epätodennäköiset sig-

naalit voivat vahvistua (mm. Schwarz ym. 2014, Taleb 2010). On vahvoja signaaleja teknologian kehittymisestä ja markkinatalouden aseman säilymisestä (mm. Ahlqvist 2018: 36–38, Luoto 2016: 205–207), mutta niistäkään ei ole varmuutta.

Onkin pohdittu sitä, voiko aitoa mahdottomuutta edes kuvitella vai onko kaikki kuviteltavissa oleva joissain olosuhteissa mahdollista. Bloch (1986: 222–223, Levy 1997: 222–228) on maininnut, että ilman mahdottoman ideaa ei olisi pyrkimystä ylittää realiteetteja. Silloin ei olisi aluekehittämisessä tärkeää ajatusta kehityksessä, joka on realiteetit tunnustavaa, mutta myös ne ylittämään pyrkivää muutosta. Levitas (2010: 173–174) ja Marcuse (1978) ovat kirjoittaneet mahdottomasta sekä ideaaliutopiaa tarkoittavassa merkityksessä eli milloinkaan toteutumattomana tilana, että radikaalikuvitteellisuutta tarkoittavasti eli tiettyä hetkenä epätodennäköisenä muutoksena. Diskursiivisessa todellisuudessa kielen idealisointikyvyllä (mm. Portolano 2012) voidaan esittää mahdottomia ideoita, jotka voivat nousta puheenaiheiksi ja muuttaa alueita kuten utopiakirjallisuus on tehnytkin (Brousseau 1994: 335–336, Daniels 1992: 115–117, Ridanpää 2005).

Kaunokirjallista idealisoitua paikkaa määrittävät eletystä elämästä peräisin olevat diskurssit ja tämä suhde toimii toiseen suuntaakin (Waugh 1985: 4–6). Fiktiiviset paikat eivät ole reaali-teeteistä tyystin irtautuvia. Idealisoitunkin paikkakuvauksen on kiinnityttävä vähintään kokemista ja kielellistä ymmärtämistäkin ohjaaviin reunaehtoihin kuin tilallisuuteen, ajallisuuteen ja paikkaan (ks. Lahtinen 2002: 175–178, Luoto & Karhu 2018: 72–75). Kuvitteellinen paikka kaunokirjallisuudessa voikin kyseenalaistaa eletyssä elämässä vallitsevat arvot ja käytännöt tai vastaavasti ihannoida niitä (Ridanpää 2005: 12–15, ks. myös Sepänmaa 2006: 31–35). Kaunokirjallisuuden paikkakuvaukset voivat vahvistaa epätodennäköisenä pidettyjen tapahtumien todennäköisyyttä ja päinvastoin (Schwarz 2014, Phillips 2002). Esimerkiksi Moren Utopia on sinällään realiteeteista irtautuvaa, tekstimuotoista ja ideaaliutopiaan vertautuvaa kuvittelemista, koska kirjassa kuvailtua paikkaa ei voida toteuttaa kuten tarinassa esitetään. Kysymys olisi puolestaan aateutopiasta, jos alue kuten valtio yritettäisiin pakottaa kirjailijan idealisoiman paikan muottiin.

Moren teos siis kuvaa toteutumattoman ideaaliutopian, mutta se voi tuottaa diskurssiutopioita, jotka vaikuttavat alueista käytäviin keskusteluihin. Tällöin tapahtuu Levitasin kuvailema ilmiö eli utopian ei tarvitse toteutua ollakseen hyödyllinen (vrt. Levitas 2010). Ideaaliutopia kykenee vaikuttamaan alueiden valtasuhteisiin, lakeihin ja ihmisryhmien välisiin suhteisiin (vrt. Lando 1996: 3–7, Phillips 1993, Ridanpää 2005: 9–12) sekä muihin piirteisiin rakentamalla niistä keskusteluihin siirtyviä uusia tulkintoja. Kaunokirjalliset paikat voivat sisältää myös ihmistoiminnan kuvausta, jonka toteuttaminen ei olisi mahdotonta toisin kuin koko kirjassa

kuvatun paikan realisoiminen. Kaunokirjallisuuden paikkakuvausten hyödyntäminen eri tarkoituksiperiin kuitenkin muuttaa tulkintaa, jollainen Morella oli ideaalisesta ihmisyyhteisöstä (vrt. Andersson & Saunders 2015, Hones 2015) eli kirjateoksen hyödynnetty aines aluekehittämiseen ei enää ole sellainen merkitys, jota More tarkoitti. Aluetutkimuksen paikkateorioissa (mm. Gregory 1994: 101–105, Kymäläinen 2005: 96–98, Pred 1984) on vastaavasti esitetty, että paikka tietyssä fyysisessä sijainnissa, materiaalisena, koettuna ja elettyinä tilana ei toteudu yksittäisessä merkityksessä, koska paikkaa muokkaavat ja idealisoituja ei-paikan aineksia sisältävät tulkinnat muuttuvat tulkitsijoiden merkityksellistämisenä ja useiden merkitysten törmäyksissä.

Utopiakirjallisuudessa on kuvauksia ihmisten elämästä yhteisössä (Levitas 2010: 173–175, Marcuse 1968, Pinheiro 2006: 151–153, Suvin 1997: 125–129), jota ei voida käyttää tavoitteena esimerkiksi aluepolitiikassa, mutta josta voidaan puhua tarkoituksena vahvistaa alueiden yhteisökäsitystä. Utopiakirjallisuudessa voidaan kuvata ihmisyyhteisön käyttäytyvän kunnollisesti ja kuuliaisesti odotusten ja sääntöjen mukaan vailla konflikteja (Clayes & Sargent 1999: 8–10, Pinheiro 2016: 125–126). Utopiakirjallisuuden paikkakuvaukset esittävät ihmisyyhteisöä, joka hyväksyy sosiaalisen järjestyksen ja hierarkkiset suhteet ainoina oikeina totuuksina (ks. Itkonen-Kaila 1998: 9–10, Mårtensson 1991). Tyypillisiä tämän kirjallisuuslajityylin ideaaliutopia piirteitä ovat kuvaukset ihmisyyhteisöistä, jotka ovat saavuttaneet maksimaalisen tyytyväisyyden löytämällä tavan tyydyttää kaikki tarpeensa tai päästä eroon tarpeiden kokemisesta (ks. Sargent 2010: 14–16). Näitä idealistisia piirteitä kuitenkin voidaan hyödyntää diskursiivisesti ilmaisuna toivosta (vrt. Davoudi 2018: 98–99). Tietoisella yliampuvalla paikkakuvauksella voidaan avata silmät mahdollisuuksille, jotka muutoin jäisivät pimementoon (vrt. Ahlqvist 2018: 68–69, Ahlqvist, Uotila & Hietanen 2015: 47–50).

Aluetutkimuksessa on tutkimuksia, joissa kuvataan sitä, miten kielellisiä keinoja käytetään tuottamaan käsityksiä tiettyä tilaa kuten valtion aluetta asuttavasta ihmisjoukosta (Andersson 1991, Gregory 1994: 104–105, Said 1994) koskien esimerkiksi ihmisjoukon ja heidän asuttaman tilan ominaisuuksia kuten identiteettiä, rajoja ja tarkoitusta (mm. Koch 2015: 31–32, Moisio 2012, Paasi 1986: 41–43). Suurvallat ovat määritelleet siirtomaiden tarkoitusta suurvaltojen palvelijoiksi ja siirtomaiden asukkaiden olemusta tätä valtaperäistä määriteltä tarkoitusta vahvistavasti esimerkiksi kuuliaisina ja nöyrinä (ks. Said 1978: 7–8). Vastaavasti suurvallat kuten mitkä tahansa valtiot tuottavat omasta alueestaan käsityksiä, joiden pyrkimys on vahvistaa alueidensa yhtenäisyyttä keinoilla, jotka rakentavat alueesta idealisoitua käsitystä.

Andersson (1991: 141–145) vertasikin valtioita utopioihin, jotka ovat tulkinnassani institutionaalista utopiankaltaisuutta. Valtioita ylläpidetään keinoilla, joissa niistä rakennetaan tulkintaa kuin ne koostuisivat samat arvot ja yhteisöllisyyskäsityksen jakavasta kansasta. Tämä lähentää toisilleen tuntemattomia kansalaisiksi kutsuttuja ihmisiä toisiinsa kielellistetyillä tunnusmerkeillä, joiden uskotellaan olevan tyypillistä tuolle kansalle. Kansaa koskeva arvokäsitys kuten tasa-arvo voi saada tiettyssä merkityksessä vallitsevan aseman eli sen kaltaisen merkityksen jakaa enemmistö kansasta. Valtiot eivät pyri ehdottomasti realisoimaan idealistisia piirteitä, jollaisen tulkinnan valtiotoimijat voivat tuottaa puhumalla valtiosta ylevästi esimerkiksi julkisissa tilaisuuksissa. Olisi kuitenkin ideaaliutopia, jos suomalaisiksi kutsutut ja Suomeksi nimitettyä aluetta asuttavat ihmiset jakaisivat saman käsityksen tärkeäksi merkityksellistetyistä piirteistään kuten tasa-arvosta, sisusta ja kollektiivisesta tarkoituksesta tai edes valtionsa rajoista.

Alueista tuotetaan muitakin käsityksiä kuin valtioina ja julkishallinnollisina terri-
torioina (mm. Boudreau 2007: 2599–2600, Duncan & Duncan 2001: 41–43). Alueista tuotetaan lukuisia käsityksiä, jotka välittävät niistä yleistäviä mielikuvia tietyn aika-, arvo- ja tilakäsityksen jakavina (mm. Davoudi 2018, Hincks, Deas & Haughton 2017, Paasi 1984). Näitä aluemielikuvia syntyy puhunnasta, joiden tuottamiseen osallistuu eri aikoina ja paikoissa vaikuttavat toimijat ja ideat tarkoitukseenaan palvella tuottajiensa poliittisia, kaupallisia, sosiaalisia ja muita tavoitteita (Davoudi 2018: 100–103, Raynor 2018: 112, Watkins 2015: 508–509, Paasi 2010b: 2299). Kilpailevat ja rinnakkaiset diskurssit tuottavat aluemielikuvia, joiden kirjaimellisessa tulkinnassa on ideaaliutopian piirteitä (Hincks ym. 2017: 645, Millington 2013: 280, Zimmerbauer 2007: 31–32). Niitä ovat tulkinnat, joita diskurssit tuottavat alueista ainoana ja oikeina vaihtoehtoina, tiettyyn aika ja tilakäsitykseen pysyvästi saapuneina tai saapuvina eli pysyvinä ja muuttumattomina (mm. Davoudi 2018: 98, Gregory 2004, Massey 2007: 15). Vastaavasti kuin valtioista diskurssit älykaupunkitulevaisuudesta, vihreästä siirtymästä ja verkostoyhteiskunnasta (mm. Anthopoulos 2017: 128–130, Grossi & Pianezzi 2017) tuottavat alueista käsityksiä absoluuttisessa merkityksessä, vaikka eivät voi tietää sitä, mitä esimerkiksi alueiden asukkaat haluavat, toivovat ja odottavat (ks. Brown & Michael 2003: 3–5, Hall 1997: 45, Healey 2006, Irigay 1985: 20–23, Paasi 2010b 2299).

Aluekehittämisen kilpailullisessa ja valtatavoitteellisessa luonteessa utopioita kuitenkin käytetään realiteettien kontrollointina. Diskurssiutopiaa hyödynnetään säilyttämään vallitsevat olosuhteet tai muuttamaan niitä tiettyjen toimijoiden ehdoilla. Aluekehittämisessä käydään keskusteluja siitä, millaiset eri kehitysnäkökulmista nousevat ideat ovat toteutettavia ja sen arvoisia (vrt. Sotarauta 2019: 65–67, Lundström 2015: 4–6). Aluekehittämisessä kohdataan jatkuvasti kysymys siitä, onko aluetta uudistavalle toiminnalle taloudellisia ja teknisiä edellytyksiä ja

miksi se on arvokasta (ks. Moisio 2012: 15–16). Näissä tilanteissa diskurssiutopiaa käytetään ilmaisemaan alueeseen kohdistetusta uudistuspyrkimyksestä arvottava kannanotto siitä, miten toteutettavana ja arvokkaana siihen suhtaudutaan. Toteutettavuus ja tavoittelemisen arvon tulkinta sisältävät ääripäiden välitiloja kuten ”toteutettavissa ja arvokkaaksi tulkittavissa tietyin edellytyksin”. Kielen polarisoi-vaa tulkintaulottuvuutta kuitenkin käytetään häivyttämään nämä välimaastot (vrt. Beverungen 2006, Foucault 1980, Hall 1997: 44–45) kuin toteutettavuus ja tavoit-telemisen arvo olisi kaikille sama, pysyvä tai ehdoton.

Varsin yleistä, toteutettavaa ja monista tavoittelemisen arvoista toimintaan voi-daan kohdistaa vallankäyttöä diskurssiutopiana tuottamalla niistä ideaaliutopian merkityksiä. Puiston tai urheilukentän rakentamista tai patsaan pystyttämistä saa-tetaan merkityksellistä idealisoivasta. Esimerkiksi urheiluseuran kannattajat tai omistajat voivat tulkita urheilukentän rakentamista välttämättömänä alueen tule-vaisuuden kannalta. Näistä esimerkeistä voidaan vastaavasti puhua kielteisenä ja välteltävinä, mikäli puiston, urheilukentän tai patsaan pelätään vievän tilaa tärke-ämpänä pidetyltä toiminnalta, aiheuttavan kunnalle taloudellisia tappioita tai edustavan jotain sellaista, joka herättää vastustusta. Paikkatutkimuksessa on an-nettu esimerkki (Hayden 1995: 15–20) patsaista, joihin saatetaan suhtautua men-neisyyden arvomaailman symboleiksi tai idealistisen päämäärän palvelijoiksi, jota ne voivatkin olla, mutta se ei tee niistä utopioita. Ihmisiin, asioihin ja paikkoihin arvottavia kannanottoja kohdistavassa aluekehittämisessä (mm. Gregory 2004, Katajamäki & Lundström 2012: 23) mitä tahansa ideaa alueiden uudistamiseksi voidaan väittää utopiaksi tai dystopiaksi perusteettomasti.

Aluekehittämisessä on toimijoita, jotka pitävät kiinni valta-asemastaan (Ahlqvist 2018: 32, Lakkala 2018: 15–16 Levitas: 212–218) ja käyttävät siihen diskurssiuto-piaan verrattavaa vaihtoehdon kielteistä tulkitsemissä ja nykyhetken ihannointia (mm. Bauman 1976: 14, Gramsci 1971, Mannheim 1979, Ricoeur 1986). Näissä kei-noissa vaihtoehtoisesta tulevaisuudesta, jota voivat kannattaa nykyolosuhteet puutteellisiksi kokevat ryhmät, tuotetaan käsitys ideaaliutopia tai aateutopiaan vertautuvana mahdottomuutena, vaikka kysymys ei ole niin vaikeasta muutok-sesta. Tällainen hegemonian puolustaminen on väkivaltaa käsitteitä ja mahdolli-suuksia kohtaan (vrt. Beverungen 2006, Foucault 1980), koska sillä voidaan pyrkiä estämään muidenkin kuin jo kovaäänisesti puhuvien pääseminen kuuluviin. Ko-vaääniset hegemonian puolustajat voivat ihannoida nykyhetkeä kuten siihen joh-tanutta menneisyyttäkin (Levitas 2010: 198–199, Portolano 2012: 128). Tälläkin tavalla tuotetaan alueiden diskursiivista todellisuutta pitämällä alueita luulossa, että niiltä puuttuu kyky saavuttaa tiettyjä asioita samalla kun ne pystyvät saavut-tamaan sellaisia asioita, jotka palvelevat hegemonisia odotusrakenteita esimer-

kiksi valtiollisten ja kaupallisten toimijoiden intressejä. Vallitsevia ideoita ja uskomuksia puolestaan haastetaan vastahegemonisilla (counter-hegemonic) kielenkäyttötavoilla, jotka pyrkivät muuttamaan vallalla olevia käsityksiä normaalista ja oikeutetusta (Heywood 1994: 101, Gramsci 1971).

Esimerkkejä diskursiivisesta vallankäytöstä löytyy keskiajalta ja kylmänsodan avaruuskilpailusta. Keskiajan kirkon ja uskonnon hegemonia vaikutti yhtä vankalta kuin nykyisin markkina- ja pääomatalouden vastaava (mm. Lakkala 2014: 132–133). 1960-luvun alussa ihmisen ei uskottu pääsevän vieraalle taivaankappaleelle. Ennen 1960-luvun loppua ensimmäinen ihminen laskeutui Kuuhun muun muassa siksi, että avaruusteknologiaa kehitettiin avaruusjärjestöjen ja suurvaltojen merkityksellistettyä avaruuteen pääseminen tärkeäksi. Edeltävän vuosikymmenen alussa ei uskottu edes päästävän avaruuteen, kunnes Neuvostoliitto teki sen. Jules Vernen 1800-luvulla (1865) kirjoittama romaani kuuhun matkustamisesta puolestaan johti keskusteluun avaruusmatkailun mahdollisuudesta. Niin Verne, kylmänsodan poliitikot kuin keskiajan skolastikot puhuivat aikanaan epätodennäköisistä asioista ja onnistuivat edistämään niitä konkreettisiksi tavoitteiksi. Avaruuteen pääseminen 1900-luvulla ei parantanut kaikkien elämää, mutta vahvisti suurvaltojen sotilaspoliittisia intressejä. Avaruusyhteiskunta ei ole vielä toteuttavissa, mutta siitä puhuminen edistää Elon Muskin kaltaisten avaruusyrittäjien tavoitteita tuomalla heille huomiota sen ansiosta avaruustoimintaa edistäviä resursseja.

3.2.3 Utopian funktiot-teoria

Utopiatutkimuksessa sovellettu Levitasin (1990, 2010) teoria utopian funktioista selittää tarkemmin, millaisia hyötyjä utopioista on. Levitasin teorian lähtökohtana on se, että vallitsevia olosuhteita ei kuvitella toisenlaiseksi vain murheiden lievittämiseksi tai iloksi, vaan käytännöllisistä syistä. Utopioiden ainakin kolmenlaiset hyödyt ovat (Fernando, Burden ym. 2018: 3, Lakkala 2018: 19–22, Levitas 1990, 2010) kompensatio, kritiikki ja fasilitointi. Levitasin alkuperäisessä teoriassa (1990) nämä funktiot erotettiin utopian merkityksestä ideaalina, jonka utopiatutkimus mahdollistaa monilla utopian tulkintatavoilla. Perustelen, miten Levitasin teoriassa esitetyt funktiot toimivat ideaaliutopioina ja diskurssiutopioina. Miten ideaali ja vastaavasti anti-ideaalia toimivat kompensointina, kritiikkinä ja fasilitointina kielessä kuten narratiiveissa ja puheena. Utopian funktioihin sisältyy ajatus, jonka mukaan niissä kuvattua tilannetta ei ole tarkoitus toteuttaa, vaan niitä käytetään saamaan aikaan muutos tai liikahdus jonkun kannalta toivottuun suuntaan (Lakkala 2017: 19–20, Suvin 1997: 127). Dystopiatkin voivat saada aikaan vastaavan muutoksen, mutta hyödyntämällä toivon sijaan pelkoa. Utopia voi toimia kummallakin tavalla jonkun toimijan tavoitteita ja niiden kautta hankitun vallan

edistämisessä. Utopian funktiot peittelevät niihin sisältyviä ristiriitoja vaikuttaakseen uskottavimmilta.

Levitas (2010: 210, Lakkala 2018: 21) suhtautuu kompensointiin utopian passiivisimpana ja vähiten käytännöllisenä funktiona. Kompensoinnilla tarkoitetaan pelkkää unelmoimista vallitsevien olosuhteiden muuttumisesta paremmaksi ilman aikomusta saattaa kyseistä tilannetta käytäntöön. Kompensaatiota voidaan käyttää kyseenalaisenakin vallan välineenä, jolla valtaa pitävät hankkivat ja säilyttävät vallan avaimet saamalla muut uskomaan kaiken olevan hyvin silloinkin, kun niin ei ole. Esimerkiksi alueen nykytilaan tyytyväiset toimijat eivät välttämättä tahdo alueiden muuttuvan, vaikka muut haluaisivat. Tyytyväisille toimijoille riittää, että alueet pysyvät sellaisina kuin ovat ja tätä he myös edistävät puhumalla alueesta tilannetta säilyttävästi. Alueellisia markkinoita tietyllä alalla hallitseva yritys voi ilmaista markkinatilanteen olevan tasapainoinen tai erinomainen säilyttääkseen etulyöntiaseman. Ankaralla verottamisella ja kurinpidolla kansaa alistava diktatuuri puolestaan ei halua antaa alistetuille toivoa tilanteen muuttumisesta, mikä ilmenee puhumalla epätoivoisesta tilanteesta oikeutettuna, luonnollisena tai välttämättömänä. Diktatuuri voi ilmaista tämän toteamalla, että kansalla menee hyvin. Esimerkkejä muistuttavaa kompensointia kuvataan Orwellin teoksessa osana Oceaniaa hallitsevan valtaryhmän keinovalikoimaa.

Levitas (2010: 6–7) on huomauttanut kompensointia kuitenkin olevan olennainen utopian funktio siten, että vallitsevat olosuhteet on ensin kuviteltava puutteellisiksi, jotta niille voisi syntyä vaihtoehtoja. Kompensointina utopia on hiomaton timantti, joka voi jalostua toimintasuunnitelmaksi, joka muuttaa olosuhteita kohti toivottua suuntaa. Tämä vastaa aiemmin kuvailtua utopian roolia vision ja skenaarion taustalla, koska sekä vision että skenaarion alkuna on usein jonkinlainen tarkentamaton unelma, haave tai toivo olosuhteiden parantumisesta jonkun toimijan näkökulmasta. Toimintasuunnitelmaksi muuttuessaan utopia ei ole enää kompensointia, vaan sillä on aktiivinen tarkoitus. Utopian kaksi muuta funktiota, kritiikki ja fasilitointi, ovat aktiivisia funktioita eli niillä pyritään saamaan aikaan muutos nykytilanteeseen (Levitas 1990: 6, 2010: 201–203). Edelleen tulee tunnistaa, että utopiat ovat tässä tutkimuksessa niin kritiikkinä kuin fasilitointina eri asia kuin visio ja skenaario. Visioita ja skenaarioita voidaan kuitenkin vahvistaa utopioilla joko fasilitointina tai kritiikkinä.

Kritiikki on ollut utopian tarkoitus utopiakirjallisuuden alusta lähtien. Utopiakirjallisuuden idealisoiduilla paikoilla tuotetaan ironinen vastakuva aikansa yhteiskunnalle, jota kirjailija pitää monessa suhteessa epäonnistuneena (ks. Lakkala 2018: 21). Kritiikki voidaan esittää lempeästi ihannoimalla vaihtoehtoa peitellen sen kyseenalaisia puolia. Näin kiinnitetään huomio yhteiskunnallisiin ongelmiin.

Utopiatutkimuksessa (Moylan & Baccolini 2014: 42–43) onkin esitetty, että liioiteltu kehitys- tai rappiokuva voi olla kohderyhmän huomion hankkimisessa tehokkaampi keino kuin todenmukainen esittäminen. Maakunnat, kaupungit ja kunnat saattavat julkisissa strategioissaan esittää tulevaisuutensa ruusuisena lupailemalla kaikenlaista kehitystä tiettyyn vuoteen mennessä, mikä kätkee kritiikkiä niiden ongelmista. Kritiikki esitetään vastaavasti dystopiakirjallisuudessa (ks. Claves 2016: 323–324, Palmgren 1963: 57–60) useasti kritisoidulla utopiakirjallisuutta esimerkiksi kuvaamalla sitä, miten ihmisten toivoa paremmasta tulevaisuudesta käytetään hyväksi valtaan pyrkimisessä. Alueiden kehittämisessä kritiikkiä voidaan käyttää kärkevästi, jos esimerkiksi toimijat poliittisessa päätöksenteossa sättivät toisiaan kovasanaisesti ja puolustautuvat yhtä kiivaasti.

Fasilitointi tarkoittaa sytykettä tai katalyyttiä eli sitä, että utopia pystyy sysäämään liikkeelle poliittista, kansalaisten organisoimaa tai muuta aktivismia hyödyntämällä tulevaisuuden idealisointia parempana paikkana tai vastaavasti esittämällä tulevaisuus pelottavana luomalla samalla huolestuneisuutta (ks. Fernando, Burden ym. 2018: 3–4, Levitas 2010: 224). Fasilitointi edellyttää huomiota, joka yllytetään toiminnaksi esimerkiksi rohkaisemalla sorrettuja ryhmiä kapinaan (mm. Rahkonen 1996: 38–39). Radikaali uudelleentulkinta nykyisistä yhteiskuntarakenteista voi myös toimia katalyyttinä (Ahlqvist 2018: 32), josta voi alkaa rakenteiden muuttaminen. Tämä osoittaa sen, että mahdottomissa ja epätodennäköisissä tulevaisuuskuuissa on voimaa, jota ei ole tosiasioihin pohjautuvissa tulevaisuuskuuissa. Utopioiden tarpeellisuus ponnistaa osin siitä, että pelkkä tosiasiapohjaisuus ei riitä tekemään tulevaisuudesta tavoittelemisen arvoista. Ne saavat toiminnan tuntumaan sankarillisemmalta, merkittävämmältä ja houkuttavalta (ks. Hoch 2014: 9, Levitas 2010: 82, Moisio & Rautiainen 2020: 115). Fasilitointi on lähellä aluetutkimuksessa tunnettua resistanssia (vrt. Keith & Pile 1997, Sharp 1999). Tunteisiin ja korkeampaan merkitykseen vetoava taide kuten kaunokirjallisuus (Bloch 1986, 98–99) voi innostaa muutoksia joskus tiedettä ja politiikkaa tehokkaammin (Goodwin & Taylor 1982, Levitas 2010: 81, Portolano 2012). Taiteellisen ilmaisun on todettukin (Lundman & Rannila 2016: 118) tarjoavan vaihtoehtoisia näkökulmia aluekehittämiseen.

4 METODOLOGIA

4.1 Jälkistrukturalismin tieteenfilosofia

Tutkimukseni on lähtökohdiltaan jälkistrukturalistista, toiselta nimeltään post-strukturalistista. Jälkistrukturalismi on nimitys Ranskasta 1960-luvulla syntyneelle mannermaiselle ja kriittiselle tieteenfilosofian suuntaukselle (Reda 2005: 92–93). Monet jälkistrukturalisteina pidetyt tieteilijät kuten Jean Baudrillard, Pierre Bourdieu, Gilles Deleuze, Luke Irigay, Roland Barthes ja Jean-Francois Lyotard ovatkin ranskalaistaustaisia (Harrison 2006: 122–125). Tunnetuimpia post-strukturalisteja ovat aluetutkimuksessakin runsaasti referoitu Michel Foucault. Jälkistrukturalismi usein yhdistetään jälkimodernismiin (postmodernismi), jonka kanssa se jakaakin yhteisiä piirteitä (mm. Cresswell 2013, Benko 1997: 1–5, Kahn 1995: 7–10, Murdoch 2006: 4). Jälkimodernismi ei ole kuitenkaan tieteenfilosofia, vaan viittaa lukuisiin aatteellisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin ilmiöihin, joita siirtymä jälkiteolliseen yhteiskuntaan on tuonut mukanaan (Murdoch 2006: 4–5).

Jälkistrukturalismi kehittyi kritiikiksi strukturalismille. Strukturalismi eli rakenteellisuus on tieteen tekemisen lähestymistapa, jossa ihmistoiminnan tuotosten kuten kulttuurin taustalla uskotaan olevan piilossa olevia, mutta löydettäviä rakenteita. (Deleuze 2004: 171–172, Harcourt 2007.) Strukturalismin mukaan rakenteet selittävät ihmisperäisiä ilmiöitä kuten yhteiskuntaa, kulttuuria ja muita sosiaalisia ilmiöitä (Harcourt 2007: 17–18). Muun muassa Jean-Marie Saussuren (1959) ja Claude Levi-Straussin (1963) tieteellisiin näkemyksiin pohjautuva strukturalismi suhtautuu maailmaan ja ihmiseen kuin ne olisivat ulkoisten rakenteellisten voimien ohjaamia. Näitä rakenteita heijastavat strukturalistien mukaan esimerkiksi kielen, ajattelutapojen ja logiikan kaikille kulttuureille yhtenäiset piirteet (Levi-Straus 2004: 7–8).

Postmodernismia (mm. Baudrillard 1994 Lyotard 1984, Derrida 1995) ja jälkistrukturalismia yhdistävin piirre onkin struktuureiden tai perustojen kritiikki. Jälkistrukturalismin mukaan yhteiskuntaa eivät määritä löydettävissä olevat rakenteet, vaan rakenteita tuotetaan merkityksillä ja kielellisellä tulkinnalla (Derrida 1978: 269, 292, Ley 1980: 6–7, Torfing 2005: 10). Jälkistrukturalismi kaihtaa rakenteellisuuden tieteenfilosofialle ominaista jäykkyyttä, luokittelua ja universaalien totuuksien olettamusta (Aitken & Valentine 2006: 7, Harrison 2006: 122). Poststrukturalistit (mm. Derrida 1972, Deleuze 2004: 173) kritisoiivat strukturalismin kaltaisia tieteellisiä ajattelutapoja, jossa uskotaan kaiken kattaviin selitysmalleihin ja yhteen oikeaan totuuteen. Jälkistrukturalisti suhtautuu tietoon ja totuuteen tiedon tuottajasta ja ympäristöstä riippuvaisina, eikä usko löydettävään yksi-

selitteiseen totuuteen (Howarth & Stavrakakis 2000: 2). Jälkistrukturalismilla onkin yhteneväisyyksiä sosiaalisen konstruktionismin kanssa, jonka mukaan yhteiskuntaa ja kulttuuria ei ole olemassa itsenään, vaan ne ovat ihmisen luomia ja muovaamia (Giddens & Merton 1982: 13–15, Hacking 1999: 20–21).

Jälkistrukturalismin keskeinen käsite on diskurssi (discourse) (mm. Cambridge Dictionary 2021, Fairclough 1992: 129–130). Jälkistrukturalismissa diskurssia käytetään usein tarkoittamaan sosiaalista toimintaa ja merkityksiä määrittäneiden käytänteiden järjestelmäksi, joka on muodostunut kielellisten ja muiden sosiaalisten vuorovaikutustapojen yhteistuloksena. Diskurssilla voidaan tarkoittaa myös tapoja käyttää kieltä kuten puhetta valtatarkoituksiin. (Fairclough 1992: 128, Heikkinen 2012: 94.) Jälkistrukturalismin kielitieteelliset suuntaukset tarkastelevat diskursseja enemmän käsitteisiin, sanoihin ja niiden alkuperään keskittymällä. Yhteiskuntatieteellisempi suuntaus, jota tämä tutkimus edustaa, korostaa diskursseja niiden tuottajien vaikutusvaltaan kytkeytyvänä todellisuuden esittämisen ja merkityksellistämisen (signify) välineenä (mm. Foucault 1972: 105, Pietikäinen & Mäntynen 199–202). Tässä yhteydessä diskurssit kytkeytyvät kielenkäyttöön kuuluvaan suostutteluun, jolla on pyrkimys tavoittaa, puhutella ja vaikuttaa kuulijoihin jäsentämällä todellisuutta puhujan kannalta tarkoituksenmukaisesti (Billig 1996: 87–88, Barthes 1975: 10–11).

Foucaultin mukaan (1971, 1980) diskurssit näyttäytyvät johdonmukaisina, jatkuvina ja automaattisesti toistettuina tapoina puhua ja kirjoittaa jostakin. Diskurssit väittävät jotain jostakin tietyssä asiayhteydessä ja tilanteessa (Hall 1997: 44). Foucaultin (1972: 12, 41) lausahdus ”diskurssin ulkopuolella ei ole mitään” ei tarkoita sitä, että kielenkäyttäjän ulkopuolisen maailman olemassaolo kiellettäisiin (ks. Howarth 2013: 2, Torfing 2005: 10). Kyse ei ole siitä onko kielestä riippumatonta maailmaa olemassa, vaan sille annettun merkityksen alkuperästä ja tarkoituksesta (Hall 1997: 45). Fyysiset objektit ja toiminta saavat merkityksensä ja muuttuvat tiedon kohteiksi vasta diskursseina. Yhteiskunnan näkyvä muotokin on seurausta diskursiivisista käytännöistä (Campbell 2007: 361). Foucaultin ohella mm. Barthes (1994, 1977) ja Derrida (1972, 1978) ovat tehneet tunnetuksi jälkistrukturalismin ominaiskäsitteen, dekonstruktion. Se tarkoittaa vastakohtaparien purkamista (ks. Culler 2014: 15–18). Dekonstruktio on näitä pareja tuottavien merkitysten ymmärtämistä hahmottamalla niiden taustalla olevat sosiaalisesti tuotetut ennakkoletukset ja tietojärjestelmät, jotka aiheuttavat tarkoituksellisen illuusion yhdestä merkityksestä. Dekonstruktion mukaan tekstien merkitys ja käsitteet siirtyvät lukemattomaan joukkoon eri muuttujia. (Barthes 1977, Derrida 1972: 42–47.)

Utopia ja dystopia ovat tyypillisiä esimerkkejä vastakohtapareista, johon kahdessa tutkimusartikkelissa viitataan (Hyyryläinen ym. 2018, Luoto & Karhu 2018).

Utopia ja dystopia ovat määritelmällisesti vastakohtia, jos utopia tarkoittaa hyvää ja dystopia huonoa paikkaa. Vastakohtaisuus muodostuu myös utopian ja paikan (topos) välille, jos utopia tarkoittaa ei-paikkaa (outopos). Alueita tulkitsevat toimijat saattavat kutsua alueita kärjistävästi kauniiksi tai rumiksi, mutta ne ovat jostain niiden väliltä (ks. Foucault 1986, Luoto 2008: 12–13). Välimaastoa Foucault (1984: 3–5, ks. myös Elden 2009) kutsui heterotopiaksi. Jälkistrukturalistille utopia ja sen vastakohta ovat sosiaalisesti ja kielellisesti tuotettuja luokitteluja (ks. Foucault 1986). Idealisoitu paikka, jona utopian ymmärrän, on jälkistrukturalismissa lisäksi paradoksaalinen, koska se kuvaa tilannetta, joka ei koskaan vallitse (Foucault 1984: 3–4). Huomioinkin tutkimuksessa utopian ja dystopian paradoksisuuden, mutta kiinnitän huomion siihen, mikä hyöty niin paradoksaalisesta kielellä tuotetusta ilmiöstä kuin ideaalipaikasta on toimijoiden kommunikoivaan vuorovaikutukseen perustuvassa aluekehittämisessä.

Jälkistrukturalismin yhteiskuntatieteissä sovelletun kriittisen suuntauksen muita olennaisia käsitteitä ovat valta ja tieto (power & knowledge) sekä totuusvaikutukset (truth effects) (ks. Foucault, 1972, Knox & Marston, 2010, Mills 2004). Valta ja tieto ovat jälkistrukturalismissa toisiinsa ja diskursseihin kietoutuneita. Diskursseja tuotetaan valtamotiiveilla eli ne kytkeytyvät tavalla tai toisella diskurssien tuottajien vaikutusvallan kuten taloudellisten, poliittisten, sosiaalisten tai muunlaisten vallanmuotojen vahvistamiseen. Diskursseilla tuotetaan tietoa, joka tulee ymmärtää suhteellisesti (Hall 1997: 44–45, Hall 1999: 42). Tieto on tietämisen kohteesta (objects of knowledge) liioiteltua, vähäteltyä tai muulla tavalla merkityksellistettyä käsitteellistämistä, jossa asia, henkilö, paikka, aika tai muu esitetään tietynlaisena.

Valta-asema ymmärretään eliittien, instituutioiden tai ryhmien harjoittamaksi sosiaalisesti vallan käytöksi. Foucault tutki tiedon ja vallan kietoutumista yhteen tarkastelemalla kiteytyneitä ja kulttuurisesti jaettuja merkityksellistämisen (puhe- ja ajattelu) tapoja, jotka muovaavat puhumisen kohdetta. Tavot ovat yksilöllisiä, yleisiä ja muuttuvia eri historiallisissa tilanteissa ja sosiaalisissa yhteyksissä. Puhutun asian homogeenisuuden eli yhdenmukaisuuden tai heterogeenisuuden eli monien näkemysten sekoituksen, uskotaan liittyvän valtarakenteisiin, jotka ovat kiinnittyneinä puheena olevaan ilmiöön ja instituutioon. (Irigay 1985, Pietikäinen & Mäntynen 2009: 26, 104–106, Pietikäinen 2000: 199.)

Kielellä voidaan tuottaa kohteistaan merkitys järkevänä ja objektiivisena, joita ne ovat vain siinä suhteessa, että niiden sisältämä totuuskäsitys palvelee diskurssin tuottajaa (ks. Beverungen 2006: 12–15). Mekanismi, jota diskursiivisessa vallankäytössä usein hyödynnetään, on tunnelatauksen sisällyttäminen käsitteisiin si-

ten, että käsitteen halutaan aiheuttavan käsitteen tuottajan toivoma reaktio puolestaan tai vastaan (mm. Thrift 2004, Williams 1977). Foucault (1970) luonnehtikin diskursseja ”väkivallaksi asioita kohtaan”, koska diskurssit tuottavat uskomuksia kommunikaation kohteesta ja kommunikoijista. Valtaa palvelevat diskurssit pyrkivät asemaan, jossa niitä pidetään totuuksina, jolloin ne vaikuttavatkin totuudenkaltaisesti. Tällöin diskursseilla on totuusvaikutuksia eli ne pystyvät tuottamaan muun muassa sosiaalisia käytänteitä (social practices). (Foucault 1980, Hall 1997: 43.) Diskurssit ovatkin enemmän kuin sanoja, koska niiden antamat merkitykset tuottavat merkitysten mukaista toimintaa.

Tiedon tuottamisen diskursseissa käytetään valtaa. Tämä on johtanut tunnistamaan toisiaan vastaan kamppailevia diskursseja, joiden voimasuhde vaihtelee eri aikoina. (Bingham 2002: 351–355, Lindsay 2020.) Valtadiskurssit (dominant discourses) ovat vaikutusvaltaisten ryhmien kuten tietynä historiallisena aikana vaikuttaneiden instituutioiden esimerkiksi uskonnon, aateliston ja valtion toimijoiden tuottamia (Bingham 2002: 352–355, Hall 1997). Ne ovat saaneet niin vahvan aseman tietystä kulttuurissa, että ovat alistaneet vaihtoehtoisia diskursseja muun muassa estämällä niitä pääsemästä kuuluviin tai esittämällä ne kielteisesti (mm. Rose 1995: 116–117, Young 1997: 60–63). Valtadiskurssit usein järjestäytyvät instituutioiksi ja tuottavat kohteistaan tietoa, joka säätelee käyttäytymistä ja asettaa odotuksia (mm. Knox & Marston 2010, Williams 1977). Valtadiskurssit käyttävät käsitteitä kuten järkevä ja luonnollinen vankistamaan asemaansa määritellen samalla, mikä ei ole luonnollista ja järkevää. Järki ja luonnollinen esitetään todellisina sinänsä, mutta ovat konstruoituja ja kontingenteja käsitteitä (Laclau 2000: xi), joiden sisältö vaihtelee sen mukaan missä ajassa ja keiden toimesta niitä käytetään. Valtadiskurssit ja vastadiskurssit ovat yhdessä rinnakkaisdiskursseja, jotka hyödyntävät kärjistäviä aluekuvauksia keskinäisessä väännössään.

Varsinkin valtakurssit luovat taloudellisia, hallinnollisia ja toiminnallisia rakenteita yhteiskuntaan. Valtadiskurssien asema ei kuitenkaan ole enää kiistaton. Viestintäteknologian parantumisen, eri kulttuurien vuorovaikutuksen ja liikenneyhteyksien kehittymisen myötä kasvanut moniäänisyys on mahdollistanut useiden eri diskurssien julkitulemisen. Tämä on tunnistettu yhteiskuntatieteissä kuten taloustutkimuksessa (Sharma 2011: 168–170), kulttuurimaantieteessä (mm. Lee 2016) ja aluetutkimuksessa (mm. Crawford 2018: 108, Havlik 2018: 1–5, Luukkonen 2015). On useita kilpailevia diskursseja (mm. Sharma 2011: 168–170), joista osa on pitänyt asemansa vahvana toisten heikennyttyä. 1900-luvulla vankistunut talouskasvun merkitystä alueiden hyvinvoinnille korostava diskurssi on saanut kilpailijakseen kestävästä kehityksestä ja ympäristön hyvinvointia korostavan diskurssin. Diskurssi teknologiasta ratkaisuna vaikeisiin haasteisiin on yhä vahva (ks.

Brown & Michael 2003: 3–5, Lee 2017: 171–176). Diskursiivista todellisuutta tuotetaan aiempaa enemmän horisontaalisesti: siihen osallistuvat monet erilaiset toimijat vuorovaikuttamalla (Dixon & Jones 1998: 248–249, Lehtinen 2006: 44–48).

4.1.1 Alue, tila ja utopia jälkistrukturalismissa

Jälkistrukturalismiin kuuluu utopiakriittisyys, joka on perua tämän tieteenfilosofian aatesukulaisesta postmodernismista. Postmodernismi kritisoi (ks. Cresswell 2013: 176–177, Bauman 1995, Kahn 1995) utopioita suurien kertomusten (metanarratives) tuottamina sosiaalisina struktuureina (foundations), joilla yritettiin hallita ihmisiä. Jälkistrukturalismille aineksia antanut jälkimodernisti Jean-Francois Lyotard (1984), yhteiskuntatutkija Francis Fukuyama (1992) ja aluetutkija Edward Soja (1989) jopa vihjailivat, että utopiat olisivat kuolleet toisen maailmansodan jälkeisten vuosikymmenien aikana maailmassa, jossa usko suurellisiin ihmiskuntaa parantaviin aatteisiin kaatui neuvostososialismin luhistuttua. Dystopioille ei uskota käyneen yhtä kehnosti postmodernismin hengessä tehdyn utopiatutkimuksen (mm. Mohr 2007, Sicoe 2013) ja tulevaisuudentutkimuksen (mm. Dufva 2019: 7, Schwember & Urabayen 2018: 1–2) mukaan.

Jälkistrukturalismi jakaa postmodernismin penseän suhtautumisen suuriin kertomuksiin ja struktuureihin (ks. Mohr 2007: 1–4). Samasta syystä jälkistrukturalismi kallistuu utopiakriittisyyteen paljastaessaan ideaalipaikkojen taustalla piileviä motiiveja, jotka tekevät niistä vallan välineitä (ks. Mohr 2007: 3–5, ks. myös Gordin, Tilley & Prakash 2010: 1–2, Kumar 2013: 100). Tämä ei tarkoita sitä, etteivät jälkistrukturalistit tunnustaisi utopioista olevan hyötyä, mutta suhtautuvat kriittisesti näiden hyötyjen puhtaaseen hyvätahtoisuuteen diskurssien kantaessa valtapyrkimyksiä. Aluetutkimuksen ja utopiatutkimuksen jälkistrukturalistiset tulkinnat alueesta, tilasta ja yhteiskunnasta antavat tulkita utopiaa valtaan ja ideologioihin kytkeytyvänä diskursiivisena ilmiönä, jolla toimijoiden kuten poliittisten vaikuttajien, eturyhmien ja valtiovallan on tarkoitus säilyttää tai muuttaa alueen sen hetkisiä olosuhteita toisenlaisiksi muun muassa vaikutusvaltansa lisäämiseksi.

Jälkistrukturalistisia aineksia tuli aluetutkimukseen muun muassa tutkimussuuntausten kuten uuden kulttuurimaantieteen (new cultural geography) kautta 1980-luvulla (Benko 1997, Dixon & Jones 1998: 248–249). Jälkistrukturalismia on sovellettu laajasti aluetutkimuksessa ja aluetutkimuksen lähitieteissä kuten yhteiskuntamaantieteessä. Jälkistrukturalismi on vaikuttanut aluetutkimukseen näkyvästi monissa kriittisissä tutkimuksissa, joissa on selitetty sitä, miten muun muassa kielellä tuotetaan todellisuuskäsityksiä esimerkiksi tilasta erilaisten tarkoitusprien ohjaamina (Aitken & Valentina 2006: 7–8, Cosgrove 1984, Cresswell 2013: 207, Hall 1997: 45, Jackson 1989).

Aluetutkimuksessa viitatus ja esi-poststrukturalisteiksi luonnehdittu (ks. Creswell 2013: 208) Antonio Gramsci (1971) ja Raymond Williams (1980) olivat ensimmäisiä diskurssien ja tilan (space) välisestä suhteesta kirjoittaneita tutkijoita. Nämä alun perin marxilaisen koulukunnan tutkijat hylkäsivät struktuureihin uskovan tieteenfilosofiansa (Creswell 2013: 208–209) ja alkoivat suhtautua ihmisen tilalliseen käyttäytymiseen jälkistrukturalismin hengessä. Tilallista käyttäytymistä leimaa heidän mukaan (Gramsci 1971, Williams 1980) tilalle diskursiivisesti tuotetut käsitykset, joilla on kytkös kontrollointiin. Kulttuuritutkimuksessa on esitetty vastaavasti, että tietyn yhteisön jäsenten tietoisuus muun muassa siitä, mikä on hyväksyttävää ja vältettävää käyttäytymistä ohjelmoidaan heihin eli heidät saadaan ajattelemaan ja tietämään tietyllä tavalla (Berger & Luckman 1994: 79–83, Bourdieu 1991, Paasi 1986: 27–33).

Gramsci kirjoitti hegemoniasta, mitä on sovellettu eri yhteyksissä aluetutkimuksessa. Gramsci näki, että valtaryhmät tuottavat tilasta kielenkäyttöönkin siirtyviä ideoita, jotka oikeuttavat sen hetkiset ja heitä palvelevat tilalliset käytännöt kuten hierarkkiset suhteet. Williams (1980) puolestaan teki tunnetuksi näkökulman, joka on vaikuttanut teorioihin tilasta siihen vaikuttamaan pyrkivien diskurssien kamppailuna. Williamsin mukaan tilaa hallitsevat valtaryhmien tuottamat, tilallista käyttäytymistä merkityksellistävät ja sille jonkin arvon antavat dominoivat diskurssit, joita vaihtoehtoiset diskurssit haastavat. Aluesuunnittelun suuntaviivoja ja päämääriä määrittelevät niin ikään merkittävästi muun muassa vaikutusvaltaiset poliittiset ja hallinnolliset toimijat, joiden sanalla on painoarvoa suunnittelupäätöksissä (Flyvbjerg 1998: 11–15).

Williamsin (1977) tulkinta antaa mahdollisuuden kuvata sitä, miten kriittinen realismi ja jälkistrukturalismi näkevät utopian ja tilan suhteen eri tavalla. Kumpikin tieteenfilosofia tunnustaa, että näissä diskursseissa luonnehdittua tilallisuutta ei ole olemassa ilman niitä tulkinnoillaan tuottavia toimijoita. Jälkistrukturalistille kysymys ei kuitenkaan ole ”vain” tilan esittämisestä tai mielikuvituksesta materiaalisesta ”todellisuuden” taustaa vasten, vaan kielelliset käytännöt kuten keskustelut ja neuvottelut tuottavat sosiaaliset ja materiaaliset olosuhteet eli tekevät niihin perustuvan (ihmis)todellisuuden. Diskursiivinen tilan esittäminen on aina kielellisesti tuotettuun todellisuuteen kiinnittynyttä (Ridanpää 2017: 187–190, Shields 1991). Kielellä tuotetusta vallitsevasta tilallisen todellisuuden tulkinnasta vapaata kuvausta esimerkiksi alueesta ei edes ole.

Gramscin ja Williamsin tieteellisestä ajattelusta vaikutteita saanut Kenneth Olwig (1984: 9–12) esitti, että esimerkiksi maalaustaiteessa kuvattu maisema edustaa vallan perspektiiviä. Ympäristö kuten luonnonmaisema esitetään ihmisen siihen

kohdistaman vallan muokkaamana. Denis Cosgrove (1984: 15–20) ja Stephen Daniels (1992: 310–312) esittivät teorian, jossa idylliseksi tai kauniiksi luonnehdittuun maisemaan kätkeytyy näkymätöntä valtasymboliikkaa. Jonkun näkökulmasta kaunis maisema, mikä on samalla tietyn tilan idealisointia, peittää taakseen ikäviä sosiaalisia tapahtumia kuten orjuutta ja luokkataistelua. Valtasymboliikka on puolestaan voinut päätyä maisemakuvauksiin dominoivien ryhmien tuottamista diskursseista. Tämä on esimerkki siitä, miten kieli tuottaa laajasti hyväksytyjä kulttuurillisia uskomuksia ja toimii vallan välineenä (Foucault 1972, Hall 2003: 61). 1800-luvun kansallisromanttinen kuvaus suomalaisista ja Suomen valtioalueesta luotiin merkittävältä osin taiteen kuten kaunokirjallisuuden (Lönnrot, Kalevala, Runeberg), musiikin (Sibelius) ja maalausten (Järnefelt) vaikutuksella. Suomalaisten ja heidän asuttaman valtioalueen romantisoimisessa oli taustalla valtapyrkimyksiä kuten yhtenäistäminen kurissa pidettävän kansan luomiseksi, joka palveli myös Suomea hallussaan pitäneen Venäjän keisarikunnan tavoitteita.

Cosgrove (1984: 15–17) luonnehti tilaa vastaavalla tavalla kuin monet hänen jälkeisensä tutkijat (mm. Marshall 2019). Tilasta luodaan vaikutelmaa siinä vallitsevista kuvitteellisista sosiaalisista suhteista kuten suhteesta valtaryhmien ja alistettujen ryhmien välillä. Peter Jackson (1989) puolestaan perusteli, että kartat eivät ole puolueettomia kuvauksia alueista. Karttakuvia tuottavat useimmiten valtaryhmät ja siksi kartoissa näkyvät erilaisia jännitteitä karttoja tuottavien ja heitä vastustavien ryhmien välillä. Kartoissa tietynlaisiksi esitetyt alueet ja niitä asuttavat ihmisryhmät eivät edes ymmärtäneet karttojen tarkoitusta, saati niiden heihin kohdistamia määritelmiä. Valtasuhteet ja dominoivien ryhmien näkökulmat ovat voineet päätyä karttoihin valtakursseista (ks. Harvey 1996, Marshall 2019, Paasi 1984). Intiaanisotien aikana Yhdysvalloissa karttoja kuvailtiin siten, että yhdysvaltalaisen asuttamia alueita idealisoitiin ”sivistyneiden” ja intiaanien asuttamia alentavasti ”villien” alueina.

Benedict Anderssonin (1983, 1991), Edward Saidin (1994) ja Stuart Hallin (1999) teorioissa on jälkistrukturalismia muun muassa siinä, miten he kuvailevat kerronnan, muistamisen ja unohtamisen (Andersson 1983: 4–5, Hall 1999: 42–43, Said 1994: 7–9) olevan tärkeitä tuottaessa siteitä tiettyä maantieteellistä aluetta asuttavan ihmisjoukon välille. Yhtenäistäminen on prosessi, jossa sen kohteesta voidaan tuottaa idealisoitu mielikuva vahvana ja yhtenäisenä kansana jopa esittämällä nämä piirteet ikuisiksi. Prosessissa kansaa vältellään luonnehtimasta sanoilla, jotka voisivat horjuttaa yhtenäisyyttä korostamalla yhteisiä tekijöitä ja unohtamalla erottavat tekijät esimerkiksi siksi, että valtiovallan etua palvelee erottavien tekijöiden unohtaminen. Käsitys yhteisestä kansasta ja heille kuuluvasta tilasta elää kansan mielessä (Andersson 1991: 6–7, Davoudi 2018: 104, Rikkinen 1996: 40–42). Kansan usko diskursseihin yhtenäisyydestään ja heille kuuluvasta

alueesta siirtyvät merkityksellistetyiksi toiminnoiksi kuten tapakulttuuriksi. Valtioiden välille syntyneet poliittiset rajat ovat esimerkki diskurssien materiaalisista seurauksista (mm. Harden 2019, Kolosov 2012: 50–51, Laine 2015: 14–17) ja verrattavissa totuusvaikutuksiin; diskurssi herättää käsitteet henkiin (Foucault 1984: 1–2).

Aluetutkimuksessa on ollut 1980-, 1990- ja 2000-luvulta nykypäivään monia muitakin jälkistrukturalistisia aspekteja sisältäviä tutkimuksia. Esimerkiksi alueelle annettu nimi on tyypillinen esimerkki diskurssin voimasta määrittää aluetta (mm. Paasi 1983, 1984). Nimen antaminen voi olla diskursiivista vallankäyttöä, sillä nimen antaja voi siten korostaa vaikutusvaltaansa. Vastaavia näkemyksiä ilmeni jo 1970-luvulla humanistisen maantieteen tutkimuksissa (mm. Tuan 1977), joissa todettiin, että jollain alueella sijaitsevaa materiaalista ympäristöä kuten rakennelmia saatetaan määritellä merkitykseltään korostetusti koko alueen kannalta. Diskurssien merkitystä ympäröivän maailman ymmärtämisessä ja todellisuuskäsitysten luomisessa ovat luonnehtineet myös Derek Gregory (1994: 104–105), Gilles Deleuze (2004), Ilkka Luoto (2008) ja Gunnar Olsson (1994: 114–116). Näissä näkemyksissäkin on väläytelty ajatusta, että useat kielenkäyttäjät rakentavat omaa diskursiivista todellisuutta, joka saa vaikutteita muiden kielenkäyttäjien ja ympäröivän kulttuurin valtakursseista.

Aluetutkimuksessa on hahmotettukin alueisiin kohdistettuja erilaisia diskursiivisesti tuotettuja tilallisen kuvitteellisuuden muotoja eli aluemielikuvia (Davoudi 2018: 100–101, Crawford 2018: 108–109, Hinks, Deas & Haughton 2017, Paasi 2010b), joista jotkut ovat tiettyssä kulttuurissa tiettynä aikana hallitsevampia kuin toiset. Diskursseilla tuotettuja tilallista kuvitteellisuutta alueista kierrätetään, uudistetaan ja välitetään muun muassa kuvina, tarinoina, teksteinä, datana, algoritmeina ja käytänteinä. Vallitsevia tilallisen kuvitteellisuuden muotoja haastetaan (resistance) tuottamalla niille vastaavalla tavalla vaihtoehtoja, jotka esittävät alueet toisenlaista tarkoitusta ja tulevaisuutta palvelevina tiloina. (mm. Havlik 2018: 5–7, Raynor 2018: 115.) Alueisiin kohdistettuja tilallisen kuvitteellisuuden muotoja onkin runsaasti ns. jälkimodernissa yhteiskunnassa, jossa valta on sirpaloitunut ja vallankäyttäjien määrä on kasvanut (ks. Mannermaa 2008). Vallankäyttäjien keskinäisten suhteiden hahmottaminenkin on tullut haasteellisemmaksi, sillä valta ei ole aina näkyvää eikä selvärajaista (Mannermaa 2008: 22–23).

Diskursseissa polarisoidaan alueiden nykyisiä olosuhteita, mitä puolestaan voidaan hyödyntää edistämään diskurssien tuottajien tarkoitusperiä (mm. Gregory 1994, Reuber 2009: 441–443, Said 1994), jotka voivat olla poliittisia, taloudellisia, sosiaalisia tai niiden yhdistelmiä. Diskurssi sekä kätkee että tuottaa valtaa (Cresswell 2013: 212). Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että alueista puhutaan kuin

ne olisivat tietynlaisia ja tavoittelisivat tiettyä tulevaisuutta (vrt. Davoudi 2018: 104–105, Hinks, Deas & Haughton 2017: 644–645, Karhu 2019: 9–10). Diskursseilla alueista tuotetut vaikutelmat esimerkiksi sanoilla kuten kilpailukykyinen, innovatiivinen tai dynaaminen ovat välineitä edistämään yritystoiminnan etuja. Tuotettu merkitys alueista polarisoituina kuin siten varjoon jätettyjä harmaansävyjä ei huomattaisi liittääkin diskurssit vähintään julkilausumattomiin ideologioihin ja niiden sisältämiin utopioihin.

Diskurssien todellisuutta tuottavaa valtaa on huomattu myös kaunokirjallisuuden kertomusmaailman ja sen ulkopuolisen kokemusmaailman välistä suhdetta tarkastelevassa tutkimusalassa eli kirjallisuuden maantieteessä (Brousseau 1994: 334–335, Phillips 1993: 185–186, Ridanpää 2005: 6). Kaunokirjallisuus pystyy horjuttamaan valtdiskurssien asemaa tulkitsemalla toisella tavalla tilallista todellisuutta kuten sen hetkistä yhteiskuntaa, jossa kirjailija elää, esittämällä se toisenlaisena tilana (mm. Brousseau 1994: 342–343, Harvey 1996, Mallory 1987, Olwig 1981: 63). Kaunokirjallisuus voi palvellakin valtdiskurssia esimerkiksi romanti-soimalla tilaa, jossa sen asema on jo vahva (vrt. Sepänmaa 2006: 41, Olwig 2001: 94–112). James ja Nancy Duncan (2001: 41, 52–53) ovat todenneet, että kirjailijat voivat siirtää paikkaa kohtaan tuntemansa kiintymyksen tai inhon kaunokirjaliseksi tekstiksi. Alueiden toimijat tuottavat polarisoituja mielikuvia alueista ”väärinä” tai ”oikeina” edistääkseen toivomaansa ja torjuakseen välttelemänsä alueen tulevaisuutta.

4.1.2 Ideali kielen välittämänä

Kielellisen suostuttelun tunnetut termit ethos, pathos ja logos tunnettiin jo antiikin aikana (Vuori 2021). Ethos tarkoittaa puhujan olemusta eli kaikkea, mikä vaikuttaa siihen, miten yleisö ottaa puhujan vastaan kuten maine, puhetapa ja elehdintä. Pathos eli tunne on suostuttelukeino, jolla pystytään vaikuttamaan kuulijaan tavalla, johon loogiset argumentit eivät pysty. Logos eli järki vetoaa loogiseen ajatteluun ja argumentaation eheyteen. (Edmondson 1984: 10–12, Kakkuri-Knuuttila 1998, Summa 1989: 97.) Retoriikka korostaa vakuuttamista. Yleisö on saatava kiinnostumaan asiasta, pitämään sitä tärkeänä ja toimimaan puhujan tai kirjoittajan tavoittelemalla tavalla (Edmondson 1984, 14–31, Summa 1989, 92–95). Diskurssien suostuttelutarkastelulla on yhteys jälkistrukturalismiin (ks. Foucault 1972: 64–67, Lincoln University 2021, Ridanpää 2005: 38). Suostuttelu on vallan mekanismi, jolla narratiivi tai puhe vaikuttaa kohteeseensa (Barthes 1975: 10–12, Billig 1996: 87).

Utopian on ehdotettu olevan suostutteluun tavanomaisessakin kommunikoinnissa käytettävä väline. Portolano (2012: 128) toteaa, että kuvitteellinen idealisoitu

paikka (ideal topos) on sekä puhujan että yleisön jakama inhimillinen taipumus, jota ei yleensä suostuttelussa nimitetä utopiaksi, mutta joka ilmenee kielenkäytössä. Tämä ei tarkoita sitä, että kieli jäljittelisi universaalia jaettua ideaalia, vaan sitä, että kielenkäyttäjillä on luontainen kiinnostus ideaaleista kielenkäyttäjien antaessa sille merkityksen omista lähtökohdistaan. Utopiatutkimuksessa on viitattu ideaaliin osana ihmisen perusolemusta (Gunn 1985: 2–3, Lakkala 2014: 63–70, Levine 2009: 249–250), minkä täytyykin ilmentyä kielessä kuten puheessa. Richard Gunn (1985: 2–3) on viitannut kielen taipumukseen tuottaa sekä idealisoituja paikkoja rinnakkain apokalyptisten kanssa. Marcuse (1978: 71–73) ja Bloch (1986) suhtautuivat idealistisuuteen normaalina osana ihmiskommunikaatiota, usein toivon ja kehityksen symbolisena ilmauksena. Nämä näkemykset viittaavat siihen, että kielenkäyttötavoilla on idealistinen ja suostutteluun hyödynnettävä merkitysulottuvuus. Kaikki kielelliset ilmaukset eivät ole tarkoitettuja ideaalisesti ymmärrettäviksi, mutta niitä saatetaan tulkita idealisoivilla johtopäätöksillä.

Idealistisia suostuttelupuhuntoja on tunnistettukin (Portolano 2012: 128–129). Saarnaavaa puhuntaa (preaching) käytetään vakuuttamaan kuulijat usein ylimaallisenä ilmoituksena saapuneesta ennustuksesta (revelation), joka lupaa pelastusta. Nostalgista puhuntaa käytetään konservatiivisen aatteiden edistämiseen ihannoimalla menneisyyttä ja suremalla sen katoamista tarkoituksena saada kuulijat uskomaan menneen ajan palauttamiseen. Progressiivinen puhuntaa on tyypillistä liberalismille, jolloin ajan eteneminen esitetään kuin tulevaisuus olisi aina menneisyyttä edistyneempää (linear progress). Sosialistisissa utopioissa käytetään transsendenttista puhuntaa, jossa tulevaisuudessa esitetään koittavan historian päätepiste (vrt. Eskelinen 2011) ja luontainen kehityskulun lopputulema (transcended history), jossa työluokka saavuttaa oikeudenmukaisen voiton sortajistaan.

Idealistisia paikkoja kielenkäytössä kuten puheessa (Levitas 2010: 81–82, Portolano 2012) ja narratiiveissa (Houston 2007: 425–427) tarkastelevien teorioiden mukaan uskottavakin puhuminen voi välittää puheenkohteesta tulkintoja, jotka antavat idealisoivan merkityksen. Yhteiskuntaa reaalisesti leimaavista ilmiöistä kuten muutoksesta puhuminen on utooppista vasta sitten, kun muutoksesta puhutaan tietyllä tavalla kuten väittämällä uudistamista vaivattomammaksi kuin se todennäköisesti tulee olemaan tai puhumalla kuin vastapainoa pysyvyyteen (turvallisuus, hallittavuus) ei olisi. Puheenkohteen luonnehdinnat yleistävästi, lopullisina, rajattomina ja muina idealistisuuden piirteinä ovat myös yleisiä. Viittasin puhetapojen utooppisiin piirteisiin viidennessä artikkelissani (Karhu 2020) perustamalla näkemykseni teorioihin puhunnan idealististen piirteiden suostuttelukyvystä (ks. Portolano 2012).

Utopiatutkimuksessa (mm. Holloway 2010) on lisäksi esitetty, että vallitsevien olosuhteiden varsinkin hegemonisen aseman saaneiden haastaminen edellyttää niille tarjotun vaihtoehdon esittämistä idealisoituna, jolla on tarkoitus häiritä (disrupt) hegemonisia merkitysrakenteita. Idealistiset puhetaivat kuten narratiivitkin voivat toimia tässä tarkoituksessa. Puhetapoja voidaan käyttää myös siten, että niillä suostutellaan luopumaan uudistushalusta. Levitasin (2010: 81–82) mukaan sitä kuulee politiikassa vähäteltäessä kilpailevan puolueen kyvykkyyttä saattaa ideologiansa käytäntöön. Idealistinen puhuminen on vallankäyttöä siten, että eri instituutiot, vastuualueet ja yhteisöt saadaan uskomaan jonkin muutoksen olevan helpompaa kuin se on vastarinnan vähentämiseksi. Vastaavasti voidaan väittää pyrittävän yhteiseen etuun, vaikka etu ei ole yhteinen (ks. Lukianova 2005: 1010–1015, Portolano 2012: 132). Narratiivit kuten utopiakirjallisuus pyrkivät vaikuttamaan mielipiteisiin myös ironisella kritiikillä, joka heikentää nykytilanteen oikeutavia väitteitä (ks. Houston 2007: 426).

Yhdistelemällä utopiatutkimuksen ja aluetutkimuksen jälkistrukturalistisia teorioita voidaan sanoa, että esimerkiksi alueiden merkityksellistäminen tietynlaisiksi niistä puhuttaessa on suostuttelua. Alueista puhutaan tuottamalla niistä tulkintoja sellaisina, joita ne eivät ole ja joka saatetaan tulkita myös idealisoivasti eli polari-soimalla ja yleistämällä kuultuja sanoja. Tämä idealistinen tulkintaulottuvuus voi koskea sitä, mitä alue ei vielä ole kuten sitäkin, mitä sen väitetään olevan. Tämä toimii keinona muun muassa houkutelua ja innostaa toimintaan, jossa aluekehittäjät yrittävät muuttaa alueita näkökulmastaan tulkittuna nykyistä paremmiksi ja samalla vältellä niiden päätymistä huonommiksi. Tämä utopian diskursiivinen luonne osana alueista puhumista voidaan yhdistää Levitasin (2010, 1990) esittämiin utopian funktioihin; puhunnan utooppista sisältöä voidaan käyttää kompensoimaan, kritisoidaan ja laukaisemaan muutos alueen nykytilaan.

4.1.3 Jälkistrukturalismin valintaperuste

Pidän tutkimuskohteen kielellistä tarkastelua sopivana sen takia, että kieli on todellisuuden tuottamisen väline. Ilman kieltä viestintä, tiedon eteenpäin siirtäminen, uskomuskehityksen rakentaminen ja yhteisöllisyyden lujittaminen eivät ole mahdollisia (mm. Habermas 1987: 141–142, Karjalainen 2006: 87, Pietilä 2004: 139). Kieli on välttämätön väline ajatusten muotoilemisessa ja väittämien perustelemisessa sekä vaikuttamisessa kuten mielipiteisiin vetoamisessa (mm. Foucault 1980, Pietikäinen & Mäntynen 2009: 14). Mielentilojen, ajatusten ja havaintojen ilmaisu ja tulkinta ei onnistuisi ilman kieltä, jolla niille annetaan merkitys ja tarkoitus (mm. Burke 1967: 16, Hall 2003, Luoto 2008: 48–49, Postman 1985: 23). Kieli on aineellinen ilmiö fyysisten, biologisten ja neurologisten ominaisuuksien

mahdollistamana kykynä äännellä merkityksellisesti. Kielellä sanoille ja lauseille annetaan tilannesidonnainen merkitys. Kieli on silti erityinen aineellinen ilmiö, koska se on aineen ja ideoiden välinen tulkki.

Kielen merkitys on keskeinen alueyhteisöjenkin perustan rakentamisessa. Kieli tekee yhteisistä kokemuksista ymmärrettäviä. Kielellä tietoa välitetään seuraaville sukupolville suullisesti ja kirjallisesti. Tietoiseksi tuleminen alueyhteisön historiasta ja menneisyydestä vaatii sen välittämistä esimerkiksi instituutioiden kuten kouluopetuksen tai muun tiedonlevityskanavan, kuten median kautta. Instituutiot eivät ole olemassa itsestään, vaan yksilöt jatkuvasti tuottavat ja muokkaavat niitä. (109: Berger & Luckman 1994: 79–83, Paasi 1986: 68.) Paasi (1986: 27–36) on kuvannut alueellistumisen prosessin neljää vaihetta ja kielen merkitystä sen ohessa. Ensin alueen territoriaalisuus hahmottuu ja tila rajautuu alueelliseksi yksiköksi. Sitten alue hahmottuu symbolisesti eli se käsitteellistetään siihen kiinnityvillä symboleilla kuten nimellä, jotka vähitellen vakiintuvat alueen tunnistautumisessa. Sen jälkeen alueelle muodostuvat instituutiot ja sosiaaliset organisaatiot (joukkotiedotus, koululaitokset, kirjallisuus), jotka vahvistavat alueen identiteettiä. Lopulta alueen rooli vakiintuu, jolloin sillä on selkeä, mutta aikojen saatossa uudistuva identiteetti muiden alueiden joukossa.

Valintani soveltaa jälkistrukturalismia tutkimukseni tieteenfilosofisena lähtökohdaksi johtuukin ensinnä siitä, että jälkistrukturalistit ovat erityisen kiinnostuneita kielestä diskursseina, joita tutkittiin väitöstyöni neljässä artikkelissa (Hyyryläinen, Karhu & Luoto 2018, Luoto & Karhu 2018, Karhu & Ridanpää 2020, Karhu 2020). Kahdessa niistä diskursseilla viitataan tulevaisuuden kuntaa pohtineiden asiantuntijoiden kielenkäyttötapoja puhuttaessa alueista ja aluekehittämisestä (Karhu 2020) tai alueellisista organisaatioista (Hyyryläinen ym. 2018) kuten kuntaorganisaatiosta. Kahdessa muussa diskurssit tarkoittavat kaunokirjallisuudessa, tarkalleen utopia- ja dystopiakirjallisuudessa, narratiivisesti kuvailtuja kuvitteellisia yhteiskuntia, joihin suhtaudun kuvitteellisina ja idealisoituina paikkakuvauksina.

Dialektiikka tunnettiin jo antiikin kreikkalaisten filosofiassa väittelytaitona, jonka lähtökohdaksi on todellisuuteen suhtautuminen vastakohtien jännitteinä. Vastakohtien jännitteisyys näkyy dialektikoiden mukaan siinä, että jokaiselle kielelliselle käsitteelle on löydettävissä merkityksellinen ja looginen vastakohtansa. Erityisen tunnetuksi dialektiikan teki Hegel. Sitä on sovellettu marxilaisessa tieteen tekemisessä materialistisena dialektiikkana, jossa aineellisten suhteiden uskotaan olevan vastavoimien jännitteiden alati määrittämiä ja muuttamia. Dialektiikan keskeinen tarkoitus on ymmärtää tutkittava ilmiö vastakohtien määrittämänä, jonka jälkeen vastakohtaisuuden ylitse voidaan katsoa (synteesi) ja tuottaa ilmiöstä syvällisempi käsitys. (Adler 2000: 4–5, Sherman 1976: 57–58.) Dialektiikkaa

olikin vahva ehdokas tutkimuksen tieteenfilosofiaksi, koska se olisi voinut toimia utopian ja dystopian tutkimisessa näiden käsitteiden luonteenomaisen vastakohtaisuuden vuoksi.

Strukturalismista vaikutteita saaneiden ja jälkistrukturalismia kritisoineiden realismin ja kriittisen realismin sopivuutta tutkimuksen tieteenfilosofiaksi pohdittiin. Realismin mukaan on mielestä ja kielestä riippumaton ulkoinen todellisuus, josta saadaan suoraa tietoa havainnoimalla (ks. Niiniluoto 1999: 15). Kriittinen realismi on realismista jalostettu tieteenfilosofia, jonka mukaan todellisuutta ei pystytä havaitsemaan sellaisenaan, eikä siitä pystytä luomaan aukotonta jäljitelmää käsitteellistämällä, mutta siitä voidaan saavuttaa edistyneempää tietoa, totuudenkaltaisuutta (Bhaskar 2000: 12–14). Realismi ja kriittinen realismi (mm. Popper 1963, Popper 1957, Sayer 2000) ovat syyttäneet jälkistrukturalismin keskittyvän liikaa valtaan ja kielen merkitykseen todellisuuskäsitysten luomisessa sivuuttamalla kielestä riippumattomat ilmiöt. Jälkistrukturalismia on luonnehdittu kielteiseksi tieteenfilosofiaksi, koska sen ajatellaan vastustavan kehityksen mahdollisuuden. Kritisoijat eivät usko jälkistrukturalismin soveltuvan yhteistä arvopohjaa vaativaan toimintaan suhteellisuutensa vuoksi (mm. Brown 2017: xi, Harrison 2006: 128).

Jälkistrukturalismi valittiin tutkimukseni tieteenfilosofiaksi seuraavista syistä. Ensinnä dialektiikka, realismi ja kriittinen realismi eivät tarkastele kieltä sen merkitystä korostavasti kuin jälkistrukturalismi. Näissä tieteenfilosofioissa kieli ei muodosta, eikä muotoile yhteiskunnallisen todellisuuden reunaehtoja samalla tavalla kuin jälkistrukturalismissa. Tämän vuoksi niihin, varsinkin realismiin ja kriittiseen realismiin, sisältyy olettaus kielestä riippumattomien ilmiöiden merkityksestä. Kielestä riippumattomia ilmiöitä, joita tutkimuksessani tunnustan, ovat korkeintaan edellä kuvatut kielellisen selittämisen rajatapaukset (mm. Barthes 1994, Lotman 1990: 141–145, Luoto 2008: 55–56), joita niitäkin yritetään tulkita kielellisesti.

Toiseksi kieli on muutakin kuin havaintojen selittämisväline. Kielellä pyritään vaikuttamaan maailmaan jopa pyrkimyksinä käsitteellistää kielen tavoittamattomia ideoita (Jensen 1994, Lotman 1990), jotka tekevät kielellisestä ilmaisusta arvaamatonta ja selittävät niihin sisältyviä ristiriitoja (ks. Luoto & Karhu 2018: 69–71). Kielen tavoittamattoman ideaalin tulkintapyrkimyksiä ovat esimerkiksi utopiakirjallisuus, utopiayhteisöt ja utooppiset puhetavat, joita tarkastelen tässä tutkimuksessa. Utopia on siis kielellinen väline tulkita realisoitumatonta ideaista ainesta kuten ideaaleja, mutta tällöin jo tullaan ilmaisseeksi jotain, mikä voisi olla joissain olosuhteissa mahdollista. Utopiassa on siis kysymys kielen kuten narratiivien ja puhunnan rajatapauksesta, jossa pyrkimys pukea mahdoton ja realisoitumaton

kielelliseen asuun tuottaa uusia tulkintoja jo sinällään kielellisesti rakennettuun todellisuuteen. Utopiatutkimuksessa on esitettykin (mm. Portolano 2012), että kielen idealistiset aspektit voivat olla merkittäviä suostuttelun ja vallan välineitä niiden vedotessa tarpeeseen haaveilla ja pyrkiäkin parempaan maailmaan.

Kolmanneksi jälkistrukturalismin tarkoitus ei ole pyrkiä relativistisuutensa ja vallan kritiikin takia rakentamaan universaalia arvoperustaa eikä edistämään sen mukaista kehitystä, josta sitä on kritisoitu. Jälkistrukturalismin yhteiskuntahyöty välittyy eri tavalla. Vallan kritiikki ehkäisee vallan keskittymistä kritisoimalla kaikenlaista vallankäyttöä ja vallankäyttäjiä. Siten muistutetaan arvojen olevan arvokkaita jonkun näkökulmasta ja arvojen takana on niiden kanssa ristiriitaisiakin valtavoitteen. On toivottavampaa, ettei yksikään arvopohja vahvistu kyseenalaistamattomaksi. Tieteenfilosofiani valintaa perustelee sekin, että seuraavaksi esittelemissäni tutkimusartikkeleissa ja niiden analyysimenetelmissä näkyy tieteellisen ajatteluni jalostuminen kohti jälkistrukturalismia.

Tutkimuksen tieteenfilosofisia vaihtoehtoja olivat myös idealismin suuntaukset, joita sovelletaan filosofiassa. Idealismi on ontologian eli todellisuuden perimmäistä luonnetta pohtiva filosofian tutkimusalue, jota voidaan soveltaa tutkimustyön tieteenfilosofisena lähtökohtana. Idealismin mukaan todellisuus on perimiltään henkistä, joka voidaan ymmärtää ideoiksi, mieleksi, sieluksi, jumaluudeksi tai muuksi materian ulkopuoliseksi. Yleisesti idealismi viittaa siihen, että havaintomaailma on olemassa vain esimerkiksi mielen tuotoksena. (Elden 2009, Hamlyn 2005: 10–11, Raatikainen 2013: 15–17.) Idealismista on eri suuntauksia. Tunnetuimpia on Immanuel Kantin transsendentaalinen idealismi. Sen mukaan aineelliset oliot ovat olemassa, mutta eivät sellaisina kuin ne havainnoidaan, vaan mielen ehtojen sanelemana. (Elden 2009: 10–12.)

Idealismilla on liitoskohta utopian kanssa siinä, että utopia on idealisoituna paikkana lähtökohtaisesti idea. Utopian alkuperäiset määritelmät ei-paikkana ja onnellisena paikkana voivat johtaa idealismia kiinnostaviin tietoteoreettisiin ja ontologisiin kysymyksiin. Idealismi olisi voitu valita tieteenfilosofiaksi, jos tutkimukseni kuuluisi filosofian tutkimusalaan ja olisi puhtaasti teoreettinen. Aluekehittäminen ja utopian yhteiskuntatieteellinen yhteys kuitenkin tuovat tutkimukseen piirteitä, joiden vuoksi se ei ole vain teoreettinen. Utopian tarkasteleminen idealismista johtaisi ylittämättömiin ontologisiin ja tieto-opillisiin kysymyksiin alueista ja niiden kehittämisestä sekä utopian merkityksestä. Alueiden kehittämiseen idealismi ei pysty tuomaan riittävän käytännöllistä ja ymmärrettävää sisältöä sen sivuuttaessa olennaiset ja jälkistrukturalismin paremmin huomioimat asiat kuten kielen ja vallan välisen suhteen. Idealismi rajoittuu edellä esitettyihin teorioihin (Jensen 1994, Lotman 1990) eli siihen, missä menevät kielellisen tulkinnan rajat.

4.2 Tutkimusaineisto ja analysointimenetelmät

4.2.1 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto muodostuu tulevaisuuden kunta-aiheisesta haastatteluaineistosta ja kaunokirjallisesta aineistosta, joka koostuu kolmesta utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteoksesta. Työni luonne on teoreettinen, joten aineiston tehtävänä on lähinnä tukea teoreettiseen tutkimuskirjallisuuteen pohjautuvaa näkökulmaa. Teoreettisen puolen painottamista selittää se, että tutkittavaa ilmiötä on luontevampaa tarkastella teoriaohjautuvasti, jolloin empiiristä aineistoa luetaan teorioiden kautta. Aineistot ovat valittu siten, että ne ovat luonteeltaan erilaisia. Utopia- ja dystopiakirjallisuus edustaa vahvasti kirjoittamisaikansa yhteiskunnallisten ilmiöiden värittämiä kaunokirjallisia aluekuvauksia. Haastatteluaineisto puolestaan perustuu haastateltavien tulkintoihin nykyajan alueiden kehittämistä omakohtaisiin kokemuksiinsa perustuen, joille annan oman tulkintani. Aineiston kaksijakoisuuden tarkoitus on etsiä utopian tulkintoja sen eräästä tärkeimmistä alkuperäisestä lähteestä (utopia- ja dystopiakirjallisuudesta) asetellen sen rinnalle tulkintaa konkreettisesta alueiden kehittämistä haastattelujen edustamana. Utopian luonnetta on vaikea ymmärtää ottamatta huomioon yhtä aikaa sen fiktion ja mielikuvituksen kytkeytyvää kaunokirjallista puolta ja käytännön toiminnassa ilmenevää diskursiivista puolta. Näin saadaan kattavampi ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä, vaikkakin valitsemani tie on hyvin haasteellinen.

Tutkimuksen haastatteluaineisto perustuu puolistrukturoituun teemahaastatteluun. Niissä haastateltiin yhteensä kymmentä Suomen kunnista ja niiden kehittämistä asiantuntemusta omaavaa henkilöä. Heistä usealla oli kokemusta kunnallisen viranhaltijana, kunnallispoliitikkona ja kansanedustajana toimimisesta. Haastattelut kestivät keskimääräisesti tunnin ja 15 minuuttia. Haastattelut litte-roitiin ja tarkasteltiin erillisenä dokumenttina siten, että niistä etsittiin haastateltavien välisiä yhteneväisyyksiä ja eroja haastatteluteeman suhteen.

Haastattelut tuottivat monipuolisen aineiston palvelemaan tutkimukseni tarkoitusta. Haastateltavat eivät kuitenkaan ottaneet kantaa suoraan utopian eritasoihin merkityksiin. Tulkinnat tehtiin jälkikäteen teoriaohjautuvasti. Haastateltavat valittiin niin, että heillä on monipuolinen ymmärrys alueiden kehittämistä. Siksi haastateltavat valittiin eri puolelta Suomea toimivista aluekehittämisen parissa työskentelevistä organisaatioista kuten koulutuslaitoksista, kuntaorganisaatioista, maankäytönsuunnittelussa, eduskunnasta ja yrityksistä. Haastateltavista useat olivat toimineet kunnallisissa luottamustehtävissä kuten paikallisyhteisöjen (mm. kylien) toimikunnissa sekä työtehtävissä kaupungeissa, maaseuduilla, kylissä Suomessa ja Suomen ulkopuolella. Siten heidän kielenkäyttötapaan seuraamalla saa

hyvän kokonaiskuvan siitä, millä tavalla alueista ja alueiden kehittämisestä tyypillisesti puhutaan. Haastatteluissa varmistettiin, että haastateltavat eivät edusta vain jompaakumpaa sukupuolta, yhtä ikäryhmää ja tiettyä ammattikuntaa.

Jokaiselta haastatellulta kysyttiin samat kysymykset, jotka koskivat tulevaisuuden kuntaa. Haastattelujen aikana julkaistiin Tulevaisuuden kunta- teos (Nyholm, Haveri, Majoinen & Pekola-Sjöblom 2017) ja käytiin vilkasta keskustelua maakunta- ja soteuudistuksesta, kuntien tehtäväjaosta ja perimmäisestä tarkoituksesta kuten myös, digitalisaatiosta ja kuntalaisten osallistamisesta. Haastattelut jaettiin neljään teemaan, jossa käsiteltiin kunnan tarkoitusta, maakunta- ja soteuudistusta, digitalisaatiota ja teknologiakehitystä sekä kuntalaisten osallisuutta kuntien tulevaisuuden osatekijöinä. Haastattelut tehtiin puhelimitse ja tallennettiin maaliskuun ja huhtikuun aikana vuonna 2017. Haastateltavilta myös tiedusteltiin haastattelujen lopussa sitä, miten he yleisesti suhtautuvat kuntien tulevaisuuteen peilaten kuntien mahdollisuuksia ja haasteita osana globaalia toimintaympäristöä. Haastatteluissa keskusteltiin muun muassa aluesuunnittelusta, aluepolitiikasta ja alueiden perimmäisestä luonteesta tarkoituksena, että haastattelut sivuaisivat mahdollisimman laajasti aluekehittämisen osa-alueita.

Kaunokirjallisuusaineisto eli utopia- ja dystopiakirjallisuuden kolme klassikkoteosta valittiin tutkimukseen useasta syystä. Luin monta samankaltaista teosta. Niihin kuuluvat Platonin Valtio, Tommaso Campanellan Aurinkokaupunki, Francis Baconin Uusi Atlantis, David Humen Täydellisen Valtion idea, Jules Vernen Maasta Kuuhun, H. G. Wellsin Moderni Utopia, Isaac Asimovin Robotit, Karin Boyen Kallokaiini ja Jevgeni Zamjatinin Me. Thomas Moren Utopia (1516/2007), Aldous Huxleyn Uljas uusi maailma (1932/2012) ja George Orwellin Vuonna 1984 (1949/1983) ovat utopian ja dystopian käsitteiden sisällöille sekä alueen ja aluekehittämisen tarkastelun kannalta kuitenkin näistä kiintoisimpia. Kolme artikkelin tutkimusaineistona käsiteltävää teosta ovat laajityylinsä tunnetuimpia ja vaikuttaneet olennaisesti laajityylin syntyyn (Lahtinen 2002: 5–7). Moren teos antoi sisällön utopian käsitteelle. Huxleyn ja Orwellin teoksia pidetään prototyypeinä utopian kaunokirjalliselle vastakohtalle dystopialle. Utopia- ja dystopiakirjallisuudessa kuvataan kuvitteellinen ja ajaton paikka, jossa ihmisten elämä on ihanteellista tai painajaismaista (Panagopoulos 2016: 305–309). Tavanomainen utopia- tai dystopia-teos kertoo yhteisöstä, yhteiskunnasta tai valtiosta, joka on onnistunut tai epäonnistunut ihmisten elämän järjestämisessä (Lahtinen 2002: 169–173). Näiden kolmen teoksen yhteys liittyy Englantiin ja Lontooseen, joiden futuristisia kuvauksia Orwellin ja Huxleyn teokset ovat. Utopia on kirjoitettu samassa maassa sen silloisten yhteiskunnallisten ongelmien kritiikiksi (Schmidt 2009: 34–36).

Utopia sai määritelmänsä sekä ei-paikkana että onnellisena paikkana, koska siinä kuvataan sodista ja puutteista vapaata saarelaisyhteisöä, joka viettää onnellista elämää keskiajan Eurooppaan verrattuna (mm. Lahtinen 2002: 169–173, Palmgren 1963: 10–11). Orwell kirjoitti dystopia-teoksensa vuonna 1949, jolloin Euroopassa pelättiin Neuvostoliiton vallankaappausta (Rai 1990: 157). Teos kuvaa päähenkilö Winston Smithin kautta kuvattua epätoivoa ja pelkoa, joka vallitsee Oceanian suurvallassa sitä väkivallan ja valvonnan keinoin hallitsevan valtaryhmän vuoksi (Dobson & Fisher 2007: 308–309, Yeo 2010). Huxleyn *Uljäs uusi maailma* on joissain tulkinnoissa utopian ja dystopian rajamaastoon sijoittuva kaunokirjallinen yhteiskunta, koska siinä kuvaillaan monien mielestä toivottuakin tulevaisuutta ilman sairauksia ja sotia (Suljic & Öztürk 2013: 30–32). Yleisemmin *Uljäs uusi maailma* kuitenkin ajatellaan dystopiaksi niin ikään teoksessa vahvasti esiintuodun valtanäkökulman vuoksi (Moylan & Baccolini 2014, Panagopoulos 2016: 7–8). Huxleyn kuvailema maailmanvaltio on yläluokan eliitin (alfojen) hallitsema luokkayhteiskunta, jota leimaa voimakas valvonta ja huolenpidoksi naamioitu kurinpito. More käytti kuvausta keskiaikaa paremmasta saaresta antaakseen toivoa (Vörländer 1965: 56–60). Orwell ja Huxley pyrkivät muuttamaan elämässään aikakaudessa kokemiaan ongelmia päinvastaisella tavalla eli pelottamalla tai varoittelemalla ikävällä tulevaisuudella.

Näiden utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkojen paikkoja kuvataan riittävän yksityiskohtaisesti sellaisina tarkasteltaviksi. Niissä kuvataan eritasoisia tapoja ymmärtää alue paikkana kuten jälkistrukturalistisissa alueteorioissa (mm. Roberts 2010: 356–357, Tyner 2004: 129–130). Niissä kuvataan tiettyä maantieteellistä aluetta asuttava ihmisjoukko, joka on lukumäärällisesti suuri (sadoista tuhansista miljardeihin) ja joissa ihmisten välille on syntynyt aluetutkimuksessa kuvailtuja ominaisuuksia kuten tapakulttuuri, elämäntavat, työnjako ja asutusjärjestelyt (Karhu 2016: 28–30). Saarelaisyhteisöllä, Oceanialla ja Maailmanvaltiolla kuvataan valtaryhmien ylläpitämiä territoriaalisia rajoja, jotka erottavat ne niiden ulkopuolisista ihmisyyhteisöistä. Teosten päätapahtumapaikkojen sisällä kuvataan toimintaa, joka viittaa paikallisiin vastavoimiin, jotka eivät tunnusta tai pidä tärkeinä territoriaalisia rajoja. Teokset sisältävät paikkatulkinnan mahdollisuuden, jonka etenkin Huxleyn ja Orwellin tarinat tuovat esille kuvatessaan niiden päähenkilöiden kyseenalaistavan ylhäältä käsin määritellyt aluerajat.

Nämä kolme klassikkoteosta ovat aluekehittämisen ja yhteiskuntien kehittämisen kannalta relevantteja, sillä ne edustavat tyyli- ja lajissaan yhteiskunnallisesti kantaaottavaa kaunokirjallisuutta (ks. Schaer, Gregory & Sargeant 2000: 153–154, Kumar 2003). Tässä tyyli- ja lajissa teosta ohjaa yhteiskuntakriittisyys ja pyrkimys vaikuttaa vallitseviin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin (ks. Hough 1971: 56–58, Ridan-

pää 2005: 9–12). More, Orwell ja Huxley eivät kirjoittaneet teoksiaan vain huumorimielessä mukana olevasta ironiasta huolimatta, vaan niihin sisältyy vakavia kannanottoja siitä yhteiskunnasta ja ajasta, jossa ne on kirjoitettu (Panagopoulos 2016: 305–306). Näiden teosten pohjimmiltaan kuvitteelliset paikat ovat poliittisesti kiinnostavia aikakauttaan heijastelevia kirjoituksia (ks. Ameal & Neuvonen 2016, Lahtinen 2017: 5–7), joissa näkyvät sen aikaiset valtasuhteet ja toisaalta hegemoniaa haastavan vaihtoehdoisen yhteiskunnan kuvaaminen.

Tutkimukseen valittujen klassikkoteosten vertaamisessa nykypäivään tulee tiedostaa, että jokainen näistä teoksista on syntynyt tiettyinä historiallisena aikakautena ja silloisten nykypäivästä poikkeavien valtakeskustelujen vaikutuksessa (mm. Anderson & Saunders 2015: 116–118). Keskiäika ja 1900-luvun ensimmäinen puolisko eivät ole suoraan verrattavissa alueiden nykypäivään. Sen sijaan nämä teokset ovat aikakaudesta ja paikasta riippumattomia, jos niihin suhtautuu kerronnallisina välineinä kuvailla vaihtoehtoinen yhteiskunta tai alue ja luoda siten mahdollisuus muuttaa yhteiskunnan tai alueiden nykyolosuhteita (vrt. Phillips 1993: 186–187, Ridanpää 2005: 11–12). Teokset ovat aikansa diskursiivisia välineitä, joilla on vaikutettu sen hetkisiin olosuhteisiin. Nykypäivänä aluekehittämiseen puolestaan osallistuu sellaisia toimijoita kuten poliitikkoja, yrittäjiä ja kansalaisaktivisteja, jotka käyttävät puhetavoissaan suostuttelevia idealistisia aineksia kääntääkseen aluekehityksen toivomaansa suuntaan. Ei ole mahdollista kuvata toisenlaista alueellista todellisuutta diskursiivisesti ottamatta tavalla tai toisella kantaa nykyhetken valtasuhteisiin esittämällä, millaisena alueellinen todellisuus näyttäytyy eri näkökulmasta.

4.2.2 Analysointimenetelmät

Tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi on käytetty seuraavia analyysimenetelmiä. Olen hyödyntänyt haastatteluaineiston analysointiin kahta laadullisen sisällönanalyysin menetelmää, teoriaohjautunutta ja teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Kaunokirjallisuusaineistoa olen analysoinut kahdella lähiluentamenetelmällä eli teoriaohjautuneella lähiluennalla sekä kriittisellä lähiluennalla.

Laadullisen sisällönanalyysi erotetaan sisällönerittelystä (Seppänen 2005: 146, Tuomi & Sarajärvi 2009). Sisällön erittely on määrällinen tutkimusmenetelmä, jota käytetään laajojen numeeristen aineiston käsittelyyn esimerkiksi tilastotieteessä. Tutkittu ilmiö ei ole kuitenkaan tarkasteltavissa mitattavana, joten määrällisiä tutkimusmenetelmiä ei sovelleta. Lisäksi aineistot ovat diskursiivisia, joihin laadulliset tutkimusmenetelmät yleisesti soveltuvat paremmin (Eskola & Suoranta 1998: 25–26, Seppänen 2005: 146–147). Sisällönanalyysi jaetaan aineistolähtöiseen, teoriaohjautuneeseen ja teorialähtöiseen (Hsieh & Shannon 2005, Tuomi &

Sarajärvi 2009). Sisällönanalyysi on diskurssianalyysiä muistuttavaa tekstianalyysiä, jolla tarkastellaan tekstimuotoista tai sellaiseksi muunnettua aineistoa (Tuomi & Sarajärvi 2009: 105). Sitä käyttämällä tutkittavasta ilmiöstä muodostetaan tiivistetty kuvaus kytkemällä ilmiö laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. Sisällönanalyysi soveltuu muun muassa puheiden ja haastattelujen tarkastelemiseen, jonka vuoksi sitä sovellettiinkin tutkimusartikkelissa.

Tulevaisuuden kunta-aiheisessa artikkelissa (Hyyryläinen ym. 2018) hyödynnettiin teoriaohjautunutta sisällönanalyysiä, yhtä laadullisen sisällönanalyysin tyypeistä. Teoriaohjautuneessa sisällönanalyysissä aineiston analyysi ei suoraan perustu teoriaan, mutta kytkennät siihen ovat havaittavissa (Tuomi & Sarajärvi 2009: 99). Artikkelissa sisältöanalyysiä ohjaavaa teoria muodostettiin johtamisen ja organisaatioiden tutkimuksessa tunnetulla paradoksiteorialla. Paradoksiteoriassa paradokseilla tarkoitetaan keskinäisriippuvaisia, yhtä aikaa esiintyviä ja toisilleen vastakohtaisia vaatimuksia (mm. yhteisöllisesti ja yksilölliset jne.). Lewis (2000), Lüscher, Lewisin ja Ingramin (2006) sekä Lüscher & Lewis (2008) olivat määritelleet tutkimuksissaan muun muassa suoriutumisen, yhteenkuuluvuuden ja organisoimisen paradoksit.

Aineiston käsitteellinen rajaaminen ja moniäänisyyden hallinta edellyttivät paradoksiteorian tarjoamaa teoreettista viitekehystä. Paradoksin teoreettisen käsitteen tutkiminen on myös vaikeaa ilman määrittelyä ohjaavaa teoriaa. Emme valinneet teorialähtöistä sisällönanalyysiä, koska halusimme antaa aineiston vaikuttaa sen verran, että sitä kautta nostettiin uusia tapoja ymmärtää paradokseja ja uusia paradoksytyyppejä. Näiden kolmen pääparadoksin kautta haastatteluaineistoa luokiteltiin ja tyypiteltiin. Tuloksena löysimmekin kymmenen pääparadoksia ja niiden alaparadoksia. Haastatteluaineistoa ei tarkasteltu sana sanalta, vaan etsien yhteisiä piirteitä haastateltujen sanoin kuvaamista asioista ja teemoista.

Tutkimuksen viidennessä artikkelissa (Karhu 2020) samaa tulevaisuuden kunta-aiheista haastatteluaineistoa tarkasteltiin toisella laadullisen sisällönanalyysin tyyppillä eli teorialähtöisellä sisällönanalyysillä. Valitsin laadullisen sisältöanalyysin, koska tutkimusaineisto on verbaalista ja kommunikatiivista. Hyödynsin kuitenkin tällä kertaa teorialähtöistä sisällönanalyysiä teoriaohjautuvan sisällönanalyysin sijasta. Teorialähtöinen sisällönanalyysi on kyseessä silloin, kun tutkimusaineiston analyysi perustuu jo olemassa olevaan teoriaan tai malliin. Aineiston analyysia ohjaa siis valmis malli ja tarkoituksena on usein tämän mallin tai teorian testaaminen uudessa yhteydessä. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 95–99.)

Teorialähtöisen sisällönanalyysin valinnan perustelen sillä, että tutkimastani ilmiöstä eli utooppisesta puhunnasta ei ollut saatavilla aiempaa tutkimustietoa. Siksi

jouduin rakentamaan sisällönanalyysiä ohjaavan teorian pääasiassa utopiatutkimuksen teorioista (mm. Bloch 1986, Levitas 2010, Sargent 2010), puhutun kielen teoriasta (mm. Postman 1985) ja myös osittain haastatteluaineistoa lukemalla. Samasta syystä pidin tarpeellisenä sitä, että teorian tulee nimenomaan ohjata vahvemmin aineiston tarkastelua verrattuna aiempaan artikkeliin (Hyyryläinen ym. 2018).

Käytin utopiatutkimuksen teorioita koskien muun muassa utooppisuuden ja antiutooppisuuden luonnehdintoja, jotka kuvaavat ihmisen tulevaisuuteen suuntautumisen erilaisia odotuksia, asenteita, tunteita ja mielentiloja. Näitä utooppisia ja antiutooppisia aineksia, joita kutsuin yhdellä nimityksellä utooppiseksi piirteiksi, voidaan havaita monenlaisessa puhekielessä myös tarkastelemassani asiantuntijapuheessa. Tämän perustelemiseksi hyödynsin puhekielen teorioita (mm. Pietilä 2004, Postman 1985), jotka antoivat perusteet uskoa, että utopiatutkimuksen teorioista johdetut utooppiset ainekset voivat näkyä tietynlaisina puhekielisinä ilmauksina tietyistä asiasta kuten alueista puhuttaessa. Muodostui teoria seitsemästä utooppisesta asiantuntijapuhetavasta, joiden ilmenemistä haastatteluissa aloin tutkia poimimalla aineistosta sitaatteja, jotka täyttivät kunkin utooppisen puhetyypin kriteerit.

Utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteoksia tutkineissa artikkeleissa (Luoto & Karhu 2018, Karhu & Ridanpää 2020) sovellettiin lähiluentaa ja kriittistä lähiluentaa. Läheltä lukeminen (close reading) on kirjallisuudentutkimuksen metodi, jolla viitataan väljästi huolelliseen ja ymmärtävään kirjateoksen tulkintaan (Pöysä 2015: 331–333). Lähiluku on kirjallisuudentutkijoiden luoma tutkimusväline, jota sovelletaan laajasti humanistisissa tutkimuksissa tutkimusaineiston ollessa konkreettista tekstiä (Pöysä 2015: 334). Se on saman tekstin yksityiskohtaista ja useaan kertaan toistuvaa lukemista. Huomio kiinnitetään tekstin merkityksiin, joita ei ilman tarkempaa lukemista tulisi huomanneeksi (Hoosiaisluoma, 2003: 542–543). Tarkoitus ei ole lukea tekstiä samalla tavalla kerta toisensa jälkeen, vaan syventää tekstin ymmärrystä jokaisella lukukerralla. Lähiluku keskittyy tekstin sanomaan (Pöysä 2015: 27). Ensimmäinen lukukerta on tekstiin tutustuvaa, kunnes lukukerta lukukerralta se alkaa hahmottua tarkempana kokonaisuutena johtaen tekstin uuden tulkinnan löytymiseen.

Aluekehittämisen paradokseja utopiakirjallisuudessa tarkastelevassa artikkelissa lähiluimme teoksia kirjallisuuden maantieteen viitekehyksellä löytääksemme niistä aluekehittämisessä aikakaudesta ja kulttuurista riippumattomia paradokseja. Luokittelimme paradokseja lähilukemista ohjaavilla teoreettisilla avainsanoilla aika, tila, valta ja paikka. Avainsanat helpottivat paradoksien jäsentämistä ja löytämistä. Avainsanoilla aluekehittämisen paradokseja pystyttiin erottelamaan

toisistaan sen mukaan ilmenevätkö ne ajallisesti, tilallisesti, vallan käytössä vai paikkaluontoisina. Aika, tila, valta ja paikka ovat lisäksi keskeisiä fyysisen ja sosiaalisen todellisuuden ilmiöitä. Kaunokirjallisesti kuvatuissa alueissakin näkyy, miten alueet ovat ajallisia ja tilallisia kokonaisuuksia, jotka koetaan paikkoina ja joihin ihmiset kohdistavat valtaa. Ajallisilla paradokseilla tarkoitimme muutoksen ja pysyvyyden välisen jännitteen paradokseja. Tilallisissa paradokseilla viittasimme siihen, että alueiden rajat ovat sekä olemassa että eivät. Valtaparadokseilla tarkoitimme ristiriitoja, joita alueiden vallankäyttäjät kohtaavat joutuessaan sekä hallitsemaan että olemaan hallittuja. Paikkaparadokseilla viittasimme siihen, että paikkojen piirteet kuten identiteetti rakentuvat suhteessa muihin paikkoihin ja laajempiin alueyhteisöihin.

Klassikot lähiluettiin viidesti. Ensimmäisellä kerralla vain luimme teokset ilman ohjaavaa teoriaa ainoastaan saadaksemme niistä yleiskuvan. Aloimme samalla perehtyä aluetutkimuksen ja paradoksien teorioihin viitekehyksen rakentamiseksi. Perehdyimme myös teosten taustoihin kuten kirjailijoiden elämään ja aikakauteen vertailemalla sitä nykypäivään. Totesimmekin teosten sisältävän joitain tulkinnallisia haasteita kuten ironian, huumorin ja sarkasmin erottaminen vakavasta tekstistä. Toisella lukukerralla tarkastelimme teksteissä esiintyvää paradoksaalisuutta yhteiskuntamaantieteen ja aluekehittämisen teorioita vasten. Lähilukeminen soveltui paitsi paradoksien hahmottamiseen myös tunnistamaan, millaiset paradoksit ja ilmiöt ovat aikakaudesta ja kulttuurista riippumattomia.

Lähiluvulla löysimme teoksista teemoja, jotka yhdistävät eri aikakausia ja ideologioita edustaen myös aluekehittämisen keskeisiä ristiriitoja. Hyväksyimme sen, että historiallisia kirjateoksia ei voi täysin tutkia ilman nykyisyydessä määriteltyjä käsitteitä. Artikkelin tärkeimpänä asiana oli huomata, että utopiat ja dystopiat ovat kielellisiä konstruktioita ja siten itseristiriitaisia ja suhteellisia monessa merkityksessä. Opimme muun muassa purkamaan kirjailijan ansaksi asettamia narratioita, koherentteina kuvattuja yhteiskunnallisia rakenteita, jotka ovat todellisuudessa huomattavasti kiistanalaisempia ja suhteellisia.

Kirjallisuuden maantieteen tieteelliseen aikakauslehteen kirjoitetussa tutkimusartikkelissa (Karhu & Ridanpää 2020) sovellettiin kriittistä lähilukemista. Lähiluvun sukulaismenetelmä kriittinen lähilukeminen on luonteeltaan muutoin verrattavissa lähiluentaan, mutta siinä pureudutaan enemmän tekstin syvempiin ja piilossa oleviin merkityksiin kiinnittämällä huomiota tekstin tarkoitusperiin kuten valtaan. (mm. Korsisaari 2008, Pöysä 2010). Lähiluvun kriittisemmän suuntauksen kehittyminen on perua siitä, että lähiluku on alun perin uskriitikkojen kehittämä analyysitekniikka (Hoosiaisluoma, 2003: 542). Sillä mietitään mitä piilotettuja merkityksiä sanojen takana voi olla (Korsisaari 2008: 293). Lähiluvun avulla

keskitytään tekstin eri tasoihin ja mietitään mitä eri merkityksiä sanojen takana voi olla. Lähiluvulla ei voida eikä yritetä todistaa asioita, vaan herätellään mieltämään tekstiä ja sen piilomerkityksiä (Pöysä 2010: 7).

Päätimme soveltaa kriittistä lähiluentaa siksi, että artikkelissa vallan tarkastelu korostui entisestään verrattuna aluekehittämisen paradokseja utopiakirjallisuudessa tutkineeseen artikkeliin. Valtanäkökulma oli edeltävässäkin artikkelissa mukana muun muassa kaunokirjallisten teosten ilmentämien valtaparadoksien havaitsemisena. *Literary geographies*-lehdessä julkaistussa artikkelissa valtatarkastelu kuitenkin korostui entisestään artikkelin tarkoituksen ollessa hahmottaa ja vertailla tilan, vallan ja hyvän elämän välistä yhteyttä samojen kaunokirjallisten teosten toivotuissa (Utopia) ja välteltävissä (Vuonna 1984, Uljas uusi maailma) paikkakuvauksissa. Valtakriittisemmän lähilukumenetelmän valintaa perusteli korostuneen vallan tarkastelun ohella viitekehyksenä toimiva kriittinen kirjallisuuden maantiede (mm. Phillips 2001, Schlosser 2015), jossa etsitään myös vallan kuvauksia kaunokirjallisista paikkakuvauksista.

5 TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSIEN YHTEENVETO

5.1 Utopia- ja dystopiakirjallisuus ja aluekehittäminen

Utopia- ja dystopiakirjallisuus kuvaavat paikkoja, jotka ovat kirjaimellisesti tulkituina ideaaliutopioita, mutta niiden laajat kirjalliseen ilmaisuun perustuvat fiktiiviset maailmat heijastelevat utopiankaltaisuutta. Päädyin tulkitsemaan utopiakirjallisuuden sisältöjä diskurssiutopian kautta jäljittääkseni mekanismeja, joiden kautta varsinaiset ideaaliutopiat ovat syntyneet ja miten ne tuottavat diskurssiutopioita. Tämän vuoksi kuvailen hiukan kirjojen historiallisia taustoja ja tarinallista sisältöä. Se myös helpottaa lukemista, jos ei ole perehtynyt artikkeleihin. Pysin täydentämään tutkimukseni tulkintoja utopioiden jälkistrukturalistisesta luonteesta. Näitä paikkoja voitaisiin yrittää toteuttaa idealistisina päämäärinä siinä onnistumatta. Ne eivät olekaan todellisia vaihtoehtoja, vaan alueiden kuvittelun ja muotoilun välineitä (Luoto & Karhu 2018: 116). Ne tuottavat alueista uusia tulkintoja ja suostuttelevat muuttamaan niitä (vrt. Edmundson 1984, Hones 2015: 2, Ridanpää 2005: 28–30) julkaisuaikanaan ja sen jälkeen huolimatta tarkoituksella kuvaamistaan surrealistisistakin piirteistä.

5.1.1 Thomas Moren Utopia

Utopia on kerronnallisesti kuvattu idealisoitu paikka. Tarinan saarelaisyhteisö on ainutlaatuinen kuvaus jaetusta, asutetusta, eletystä ja merkityksellistetyistä ihmisjoukon elinympäristöstä tietystä arvolähtökohtaisesta tulkinnasta (vrt. Brousseau 1994, Ridanpää 2005). Moren kuvaamaa paikkaa leimaavat tällöin alueyhteisöäkin luonnehtivat piirteet rajattuna, sosiaalisesti ja tilallisesta organisoituna kokonaisuutena. Saari kuvataan löytöretkeilijän matkakertomuksena (ks. Lahtinen 2002: 219–220, Luoto & Karhu 2018: 117) eli keskiajalla melko tuntemattomien valtamerien takana sijainneena ihmisyyhteisönä. Kaikkietävänä kertojajäänenä (Abbott 2002: 57–59) eli lähes koko tarinan äänessä oleva kertoja on saarelaisyhteisöä kehuva löytöretkeilijä, jonka More väittää tavanneen ja jota referoi. Löytöretkeilijä ja saari ovat kuitenkin sepitettyjä. Löytöretkeilijän nimeä, Raphael Hythlodayta (latinaksi ”palturin puhuja”), pidetään jopa merkinä ironiasta (Houston 2007: 425).

“Raphael (kertojajääni) kantaa perheensä nimeä Hythloday [...] Utopialaisten viisaan ja hyvän perustuslain ja hallinnon rinnalla muut maat näyttävät heikoilta.” (More 2007: 10, 29)

Teoksen luokittelu ideaaliutopiaksi on perusteltua, koska siinä kuvataan pysyviä ja lopullisia ihmisyhteisön piirteitä (mm. Kumar 2003). Paikat ovat muuttuvia (mm. Kymäläinen 2006: 213–215, Pred 1984: 280). Saari on arvomääräytyneesti organisoitu palvelemaan esisotalismin ja kristillisyyden arvoja kuten tasavertaisuutta sosiaalisilta käytänteiltään ja tilalliselta rakenteeltaan ikään kuin muuntamalla aikakauden käytännöt tarinassa toisenlaisia arvoja palveleviksi (vrt. Waugh 1985: 16–17). Pysyvä luonne näkyy määrätietoisena pyrkimyksenä säilyttää saarelaisten asuinalueet kuten kaupungit samanlaisina resursseja tasapainottamalla ja laskelmoidulla suunnittelulla (ks. Skinner 2009: 20–22).

”Saarella on 54 kaupunkia [...] Jos on nähnyt yhden, on nähnyt kaikki. Niin paljon ne muistuttavat toisiaan [...] Kun resurssit jaetaan kaikkien kesken, ei tarvitse kerjätä...” (More 2007: 33–35, 38, 44–46, 61–62)

Saariyhteisö arvomääräytyneisyydestä kertoo sekin, että siitä on poissa toiminta, jota ei tulkita tavoittelemisen arvoiseksi ja vastaavasti säilytetty ja korostettu toimintaa, jota tulkitaan tärkeäksi (vrt. Karhu & Ridanpää 2020: 134, Suvin 1997). Utopiakirjallisuudessa kuvatussa ihmisyhteisöstä on tyypillisesti karsittu tai minimoitu piirteet, joita ei tulkita avokkaiksi (mm. Houston 2007, Suvin 1997). Kertomus sisältääkin viitteitä siitä, millainen toiminta arvotetaan tärkeäksi ja millainen ei. Teoksessa kuvataan keinoja, kuten valvontaa, jolla tätä erottelua ylläpidetään. Aluekehittäjiillä on vastaavanlainen ideaaliutopia siitä, millaista toimintaa heidän ihannepaikka sisältää ja millaista ei.

”Aatelisten lammastilat saavat kylät ja kaupungit harventumaan asukkaista. [...] Pelihalleja, jalkapallokenttiä, tenniskenttiä ja mutia vastaavia perustavat äveriäät pitäisi määrätä korvaamaan muille näiden aiheuttama menetys. Määräisipä joku nämä roistot, jotka ovat harventaneet niin monet kylät asukkaista rakentamaan ne uudelleen ja antamaan maansa hyödyllisempään käyttöön [...] Syfogantit varmistavat, että jokainen tekee töitä sortumatta laiskotteluun.” (More 2007: 17–18, 36)

Ideaaliutopian piirteitä ovat myös saarelaisten sopuisa yhteiselämä, jonka kerrotaan johtuvan saaren muinoin valloittaneen hallitsijan viisaudesta. Pysyvä ja tiettyjä arvoja palveleva tilarakenne, muuttumattomat elämäntavat ja asenteet eivät voi realisoitua. Muuttuva yhteisökäsitys (Paasi 1984: 104–109, Rikkinen 1996), ei voi olla järkkymätön. Saarelaiset pukeutuvat samalla tavalla, eivät ajaudu riitoihin ja eriydy ryhmiin sekä jakavat saman käsityksen Jumalasta. Jumalan idea ei poista riitoja ihmisyhteisöstä. Yksitulkintaista lakiakaan ei ole olemassa, minkä kanssa alueiden kehittämisessä joudutaan elämään (ks. Rannila 2021: 3). Viimeksi mainittu edellyttäisi kielen yhdenmukaista merkitystä (vrt. Olsson 1994: 114–115). Näitä piirteitä voitaisiin yrittää toteuttaa aateutopiana niitä tavoittamatta.

”Utopus saattoi saaren sivistymättömät ja raakalaismaiset asukkaat hyvän hallintonsa avulla myötätuntoiseksi kansaksi [...] Kaikkialla pukeudutaan samalla tavalla ilman poikkeuksia [...] Utopialaisten uskonnolliset ryhmät ovat yhtä mieltä siitä, että on olemassa heitä jokaista yhtä lailla koskettava jumalallisuus [...] Kukaan ei yritä korruptoida toista, he eivät jakaudu keskenään kilpaileviin ryhmiin [...] laki on yksinkertaisesti ymmärrettävässä muodossa eikä sisällä monitulkintaisuutta.” (More 2007: 33–38, 61–62, 76–77)

Teoksen saariyhteisöä ideaaliutopiana vain vahvistaa se, että kertomus sisältää ristiriitoja suhteessa siihen, että se todella tavoittaisi ihanneyhteisön idean (ks. Lakala 2014: 31–33, Luoto & Karhu 2018: 73–78). Teoksessa kuvataan ihmisorjakkaiden saarelaisten harjoittavan orjuutta ja syrjintää sekä patriarkaalisia valtarakenteita, mitkä osoittavatkin sen, että aitoa ideaalia on vaikea kuvata edes taiteellisesti. Utopia piirittää ideaalia sanoina, mutta ei pysty tavoittamaan sen ydintä (vrt. Lotman 1990).

”Orjuus on voimakkain rangaistus, joka voidaan langettaa pahimmista rikoksista [...] He eivät toivo yhteisöönsä sellaisia, jotka eivät usko siehuun ja eivät pelkää kuolemaa [...] Vanhoja miehiä kunnioitetaan suuresti.” (More 2007: 58, 41–44)

Ideaaliutopiassakin on eletystä elämästä peräytyviä piirteitä. Narratiiviset paikat konstruoidaan siten, että niihin vaikuttavat aika ja paikka, jossa ne kirjoitetaan (vrt. Daniels 1992, Karhu & Ridanpää 2020: 121). Utopia muistuttaa löytöretkeilijän matkakertomusta (mm. Houston 2007: 426, Lahtinen 2002: 173–178). Saaren pintamuodot, luonto, väkiluku, historia, elämäntavat sekä sosiaalinen ja tilallinen järjestäytyminen kuvataan tarkasti (ks. Itkonen-Kaila 1998, Karhu & Ridanpää 2020: 126). Saariyhteisö esitetään osana tunnettua historiaa, vaikka sen ajallisuus on kaunokirjallisen maailman ajatonta aikaa (vrt. Tuan 2004: 24–25). Keskiajalla vallassa olleet kirkon, kuningashuoneen ja aateliston hegemoniset diskurssit (vrt. Foucault 1972, Hutcheon 1992: 120, Ridanpää 2015: 65–67, Sharp 2000: 327) ovat siirtyneet kertomukseen kuvauksina linnoitetuista kaupungeista ja uskonnollisesta elämäntavasta. Keskiajan kristillinen suuri kertomus on eittämättä vaikuttanut Moren tulkintaan ideaaliutopiasta.

”Utopialaiset jakavat päivän 24 tuntiin. Kuusi tuntia on omistettu työntöölle; kolmena tuntina ennen päivällistä ja kolmena sen jälkeen. Sen jälkeen he viettävät illallista ja kahdeksanmaissa illalla menevät nukkumaan [...] Saari on keskeltä mitattuna 200 mailia leveä ja säilyttää melkein saman leveyden koko pituudeltaan paitsi kaventuu hieman molemmista päistä [...] Saaren historiasta kertovat muistiinpanot ulottuvat 1760 vuoden taakse.

[...] He tapaavat temppeleissä varhain ja rukoilevat onnea ja menestystä [...] Amaurotum on linnoitettu [...] Sitä ympäröi syvä kaivanto.” (More 2007: 33–36, 38, 43, 76,)

Alueisiin vaikuttavat yhä jalansijan saaneet keskustelut. Verrattuna keskiaikaan mielipiteiden ääneen pääseminen on helpottunut ja johtanut äkkiäkin suosiota kasvattaviin ja laajalle leviäviin vasta- ja rinnakkaisdiskursseja (Crawford 2018: 107–109, Davoudi 2018: 100–101). Idealistiset paikat ilmenevät kirjateosten lisäksi ääneen pääsevinä kannanottoina, jotka eivät ole aina harkittuja (ks. Mohr 2007). Idealismiksi kutsutaan realisoitavia ja joillekin toimijoille tärkeitä ehdotuksia. Sensuuri ja rangaistukset eivät vaimenna moniäänisyyttä kuten keskiajalla, mutta vahvaa asemaa pitävistä julkisvallan, poliittisen puolueiden ja yritystoimijoiden näkemyksistä poikkeavia näkökantoja leimataan haaveiluksi (mm. Flyjberg 1998: 15). Yläsäädyt tuottivat Utopiasta tulkintaa järjettömänä. Nykypäivänä vastaavaa toimintaa on vastustaa siirtymistä kasvun tavoittelusta kutistumiseen (ks. Lehtinen 2019: 116) tai aikavaluuttaan.

Utopiakirjallisuuden yhteys aikakauteensa näkyy sen kertomussisällöissä (mm. Mallory 1987, Olwig 1981: 63). Teoksessa voidaan kuvata aikaansa suhteutettuna ideoita, jotka olivat hegemonisten odotusten tai tekniikan alkeellisuuden vuoksi radikaalikuvitteellisia, mutta joista voi tulla institutionaalista utopiankaltaisuutta, jos saisivat hyväksynnän. Utopus-hallitsijan määräämä monumentaalinen hanke maanosan irrottamiseksi saareksi ei olisi onnistunut keskiajalla. Tämä olisi nykyäänkin radikaalikuvitteellisuutta. Hegemonian vastaista puolestaan olisi ollut uskonnonvapaus keskiajalla. Keskiajalla radikaalikuvitteellisuutta olisi myös ollut ehdotus kuuden tunnin työpäivästä, josta nykyään keskustellaan. Uskonnonvapaus toteutui seuranneina vuosisatoina osoituksena utopiakirjallisuuden ideaaliutopian kyvystä enteillä ja edistää aikanaan yliampuvia yhteiskunnallisia uudistuksia kuvaamalla niitä tarinallisesti.

”Utopus suunnitteli erottavansa saaren maanosasta saadakseen sen meren ympäröimäksi. Hän määräsi syvän kanaalin rakennettavaksi viidentoista mailin pituudelta [...] Hän sai hämmästykseksi tavoitteensa nopeasti toteutettua. [...] Saarella on useita erilaisia uskontoja jokaisessa kaupungissa [...] Kuusi tuntia päivästä on omistettu työnteolle; kolmena tuntina ennen päivällistä ja kolmena sen jälkeen.” (More 2007: 33, 38, 70)

Utopiassa kuvataan myöhemmin toteutuneita uudistuksia, joita keskiajan juma-lanpelon ja säätyhierarkian valtakursseissa (vrt. Marshall 2019, Paasi 1984) pidettiin mahdottomina. Niitä oltaisiinkin vastustettu keskiajan diskurssitodellisuudessa (vrt. Beverungen 2006, Foucault 1980). Teoksen alkukommentaarissa todetaan, että kuningaskuntaa suunniteltiin sääty-yhteiskunnan rajoissa (Itkonen-

Kaila 1998: 7–10), mutta se ei ollut nykymittapuilla osallistavaa, erityisen harkittua, eikä tieteellistä (vrt. Jauhiainen & Niemenmaa 2006: 71, Moisio & Vasanen 2008). Kuningaskunnan suunnittelua olisi voitu kehittää näiden laatuksien suuntaan, johon Utopia-teos pyrkikin. More kuvailee saarelaisten harjoittavan poliittisia ja suunnitelmallisia toimenpiteitä, jotka ovat tarkempia, harkitumpia ja kehityseroja tasapainottavampia kuin keskiajan kuningaskunnassa. Teos haastoi silloisia poliittisia ajattelutapoja ja käytäntöjä (vrt. Ridanpää 2014: 711–715).

”Yhdenkään kaupungin ei tule kasvaa liian suureksi tai kutistua väkiluvultaan liian pieneksi [...] Yhdessäkään kaupungissa ei saa olla yli 6000 tuhatta asukasta. Asutusmäärää säädellään siirtämällä liikaväestöä väestöpulasta kärsiville [...] Hitaasti kehittyviä kaupunkeja tuetaan niiden toimesta, jossa kehitys on nopeampaa.” (More 2007: 33–38, 61–62)

Saarelaisten hallintokin on edustavampaa ja osallistavampaa kuin keskiajalla (ks. Karhu & Ridanpää 2020: 125). Näitä aluesuunnittelun piirteitä kohti kuljettiin modernilla ajalla. Utopia vaikutti tähän kehityskulkuun. Utopialaisten parlamentarismi on erilaista kuin parlamentarismi, joka toteutui Englannissa, mutta se oli liikettä irti sääty-yhteiskunnan valtarakenteista. Teoksen idealistinen paikka on siis tuottanut sisältämillään kerronnallisilla juonteilla yhteiskunnan kehittämiseen ideoita, jotka aikanaan olivat rajuja, mutta joista tuli tiettyssä muodossa muun muassa osa hallinnollisia käytäntöjä (vrt. Suvin 1997).

”Kolmekymmentä perhekuntaa valitsee edustajansa, fylarkin. Kymmentä fylarkkia ja heidän edustamiaan perhekuntia kohden valitaan toinen edustaja, jota kutsutaan pääfylarkiksi. [...] Pääfylarkit neuvottelevat kolmen päivän välein prinssin kanssa yleisistä ja pienemmistä saarelaisten asioista.” (More 2007: 30, 36–37)

Kaunokirjallisesti luonnehdittu idealistisen vahva yhteisöön kuulumisen tunne utopialaisten välillä on yhdistelmä tarinankertojen mielikuvitusta ja eletystä elämästä välittyneitä aineksia (Anderson & Saunders 2015: 116–117, Phillips 2001: 125–126, Koch 2015: 29–32). Kerronnallisesti kuvattu idealistinen yhteisökuvaus on myös kritiikkiä (Hough 1971, Pocock 1988: 94–95), joka saa näkemään todellisuuden puutteet kontrastina rinnallaan (Holloway 2010: 236–238, Lakkala 2014). Tämä tuottaa keskusteluja muun muassa siitä, miten vahva keskiajan Englannin tai nykypäivän alueyhteisöjen yhtenäisyys on. Utopialaisten asumukset, terveydenhuolto, kulkureitit ja vallan jakautuminen tasaisesti erilaisten ryhmien kesken esitetään edistyksenä keskiajan kuningaskuntaan verrattuna. Talonpoikien asema on tarinassa vaikutusvaltainen. Näillä kuvauksilla on voitu paitsi vihjata, että kuningas ei osannut käyttää valtaansa elinolosuhteiden parantamiseen, mutta myös vahvistamaan paikallisuuden asemaa.

”Kuningas ja kardinaalit hallitsivat Englantia absoluuttisella auktoriteetilla eivätkä kutsuneet koolle parlamenttia [...] Fylarkkien on ensin neuvotteltava perhekuntien kanssa ja vasta sitten he saavat esittää ehdotuksena senaatille [...] Saarelaiset ovat rakentaneet kaikkialle taloja, jotka ovat hyvin suunniteltuja [...] kaukaisimmatkaan (kaupungit) eivät ole toisistaan niin etäällä, että niille ei voisi kulkea jalan yhdessä päivässä [...] Etäisimpäänkin kaupunkiin kulkee sisämaavesiä pitkin vievä laivareitti [...] sairaaloissa potilaiden oltavat tehdään mukaviksi.” (More 2007: 1–11, 36, 76–77, 43–48)

Moren teos rakensi kilpailevaa diskurssia eliitin valtakursseille (vrt. Dixon & Jones 1998, Kahn 1995: 2–3, Gramsci 1971). Utopioita tarvitaan nykyisinkin niin kirjateoksina kuin puhetapoina hankkimaan äänivaltaa ryhmille, jotka ovat sivuutettuja. Utopiaa toimii protestina tai resistanssina (vrt. Keith & Pile 1997), jonka tarkoitus on järkyttää todennäköisenä pidettyä ja tietyn toimijaryhmän syrjäyttämistä tulevaisuuskuvaa, tavoitteena tuoda sivuutetut neuvottelupöytien ääreen. Tätä voidaan pitää elitististen toimijoiden kuten valtion ja suuryritysten määrittämisen tulevaisuuden häiritsemisenä (ks. Holloway 2010). Suurkaupungit voivat laatia todennäköisinä pitämiään tulevaisuuskuvia (ks. Malaska & Masini 2009: 4–5, Miller 2018: 23–25), joissa ovat kasvaneet ja maaseutu näivettänyt. Näitä ”varmuuksia” utopiakirjallisuus sekoittaa.

”Olin niin tyytyväinen kuullessani Utopiaa hallittavan niin hyvin, että toivon muunkin maailman ottavan heistä mallia.” (More 2007: 81)

Utopiakirjallisuus voi saada aikaan kirjailijan toivomia, mutta myös arvaamattomia seurauksia (vrt. Shields 1991: 60–61) eli periaatteessa tuottamaan millaista tahansa utopian tai utopiankaltaisuutta. Tarinallisen ideaaliutopian seurauksia ei voida kontrolloida tarinan yksityiskohtien valuessa erilaisten äänenkäyttäjien tulkitsemaksi (Brousseau 1994: 334–335, Sicoe 2013). More ei tarkoittanut Utopiaa uskottavaksi totena (ks. Levitas 2010, Sargent 2010), mutta ei voinut estää tulkin-toja, joissa niinkin olisi voitu tehdä. Utopia on auttanut nälästä kärsivää talonpoika-kaa antaessaan toivoa, jota kuningas puolestaan hyödynsi passivoidakseen alasää-tyjä. Narratiivien tunteisiin vetoava ja sosiaalisia ryhmiä aktivoimaan pyrkivä tar-koitus voi kääntyä eliitinkin eduksi passivoimalla kansalaisia (ks. Kakkuri-Knuut-tila 1998: 235–237, Portolano 2012: 130–132). Aluekehittämisessä passivointia käyttävät toimijat, jotka eivät halua alueiden tilaan muutosta.

Ideaalipaikat ovat ennakkoluulottomia ja toimivat huomion hankkimisessa. Ne esittävät tiettyssä ajassa rohkean kuvauksen toisenlaisesta paikasta (Houston 2007: 436, Luoto & Karhu 2018: 113). Ennakkoluuloton vaihtoehdon esittäminen

vallitseville olosuhteilla toimii huomion hankkimisessa paremmin kuin vaihtoehdon esittäminen vallitsevia ajattelutapoja ja –käytäntöjä mukaillen. Utopia kuvasi keskiajan tottumuksista poikkeavaa paikkaa, joka ei kunnioittanut aikansa normeja. Tämä piirre tekikin siitä kuuluisan. Nykypäivän aluekehittämisessäkin toimijat hakevat huomiota yliampuville ja epäilyksiäkin herättävillä ulostuloilla erotautuakseen muista. Idealisoivana paikkana esitetyn vaihtoehdon ristiriidat yleensä tulevat ilmi, mutta siten vaihtoehto pääsee osaksi keskustelua.

Julkisuuskuvat ovat esimerkki diskurssiutopioita. Julkisuuskuvien kehittäjät ja yleisö eivät tosissaan usko aluetta tai alueellista organisaatiota idealisoivan julkisuuskuvan väittämään. Alueelliset yritykset kuitenkin käyttävät sepitteellisiä aineksia sisältäviä kerrontakeinoja edukseen niiden kiinnostavuuden vuoksi (ks. Lundström & Honkaniemi ym. 2019: 7–8). Idealisoiva tarina tuo huomiota, julkisuutta ja asiakkaita. Sepitteellisiä aineksia hyödynnetään kuntienkin julkisuuskuvienkin parantamiseen (ks. Zimmerbauer 2007: 31–32). Yksikään kunta ei ole ”elämää suurempi” kuten Isokyrö kuntaimagonsa mukaan (Isokyrö 2021), mutta suurellisen merkityksen antamisen tarkoitus on asukkaiden, sijoittajien ja yritysten houkuttelemisen kuntaan kuten vastaavasti alueellisille organisaatioille väline vastaavien resurssien muun muassa asiakkaiden hankkimiseen. Idealistiset paikat ovat julkisuuskuvissa verrattavissa utopian fasilitointi funktioon (Levitas 2010), koska niillä tuotetuilla merkityksillä pyritään aktivoimaan resursseja.

5.1.2 Utopia-teos ja aluekehittäminen

Utopiassa kuvaillaan länsimaisesta arvonäkökulmasta arvoja ja tilallisen organisoimisen piirteitä, joita lukumäärällisesti suuri joukko, joskaan eivät kaikki, pitävät tärkeinä alueiden toimintakyvylle. Moren teos onkin utopiakirjallisuudessa kuvattujen niin kutsuttujen hyvien paikkojen kriteerien asettajana (Claeys & Sargent 1999: 1–2, Kumar 2003: 70). Utopiakirjailijoilla ei kuitenkaan ole tietämystä universaalisti hyvää elämää tuottavasta alueyhteisöstä. Saariyhteisön paremmuus keskiajan kuningaskuntaan on Moren arvojen sanelema. Teosta voidaan silti pitää kuvauksena paikasta, joka on järjestänyt elinolosuhteet siten, että välittömät yhteisön säilymisen uhat ovat hallinnassa (ks. Geras 2000, Lakkala 2014: 92). Idealistisen toimiva saarelaisyhteisö takaa ravinnon, asuinsijan ja yhteisön turvan. Utopia edisti modernin valtion syntyä (Itkonen-Kaila 1998: 12–15), joka oli feodaalijalla radikaalikuvitteellisuutta. Radikaalikuvitteellisuudesta tuli instituutionaalista utopiankaltaisuutta kansalaisista huolta pitävänä ja yhtenäistävänä valtiojärjestelmänä.

Saariyhteisössä näkyy edellytyksiä luovan (Katajamäki 2016: 10) ja paikkaperustaisen aluekehittämisen (Luoto & Virkkala 2019: 79–80) piirteitä. Utopialaisia pyritään osallistamaan yhteistoimintaan purkamalla niiden fyysisiä ja sosiaalisia esteitä kehittämällä liikkumisyhteyksiä ja sosiaaliseen vuorovaikutuksen käytänteitä (Karhu & Ridanpää 2019: 131). Utopialaisia aktivoidaan tapaamaan lähellä ja kaukana asuvia saarelaisia vihjeenä siitä, että keskiajalla olisi pitänyt pyrkiä ehkäisemään alueyhteisöjen eriytymistä. Ympäristöäkään ei ole unohdettu utopialaisten huolehtiessa luonnon puhtaudesta ja rakennetun ympäristön hyväkuntoisuudesta (Karhu & Ridanpää 2019: 129). Utopia on tulkinta eheästä yhteisörakenteesta, jota tukevat elinympäristön puhtaus ja laadukkaat yhteysverkot, joita painotetaan valtakunnallisessa alueidenkäytön suunnittelussa (Rajala 2009: 7–8). Moren teoksen herättämät eettiset kysymykset muotoutuivat pitkällä aikavälillä ja useiden kielenkäyttäjien vuorovaikutuksessa poliittisiksi toimenpiteiksi köyhyyden ja eriarvoistumisen ehkäisemiseksi (mm. Vörländer 1965).

Utopiassa toivotuksi ihmisyyhteisön piirteeksi tulkitaan valtaa tasapainottavaa ja osallistavaa hallintomuotoa. Saariyhteisön hallinto pyrkii estämään vallan keskittämisen. Saarelaisille annetaan mahdollisuus vaikuttaa saarta koskeviin päätöksiin äänestämällä, ilmaisemalla mielipiteensä ja oikeudella tavoitella päätöksentekovirkkaa. Utopia on kirjoitettu kuin sitä ohjaisi taustalla näkemys, jonka mukaan alueyhteisö koetaan epäreiluksi, jos sitä hallitaan kieltämällä mielipiteiden ilmaisu ja valtaa keskittämällä. Nämä ovat tänä päivänä hyvän hallinnon periaatteita, jotka palautuvat länsimaiseen käsitykseen ihmisoikeuksista (Hodginson 2016, Karhu & Ridanpää 2019: 123), jotka vaikuttavat aluesuunnittelun ja hallinnoinnin taustalla (vrt. Hyyryläinen, Lehto & Pekkola 2019: 73).

Utopiakirjallisuuden teokset pystyvät enteilemään tulevaisuutta siinä määrin, että ne tulkitsevat (vrt. Ahlqvist 2018, Lakkala 2014) aikakauden haasteita ja niihin kytkeytyviä orastavia muutoksia. Ne eivät ole tarkkoja ennustamisvälineitä eivätkä toimintasuunnitelmia. Utopia tuotti narratiivin, jota käytettiin käynnistämään poliittisia pyrkimyksiä, puheenvuoroja ja muuta yhteiskunnallista liikehdintää eli sillä sysättiin liikkeelle vastadiskurssin muodostuminen tai vahvistettiin jo kytevää vastadiskurssia. Teoksessa kuvattu saari ja sen asukkaiden viettämä toisenlainen elämäntapa ovat keskiajalla alkutekijöissään olleen sosialismin aatteen narratiivista muotoilemista (ks. Honneth 2015: 51–55). Luokkayhteiskunnan tuottamien sosiaalisten erojen lietsomana sosialismi alkoi keskiajalla nousta vaihtoehtoiseksi aatteeksi järjestää suurten ihmisjoukkojen yhteiselämä.

Moren kirjaa edeltäneetkin kirjateokset osoittavat narratiivisten ideaalipaikkojen vaikutusvallan. Platonin Valtiossa ja Augustinuksen Jumalan Valtiossa kuvataan tuolloin muhinutta muutosta, jonka edistämiseen nämä ideaalipaikan narratiivit

osallistuvat. Taiteenharjoittajat huomaavat orastavia muutoksia, jotka voivat näkyä aatteellisena liikehdintänä ja muotoutua paikalliseksi toiminnaksi (ks. Lakkala 2014). Kaunokirjallisuuden idealistisilla paikkakuvauksilla on vastustettu kolo- nialismia (Ashcroft, Griffiths & Tiffany 1989: 29, Ridanpää 2005: 29). Utopiakir- jallisuudessa alueisiin vaikuttavia muutosvoimia saatetaan kuvatakin idealistisen stabiileina kuin ”jäädäkseen tullessa” (vrt. Claeys & Sargent 1999, Pinheiro 2006). Kaunokirjallisuus utopiakirjallisuus mukaan lukien on ollut kanava yhteiskunnal- liselle kritiikille ja uusien ideoiden esittämiselle (mm. Sharp 1999). Taitelijat voi- vat kätkeä kritiikin teostensa sisältöön (mm. Mallory 1987, Olwig 1981), jota ajan kulttuuri-odotukset (vrt. Williams 1977) rajoittavat. Utopiakirjallisuus onkin keino, joilla itseensä kohdistuvaa kritiikkiä rajoittavia valtaryhmiä kyetään arvostele- maan (vrt. Claeys & Sargent 1999, Lahtinen 2002: 175–178).

Keskiajan luokkaerot olivat johtaneet tyytymättömyyteen ja tarpeeseen korjata ti- lanne, mutta sosialismin valikoituminen siihen tavoitteeseen vaati Moren teoksen vaikutusta. Utopian uskotaan kuvaavaan varhaista sosialistista valtiota (mm. Skin- ner 2009, Vörländer 1965), jonka tarpeen kurjuus ja aatelieliitin vallankäyttö sai- vat kytemään. Moren teos toimi sytykkeenä (vrt. Levitas 2010) sosialismin erilai- sille aatteille, myös valtiososialismille sekä johti pienimuotoisempien sosialistis- ten, joskus uskonnollisten, utopiayhteisöjen perustamiseen (Sargisson & Sargent 2017: 5–7). Useat utopiayhteisöt perustuivat utopiasosialismiin Utopian inspi- roimana. Sosialistisia ihanneyhteisöjä perustettiin monia seuranneina vuosisa- toina (Peltoniemi 1985). Merkkinä siitä, että utopiakirjallisuuden seurauksia ei voida kontrolloida, onkin utopiasosialismin ajautuminen konfliktiin valtiososialis- min kanssa. Valtiososialismi uskoi sosialismin toteutuvan vallankumouksella, jonka jälkeen valtiosta tulisi paratiisi (Levitas 2010: 41–48, Katajamäki 2016: 46– 48). Utopiasta sytykkeen saaneesta sosialismista tulikin maailmanpoliittinen ja aateutooppinen voima 1900-luvul sosialististen valtiomuotojen johdolla.

Platon Valtio (n. 370 ekr.) ja Augustinuksen Jumalan valtio (n. 420 jkr.) ovat vas- taavia esimerkkejä utopiakirjallisuuden aluekehittämisvaikutuksista ja niiden ar- vaamattomista seurauksista. Ne kuvailivat idealistisella paikalla muutosta, minkä uskottiin ratkaisevan aikakauden keskeinen haaste. Valtio-dialogi tuotti antiikin aikana uuden tulkinnan (vrt. Williams 1980) vallitseville tavoilla ajatella kaupun- kivaltioiden hallintaa ja työnjaon organisoimista. Se kirjoitettiin aikana, jolloin kreikkalaiset kaupunkivaltiot olivat poliittisissa kriiseissä ja niitä uhkasivat nou- sevat suurvallat (Itkonen-Kaila 2009: 5–9, Lahtinen 2002: 176). Platon esitti filo- sofien johtaman, sotilaiden suojeleman ja työläisten rakentaman luokkayhteis- kunnan protestiksi kaupunkivaltioiden epäjärjestykselle ja heikolle johtamiselle (Häyry 2000: 20–22, Palmgren 1963: 10–11). Platonin ideaalipaikka ei toteutunut,

mutta sen perintöä ovat itsevaltiat ja säätyjako. Jumalan valtio kirjoitettiin Rooman valtakunnan hajottua. Kristinusko saikin hajonneessa valtakunnassa tukevan aseman, mutta Augustinus enteili sille suurempaa roolia (Lahtinen 2002: 178). Teos kuvaa uskonnollista paratiisia, joka ei realisoitunut, mutta vahvisti kristinuskon ja kirkon asemaa Rooman jälkeisessä Euroopassa.

Kirjallisuudessa kuvattuihin alueyhteisöihin on suhtauduttu aateutopian kaltaisina täydellisen yhteiskunnan pohjapiirroksina kuten Platonin Valtion, Augustinuksen Jumalan valtion ja utopiasosialismin realisoimispyrkimykset viittaavat (vrt. Peltoniemi 1985, Popper 1963). 1700-luvulta alkaen perustettiin useita utopiyhteisöjä, joista monet tukeutuivat Moren teoksen innoittaman utopiasosialismin eli pieniyhteisöissä toteutetun sosialismin aatteeseen (Sargent 2010: 33–40). Nämä yhteisöt koostuivat muutamasta tuhansiin jäseniin, noudattivat yhteisiä sääntöjä ja jakoivat saman usein sosialistisen, uskonnollisen ja ympäristöfilosofisen arvomaailman (Peltoniemi 1985). Sosialistiset utopiyhteisöt olivat aateutopioita ja työläisyhteisöjä, joissa Moren teoksessa kuvatun yhteisomistuksen ja kommuunielämän uskottiin johtavan parempaan elämään kuin valtioissa. Useimmat utopiyhteisöt olivat lyhytikäisiä ja huonosti suunniteltuja. Niiden jäsenille tuli erimielisyyksiä yhteisöjen johtamisesta, työnjaosta ja arkisista asioista. Utopiyhteisöjen keskimääräiseksi eliniäksi on laskettu 25-vuotta (Sargent 2010: 43, Sargisson & Sargent 2004). Platonin luokkayhteiskuntaa yritettiin toteuttaa Bysantissa onnistumatta (Haldon 2010: 197–200). Sosialistinen aateutopia Neuvostoliittokin romahti.

Utopiyhteisöjen opetus on, että utopioiden tunnusmerkit (alaluku 3.2.1) kuten pysyvyys, lopullisuus, kokonaisvaltaisuus, arvo- ja tunnekeskeisyys sekä ideaalisuus eivät sovi siirrettäviksi käytännön suunnitteluun sellaisina kuin ne esitetään utopiakirjallisuudessa. Ne osoittavat sen, että paradoksit joudutaan kohtaamaan, useasti vielä vaikeampina, jos niitä yritetään ratkaista tai sivuuttaa ideaaleihin uskomalla (ks. Luoto & Karhu 2018: 116–117). Utopiyhteisöt, Platonin Valtion yhteiskuntasovellukset ja sosialistiset utopiavaltiot eivät onnistuneet luomaan pysyvää arvomaailmaa, työnjakoa, sosiaaliluokkia eivätkä vastaavasti päässeet luokkaistumisesta eroon. Moren Utopiassa tahattomasti kuvataankin luokkaistumisen syitä kuten saarelaisten välisiä valtasuhteita (ks. Luoto & Karhu: 73–74), vaikka More tulkitsee äärimmäistä luokatonta yhteisöä.

Mikään yhteiselämän muoto ei voi perustua vain arvoihin ja tunteisiin. Kaikki eivät ymmärrä samalla tavalla yhteisesti jaettuja arvojakaan. Arvouniversalismin kuvataan vallitsevan utopialaisten välillä (Luoto & Karhu 2018: 73–76), mutta senkin More ikään kuin vahingossa kyseenalaistaa kertomuksen viitatessa vaivihkaa

siihen, että saarelaisillakin on eriäviä näkemyksiä muun muassa maailmankatso-muksellisista asioista. Yksittäinen käsitys ihanteellisesta elintilasta on vaikeasti siirrettävissä muille saman tilan jakaville. Matti Kurikan perustama Sointula oli perustajansa aatteeseen nojautuva utopiyhteisö. Se hajosi, koska muut jäsenet eivät taipuneet Kurikan näkemyksiin (ks. Peltoniemi 1985.) Utooppiseen suunnitte-luun perustuvia kaupunkimalleja (Fitting 2002, Taylor 1998: 26–27) puolestaan pidettiin toimimattomina niiden pyrkiessä pysyvään kaupunkirakenteeseen, jossa kaikki suunniteltiin ihmisten elämää myöten valmiiksi. Muutoksen pysäyttämistä voidaan pitääkin niiden yhtenä ideaaliutopian piirteenä. Pelkästään muuttuva-kaan paikka kuten kaupunki ei ole realistinen, koska kaikki paikat edellyttävät het-kellistä pysyvyyttä (mm. Kymäläinen 2006: 208–209, Tuan 2004: 9–12).

Sosialismin valtioutopioita toimivammin toteutettu, aluepolitiikkaa ohjannut (Ka-tajamäki 2016, Moisio 2012, Pernaa 2020) ja sosiaaliturvaan perustuva hyvinvoin-tivaltiomalli toimi II maailmansodan jälkeen Pohjoismaiden elvyttämisessä. Mo-ren teosta pidetään hyvinvointivaltion esikuvana (Schmidt 2009: 34–35). Sen in-noittamat kristilliset luostarikunnat ovat toimineet pitkään. Ympäristöaatteeseen perustuvat ekokylät ovat Suomessa toimivia utopiyhteisöjä. Osuustoimintatiloja pidetään Utopian innoittamina työyhteisöinä (Laurinkari 2014: 11–15). Nowa Huta on stabiilia yhteisörakennetta kokeileva projekti Puolassa (ks. Lebow 2013). Hyvinvointivaltio ja nykyiset utopiyhteisöt eivät kuitenkaan perustu pyrkimyk-siin tavoitella ehdotonta ideaalia. Utopiyhteisöllä on nimityksenä diskurssiutoop-pinenkin tarkoitus. Nimellä osoitetaan, että utopiyhteisön jäsenet pyrkivät idea-listisempaan yhteiselämän kehittämiseen ja sillä houkuttelemaan vaihtoehtoisesta elämäntavasta kiinnostuneita. Toisaalta nimeä voidaan käyttää vähättelemään näiden yhteisöjen idealistisia piirteitä.

5.1.3 Uljas uusi maailma ja Vuonna 1984

Dystopia-teokset voivat tuottaa myös utopioita ja utopiankaltaisuutta sekä kuvata niitä kertomussisällöissään. Dystopia-teostenkaan apokalyptisten paikkojen ei ai-dosti uskota realisoituvan (ks. Claeys 2016, Roberts 2010: 356–358). Uljas uusi maailma ja Vuonna 1984 ovat kuitenkin ideaaliutopioita ja toisaalta aateutopioita, jos niitä yritettäisiin toteuttaa. Kirjailijoiden tulkinnat kammoksuttavista valti-oista ovat saaneet dystopiakirjallisuudelle tyypillisesti (Balasopoulos 2006: 60, Jameson 2021, Moylan & Baccolini 2014: 4–5) innoitteita 1900-luvun valtiokon-flikteista. Ne kumpuavat epätoivosta ja uskon heikentymisestä ihmisen kykyyn pa-rantaa maailmaa (Claeys 2016, Gunn 1985). Huxley ja Orwell olivat nuorina suo-peita totalitaristisille aatteille. Myöhemmin he vastustivat niitä ja kritisoivat myös

valtiojärjestelmiä (Huxley 2012: 12–14, Rai 1990: 10–12, Woiak 2007). Näissä totalitarististen puolueiden näkökulmasta toivottavissa kuvitteellisissa valtioissa on samoja piirteitä kuin J. Benthamin 1700-luvulla esittämässä teoriassa kauttaaltaan valvotusta vankilasta (Dobson & Fisher 2007).

”Lontoo, Ilmakaista 1: n väkiluvultaan Oceanian kolmannen maakunnan pääkaupunki [...] Koko ajan on vain kysymys sodasta [...] jokaista kansalaista, jota kannatti pitää silmällä, saattoi ajatuspoliisi valvoa kaksikymmentäneljä tuntia [...] Kaukovarjostin imaisi jokaisen äänen, jonka Winston päästi.” (Orwell 1983: 7, 206, 216)

”Yhdeksänvuotinen sota alkoi a.F. 141. [...] Lopulta ohjaajat käsittivät, ettei väkivallalla päästä mihinkään. Sovellettiin käytäntöön laboratoriosyntyvyyden, uuspavlovilaisen olouksellisuuden ja hypnopedian hitaammat, mutta suunnattomasti varmemmat menetelmät.” (Huxley 2012: 49–50)

Huxley kuvaa maailmanlaajuisen kulttuurivallankumouksen ideaaliutopiaa dystopianaan. Yksittäinen suurvalta on ahmaissut valtiot, kulttuurit ja kansat sisäänsä. Jäljelle on jäänyt luokkayhteiskuntamuotoinen massakulutuskulttuuri (ks. Suljic & Özturk 2013: 34–35, Tyner 2004: 129–132). Ainoastaan reservaattiin suljettu alkuasukkaiden kulttuuri on jäljellä. Orwell kuvaa Oceaniaa, yhtä kolmesta suurvallasta, jotka ovat myös nielleet valtiot, kulttuurit ja kansat osaksi sosialistista maailmanpolitiikkaansa (ks. Karhu & Ridanpää 2020: 120–121, Rai 1990). Näin kuvataan 1900-luvun aateutopioiden kuten sosialistisen ja kilpailevan liberalistisen ideologian maailmanherruuden mahdottomuutta. Se tarkoittaisi tilannetta, jossa paikallisuus häviäisi (ks. Castells 2009, Luoto & Karhu 2018: 74–75, Pinder 2013). Teokset ironisoivatkin aateutopioihin uskoneita valtiojohtajia Maailmanvaltion Herra Fordin ja Oceanian Iso Veljen hahmoina. Orwell kuvailee lisäksi ideaaliutopiaa a (vrt. Irigay 1985), jossa on luotu yksitulkintainen maailmankieli.

”Jupiter, Gautama ja Jeesus. Huiskis - nuo antiikkisen lian tarhat Ateena ja Rooma, Jerusalem ja Keskuksen kuningaskunta olivat kaikki kadonneet [...] Herramme Fordin ensimmäisen T-mallin ottaminen käyttöön valittiin uuden ajanlaskun alkamishetkeksi [...] Konekiväärin tulituli niitti maahan kahdeksansataa kulutuskarkuria.” (Huxley 2012: 61)

”Uskielen tarkoitus on ajatusalueen kaventaminen. Joka vuosi on vähemmän sanoja ja tietoisuuden piirikin pienenee. [...] Maailmanvalloituksen uskovat lujimmin ne, jotka tietävät sen mahdottomuuden [...] Iso Veli esiintyi Vallankumouksen johtajana ja vartijana ensimmäisestä päivästä saakka [...] Ylistyshymni Iso Veljen viisaudelle ja majesteettiudelle.” (Orwell 1983: 327, 239, 285)

Huxley ja Orwell kuvailevat aikanaan radikaalikuvitteellisia asioita, joista on osittain tullut valtiokontrollin keinoja. Teosten kirjoittamisaikana valvontakamerat eivät olleet levinneet laajalle, eikä niitä käytetty laajaan kansalaiskontrolliin. Niin laajamittaista ja ehdotonta valvontaa kuin näissä teoksissa ei tiettävästi tehdä missään valtiossa vielääkään. Oceaniaa ja Maailmanvaltiota muistuttaviin käyttötarkoituksiin teknologiaa kuitenkin käytetään (Bolland 2008, Yeo 2010: 56). Kiinan suurkaupunkien asukkaita tarkkaillaan kasvot tunnistavilla kameroilla, jotta heidän voisi pisteyttää sen mukaan, miten hyvin he noudattavat valtiojohdon tulkin-taa hyvästä kansalaisesta. Kiina kohdistaa näissä teoksissa kuvattuja keinoja vähemmistöjen hallintaan. Pohjois-Koreassa ja Venäjällä rajoitetaan Internetin käyttöä. Näitä nykyvaltioiden piirteitä voidaan pitää dystopia-teosten suurpiirteisänä ennustamiskykynä kuten Moren teoksessa sosialismin aatteen etenemistä.

”Rakkauden Ministeriö huolehti laista ja järjestyksestä [...] Rakkauden Ministeriön seinien sisäpuolella [...] kidutusta, huumausaineita, ihmeellisiä kojeita...” (Orwell 1983: 8, 177)

”Täytämme koko elimistön adrenaliiniliuksella. Se on pelon ja raivon täydellinen elintoiminnallinen vastine.” (Huxley 2012: 242)

Dystopia-valtioita luonnehtivissa teoksissakin ilmentyvät ideaaliutopioiden piirteet kuten Moren saarelaisyhteisössä. Näiden teosten maailmassa pysyviksi ja universaaleiksi tulkitut alueita määrittävät tekijät esitetään välteltävinä (vrt. Sicoe 2013, Suljic & Özturk 2013: 32). Äärimmilleen tiukennetut valtiorajat ja pakotettu yhtenäisyys ja kyseenalaistamattomat luokkarakenteet ovat esimerkkejä dystopiakirjallisuuden maailman pyrkimyksestä pysyvyyteen (Dobson & Fisher 2007: 312–313, Palmgren 1963: 27–30). Selkeimpiä Moren teoksen eroja Huxleyn ja Orwellin teokseen onkin se, että dystopioissa kuvataan keskitetyllä vallankäytöllä johdettua luokkayhteiskuntaa ja sitä tulkitaan välteltäväksi siinä missä Moren teoksessa kuvataan pyrkimystä eroon luokista. Luokkaeroja on kärjistetty näissä teoksissa niin, että luokat on erotettu toisistaan omille asuinalueilleen.

”Puohueen valta kestää ikuisesti. [...] Kukaan Oceanian kansalainen ei näe milloinkaan ainoatakaan Euraasian tai Itä-Euraasian kansalaista ja vieraiden kielten osaaminen on kielletty [...] Oceanian yhteiskunnan yleiskenteen pyramidin kärkenä on Iso Veli [...] Ison Veljen alapuolella on Sisärenkas [...] Sisärenkaan alapuolella on Ulkorengas [...] Erittäin harvinaista, että kukaan sai nähdä sisärenkaan jäsenen asunnon tai tulla siihen osaan kaupunkia.” (Orwell 1983: 234)

”Maailmanvaltion tunnuslause: yhteisyys, samuus, lujuus [...] Nykyään on vain Fordin päivän vietot ja solidaarisuuspalvelukset [...] Ennalta määräämme ja oloutamme. Päästämme pienokaiset pulloistaan yhteiskunnallistettuina inhimillisinä olentoina alfoina, epsiloneina [...] Emme halua muutoksia.” (Huxley 2012: 17, 32, 228)

Utopiakirjallisuudessa kuvattujen paikkojen yksi erottava tekijä dystopiakirjallisuuden paikkoihin onkin se, että utopiakirjallisuudessa kuvataan moniäänistä alueyhteisöä ja dystopiakirjallisuudessa yksipuolisesta totuutta julistavaa äänenkäyttöä (Tyner 2004: 130–132). Huxleyn teoksessa kuvataan näennäisesti moniäänisyyttä. Jokaisella luokalla on oma sanomalehti, mutta ne on valjastettu kontrolloimaan alasäätyjä osana alfaeliittiin kuuluvien maailmanohjaajien tuottamaa propagandaa (ks. Yeo 2010: 51–55).

”Totuuden Ministeriön päätehtävä [...] varustaa Oceanian kansalaiset sanomalehdillä, elokuvilla, oppikirjoilla, näytelmillä ja romaaneilla.” (Orwell 1983: 5–51)

”Lontoon kolmen suuren päivälehdien [...] Jokatuntisen radion, yläkastin lehden [...] Gamma-sanomien [...] Delta-kuvastimen [...] Propagandatoimistot ja tunnerakennusteknillinen korkeakoulu.” (Huxley 2012: 76)

Kaunokirjallisissa dystopioissakin näkyy se, että jos ideaaliutopiaa yrittää kuvata, siitä tulee välttämättäkin osittain loogisesti ristiriitainen, koska kielellä on rajallinen kyky kuvata aitoa ideaalia (ks. Jensen 1994, Lotman 1990, Luoto & Karhu 2018: 74–78). Huxleyn teoksessa toisaalta annetaan perusteet Maailmanvaltion luokkayhteiskunnalle olemassaololle. Orwell ei pysty kuvaamaan niin anti-idealista paikkaa, ettei se sisältäisi kirjailijan itsekkin toivomia yhteiskunnallisia muutoksia kuten suurvaltojen ja siirtomaiden voimasuhteiden kaventumista.

”Jokainen tekee työtä jokaisen puolesta. Emme tule toimeen ilman toisiamme. Epsilonitkin ovat hyödyllisiä [...] Yhdeksänvuotinen sota, taloudellinen romahdus.” (Huxley 2012: 84, 60)

”Oceanian asukkaiden ei tarvitse tuntea olevansa kaukaisen pääoman hallitsemaa siirtomaaväestöä.” (Orwell 1983: 231)

Dystopia-teokset kuvaavat ideaaliutopian vastakohtaa (mm. Claves 2016, Sargent 2010: 42–45), jotka voivat suostutella toimimaan jonkin näkökulman edistämiseksi hyödyntämällä pelkoa (ks. Lahtinen 2002: 175–178). Orwell ja Huxley olivat huolissaan tieteellisen ja teknologisen edistyksen väärinkäytöstä ja seuraavasta

suursodan uhasta, mutta heidän teosten tarkoitus ei ollut lamaannuttaa huolestuneisuudella. Pelko saattaa olla vahvempikin motivaatio muuttamaan mielipiteitä (Gunn 1985) kuten alueiden toimijoiden näkemyksiä tulevaisuudesta. Dystopiat nostavat riskitietoisuutta tekemällä valveutuneeksi siitä, että nykyisen ajattelu- ja toimintatavat eivät ole kestäviä. Utopian kritiikkifunktioon (Levitas 2010) verrattuna dystopiatkin toimivat aluekehittämisessä. Riskien ennakoiminen ja torjuminen ovat korostuneet alueellisten organisaatioiden toiminnassa (vrt. Dufva & Ahlqvist 2015: 6–7, Hyyryläinen ym. 2018: 9–10). Moniäänistyneessä ja toimijakunnaltaan laajentuneessa aluekehittämisessä (Lintilä 2016: 98–99) esitetään peittelemättömämmin mielipiteitä kärjistävilläkin kannanotoilla.

Dystopiatkin saavat aikaan toimintaa eli fasilitoivat (vrt. Lakkala 2018: 11–12, Levitas 2010: 5–6) alueiden muuttumista tietyn toimijan tai toimijoiden haluamaan suuntaan. Alueelliset toimijat hyödyntävät keskusteluissa dystopiankaltaisia keinoja puhuessaan alueilta asukkaiden puuttuvista tarpeista, joita aikovat paikata. Dystopiat ovat käyttökelpoisia vahvistettaessa alueiden palautumis- ja sopeutumiskykyä (vrt. Kurikka 2021: 3–4). Yritykset käyttävät tehokeinoina ideaa puutteiden tuomasta onnettomasta elämästä aluemarkkinoille päästäkseen. Julkishallinto ja aluesuunnitteluviranomaiset ovat lakien ohjaamina valveutuneita arvioimaan riskejä ja huomaamaan vaikutuspyrkimyksiä, mutta virkamiesten mielipiteisiinkin yritetään vaikuttaa. Aluesuunnittelun taustalla on huoli siitä, että alueet jäävät kehityksessä muista alueista jälkeen kehityksen hegemonisen määritelmän mukaan (ks. Flyjberg 1998, Sotarauta 2018). Tätä huolta saatetaan hyödyntää perusteltaessa, miksi alue tarvitsee ostoskeskuksen, uusia asuntoja tai urheilukentän.

Toimijat voivat käyttää dystopioita vastaavasti kuin idealistisia paikkoja välineinä merkityksellistää alueita yksipuolisesti (Davoudi 2018, Hinks, Deas ym. 2017: 642–644, Said 1978). Vaikutusvaltainen alueellinen toimija voi tulkita ideaaliutopiaksi toteutuskelpoista toimintaa antamalla kritisoimalleen toiminnalle merkityksen universaalista alueen kannalta ikävään tulevaisuuteen johtavana (vrt. Levitas 2010: 83–84, Portolano 2012: 131, Tyner 2004: 140–141), vaikka kysymys on yhden toimijan mielipiteestä. Orwell ja Huxley kuvaavatkin kertomuksissaan sitä, miten diktatuurit käyttävät territorioidensa idealisoimista keinona suojella valtaansa (vrt. Levitas 2010: 5–7). Tulkitessaan alueiden nykyhetkeä toivotuksi vaikutusvaltaiset toimijat voivat puhua menneisyydestä kuin asiat olisivat silloin olleet huonosti, mikä voi tuottaa käsityksen kuin alueet olisivat jo riittävän kehittyneitä.

”Ennen kunniakasta vallankumousta Lontoo ei ollut sellainen kaunis kaupunki kuin nykyään. Se oli synkkä, likainen, surkea paikka...” (Orwell 1983: 82–83)

”Herramme Ford oli paljastanut perhe-elämän kauhistuttavat vaarat.” (Huxley 2012: 50)

Esimerkkinä pieleen menneiden paikkojen diskursiivisesta käytöstä voidaan pitää alueellisten toimijoiden tarkoituksellista itseironiaa. Kaupunkikeskeisestä näkökulmasta tuotettua käsitystä syrjäisestä ja taantuneesta maaseudusta (vrt. Lundström, Honkaniemi, ym. 2019, Luoto 2018: 79–80) voidaankin käyttää vetovoimatekijänä, joka saattaa perustua apokalyptisten paikkojenkin sisältämään pieleen menemisen viehätukseen (mm. Gunn 1985, Lakkala 2014: 63–65). Suomessa on järjestetty kuntakilpailu (Helsingin Sanomat 2016), jossa ei etsittykään Suomen parasta, vaan karuinta kuntaa. Monitulkintaisessa nykyaikakehittämisessä ”alueiden huonouttakin” käytetäänkin luomaan kiinnostusta alueita kohtaan. Monien eri arvolähtökohdista tulevien toimijoiden joukossa on myös marginaaliryhmiä, jotka todella toivovat surkeaa tulevaisuutta. Syy voi esimerkiksi olla se, että maailma koetaan ansaitsevan rangaistus (ks. Claeys 2016: 5, Gunn 1985, Lakkala 2014: 63). Tällainen apokalypsin odotuskin voi luoda yhteenkuuluvuutta samalla tavalla ajattelevien toimijoiden välille.

5.1.4. Uljas uusi maailma, Vuonna 1984 ja aluekehittäminen

Dystopia-teoksetkin kuvaavat yhteiskunnassa käynnissä olevia muutoksia ja voivat vahvistaa tai heikentää niitä riippuen tarkoituksistaan. Orwellin teos heikensi valtiososialismin leviämistä ja neuvostojohdon varmana pitämää tulevaisuutta. Neuvostoliiton huippuaikana olisi ollut hyvin perusteltu tulevaisuuskuva (vrt. Jalonen, Lehti ym. 2016, Schwarz ym. 2014: 66–70) olettaa neuvostososialismin leviävän Eurooppaan. Huxleyn teoksella tuotettua huolta tieteen ja teknologian yhä laajemmasta käytöstä sotimiseen ja valtioiden kontrolloimiseen oli vastaavasti vahvoja merkkejä 1930-luvulla, jolloin kansallissosialismi ja muunlainen nationalismi tekivät nousuaan (Panagopoulos 2016: 301–303). Huxleyn teos tuotikin laajaa keskustelua tieteen ja teknologian eettisyydestä (mm. Semmler 1970: 74–75). Kumpikin teos käynnisti keskusteluja, jotka heikensivät aateutopioita tavoitteleita ideologioita.

Huxleyn ja Orwellin dystopiat ovat yhteydessä myös alueiden määrittelemisestä ja kehittämisestä käytyihin tieteellisiin keskusteluihin. Näissä teoksissa kuvatut valtiot, etenkin Orwellin klassikon Oceania, ovat vaikuttaneet kriittisiin tieteellisiin ja

aluetutkimuksenkin näkemyksiinkin valtioista kuvitteellisina yhteisöinä (Andersson 1991, Williams 1977). Andersson (1991: 151) ja Williams (1976: 45) viittaavat Orwellin yhtenä valtiokriittisyyden edustajana. Nämä kirjateokset ovat siis vaikuttaneet valtioista tieteellisesti tuotettuihin näkemyksiin utopioina. Tulkinnessani valtiot eivät ole kuitenkaan ole ideaaliutopioita, vaikkakin voivat olla aateutopioita (mm. Natsi-Saksa). Orwell ja Huxley kuitenkin onnistuivat teoksillaan vähentämään valtioiden muuntumisen vaaraa aateutopioiksi muun muassa siten, että ne johtivat kriittiseen tieteelliseen kiinnostukseen valtioita ja niiden vallankäyttöön liittyviä pimeitä puolia kohtaan.

Uljas uusi maailma ja Vuonna 1984 ovat antaneet osansa keskusteluihin alueiden toivotuista ja välteltävistä piirteistä kuten Moren teos aiemmin (Claeys 2016: 391, Karhu & Ridanpää 2020: 134–35). Huxleyn ja Orwellin tulkinta tyrannimaisesta vallankäytöstä on ollut asettamassa tulkintaa muun muassa alueiden välteltävästä rakenteesta ja hallintotavasta. Moren narratiivi jatkoi hyvän alueen prototyypin tulkintaa sen jo antiikin aikana saamista lähtökohdista (Karhu & Ridanpää 2020, Kumar 2003: 70), joiden varjopuolelle dystopia-teokset osallistuivat antamaan kasvot. Dystopiakirjallisuus on tuottanut keskusteluja aluekehittämisen huolista kuten siitä, että yksittäinen taho kykenisi alistamaan elintilan kontrolliinsa (Dobson & Fisher 2007: 308–309, Karhu & Ridanpää 2020: 125–126). Polarisoitunut valta-asetelma ei pääse absoluuttiseen asemaan kuin näissä teoksissa, mutta sellaisen kuvaamisen tarkoitus on tehostaa viestiä siitä, millaista huonon elintilan tulkintaa ei haluta nähdä ja miksi toivottavampaa, että monet vallankäyttäjät kuten valtiot, kunnat, asukkaat ja yritykset vaikuttavat tilankäyttöön.

Näiden teosten taustoittamilla keskusteluilla on ollut merkitystä jälkiteolliseen aikaan siirtymisessä ja sen oikeuttamisessa (vrt. Cresswell 2013: 173–175, Lyotard 1984, Roberts 2010: 357–359). Niissä kuvataan valtiovallan takana elävää moniäänistä kansalaisyhteiskuntaa, joka ei pääse teosten maailmoissa kuuluviin. Orwell kutsuu proletariaatiksi enemmistöä, joka kykenisi organisoituessaan syrjäyttämään valtiovaltaa edustavan Puolueen ja Iso Veljeksi kutsutun mahtijohtajan. Huxley (2012: 42, 215) kuvailee Maailmanvaltiossakin asuvan alfaeliitin hegemoniaan kriittisesti suhtautuvia maailmankansalaisia ja yritetäänpä tarinassa vapauttaa orjuudestakin valtiokuuliaisia deltoja. Tarinoissa on enteitä suurten kertomusten jälkeisestä ajasta, joka ajoitetaan alkaneen Neuvostoliiton hajoamisesta (mm. Fukuyama 1992, Mohr 2007, Sargent 1994). Orwell (1983: 230–232) kuvaa Isoa Veljeä kätketyn vallan symboliksi ja Oceaniaa eri valtaryhmien kamppailuareenaksi muistuttaen jälkiteollisen aluekehittämisen luonnetta (Paasi & Metzger 2013, Pike 2007: 1144–1146). Jälkimodernin ajan entistä vaikeampaa vallan hahmottamista onkin luonnehdittu joku veljen ajaksi (Mannermaa 2008).

Nämä 1900-luvun tunnetuimpiin dystopiakirjallisuuden teoksiin lukeutuvat kirjat ovat valtiokriittisinä ja jälkitekollista aluekehittämistä enteilleinä osallistuneet keskusteluihin, jotka ovat vaikuttaneet muun muassa paikkaa korostavaan aluekehittämiseen. Paikkalähtöinen aluekehittäminen olisi ollut radikaalia kuvitteellisuutta Moren teoksen aikaisessa kirkon ja kuningashuoneen hallitsemassa keskustelukulttuurissa ainakin ajatuksiltaan, että valtaa voitaisiin siirtää rahvaalle keskusvallan kontrollista. Orwellin ja Huxleyn teosten aikaisessa 1900-luvun valtiohegemoniassa vastaava ajatus olisi edelleen ollut radikaali valtioiden näyteltyä suurinta roolia aluepolitiikassa ja aluesuunnittelussa (ks. Katajamäki 2016, Moisio 2012). Vuonna 1984 kuitenkin sisältää katkelmia, joissa kritisoidaan seurauksia, joita yksittäisen vallankäyttäjän kuten valtiojohdon, etenkin diktatuurisissa valtioissa. Orwell kuvailee maaseudun ja reuna-alueiden taantumista suhteessa Puolueen eliitin hallitsemiin keskuskaupunkeihin (ks. Bolland 2008: 83, 88, ks. myös Luoto & Karhu 2018: 119–120). Huxleyn teoksessa maaseutu on alennettu metropolikaupunkien alapuolelle seurauksena maailmanohjaajien yksipuolisesta vallankäytöstä (ks. myös Luoto & Karhu 2018: 120).

Nämä teokset ovat osoittaneet taiteen roolin aluekehittämistä tukevinä välineinä (vrt. Lundman & Rannila 2016: 118), mutta eivät päämäärinä. Niissä kuvattuja yhteiskuntia ei ole käytetty mallina välteltävästä alueyhteisöstä esimerkiksi virallisessa aluesuunnittelussa. Ne ovat tuottaneet keskustelua valvonnan ja vallan yhteydestä. Taiteellisesti kuvattu Panopticoa muistuttava totaalinen valvontayhteiskunta on antanut aihetta pohtia, tekeekö valvonta alueista turvallisempia vai turvattomampia ja ovatko valvonnan tarkoitukset muutakin kuin väitetään (vrt. Koskela 2009: 212–215, Yeo 2010). Moren Utopiassa ja näissä dystopiateoksissa kuvataan niin ideaalisen tehokasta valvontaa, että lähes jokaista Oceanian, Utopian tai Maailmanvaltion asukasta kyetään valvomaan kuin siitä vastaisi aluetutkimuksessa luonnehdittu kaikkinäkevä silmä (Haraway 1988, Koskela 2009). Narratiivisilla täysvalvonnan kuvauksilla pystytään luomaan keskusteluja valvonnan etiikasta ja oikeutuksesta.

5.2 Aluekehittämisen asiantuntijoiden puhetapojen tulkinta

Arvioin seuraavaksi utooppisia puhetapoja pohtimalla, millä tavalla niiden välittämät aluemielikuvat ovat idealisoivia, miten ne toimivat diskurssiutopioina. Entä millaiset toimijat niitä käyttävät sekä miten vastaava ilmenee keskusteluissa tulevaisuuden kunnasta ja alueellisten organisaatioiden toiminnasta. Kaikki näistä puhetavoista ovat tulkittavissa kirjaimellisesti. Tämä johtuu kielen tietystä merkityksestä (Portolano 2012), jossa puhujan tulkitaan tarkoittavan ideaalista, yleistävää

tai muulla tavalla polarisoivaa käsitystä alueista. Tällöin puhujan tulkitaan tarkoittavan kussakin puhetyypissä välitettyä käsitystä alueesta mustavalkoisena eli ideaaliutopian merkityksessä. Näitä puhetapoja ei ole kuitenkaan tarkoitus ymmärtää ehdottomasti. Ne ovat suostuttelevia diskurssiutopioita. Haastattelujen utooppisten puhetapojen taustalla voivat vaikuttaa vakiintuneet puhuntatavat alueista (mm. Davoudi ym. 2018), koska haastatellut asiantuntijat ovat valtavirran diskursseista tietoisia.

5.2.1 Aluekehittämisen puhetavat diskurssiutopioina

Aluekehittämisen asiantuntijoiden puhetapoja voidaan käyttää välineinä silloin, kun alueita pyritään muuttamaan tietyn kehitysnäkökulman suuntaan (vrt. Sotaurata 2019) esimerkiksi vaikuttamalla käsityksiin muutoksen toteutuskelpoisuudesta ja tavoittelemisen arvosta. Utooppisia puhetapoja voidaan käyttää moniin tarkoituksiin, jotka voivat olla kilpailullisia alueella toimivan yrityksen hyödyntäessä niitä kilpailukyvyn kehittämiseen (Karhu 2020: 175). Niitä voidaan hyödyntää yhteisöllisyydenkin rakentamiseen, jos kuntahallinto päättää käyttää niitä. Puhetilanne voi vaikuttaa siihen, miten kukin näistä puhuntatavoista onnistuu aiheuttamaan halutun vaikutuksen aluemielikuvallaan (Karhu 2020: 175). Kuntien asiantuntijavaltaiseen päätöksentekoon osa näistä puhuntatavoista soveltuu paremmin kuin toiset. Vastaavasti kuntaorganisaatiossa vieroksutut puhetavat voivat toimia yrityksissä.

Haastatteluaineistoissa esiintynyt rajattomuuseläytyvä puhetapa saattaa antaa tahattoman vaikutelman kuin niin puhuva kannattaisi diktaattorimaista johtamista tai uskoisi vahvojen demokraattisten perinteiden maan muuttuvan totalitaristiseksi valtioksi. Tätä puhetapaa kuitenkin käytetään diskurssiutopiana, jolla innostetaan ajatuskokeen omaisesti (vrt. Suvin 1997) testaamaan aluekehittämisen rajoja esimerkiksi innovaatioiden ja uudistusten keksimisessä. Tämä puhetapa voi toimia kuten utopia- ja dystopiakirjallisuuden narratiivit eli kiinnittää huomiota ja kritisoida vihjailemalla siitä, että aluerakenteelle tulisi tehdä rohkeita muutoksia. Tämä puhetapa on innovaatioiden kehittäjien (vrt. Hautamäki & Oksanen 2017), visionäärien ja suuryritysten johtajien puhetapa. Näin puhuvat haluavat huomiota toiminnalleen kuten globaaleille kaupallisille ja teknologisille suunnitelmilleen sekä osoittamaan vaikutusvaltaa idealisoiduilla mielikuvilla siitä, mihin kaikkeen pystyttäisiin ilman rajoituksia.

Satumaakaipuuden puhetavankin aluemielikuvat tuottavat herkästi ideaaliutopian tulkinnan, sillä usko alueiden parempaan tulevaisuuteen kuin se tapahtuisi ”noin vain” on jo sinällään ideaaliutopia. Tämä puhetapa voi lisäksi saada tulkinnan,

jossa puhujan ajatellaan tarkoittavan, että kaikille yhtäläisen toivottu alueiden tulevaisuus tulee tapahtumaan ihmeenä. Tässä tulkinnassa näkyy ajan odotus, joka ei koskaan toteudu kuten monissa vakiintuneissa diskursseissakin esimerkiksi jatkuvan kasvun ja teknologian tuomasta tulevaisuudesta (vrt. Davoudi 2018, Harvey 2010). Vertasin satumaakaipuisen puhutavan muistuttavan uskonnollisuudelle tyypillistä horjumatonta, mutta järjelle perusteetonta uskoa (mm. Bloch 1986). Tällä puhutavalla on perinteinen utopian funktio eli sitä käytetään kompensointina vahvistamaan toivoa (ks. Harvey 2000, Levitas 2010) siitä, että alueet selviävät vaikeistakin haasteista. Se saattaa saada aineksia ”pehmeitä aluemielikuvia” tuottavasta puhunnasta (mm. Zimmerbauer 2013: 322–325), jotka haastavat valtavirran puhuntaa alueista kilpailullisina ja kasvuun pyrkivinä. Sitä voivat käyttää kirkko, hyväntekeväisyysjärjestöt, ihmisoikeusryhmät ja muut vastaavat toimijat, jotka eivät ensisijaisesti profiloitu voiton tavoittelijoina ja kannata kilpailun eestosta.

Ehdottomuusvimmainen puhutapa välittää mielikuvaa kuin alueet olisivat yhden vaihtoehdon dominoimia. Tämä olisi kirjaimellisesti ymmärrettyä ideaaliutopia. Ehdottomuusvimmainen puhutapa voi aiheuttaa tulkinnan kuin niin puhuva kykenisi hallitsemaan kaikki riskit ja kukistamaan kilpailevat vaihtoehdot. Vastavaan tulkinnan voivat aiheuttaa alueiden kehittämisessä vahvan aseman saaneet diskurssit taloudellisesta kasvusta ja teknologiasta (Borup, Brown ym. 2006: 287, Featherstone 2017, Hinks ym. 2017: 654). Tällä puhunnalla on yhteneväisyyksiä rajattomuuseläytyvän puhunnan kanssa molempien välittäessä suurellisuuden ja ehdottomuuden ihannointia. Ehdottomuusvimmaisesti puhuminen kuuluu ideologiseen toimintaan kuten puoluepolitiikkaan, jossa äänestäjille on tarve antaa vaikutelma määrätietoisesta ja vahvasta puolueesta. Tämä puhutapa kuuluu uskonnollisiin, poliittisiin ja maailmankatsomuksellisiin asioihin ehdottomasti suhtautuvien äärijärjestöjenkin keinovalikoimaan. Markkinoille pyrkivät yritykset ja vaihtoehdtopuolueet pyrkivät tekemään vahvan esiintulon puhumalla kuin olisivat tulleet jäädäkseen. Diskurssiutopiana tällä puhutavalla annetaan viesti, että jotain aiotaan saada tosissaan aikaan, vaikka vaihtoehtojen olemassaolo tiedostetaankin.

Raakamekanistisen puhutavan aluemielikuvassa alueesta puhutaan kuin se olisi kone tai tekninen laite, joka on säädettävissä tehokkaammaksi. Tämä puhutapa on lähellä aluemielikuvia, joita aluetutkimuksessa on tutkittu (Davoudi 2018, Paasi 2010b, Rikkinen 1996: 40–41). Kuntia tai suurempia aluetasoja kuten valtioita useasti kuulee verrattavan koneisiin. Tämä voi olla perua tieteen, teknologian ja taloudellisuuden värittämästä alueiden nykyajasta, joiden taustoittamana alueista puhuminen koneina sisältääkin todellisuuspohjan. Aluekone ei olekaan utoppienen siten, ettei se voisi osittain pitää paikkansa. Aluekonemieliokuva voikin kum-

muta alueista puhumisen tämän hetken valtakursseista, joissa alueita painotetaan taloudellisina ja teknologian kehityksestä riippuvaisina yksikköinä (vrt. Borup, Brown ym. 2006: 286–287). Tätä puhuntaa saatetaan kuitenkin tulkita kuin alueet eivät olisi mitään muuta kuin taloudellisia ja mekanistisia kokonaisuuksia. Alueiden toimijat ovat tuntevia ihmisiä ja niillä on muitakin tehtäviä kuin palvelujen tuottaminen. Tämä puoli on tuotu esille rinnakkaisissa diskursseissa (mm. Crawford 2018: 508–509, Zimmerbauer 2013: 322–325), joissa alueet esitetään korostamalla niiden muita kuin taloudellisia ja mekanistisia puolia.

Kaukoarvaileva puhetapa esittää alueet kuin niiden tulevaisuus olisi arpapeliä lukemattomien vaihtoehtojen ja ennakoimattomien tapahtumien takia. Tämänkin puhetapa voidaan tulkita merkiksi alueista puhumisen valtavirrasta, jossa alueista puhutaan monimutkaisina ja vaikeasti ennustettavina (mm. Ahlqvist 2018, Lundström 2015: 75). Kaukoarvailevalla puhetavalla voidaan kuitenkin vain viestittää, että yksikään toimija ei hallitse kaikkia riskejä ja pysty ennustamaan alueiden tulevaisuutta. Tällöin se voi olla valtakursseja haastava väline muistuttamaan, että tulevaisuus ei ole ennalta määrätty (ks. Healey 2006). Tulevaisuuskuvat eivät toteudu täsmälleen ennustetusti (ks. Kuhmonen & Kuhmonen 2015). Kaukoarvaileva puhetapa sisältää ideaaliutopian tulkintariskin, jos sen ajatellaan tarkoittavan sitä, että alueiden tulevaisuudesta ei tiedetä mitään. Tällöin tämä puhetapa antaa myös ymmärtää, että kaikki vaihtoehdot ovat samanarvoisia ja todennäköisiä. Ääriryhmät voivat käyttää tätä puhetapaa hämmentääkseen alueiden vakautta kyseenalaistamalla kyky ennustaa ja hallita tulevaisuutta (Noppari & Hiltunen 2018: 236–238). Alueiden tulevaisuuden ennakoiminen kuitenkin perustuu siihen, että tulevaisuudesta voidaan tietää jotain (Rubin 2020b).

Muutospuhunta on alueista puhumisen valtavirtaa (Castells 2009, Sotarauta 2018: 1–3), joka alkoi näkyä aluetutkimuksessa 1980-luvulla (mm. Pred 1984). Asiantuntijoiden muutosmyönteinen puhetapa voikin johtua siitä, että muutoksesta puhutaan runsaasti. Tämä puhetapa voikin olla vain keino muistuttaa siitä, että alueen tai alueellisen toimijan tulee sopeutua muuttuvaan toimintaympäristön. Alueiden tulkinta muuttuvina ei ole ideaaliutopia. Sitä voidaan pitää realiteettina, jonka alueet kohtaavat. Muutosmyönteinen puhetapa voi kuitenkin tuottaa ideaaliutopian tulkinnan, jos muutos merkityksellistetään yleisesti hyväksyttäväksi tai vain hyödyllisiä seurauksia tuottavaksi. Muutosjohtajat voivat puhua alueista näin luodakseen uskoa usein vaikeiden muutosprosessien onnistumisesta, vaikka tietävät muutosten harvoin olevan vaivattomia. Muutos on yleinen aihe teknologian merkitystä alueiden kehittämisessä korostavassa (ks. Borup, Brown ym. 2006: 294) sekä liberalistisessa ja moniarvoisuutta kannattavassa puhunnassa (Grozzi & Pianezzi 2017, Portolano 2012: 128–129, Sterling ym. 2019: 1–3). Hy-

väntekeväisyys- ja ihmisoikeusjärjestöt sekä toimijat, jotka uskovat kaupallisuuden ja talouskasvuun hyvinvoinnin tuojina voivat puhua alueiden tulevaisuudesta muutosmyönteisesti tuottamalla tulkinnan kuin kulttuurien, uskontojen ja poliittisten näkökulmien hankaukset olisivat ratkaistavissa.

Muuttuvat alueetkin tarvitsevat ankkureita kuten historiaa ja perinteitä, vaikka nekin saavat uusia tulkintoja. Ei olekaan tavoittamatonta idealismia puhua alueista säilytystahtoisesti, jos siten halutaan vain muistuttaa siitä, että alueiden tulisi harkita, mitä niiden tulisi säilyttää muutospaineessa. Säilytystahtoinen puhetapa voi olla peräisin muutoskriittisistä diskursseista (Raynor 2018, Zimmerbauer 2013), jotka korostavat alueiden perinteitä ja historiaa. Valtavirran muutospuhunnassakin (Davoudi 2018: 98, Raynor 2018: 113–114) on pysyvyyden aineksia, koska niitä voidaan tulkita kuin muutoksen tuoma tulevaisuus olisi ikuinen. Säilytystahtoinen puhetapa on idealisoivaa, jos sitä tulkitaan siten, että säilyttämisen kohde on yleisesti tärkeää kaikille tai niin tärkeää, että sen tulkitaan olevan ajallisuudesta eristettyä ja pyhää. Säilytystahtoisissa diskursseissa korostetaan alueiden kulttuuriarvojen ja perinteiden kuten historiallisten rakennusten suojelun tärkeyttä (vrt. Hayden 1995, Paasi 1986). Niin puhuvat konservatiivit, turvallisuutta ja tasapainoa kannattavat toimijat sekä kulttuurin suojelijat ja perinteiden vaalijat. Julkistoimijat kuten sosiaali- ja terveystalvet voivat korostaa toimintansa tärkeyttä ja siten perusteltua asemaa osana kuntien tehtäviä koskemattomana.

5.2.2 Utopiat, utopiankaltaisuus ja keskustelu tulevaisuuden kunnasta

Tulevaisuuden kuntaa käsittelevässä artikkelissa tutkittiin kuntien organisatorisia paradokseja, jotka paljastavat ideaaliutopioitakin. Paradoksin taustalla on myös realisoitumaton ja usein idealisoitu olettaus kuntien kaltaisten organisaatioiden kehittämisessä kytkeytyen muun muassa taipumukseen etsiä turvallisuutta ja toivoa (vrt. Hyyryläinen ym. 2018: 12). Kuntien voidaan ajatella edustavan alueellisina organisaatioina institutionaalista utopiankaltaisuutta, kun ne kilpailevat keskenään, ja tässä tarkoituksessa uudistavat imagojaan. Sen sijaan kunnilla on menneisyyteensä paikantuvia ja edelleen nykyisin odotettuja rooleja kuten tietyn alueen historian institutionalisoiminen (ks. Hyyryläinen ym. 2018: 8, Riukulehto & Hyyryläinen 2016: 4–6). Idealistisuutta liittyy siihenkin, että kunta pystyisi tarjoamaan tasapuolisen vaikutuskanavan kuntalaisille, jotka ovat erilaisia vaikutusvaltaaltaan, kiinnostukseltaan ja kyvyiltään (vrt. Raisio & Vartiainen 2011).

Keskustelu kuntien tulevaisuudesta sisältää ideoita kuntien virtuaalisuudesta, johon yksi haastatteluista asiantuntijoistakin viittasi digitalisaatiota koskevassa kysymyksessä (Hyyryläinen ym. 2018: 14–15). Kuntien palvelujen digitalisoinnin mahdollisuudesta onkin keskusteltu (mm. Hyyryläinen 2017: 188, Rämö 2017:

152). Kuntien siirtyminen täysin tietoverkkoihin on kuitenkin ideaaliutopiaan vertautuva. Torsti Hyyryläinen (2017: 197) on todennut sen, että kuntien fyysistä infrastruktuuria kuten tieverkkoa ja rakennuksia on jatkossakin huollettava ja uudistettava. Sitä ei ole mahdollista toteuttaa tietoverkkojen kautta. Sen sijaan on mahdollista siirtää kuntien tehtäväosia kuten byrokratiaa verkkoon.

Kuntien tulevaisuudesta keskusteleminen sisältää radikaalikuvitteellisuuttakin. Ensimmäiseen näistä viitattiin artikkelissamme sekä utopioita ja utopiankaltaisuutta lajittelevassa taulukossa (Hyyryläinen ym. 2018: 10). Totesimme, että joissain ennusteissa kuntien uskotaan lakkaavan olemasta. Tämä ennuste on kuitenkin radikaalikuvitteellisuutta, jos se tarkoittaa kuntaorganisaatioista luopumista koko Suomessa. Tällaisen ajatuksen voisivat esittää yksityistämistä kannattavat ryhmät, jotka ajattelevat kuntien tehtävien olevan korvattavissa yksityisillä vaihtoehtoilla. Näin radikaalit ehdotukset eivät ole yleisiä Suomessa. On kuitenkin olemassa yksityisiä toimijoita kuten monikansallisia yrityksiä (ks. Helsingin Sanomat 1993), joiden etua voi palvella niin epätodennäköinen tilanne kuin kuntaorganisaatioista luopuminen. Tieteessä tunnetaan vanha teoria kavennetusta julkisvallasta, joka vain valvoo yksityisoikeuksia (Nozick 1974). Kunnan hallintatapojen kehittämisessä on keskusteltu kuntien päätöksenteon siirtämisestä kunnan asukkaalle (ks. Haveri & Majoinen 2017: 42–44, Hyyryläinen ym. 2018: 16). Idea ei ole mahdoton, mutta edellyttää asukkailta suurta vastuuta ja harkintaa, johon ei ole vielä edellytyksiä.

Keskustelussa kuntien tulevaisuudesta esiintyy myös kannanottoja, jotka ovat ideaaliutooppista polarisointia ja joihin ei tosissaan uskotaan. Artikkelissamme totesimme kaupunkien ja maaseudun sekä paikallisen ja globaalin suhteeseen liittyvän tämänkaltainen polarisoinnin mahdollisuus (Hyyryläinen ym. 2018: 14–17). Tällöin ajatellaan, että kunta voisi olla joko ainoastaan globaali tai vastaavasti vain paikallinen toimija tai vastaavasti niin, että kaupungistuminen voisi edetä siihen pisteeseen, että maaseutua ei ole enää olemassa (vrt. Hyyryläinen 2020). Yhtä ideaaliutooppista olisi kaupunkien katoaminen niin, että tilalle jäisi vain maaseutua. Polarisoivan tulkinnan vaara on olemassa vastakkain asettelevissa keskusteluissa, jotka voivat kuulostaa kuin kaupunkien tavoitteena olisi toteuttaa aateutopia pääsemällä maaseudusta eroon (vrt. Luoto 2018: 79–82).

Neuvottelut kuntien palvelutehtävien säilyttämisestä, luopumisesta tai muuttamisesta ovat tilanteita, joissa käytetään diskurssiutopioita esimerkiksi siten, että palvelutehtävästä luopumista tai edes muuttamista ehdottava mielipide tyrmätään kuin se olisi ideaaliutopia. Kunnat ovat perinteikkäitä alueyksiköitä ja palvelujärjestelmiä, joiden tietyt tehtävät kuten terveydenhoito ja sosiaalitoimi ovat perua

hyvinvointivaltiomallin alkuajoilta (Hyyryläinen ym. 2018: 8–9). Ei ole ideaaliutopia, eikä edes institutionaalista utopiankaltaisuutta, ehdottaa muutoksia näiden tehtävien järjestämisen yksityiskohtiin, joita kuntien onkin muun muassa taloudellisista syistä tehtävä. Eri kuntien tehtäväsektorit kuitenkin puolustavat etujaan korostamalla tärkeyttään, jos niistä aiotaan luopua tai niitä aiotaan muuttaa.

Alueellisten organisaatioiden suunnitelmat ja strategiat pyrkivät olemaan tarkkoja realiteettien kanssa eli ymmärtämään, mitä organisaatiot voivat tulevaisuudelta odottaa ja mihin niiden voimavarat riittävät (ks. Dufva & Ahlqvist 2015: 250–253, Sotarauta ym. 2016: 190–192). Tämä ei tarkoita sitä, että organisaatioiden toiminnan suunnittelussa ei olisi mukana lainkaan kannanottoja, joissa tiettyä ehdotusta kannatetaan tai vastustetaan käyttämällä edellä kuvailtuja puhetapoja. Suunnitteluun osallistuu usein muitakin kuin asiantuntijoita monitoimijaisessa aluekehittämisessä, jolloin värikkäiden puhetapojen todennäköisyys kasvaa. Jos mukana on alueellisesti tärkeän yrityksen edustaja, kaupunginjohtaja ja slummiutuneen kaupunginosan maahanmuuttaja yhteisön jäsen, keskustelun polarisoivien kannanottojen mahdollisuus suurenee. Polarisointi auttaa kuitenkin kiinnittämään huomiota kunkin toimijan kannalta tärkeisiin asioihin ja löytämään välimaastoja. Kompromissit eivät kuitenkaan ole itsetarkoitus, pikemminkin, on ehdotettu, että aluekehittämisen tulisi perustua tarkoituksellisen positiivisesti tulkittavan kiistelyn tuottamiseen (Lehtinen 2018: 116–118).

Toimijat voivat alueellisissa organisaatioissa keskusteluissaan hyödyntää tarkasteltuja puhetapoja siirtääkseen keskustelun painopisteen asioihin, jotka ovat heille tärkeitä. Tätä tapahtuu myös visioiden ja skenaarioiden kehittämisessä. Nämä tulevaisuuden suunnitteluvälineet eivät ole tasapuolisia (ks. Hoch 2014), vaikka mahdollistavat erilaisten näkökulmien esiin tuomisen. Toimijat eivät kuitenkaan ole yksimielisiä siitä, millä todennäköisyydellä tietty skenaario realisoituu ja kenen etua esimerkiksi visio monitoimitilasta eniten palvelee (ks. Spaniol & Rowland 2017). Nimenomaan diskurssiutooppisilla puhuntatavoilla toimijat pystyvät vaikuttamaan siihen, mitkä asiat nousevat pinnalle ja mitkä jäävät pimentoon.

Diskurssiutooppiset puhetavat voivat olla rakentavia välineitä. Alueellisten organisaatioiden kehittäminen perustuu valtaosin varmuuden hakemiseen, mikä ei kuitenkaan aina palvele organisaatioita (ks. Hyyryläinen ym. 2018: 12–13). Organisaatiojohto on voinut lukkiutua perinteisiin johtamistapoihin ja elätellä uskoa alueiden olevan samanlaisia kuin vuosikymmeniä sitten. Tämä voi kuulua johtoportaan puhunnassa säilytystahtoisena nostalgisointina ja kummuta haluttomuudesta luopua vanhentuneista toimintatavoista. Tällöin organisaation soveltamat strategiat olla kelvottomia nykytilanteeseen ja niitä tulisi uudistaa. Näiden ajatte-

lutapojen murtaminen ei aina onnistu faktoilla, vaan tarvitaan herättelevää kärjistämistä (ks. Holloway 2010). Kärjistämisen tarkoitus on saada organisaatio uudistumaan. Valveutunut toimija pystyy herättämään johdon nykyisyyteen puhumalla organisaatiosta raakamekanistisesti koneena, joka ei enää toimi ilman sen koneistoon tehtäviä parannuksia.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä pääluvussa vastaan alussa esittämiini tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksen tavoitteeksi asetettiin kahteen kysymykseen vastaaminen.

1. Millaisia tulkinta- ja käyttötapoja utopialle voidaan löytää aluekehittämisessä?

2. Miten utopiat ja niiden paradoksisuus näkyvät aluekehittämisen ideassa ja käytännön aluekehittämisessä?

6.1 Utopian tulkinta- ja käyttötavat aluekehittämisessä

Utopia on aina ollut kiistelty käsite, jonka merkitystä moniäänistynyt, ilmaisuvapaudeltaan avartunut ja toimijakunnaltaan laajentunut kehittäjien joukko on entisestään hämmentänyt. Tutkimukseni innoite syntyi utopian epäselvästä käytöstä kielessä sekä sen määrittämättömyydestä ilmiönä. Vastasin tähän erottelemalla toisistaan utopiat ja utopiankaltaisuuden. Asetin utopian lähtökohdaksi sen perinteisen tulkinnan ideaalisena paikkana, joka sille annettiin Thomas Moren teoksesta ei-paikan ja hyvän paikan yhdistelmänä. Idealistisena paikkana utopia saa tiukat kriteerit. Kaikkia omista arvolähtökohdista poikkeavia näkökantoja ja alueisiin paikkoina kohdistettuja kuviteltuja ja kielellisesti tuotettuja merkityksiä ei voida kutsua utopioiksi. Tulkintani mukaan varsinaisia utopioita ovat ideaali- ja aateutopiat.

Ääritilojen kuvittelemisesta peräisin oleviin ja ydinolemukseltaan viime kädessä tavoittamattomiin idealistisiin paikkoihin eli ideaaliutopioihin luin muun muassa Jumalan idean, utopia- ja dystopiakirjallisuudessa kuvatut paikat sekä alueiden polarisoivan kuvaamisen yksipuolisina. Ideaaliutopioiden kuvittelemisen syynä on pidetty pitkään sitä, että toimijat saavat niistä lohtua (Harvey 2000). Niiden käyttö kritisoimiseen ja muutosten aloittamiseen on kuitenkin alettu tunnustaa (Levitas 2010). Ideaaliutopiat mahdollistavat realiteeteista irtautumisen ja antavat aluekehittäjille uusia ideoita, jotka voivat muuttaa tulkintoja alueista ja niiden kehittämisestä toimimalla kritiikkinä ja muutoksien käynnistäjinä. Ideaaliutopioita käytetään lisäksi huomion saamisen keinona moniäänisessä aluekehittämisessä.

Ääriajattelua kannattavat toimijat kuten toisen maailmansodan aikaan monissa valtioissa valtaan päässeet poliittiset ryhmät ovat kärjistäneet toimintansa aateutopioiksi, joita on toteutettu vähintäänkin moraalisesti kyseenalaisesti. Nämä idealistisia tavoitteita ehdottomasti toteuttamaan pyrkineet ryhmät ovat syynä sii-

hen, että utopia sana herättää edelleen epäluuloja. Jälkimoderni suurten kertomusten kritiikki on perustunut aateutopioiden kritisoimiseen. Aateutopiat saattavat vaikuttaa kadonneilta. Tästä huolimatta esimerkiksi tekoälyn merkityksen korostaminen aluekehittämisessä vaikuttaa toisinaan siltä kuin sen taustalla olisi teknologiaan perustuva aateutopia. Suuren mittaluokan toiminnalla sosiaalista mediaa hallitsevat teknologiajätit ovat riskissä muuttua ihmisten arkea hallitseviksi ideologioiksi. Aateutopiat eivät niinkään toimi laajoja alueita ja suuria ihmisjoukkoja ohjaavina suunnitelmina, mutta ne saattavat innostaa ihmisryhmiä paikallisina kokeiluina.

Radikaalikuvitteellisuus sekoitetaan herkästi aitoihin utopioihin eli ideaaliutopioihin ja aateutopioihin. Radikaalikuvitteellisuutta ovat monet arkipäiväistyneet liikenneratkaisut ja teknologiset saavutukset, jotka ovat menneisyydessä olleet ideoina aikaansa edellä. Ideat virtuaalisiksi muuttuvista kunnista, robotteja ja metaversumia hyödyntävistä yhdyskunnista sekä avaruudessa asuvista ihmisyyhteisöistä ovat jonain päivänä mahdollisia. Radikaalikuvitteellisiä ideoita voivat periaatteessa tuottaa moniäänisessä aluekehittämisessä ketkä tahansa toimijat. Radikaalikuvitteellisuutta voidaan kuvata kaunokirjallisten kertomusmaailmojen siäisissä juoniosissa, mutta niitä tuottavat myös esimerkiksi keksijät, yritykset ja julkisyhteisöt etsiessään keinoja kehittää toimijuuttaan kuvittelemalla rohkeitakin vaihtoehtoja. Toteutumatta jääviä radikaalikuvitteellisiä ideoita on aina enemmän kuin toteutuneita. Alueet ovatkin toteutumattomien radikaalikuvitteellisten muutosten ja innovaatioiden hautausmaita. Tämä utopiankaltaisuus on keino havaita mahdollisuuksia, jotka realisoituessaan johtavat murrokseen ja luovaan tuhoon.

Institutionaalista utopiankaltaisuutta leimaa idealistinen sisältö. Ilman tuota sisältöä kyseistä toimintaa, kuten uskontokuntia, puolueita ja valtioita ei olisi olemassa. Uskontokuntia ja puolueita on vaikea kuvitella ilman niiden toiminnan idealistista ulottuvuutta. Institutionaalista utopiankaltaisuutta edustava toiminta ei kuitenkaan yritä väkisin toteuttaa toimintaansa kuuluvaa idealismia, vaan tekee sen hienovaraisemmin suostuttelemalla, mikä erottaa sen aateutopiasta. Tässä utopiankaltaisuudessa onkin potentiaalia muun muassa ekoylinä ja muina valtavirran ajattelusta poikkeavien ihmiskäsitysten ja maailmankatsomusten edistäjänä. Institutionaalinen utopiankaltaisuus voi ollakin hegemonisille valtarakenteille vaihtoehdon tarjoavaa toimintaa. Huomionarvoista onkin, että se voi myös olla valtarakenteita palvelevaa toimintaa kuntaorganisaatioina ja valtiomuotoisina yhteisöinä. Ne tarjoavat yhteisöön kuulumista, alueyhteisöllisyyttä ja korkeampia arjen ylittäviä merkityksiä.

Diskurssiutopiat ovat yleisin utopiankaltaisuuden ilmenemismuoto. Aluekehittämisen asiantuntijoiden käyttämät diskurssiutooppiset puhutavat hyödyntävät ideoita, joilla yhteiskuntien ja yhdyskuntien kehitykseen vaikutetaan jostakin arvonnäkökulmasta käsin. Näitä puhutapoja sovelletaan neuvotteluissa, keskusteluissa, hallinnollisten päätösten perusteluissa, kaavasuunnitelmissa ja ylipäättänsä erilaisissa tilanteissa ja käytänteissä, joissa alueiden tulevaisuuteen vaikuttavia päätöksiä tehdään. Narratiivisesti niitä käytetään hankkimaan huomiota, kritisoimiseen, muutosten edistämiseen ja toivon luomiseen. Aluekehittämisessä radikaalikuviitteellisuus ja diskurssiutopiat ovat käyttökelpoisia välineitä tietoisesti positiivisia konflikteja hyödyntävässä suunnittelussa (ks. Lehtinen 2018). Eri puhutapojen jännitteet voivat tuottaa uusia näkökulmia ja luovia ideoita konsensusta hakevaa suunnittelua paremmin neuvoteltaessa vaikkapa siitä, miten alueen tulee suhtautua tulevaisuuteen. Aluekehittämisessä on yleistynyt suuntauksena inkluusio, missä hyödynnetään tietoisesti erilaisia näkökulmia ja osaamisen aloja.

6.2 Utopiat ja niiden paradoksisuus aluekehittämisen ideassa ja käytännössä

Aitojen utopioiden ja utopiankaltaisuuden paradoksinen luonne saavat tutkimuksessa huomiota, koska paradoksisuus kiinnostaa jälkistrukturalismia ja on idealistisuuden piirre, joka saa aluekehittämisen tuntumaan hämmentävältä. Idealistiset paikat ovat paradoksisia, jos niitä yritetään siirtää käytäntöön, mutta niitä kuitenkin tarvitaan. Tätä paradoksisuutta pidetään herkästi haitallisena, koska se liittyy nykypäivän aluekehittämistä leimaaviin piirteisiin kuten monimutkaisuuteen ja epävarmuuteen. Koukuttavasta idealistisuudesta yleensä paljastuvat järjenvastaisuudet johtavatkin kysymään, mitä hyötyä tavoitekeskeisessä aluekehittämisessä on tavoittamattomista paikoista ja miten voidaan päästä ylitse siitä, että yhden ihannepaikka voi olla toiselle päinvastainen. Moren, Orwellin ja Huxleyn teoksissakin nämä ristiriidat näkyivät rivien välistä, mutta siten nämä kaunokirjallisuuden ideaaliutopiat heijastelevat myös käytännön aluekehittämistä. Paradoksisuus on aina mukana aluekehittämisessä eri toimijuuksien välisten näkemyserojen sovitteluna ja uusiutumisenä sekä yhteiskunnallisten haasteiden ratkeamattomuutena vain yhdestä näkökulmasta kohdattuna.

Utopioissa ja utopiankaltaisuudessa onkin näitä ristiriitoja, mutta ne eivät ole oikein käytettyinä haitallisia, vaan aluekehittäminen tarvitsee niitä. Liiallisesta realiteetteihin takertumisesta on se haitta, että luovuus ja vaihtoehtojen tunnistaminen saattavat heikentyä (vrt. Lundman & Rannila 2016: 118). Ideaaliutopioilla irtaudutaan valtasuhteiden ja muiden rajoitteiden määrittämisestä realiteeteista, jota etenkin luova kehittäminen edellyttää. Ideaaliutopioiden tarkoitus ei ole toteutua,

vaan niitä voidaan pitää välineenä ja välivaiheena, joka kuuluu kehittämiseen ja tulevaisuuteen suuntautuvaan toimintaan. Siten utopia on itsessään paradoksi, koska se lakkaa olemasta utopia, jos se toteutetaan. Aluekehittämisessä paikannetaan alueiden nykytilanteeseen ja niitä määrittäviin ajattelutapoihin johtaneita syitä, mutta niiden uudistaminen uusien resurssien tuottamiseksi edellyttää ideaaliutopioihin kuuluvaa luovaa ja totuttuja ajattelutapoja haastavaa ajattelua. Kehittäminen on aluksi idealisoitua kuvittelua paremmasta tulevaisuudesta. Suostuttelevimmat ideat jäävät kummittelemaan yhteisön muistiin mahdollisina tavoiteltavina paikkoina, joista ongelmat, ristiriidat ja hidasteet ovat poistettuja. Toteutuneetkin aluekehittämisideat ovat kuitenkin aina väistämättä ristiriidassa ja kyseenalaisia jostain toimijuusnäkökulmasta.

Le Corbusierin ja Howardin kaupunkimallit, Sointula ja vastaavanlaiset utopiayhteisöt ja Natsi-Saksan kaltaiset utopiavaltiot ovat aateutopioita, joita realisoimaan pyrkineet ryhmät ovat joutuneet todistamaan, etteivät ideallit toteudu. Aateutopiat ovat johtaneet epäonnistumisiin, mutta samalla ne ovat heijastaneet ideaaliutopian arvoituksellista puolta. Aateutopiat ovat opettaneet, että liian korkeisiin päämääriin tähtäävät ja moraalisestikin arveluttavat laajamittaiset suunnitelmat paikallisyhteisöjen tai koko maailman parantamiseksi ovat pudonneet sitä korkeammalta mitä ylemmäs ideaalisuuden asteikolla ovat pyrkineet. Aateutopiat ovat silti tahattomasti hyödyttäneet aluekehittämistä käänteisajatteluna. Moniarvoisuus vahvistuu pyrittäessä yksiarvoisuuteen. Maaseudun merkityksen ymmärrys kasvaa nopeasti, kun ahtaat metropolit kohtaavat vaikeita ongelmia.

Radikaalikuvitteellisuus tekee hienoisen eron mahdottomuudesta haaveilijan ja visionäärin kehittäjän välillä. Radikaalikuvitteelliset muutokset ovat nykyhetkellä epätodennäköisiä mahdollisuuksia, joiden todennäköisyyttä voidaan lisätä ideaaliutopioilla kuten huippunopeita ja kaikkialle ulottuvia liikenneyhteyksiä kuvaavilla teknologiautopistisilla kirjateoksilla tai diskurssiutopioilla esimerkiksi puhumalla innostavasti tieteellisen kehityksen mahdollisuuksista. Tämä ilmentääkin utopioiden ja utopiankaltaisuuden yhteyttä. Ideaaliutopia utopiakirjallisuudessa voi johtaa aateutooppiseen toimintaan, mutta voi myös inspiroida näkemään nykyhetkellä mahdollisuuksia, joita vain kauas katsova näkijä osaa hyödyntää. Aateutopistista voi vastaavasti puhjeta radikaalikuvitteellisten muutosten potentiaalın huomaava edelläkävijä, joka voi ryhtyä edistämään kaukokatseista toimintaa tehdäkseen sitä arkipäivästä.

Institutionaalinen utopiankaltaisuus osoittaa niin ikään ideaaliutopian ymmärtämättömyyteen liittyvän ja oudoksuttavalta tuntuvan hyödyn. Tämä utopiankaltaisuus on kestävää yhteisömuotojen toimintaa siitä syystä, että se hyödyntää idealistisuutta pitämällä yhteisöjäsenensä jatkuvassa liikkeessä ideaalinsa ympärillä

pyrkimättä sen ytimeen. Institutionaalista utopiankaltaisuutta hyödyntävä aluekehittäminen perustaa siihen, että matka on tärkeämpi kuin päämäärä. Tämä utopiankaltaisuus on turvallista ja hyväksyttävää idealistisuutta, jonka vuoksi sitä näkeekin runsaasti. Institutionaalinen utopiankaltaisuus voi olla seuraus aateutopian kesyttämisestä maailmanvalloitukseen pyrkivästä politiikasta edustuksellisen demokratian puolueeksi. Institutionaalisen utopiankaltaisuuden edellytys on kuitenkin voinut olla radikaalikuvitteellinen idea menneisyydessä. Aluekehittämisessä on koko ajan syntyneessä tulevaisuuden idealistista yhteisötoimintaa.

Puhetta ja kerrontaa hyödyntävä kehittäminen alueellisten organisaatioiden strategioissa ja alueiden julkisuuskuviissa näkyy strategisten, mutta hyvin arkisien ja samankaltaisina toistuvien hokemien taustalla olevina idealistisina opinkappaleina. Diskursiivinen utopiankaltaisuus onkin merkki siitä, että alueilla operoivat, työtä tekevät, asuvat ja elävät ihmiset edelleen kaipaavat korkeampia ihanteita ja unelmia, joita diskursiiviset utopiat institutionaalisen utopiankaltaisuuden ohella antavat kullekin ajalle ja paikalle sopivalla ja hyödyllisellä tavalla. Puhetapojen utopiankaltainen käyttäminen hyödyntää idealisoivaa merkitystä, jollainen puheelle saatetaan tulkita kuitenkin tarkoittamatta, että alueita pitäisi kehittää täsmälleen vastaamaan tuota ideaalista merkitystä. Strategisessa ja tavoitekeskeisessä kuntaorganisaatioiden, suuryritysten ja globaalien järjestöjen toiminnassakin käytetyt idealistiset puhetavat kertovat siitä, että ilman näitä idealistisia sisältöjä perimiltään ihmisten välinen alueiden kehittäminen menettäisi jotain niin tärkeää, että siitä tulisi olemista ilman merkitystä.

6.3 Loppupäätelmät ja suositukset aluekehittämiselle

Utopiat eivät ole kuolleet osana yhteiskuntien kehittämistä, mutta idealistiset paikat, alueet ja yhteisöt ovat kesyntyneet erilaisten kaupallisten ja hallinnollisten tavoitteiden ristitulesa. Teknologisten ja ihmiskäyttämistä mullistavien uudistusten aikaansa edelle harppaava visiointi kuuluu edelleen kehittämiseen. Niillä uskaltaudutaan aitojen utopioiden kynnykselle. Pääosin aluekehittämisestä on tullut utopioiden hohdokkuuden ja houkutusvoiman tunnustavaa, mutta sen käytännöllisempiä muotoja hyödyntävää utopiankaltaisuutta, joka säilyttää riittävän etäisyyden toteutumattomiin ihannepaikkoihin.

Utopiankaltaisuus on utopioiden lauhkea perillinen, josta on tullut esikuvaansa yleisempää aluekehittämisessä. Toimijat käyttävät utopiankaltaisuutta kehittämään alueita erilaisilla idealisoivilla kerronta- ja puhetavoilla, joilla ylläpidetään ja uudistetaan alueiden historiaa, rakennetta ja suunnittelukäytäntöjä sekä suositellaan taloudellisesti, yhdyskunnallisesti ja sosiaalisesti merkittävään toimintaan. Utopioita diskursiivisesti käyttävä alueiden kehittäminen on voimavara, jota

alueilla elävät ihmiset moniksi ryhmiksi järjestäytyneinä käyttävät edistääkseen tiettyä toimintamuotoa niiden merkitystä korostamalla. Siten voidaan tuottaa paikallisesti ja laajemmilla aluetasoilla näkyviä seurauksia, jotka vievät eteenpäin toimijoiden arkisia tavoitteita. Idealistisuus on taustalla myös alueilla vaikuttavissa suurempaa merkitystä etsivissä yhteisömuodoissa ja voimanlähteenä suurten murrosten visioinnissa. Yhteisten pyrkimysten edistäminen voi edelleen muuntua vaikutusvallan laajamittaiseen levittämiseen organisoituneeksi aatetoiminnaksi.

Diskurssiutopiat ammentavat voimansa korkeamman tason ideaali- ja aateutopioiden lainaamalla niille ominaista tapaa kuvata paikkoja idealistisesti erilaisina kielellisinä ja hallinnollisina käytänteinä, strategioina sekä suunnitelmina. Näin saadaankin aikaan alueiden tarvitsemia suureellisia liikenne- ja teknologiahankkeita, mutta myös säilytetään vallitsevia instituutioita ja tuotetaan kansalaisia yhdistäviä hallinnollisia ja instituutionaalisia rakenteita. Utopiankaltaisuus antaa mahdollisuuksia kehittää alueiden tämän hetken haasteita. Resurssirikkaat ja menestyneet alueet kuten metropolit käyttävät radikaalia muutokuvittelua edistämällä vaihtoehtoja suurille rakennus- liikennehankkeille ja fossiilisille polttoaineille. Elokuvien ja kirjallisuuden dystooppiset kuvaukset varoittavat teknologian vaaroista. Toisaalta kehittyneen tekoälyn arkipäiväistymiseen tekee ihmisten elämästä helpompaa ja ennakoitavampaa. Jules Vernen romaani *Maasta Kuuhun* (1865) ennakoii, kuten 100 vuotta myöhemmin opittiin, avaruusmatkailun tulevaisuutta. Instituutionaalinen utopiankaltaisuus näkyy paikallisyhteisöissä, joissa erilaiset kokeilut, kuten aikavaluutta ja omavaraistalous siirtyvät käytäntöön. Pienen mittakaavan kokeilut voivat olla reittejä laajempiin yhteiskunnallisiin uudistuksiin.

Utopiat mahdollistavat irtioton realiteeteista, jolloin niiden kautta kuvitellaan vaihtoehtoisia ja kilpailevia alueellisia todellisuuksia. Tässä merkityksessä ideaaliutopia on unelmoitu paikka ja kuvitteellinen tila, missä sijaitsee ihanteellinen maaseutu, metropoli, kaupunginosa, valtio tai kyläyhteisö. Näitä kuvitteellisia tiloja kommunikoidaan kielen, lausumien, suunnitelmien ja kertomuksien välityksellä, jotka paradoksaalisesti pyrkivät osoittamaan jonkin tavoittelemisen arvoisen paikan, joka kuitenkin viime kädessä on tavoittamaton. Utopiat ovat aina eettisiä kannanottoja hyvinvoinnin ja kehittämisen periaatteellisista ulottuvuuksista. Utopia määrittää sitä, mikä on alueyhteisölle arvokasta ja tavoiteltavaa, mikä puolestaan välteltävää ja arvotonta. Utopialajit ovat käyttökelpoisia aluekehittäjille välineinä silloin, kun tarkoituksena on hankkia huomiota ja käynnistää muutoksia, jotka voivat olla luovien ideoiden ja vaihtoehtoisuuden lähteitä. Ennen kaikkea utopialajeja koskevan ymmärryksen lisääntyminen on hyödyllistä tilanteissa, joissa yhteiskunnan toimintaa ja aluekehittämistä jäsennetään erilaisten tahtotilojen ja arvopositioiden välisinä keskusteluina sekä suunnitteluavauksina.

Lähteet

Abbott, P. (2002). *Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.

Adler, M. J. (2000). *Dialectic*. New York. Routledge.

Agnew, J. (1989). Sameness and difference: Hartshorne's the Nature of geography and geography as areal variation. In J. N. Entrikin & D. S. Brunn (Eds.). *Reflections on Richard Hartshorne's the Nature of geography*. Washington: Association of American Geographers. 121–139.

Ahlqvist, T. (2018). Tulevaisuuden sosioteknisiä vastakkainasetteluja: Radikaalit teknologiat ja dialektinen tulevaisuudentutkimus. *Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu* 4/2018.

Ahlqvist, T., Uotila, T. & O. Hietanen (2015). Chasing black swans through science fiction: Surprising future events in the stories of a Finnish writing competition. *Journal of Futures Studies* 20:2, 47–66.

Aitken, S. & Valentine, G. (2006). *Approaches to Human Geography*. London: Sage.

Ameel, L. & Neuvonen, A. (2016). Utopian jälkeen: vaihtoehtoisia tulevaisuusvisioita kirjallisuudessa ja kaupunkistrategioissa. *Terra* 128: 4, 215–220.

Andersson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Andersson, B. (1991). *Imagined communities*. London: Verso.

Andersson, B. (2006). Trancending without transcendence: utopianism and an ethos of hope. *Antipode* 38:4, 691–710.

Anderson, J. & Saunders, A. (2015). Relational literary geographies: Co-Producing page and place. *Literary Geographies* 1:2 (2015). Saatavissa 1.6.2016: <http://www.literarygeographies.net/index.php/LitGeogs/article/view/2-2/pdf>.

Ankerl, G. (2000). *Coexisting contemporary civilizations: Arabo-Muslim, Bharti, Chinese, and Western: Global communication without universal civilization*. Geneve: INU Press.

Anthopoulos L. (2017). Smart utopia VS smart reality: Learning by experience from 10 smart city cases. *Cities* 63, 128–148.

Antikainen, J. Luukkonen, J. & Pyöriä, T. (2006). *Kaupunkiverkko ja kaupunki-seudut 2006*. Sisäasiainministeriön julkaisu 10/2006.

Ashcroft, B., Griffiths, G. & H. Tiffin (1989). *The Empire Writes Back. Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. London: Routledge.

Baeten, G. (2002). The Spaces of Utopia and Dystopia: Introduction. *Geografiska Annaler, Series B, Human Geography* 84: 3–4, 141–142.

- Balasopoulos, A. (2006). Anti-utopia and dystopia: rethinking the generic field. *School of Fine Arts*, 59–67.
- Barr, S. & Pollard, J. (2016). Some things old, some things new: the spatial representations and politics of change of the peak oil relocalisation movement. *Geoforum* 41:4, 595–605.
- Barthes, R. (1975). *The Pleasure of the Text*. New York: Hill and Wang.
- Barthes, R. (1977, alkup 1967). Death of the Author. Teoksessa: *Image, music, text*. Heath, S. (toim.). London: Fontana. 142–148.
- Barthes, R. (1994). *Mytologioita*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation*. Detroit: University of Michigan Press.
- Bauman, Z. (1976). *Socialism: the active utopia*. London: Routledge.
- Bauman, Z. (1995). *Life in fragments: Essays in postmodern morality*. Oxford: Blackwell.
- Bauman, Z. (2005). Seeking shelter in Pandoras box. *City* 9, 161–168.
- Benko, G. (1997). Introduction: Modernity, postmodernity and the social sciences. Teoksessa: *Space and social theory: Interpreting modernity and postmodernity*. Benko, G., & U. Strohmayer (toim.). Oxford: Blackwell. 1–48.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1994). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Vesa Raiskila (suom.). Helsinki: Yliopistopaino.
- Beverungen, A. (2006). *Laclau, Discourse, Ideology*. 7. International conference on Organizational Discourse (Amsterdam). saatavissa (25.11.2021): cmsorg.wikispaces.com/file/view/BeverungenLaclauIdeology.doc.
- Bhaskar, R. (2000). *The possibility of naturalism: A philosophical critique of the contemporary human sciences*. 3. painos. London: Routledge.
- Billig, M. (1996). *Arguing and thinking: a rhetorical approach to social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bingham, C. W. (2002) A Dangerous Benefit: Dialogue, Discourse, and Michel Foucault's Critique of Representation. *Interchange*, 33:4. 360–361.
- Blaut, J. (1962). Object and relationship. *Professional Geographer* 14, 1–7.
- Bloch, E. (1985). Ennakoitu todellisuus: mitä on utooppinen ajattelu ja mitä se saa aikaan. Teoksessa: *E. Ernst Bloch: Utopia, luonto, uskonto*. Rahkonen K. & E. Siironen (toim.). Helsinki: Kansainsivistysliitto. 2–33.
- Bloch, E. (1986). *The Principle of Hope*. Cambridge: MITT Press.

- Bolland, T. (2008). Critique as Imitative Rivalry: George Orwell as Political Anthropologist. *International Political Anthropology* 1: 1 (2018), 177–91.
- Borup, M., Brown, N., Konrad, K. & H. van Lente (2006). The Sociology of expectations in science and technology. *Technology Analysis and Strategic Management* 18:3-4, 285-298.
- Boudreau J. A. (2007). Making New Political Spaces: Mobilizing spatial Imaginaries, Instrumentalizing Spatial Practices, and Strategically Using Spatial Tools. *Environment and Planning A* 39: 11, 2593–2611.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity.
- Brousseau, M. (1994). *Geographys literature*. Ottawa: Ottawa University.
- Brown, M. (2017). *A Rationalist Critique of Deconstruction: Demystifying Post-structuralism and science of the “non”*. New Haven: The Culture & Anarchy Press.
- Brown N. & M. Michael (2003). A sociology of expectations: retrospecting prospects and prospecting retrospects. *Technology Analysis and Strategic Management* 15:1, 3–18.
- Brown, N., Rappert, B. & A. Webster (2017). *Contested Futures: A Sociology of Prospective TechnoScience*. Aldershot: Ashgate.
- Burke, E. (1967). *The Philosophy of Literature Form: Studies in symbolic action*. Berkeley: University of California Press.
- Campbell, D. (2007). Geopolitics and visuality: Sighting the Darfur conflict. *Political Geography* 26, 357–382.
- Cambridge Dictionary (2021). Discourse. Saatavissa (1.10.2021): <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/discourse>.
- Casey, E. (1997). *The Fate of place. Philosophical history*. Oakland: University of California Press.
- Castells, M. (2009). *The Rise of Network Society*. London: Wiley & Blackwell.
- Castoriadis, C. (1987, alkup. 1975). *The Imaginary Institution of Society*. Cambridge: MIT Press.
- Claeys, G. (2016). *Dystopia: a natural history*. Oxford: Oxford University Press.
- Claeys, G. & Sargent L. (1999). *Utopia Reader*. New York: New York University Press.
- Cosgrove, D. (1984). Towards a radical cultural geography: problems of theory. *Antipode* 15, 485-488.
- Crawford J. (2018). ‘Constructing “the coast”: the power of spatial imaginaries’. *Town Planning Review* 89, 108–12.

- Cresswell, T. (2013). *Geography: Critical introduction*. London: Wiley-Blackwell.
- Culler, J. (2014). *On Deconstruction: Theory and Criticism after Structuralism*. New York: Cornell University Press.
- Daniels, S. (1992). Place and geographical imagination. *Geography* 77, 310–322.
- Davoudi, S. (2012). 'The legacy of positivism and the emergence of interpretive tradition in spatial planning'. *Regional Studies* 46, 429–441.
- Davoudi, S. (2018). Imagination and spatial imaginaries: a conceptual framework. *Town Planning Review* 89, 97–107.
- Deleuze, G. (2004). *Logic of sense*. New York: Continuum.
- Derrida, J. (1972). Signature Event Context. Teoksessa: *Limited Inc.* Austin, J. L. (toim.). Evanston: Northwestern University Press. 1–24.
- Derrida, J. (1978). Genesis and Structure and Phenomenology. Teoksessa: *Writing and Difference*. Derrida, J. & A. Bass (toim.). Chicago: Chicago University Press. 159–190.
- Derrida, J. (1995). *On the Name*. Stanford: Stanford University Press.
- Dixon, D. & Jones, J. P. (1998). My dinner with Derrida: or spatial analysis and post-strukturalism. Do lunch. *Environment and Planning A* 30, 247–260.
- Dobson, J. & Fisher, P. (2007). The Panopticons changing geography. *Geographical Review* 97: 3, 307–323.
- Dufva, M. & Ahlqvist, T. (2015). Knowledge creation dynamics in foresight: A knowledge typology and exploratory method to analyse foresight workshops. *Technological Forecasting and Social Change* 94, 251–268.
- Dufva, M. (2019). Heikot signaalit tulevaisuuden avartajina. *Sitran selvityksiä* 142. Erweko: Vantaa.
- Dufva, M., Ikäheimo, H. P., Lähdemäki-Pekkinen, J., Parkkonen, P. (2020). *Usko tulevaisuuteen: utopiat yhteiskunnallisten tulevaisuuksien avartajina*. Helsinki: Sitra.
- Duncan, J. & Duncan, N. (2001). Sense of place as a positional good: Locating Bedford in space and time. Teoksessa: *Textures of place: Exploring humanistic geographies*. Adams, P. C., Hoelscher, S. & E. T. Till (toim.). Minneapolis: Minnesota University. 41–55.
- Edmondson, R. (1984). *Rhetoric in Sociology*. London: Macmillan.
- Elden, S. (2009). *Terror and territory: The spatial extent of sovereignty*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Elden, S. (2010). Land, terrain, territory. *Progress in Human Geography* 34, 799–817.

- Entrikin, N. J. (2018). Geography of experience: place and region. Teoksessa: *Handbook on the geographies of regions and territories*. Paasi, A., Harrison, J. & M. Jones (toim.). Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 44–56.
- Eskelinen, H. (2011). *Kehityksen loppu*. Helsinki: Into.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Express (2020). *SpaceX launch: Elon Musk could collaborate with NASA for Mars mission 'before 2030'*. Fish, T. (toim.). Saatavissa (2.7.2020): <https://www.express.co.uk/news/science/1304109/spacex-launch-elon-musk-nasa-mars-mission-2030>.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity & New York: Routledge.
- Featherstone, M. (2017). *Planet Utopia – utopia, dystopia and globalization*. London: Routledge.
- Fernando, J., Burden, N. Ferguson, A., O'Brien, L., Judge, M. & Y. Kashima (2018). Functions of Utopia: How Utopian thinking motivates societal engagement. *Personality and Social Psychology Bulletin* 1-14, 779–792.
- Fitting P. (2002). Urban Planning/Utopian Dreaming: Le Corbusier's Chandigarh Today. *Utopian Studies* 13: 1, 69–93.
- Flyvbjerg, B. (1998). *Rationality and Planning*. Chicago: Chicago University Press.
- Forselles-Riska, C. (2006). Menneisyyden muuttuvat paikat. Teoksessa: *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Knuuttila, S., Laaksonen, P. & U. Piela (toim.). Jyväskylä: Gummerus. 218–231.
- Foucault, M. (1970). *The Order of things. An Archaeology of Human Sciences*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge*. & New York: Routledge.
- Foucault, M. (1980). Questions in Geography. Teoksessa: *Power/Knowledge*. Gordon, C. (toim.). New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1984). Of other spaces: utopias and heterotopias. *Architecture/Mouvement/Continuite*. Saatavissa (1.9.2020): <http://web.mit.edu/allanmc/www/foucault1.pdf>.
- Foucault, M. (1986). Of Other Spaces. *Diacritics* 16: 1, 22–27.
- Friedmann, J. (2000). The Good City: In Defense of Utopian Thinking. *International Journal of Urban and Regional Research* 24: 2, 460–472.
- Fukuyama, F. (1992). *Historian loppu ja viimeinen ihminen*. Heikki Eskelinen (suomennus). Helsinki: WSOY.

- Geoghegan, V. (1987). *Utopianism and Marxism*. New York: Peter Lang.
- Geras, N. (2000). *Minimum utopia: ten theses*. Saatavissa (15.12.2020): <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/us/geras1.htm>.
- Giddens, A. & Merton, R. (1982). *Sociology: A Brief but Critical Introduction*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.
- Goodwin, B. & Taylor, K. (1982). *The Politics of Utopia: A Study in Theory and Practice*. New York: Peter Lang.
- Gordin, M., Tilley, H. & G. Prakash (2010). *Utopia and dystopia beyond space and time*. New Jersey: Princeton University Press.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Books*. New York: International Publishers.
- Gregory, D. (1994). *Geographical imaginations*. Cambridge: Blackwell.
- Gregory, D (2004). *The Colonial Present: Afghanistan, Palestine, Iraq*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Grint, K. (2010). Placing leadership. *Policy Studies* 31: 4, 365–366.
- Grossi, G. & Pianezzi, D. (2017). Smart cities: Utopia or neoliberal ideology? *Cities* 69, 79-85.
- Gunn, R. (1985). *The only real phoenix: Notes on Apocalyptic and Utopian Thought*. Edinburgh: Richard Gunn.
- Habermas, J. (1987). *Theory of Communicative Action: Lifeworld and System: a critique of functionalist reason*. Boston: Beacon Press.
- Hacking, I. (1999). *The social construction of what?* Cambridge: Harvard University Press.
- Haldon, J. (2010). *Bysantin historia (Byzantium History)*. Kaisa Sivenius (suom.). Helsinki: Gaudeamus.
- Hall, S. (1997). Discourse, power and the subject. Teoksessa: *Representation: cultural representations and signifying practices*. Hall, S. (toim.). Open University: Milton Keynes. 41–45.
- Hall, S. (1999). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, S. (2003). *Representations: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage.
- Hamlyn, D. W. (2005). Idealism, philosophical. Teoksessa: *The Oxford Companion to Philosophy*. Honderich, T. (toim.). New York: Oxford University Press.
- Haraway, D. (1988). *Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective*. *Feminist Studies* 14, 575–599.

- Harcourt, B. E. (2007). An Answer to the question: what is poststructuralism? *Public law and legal theory working papers* 156: 17–19.
- Harden, G. (2019). *Imagined Borders/Lived Ambiguity Intersections of Repression and Resistance*. Lanham: Lexington Books.
- Harrison, P. (2006). Post-structuralist Theories. Teoksessa: *Approaches to Human Geography*. Aitken, S. & G. Valentine (toim.). London: Sage. 122–135.
- Harvey, D. (1996). *Justice, nature and the geography of difference*. Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (2000). *Spaces of hope*. Berkeley: University of California Press.
- Harvey, D. (2010). *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*. London: Profile Books.
- Hautamäki, A. & Oksanen, K. (2018). Teoksessa: *Digital Platforms for Restructuring the Public Sector*. Smedlund, A., Lindblom, A. & L. Mitronen (toim.) *Collaborative Value Creation in the Platform Economy*. New York: Springer. 91–108.
- Haveri, A. & Majoinen, K. (2017). Miten tähän on tultu? Kunnallishallinnon muutos polkuriippuvana ja evolutionäärisenä kehityksenä. Teoksessa: *Tulevaisuuden kunta*. Nyholm, I., Haveri, A., Majoinen, K. & M. Pekola-Sjöblom (toim.). Suomen Kuntaliitto. 42–55.
- Havlik, V. (2018). Competing discourses of territorial development: tensions between cities and regions as a result of the new regionalism. *European Planning Studies* 26:1, 1–16.
- Hayden, D. (1995). *The power of place. Urban landscapes as public history*. Cambridge: MITT press.
- Healey, P. (2006). Relational complexity and the imaginative power of strategic spatial planning. *European Planning Studies* 14, 525–46.
- Heikkinen, V. (2012). Diskurssi. Teoksessa: *Genre-analyysi - tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Heikkinen, V: Voutilainen, E., Lauerma, P., Tiililä, U. & M. Lounela (toim.) Helsinki: Gaudeamus. 94–99.
- Hellemaa P. (2012). *Maantieteellisen tiedon hankinta, analyysi ja kartografia*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Helsingin Sanomat (1993). Brittitutkija Brendan Martin esittelee yksityistämisen varjopuolia: "Yksityistäminen palvelee lähinnä ylikansallisten yhtiöiden etuja". Korhonen, J. M. (toim.). Saatavissa (12.11.2021) <https://www.hs.fi/talous/art-2000003287962.html>.
- Helsingin Sanomat (2016). *Unohtakaa ne kaikki kivat kesäkaupungit: nyt.fi hakee Suomen karuinta paikkaa*. Määttänen, J. (toim.) Saatavissa (12.10.2021): <https://www.hs.fi/nyt/art-2000002913700.html>.

- Heywood, A. (1994). *Political Ideas and Concepts: An Introduction*. London: Macmillan.
- Hiltunen, E. (2013). *Foresight and Innovation: How Companies are Coping with the Future*. London: Palgrave & Mcmillan.
- Hincks, S., Deas, I. & G. Haughton (2017). Real economics and soft spatial imaginaries: creating “a more than Manchester” region. *International Journal of Urban and Regional research* 41: 4, 642–657.
- Hoch C. J. (2006). Emotions and planning. *Planning Theory and Practice* 7:4, 367–382.
- Hoch, C. J. (2014). Utopia, Scenario & Plan: A Pragmatic Integration. *Planning theory* 15: 1, 6-22.
- Hoch, C. J. (2017). Pragmatism and plan making. Teoksessa: *Encounters in Planning Thought: 16 Autobiographical Essays from Key Thinkers in Spatial Planning*. Haselsberger, B. (toim.). New York: Routledge. 297–314.
- Hodginson, T. (2016). How Utopia has shaped the world? BBC. Saatavissa (15.9.2021): <https://www.bbc.com/culture/article/20160920-how-utopia-shaped-the-world>.
- Holloway, J. (2010). *Crack Capitalism*. London/New York: Pluto Press.
- Hones, S. (2015). Literary geographies, past and future. *Literary Geographies* 1: 2. 1–5. Saatavissa (1.6.2016): http://www.literarygeographies.net/index.php/LitGeogs/article/view/2-1/pdf_9.
- Hong, S. & Vicdan, H. (2016). Re-imagining the utopian: Transformation of a sustainable lifestyle in ecovillages. *Journal of Business Research* 69: 1, 120–136.
- Honneth, A. (2015). *The Idea of Socialism. Towards a Renewal*. Cambridge: Polity Press.
- Hoosiaisluoma, Y. (2003). *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Hough, G. (1971). *Kirjallisuus ja tutkimus*. Helsinki: Otava.
- Houston, C. (2007). Utopia, Dystopia or Anti-utopia? Gulliver's Travels and the Utopian Mode of Discourse. *Utopian Studies* 18:3, 425–436.
- Howarth, D. (2013). *Poststructuralism and after: structure, subjectivity and power*. New York: Palgrave & Mcmillan.
- Howarth, D. & Stavrakakis, Y. (2000). Introducing discourse theory and political analysis. Teoksessa: *Discourse theory and political analysis: identities, hegemonies and social change*. Howarth, D., Norval, A. J. & Y. Stavrakakis (toim.) Manchester: Manchester University Press. 1–37.
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research* 15:9, 1277–1288.

Huggett, N. (2010). *Zenos paradox*. Saatavissa (14.10.2021): <https://plato.stanford.edu/entries/paradox-zeno/#AchTor>.

Hutcheon, L. (1980). *Narcissistic narrative*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press.

Huxley, A. (2012, alkup. 1932). *Brave New World*. New York: Harper Collins Publishers.

Hyyryläinen, E., Karhu, M. & I. Luoto (2018). Tulevaisuuden kunta kehittyy organisaatioparadoksien ristiaallokossa. *Focus Localis* 46: 1, 8–21.

Hyyryläinen, E., Lehto, K. & E. Pekkola (2019). Millaisen hallinto- ja johtamisajattelun tulevat julkisjohtajat perivät aikaisemmilta sukupolvilta? Teoksessa: *Governance: Uuden hallintatavan jäsentyminen*. Karppi, I., Karppi L. & M. Sinervo (toim.). Kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta, Hallintotieteiden keskus. Tampere: Tampereen yliopisto. 8–17.

Hyyryläinen, T., Katajamäki, H., Rouhiainen V. & S. Piispanen (2019). Neoendogeenisen maaseutupolitiikan ilmeneminen kylätoiminnassa. *Maaseudun uusi aika* 2 (2019), 20–38.

Hyyryläinen, T. (2017). Maaseutu ja paikkaperustaisen hallinnan tulevaisuus. Teoksessa: *Tulevaisuuden kunta*. Nyholm, I., Haveri, A., Majoinen, K. & M. Pekola-Sjöblom (toim.). Suomen Kuntaliitto. 188–205.

Hyyryläinen, T. (2019). *Utopioiden paluusta ja visioiden voimasta*. Versus -lehden tiededebatti. Saatavissa (25.2.2020): <https://www.versuslehti.fi/tiededebatti/utopioiden-paluu-aluekehittamiseen/>.

Hyyryläinen, T. (2020). *Asumme maalla ja kaupungissa – olemme muodin harjalla*. Liitola, J. (toim.) Pikkuapuri. Saatavissa (1.1.2021): <https://pikkuapuri.fi/asumme-maalla-ja-kaupungissa-olemme-muodin-harjalla/>.

Häkli, J., Karppi, I. & M. Sotarauta (2009). Alueellinen muutos ja sen hallinta. Teoksessa: *Governance: Uuden hallintatavan jäsentyminen*. Karppi, I., Karppi, L. & M. Sinervo (toim.). Kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta, Hallintotieteiden keskus. Tampere: Tampereen yliopisto. 127–158.

Häyry, M. (2000). *Ihannevaltio – historiallinen johdatus yhteiskuntafilosofiaan*. Helsinki: WSOY.

Ihmisoikeusliitto (2020). *YK:n ihmisoikeuksien yleismaallinen julistus*. Saatavissa (18.11.2020): <https://ihmisoikeusliitto.fi/ihmisoikeudet/ihmisoikeuksien-julistus/>.

Ingram, J. (2014). Introduction. Teoksessa Chrostowska, S. & Ingram, J. (toim.) *Utopia and politics*. 9–35.

Irigay, L. (1985). *This Sex Which Is Not One*. New York: Cornell University Press.

- Isokyrö (2021). Kuntastrategia 2025. Saatavissa (15.12.2021): https://isokyro.fi/tiedostopankki/1939/Kuntastrategia-2025_kvalt-hyv-TA2021-12.11.2020-31.pdf.
- Itkonen-Kaila, M. (1998). Thomas More ja hänen utopiansa. Teoksessa: *Utopia, Thomas More*. Itkonen-Kaila, M. (toim.). WSOY: Juva. 7–21.
- Itkonen-Kaila, M. (2009). *Platon Valtio*. Helsinki: Otava.
- Itä-Suomen yliopisto (2020). *Yhteiskuntamaantiede*. Saatavissa (18.11.2020): <https://www.uef.fi/fi/koulutus/yhteiskuntamaantiede>.
- Jackson, P. (1989). *Maps of meaning*. London: Unwin Hyman.
- Jalonen, H., Lehti, M., Tonteri, A., Koskelo, M. Nousiainen, A. & T. Jäppinen (2016). *From Signals to Future Stories: A Handbook for Applying Foresight in the field of Welfare*. Turku: University of Applied sciences.
- Jameson, F. (2021). *Politics of Utopia: New Left Review*. Saatavissa (26.5.2021): <https://newleftreview.org/issues/ii25/articles/fredric-jameson-the-politics-of-utopia>.
- Jauhiainen, J. & Niemenmaa, V. (2006). *Alueellinen suunnittelu*. Jyväskylä: Gummerus.
- Jensen, O. M. (1994). Red river valley: geographical studies in the landscape of language. Teoksessa: *Limits of representation*. Farielli, F., Olsson G. & D. Reichert. (toim.). Munchen: Acedo Verlagsgesellschaft. 57–66.
- Kahn, H. (1960). *On Thermonuclear War*. Princeton: Princeton University Press.
- Kahn, J. (1995). *Culture, Multiculture & Postculture*. London: Sage.
- Kaivo-Oja, J. (2017). Pentti Malaska systeemiajattelijana ja strategisen ajattelun kehittäjänä. Teoksessa: *Pentti Malaska – ennalta näkijä, edellä kulkija*. Pouru, L., Wilenius, M., Holstius, K. & S. Heinonen (toim.). Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry: Tulevaisuussarja 8. 132–137.
- Kakkuri-Knuuttila, M. L. (1998). Retoriikka. Teoksessa: *Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Kakkuri-Knuuttila, M. L. (toim.). Helsinki: Gaudeamus. 233–272.
- Kalliomäki, H. (2013). *Vyöhykkeet visioissa ja käytännöissä: näkökulmia suomalaisiin kehittämisvyöhykkeisiin*. Turun kaupunki: Kaupunkitutkimusohjelma. Tutkimuskatsaus 5/2013.
- Kallis, G. & March, H. (2015). Imaginaries of hope: The utopianism of degrowth. *Annals of the Association of American Geographers* 105: 2, 360–368.
- Karhu, M. (2016). *Utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteokset paikkateoreettisessa tarkastelussa*. Lisensiaatintutkielma. Vaasa: Vaasan yliopisto, aluetiede.

- Karhu, M. (2019). Utopia, utopismi ja paikan tutkimus. *Alue ja Ympäristö* 48:1, 117–123.
- Karhu, M. (2020). Utooppinen puhunta alueiden kehittämisessä: raakamekanismeja, kaukoarvailua ja satumaakaipuuta: *Alue ja Ympäristö* 49: 2, 161–177.
- Karhu, M. & Ridanpää, J. (2020). Space, Power and Happiness in the Utopian and Anti-Utopian Imaginations. *Literary geographies* 6:1, 119–137.
- Karjalainen, P. T. (2006). Topobiografinen paikan tulkinta. Teoksessa: *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Knuuttila, S., Laaksonen, P. & U. Piela (toim.). Jyväskylä: Gummerus. 83–92.
- Katajamäki, H. (2011). *Mitä on aluekehittäminen?* Saatavissa (1.12.2020): http://www.uva.fi/nostyle/blogs/expert/aluekehityksen_arki/mita_on_aluekehittaminen/.
- Katajamäki, H. (2016). *Paikan poika: merkintöjä uran varrelta*. Emeritusprofessorin juhlakirja. Julkaisija tuntematon.
- Katajamäki, H. (2019). *Kysyin itseltäni aluekehityksestä*. Saatavissa (5.12.2020): <https://www.hannukatajamaki.fi/256-kysyin-itseltani-aluekehityksesta>.
- Katajamäki, H. & Lundström (2012). Aluekehittäminen on teorian ja käytännön vuoropuhelua. Teoksessa: *Näkökulmia hallintotieteisiin*. Hyyryläinen, E. (toim.). Vaasan yliopiston opetusjulkaisuja 63. Vaasa: Vaasan yliopisto. 19–35.
- Keith, M. & Pile, S. (1997). *Geographies of resistance*. London: Routledge.
- Kiljunen, K. (2008). *Globalisaatio ja demokratian itsepuolustus*. Helsinki: Edita.
- Knox, P. L. & Marston, S.A. (2010). *Human geography: Places and Regions in Global Context*. New Jersey: Pearson Education.
- Koch, N. (2015). “Spatial socialization”: Understanding the state effect geographically. *Nordia Geographical Publications* 44: 4, 29–35.
- Koestler, A. (1984). *The Invisible Writing*. New York: Henry & Holt Co.
- Kolosov, V. (2012). Theoretical approaches in the study of borders. Teoksessa: *Introduction to Border Studies*. Sevastianov S., Laine, J. & A. Kireev (toim.). Vladivostok: Far Eastern Federal University. 33–61.
- Korsisaari, M. (2008). Keskeisiä kirjallisuudentutkimuksen suuntauksia. Teoksessa: *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Alanko-Kahiluoto, O. & T. Käkelä-Puumala (toim.). Juva: WS Bookwell Oy. 290–309.
- Koskela, H. (1994). *Tilan voima ja paikan henki: Yhteiskuntateoria ja humanismi uudessa aluemaantieteessä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Koskela, H. (2009). *Pelkokierre*. Helsinki: Gaudeamus.

- Kuhmonen, T. & Kuhmonen, I. (2015). Maaseutualueiden vaihtoehtoiset tulevaisuudet. *Maaseudun uusi aika* 2 (2015). Saatavissa (19.9.2021): <http://www.mua-lehti.fi/kuhmonen-kuhmonen2015/>.
- Kumar, K. (2003). Aspects of western utopian tradition. *History of human sciences* 16:1, 63–7.
- Kumar, K. (2013). The Future of Utopia. Teoksessa: *Epistemology of Utopia: Rhetoric, Theory and Imagination*. Bastos da Silva J. (toim.). Cambridge Scholars Publishing, Newcastle. 93–115.
- Kurikka, H. (2021). Globaali talouskriisi ja Suomen alueiden resilienssi. *Terra* 133: 1, 3–16.
- Kymäläinen, P. (2005). *Geographies in writing: Re-Imaging place*. Oulu: Oulun yliopiston maantieteen laitos.
- Kymäläinen, P. (2006). Paikan ajattelun haasteita. Teoksessa: *Paikka; Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Knuuttila, S., Laaksonen, P. & U. Piela (toim.). Jyväskylä: Gummerus. 203–217.
- Laclau, E. (2000). *Foreword. – Discourse theory and political analysis. Identities, hegemonies and social change*. Howarth, D., Norval, A. J. & Y. Stavrakakis (toim.). Manchester: Manchester University Press.
- Lahtinen, M. (2002). *Matkoja Utopiaan*. Keuruu: Otavan kirjapaino.
- Lahtinen, M. (2017). Utopiat ja niiden vastakuvat. *Futura* 36: 1, 5–13.
- Laine, J. (2015). A Historical view on the study of borders. Teoksessa: *Introduction to Border Studies*. Sevastianov S., Laine, J. & A. Kireev (toim.). Vladivostok: Far Eastern Federal University. 14–32.
- Lakkala, K. (2014). *Utopia tänään: yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiaa*. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Lakkala, K. (2017). Utopiat yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiana. *Futura* 36: 1, 14–21.
- Lakkala, K. (2018). Johdanto: utopioiden yhteiskuntakriittisestä potentiaalista. Teoksessa: *Utopia työkaluna: irti vaihtoehdottomuuden harhasta*. Mentula, M., Lakkala K. Suominen, S. & H. Era (toim.). Helsinki.: Demokraattinen Sivistysliitto. 6–11.
- Lakkala, K. (2019). Keveistä utopioista relationaaliseen utopiakäsitykseen. *Versus-lehden tiededebatti*. Saatavissa (25.2.2020): <https://www.versuslehti.fi/tiededebatti/utopioiden-paluu-aluekehittamiseen/>.
- Lando, F. (1996). Fact and fiction: Geography and literature. *Geojournal* 38:1, 3–18.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social*. Oxford: Oxford University Press.

- Laurinkari, J. (2014). *Osuustoiminta: Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi*. Kuopio: Pellervo.
- Lebow, K. (2013). *Unfinished Utopia: Nowa Huta, Stalinism and Polish Society 1949–1956*. New York: Cornell University Press.
- Lee, N. (2017). Powerhouse of cards? Understanding the ‘Northern Powerhouse’. *Regional Studies* 51:3, 478–89.
- Lehtinen, A. (2006). Osallisuuden ja kieltäytymisen paikat. Teoksessa: *Paikka; Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Knuuttila, S., Laaksonen, P. & U. Piela (toim.). Jyväskylä: Gummerus. 44–63.
- Lehtinen, A. (2018). Kaupunkisuunnittelun murros. *Terra* 47: 1, 16–18.
- Lehtinen, A. (2019). Tahtomaattaan radikaali: talouden supistumisen maantiede. *Terra* 131: 4, 235–246.
- Leino, H. (2006). *Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun dynamiikka*. Tutkimus Tampereen Vuoreksesta. Yhdyskuntatieteiden laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Levine, D. S. (2009). Where is utopia in the brain? *Utopian Studies* 20:2, 249–274.
- Levi-Strauss, C. (2004). Rotu, historia ja kulttuuri. Jussi Träskilä (suom.). Helsinki: Gaudeamus.
- Lévi-Strauss, C. (1963). *Structural Anthropology*. C. Jacobson and B. G. Schoepf (käännös). New York: Basic Books.
- Levitas, R. (1990). *The Concept of Utopia*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Levitas, R. (2000). Discourses of Risk and Utopia. Teoksessa: *The Risk Society and Beyond*. B. Adam, Beck, U. & J. Van Loon (toim.). London: Sage. 198–21.
- Levitas, R. (2003). Introduction: The Elusive Idea of Utopia. *History of Human Sciences* 16: 1, 1–10.
- Levitas, R. (2010). *The Concept of Utopia*. Bern: Peter Lang AG.
- Levitas, R. (2013). *Utopia as Method: The Imaginary Reconstitution of Society: The imaginary reconstruction of society*. UK: Palgrave Mcmillan.
- Levy, Z. (1997). Utopian and reality in the philosophy of Ernst Bloch. Teoksessa: *Not Yet: Reconsidering Ernst Bloch*. Daniel O. D. & T. Moylan (toim.). London & New York: Verso. 175–185.
- Lewis, M. (2000). Exploring paradox: toward a more comprehensive guide. *Academy Management Review* 25, 4127–149.
- Ley, D. (1980). *Geography without man: Humanistic critique*. Oxford: University of Oxford.

Lincoln University (2021). Rhetorical Patterns – persuasion and argument. Saatavissa (20.9.2021): <https://www.lincoln.edu/departments/languages-and-literature-department/rhetorical-patterns/rhetorical-patterns-persuasion>.

Lindsay J. (2020). Foucauldian. Saatavissa (1.7.2021): <https://newdiscourses.com/tftw-foucauldian/>.

Linnamaa, R. & Sotarauta, M. (2000). *Verkostojen utopia ja arki. Tutkimus EteläPohjanmaan kehittäjäverkostosta*. Tampereen yliopisto. Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. Sente-julkaisuja 7.

Lintilä, K. L. (2016). 50-vuotta aluepolitiikkaa aitiopaikalla. *Terra* 128: 2, 98–100.

Lotman, Y. M. (1990). *Universe of the mind. A semiotic theory of culture*. Indianapolis: Indiana University Press.

Lukianova, N. A. (2005). The Role of a myth and utopia in formation of state ideologies. Tiedekongressisaraportissa *The 9th Russian-Korean International Symposium on science and technology*, 1010–1030.

Lundmann, R. & Rannila, P. (2016). Tiede, taide ja teknologia asuinalueen kehittämisessä. Teoksessa: *Tutkimusta parempi lähiö – asuinalueiden kehittämisohjelman tutkimusjulkaisu*. ARA (toim.). Helsinki: ARA & Ympäristöministeriö.

Lundström, N. (2015). *Aluekehittämisen pirullinen peli*. Vaasan yliopisto. Vaasa: Actawasa Ensia 326.

Lundström, N., Honkaniemi, T. & O. P. Viinamäki (2019). Maaseutu yritysima-gossa. Visuaalisuudesta uutta potkua maaseudulle. *Maaseudun uusi aika* 1 (2019) 7–25.

Luoto, I. & Kattilakoski, M. & Backa, P. (2016). Esipuhe. Teoksessa: *Näkökulmana paikkaperusteinen yhteiskunta*. Luoto, I., Kattilakoski, M. & P. Backa (toim.). Helsinki: Lönnberg Print & Promo. 5–12.

Luoto, I. & Karhu, M. (2018). Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit. *Terra* 130: 2, 69–81.

Luoto, I. (2008). *Paikan tekstit ja niiden henki: johdatus geosemiotiikkaan – matkakertomus paikan kulttuuriseen ytimeen*. Oulu: Oulun yliopiston maantieteenlaitos.

Luoto, I. (2014). Aluetiede ja paikkaperustainen ajattelu. Teoksessa: *Pirullisista ongelmista hyvään hallintoon*. Lehto, K. (toim.). Vaasan yliopiston julkaisuja, Opetusjulkaisuja 65, Hallintotieteet 2. 141–157.

Luoto, I. (2016). Paikkaperustaisen aluekehittämisen iskusanat: tekno, tahto ja tunne. Teoksessa: *Paikkaperustainen yhteiskunta*. Luoto, I., Kattilakoski, M. & P. Backa (toim.). Helsinki: Lönnberg Print & Promo. 205–221.

Luoto, I. (2018). Paradokseista kohti maaseudun laajennettua merkitystodellisuutta. *Maaseudun uusi aika* 2-3 (2018), 79–91.

Luoto, I. & Virkkala S. (2017). *Paikkaperustainen aluekehittäminen strategisena ohjenuorana*. Työ- ja Elinkeinoministeriön julkaisuja 2/2017. Saatavissa (6.2.2020): http://julkaisut.Valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79144/TEMrap_2_2017_verkkojulkaisu.pdf.

Luoto & Virkkala S. (2019). Paikkaperustaisen aluekehittämisen neljä kulmakiveä. Teoksessa: *Governance IV – hallintaa ja yhteistyötä* Lehto, K., Mäntylä N., Karppi, I., Helle, T., Immonen, K., Leino, H., Lundström, N., Nordling, A. Pekkari-nen, E. & P. Rossi (toim.). Kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta, Hallintotieteiden keskus. Tampere: Tampereen yliopisto. 78–89.

Luukkonen, J. (2015). Planning in Europe for EUrope: Spatial planning as a political technology of territory. *Planning Theory* 14: 2, 174–194.

Liotard, J. F. (1984). *The Postmodern condition: a report on knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Lüscher, L., Lewis, M. W. & A. Ingram (2006). The social construction of organizational change paradoxes. *Journal of Organizational Change Management* 19: 4, 491–502.

Lüscher, Lotte & M. W. Lewis (2008). Organizational change and managerial sensemaking: Working through paradox. *Academy of Management Journal* 51:2, 221–240.

Malaska, P. & Masini, E. B. (2009). Philosophical Essays of Knowledge of the Future. *Futura 1* (2009).

Mallory, W. E. & Simpson-Housley, P. (1987). *Geography and literature: A Meeting point of the disciplines*. New York: Syracuse University press.

Malpas, J. (2012). *Heidegger and the thinking of place: explorations in the topology of being*. Cambridge & London: The MIT Press.

Mannermaa (2008). *Jokuveli - Elämä ja vaikuttaminen ubiikkiyhteiskunnassa*. Helsinki: WSOY.

Mannheim, K. (1979). *Ideology and utopia*. New York, Harcourt Prace.

Marshall, T. (2019). *The Power of Geography*. London: Elliott & Thompson Ltd.

Masini, E. (1993). *Why Futures Studies?* London: Grey Seal Books.

Marcuse, H. (1955). *Eros and Civilization*. Boston: Beacon Press.

Marcuse, H. (1978). *The Aesthetic Dimension*. Boston: Beacon Pres.

Massey, D. B., & A. Catalano (1978). *Capital and land: Landownership by capital in Great Britain*. London: Edward Arnold.

Massey, D. B. (2007). *World City, Cambridge*. London: Polity Press.

- Meristö, T. (1991). *Skenaariotyöskentely yrityksen johtamisessa*. Helsinki: Tulevaisuuden tutkimuksen seura.
- Metzger, J. (2013). Raising the regional leviathan: A relational–materialist conceptualization of regions-in-becoming as publics-instabilization. *International Journal of Urban and Regional Research* 37, 1368–1395.
- Miller, R. (2018). *Transforming the Future – Anticipation in the 21st Century*. Paris: UNESCO & Routledge.
- Millington, N. (2013). ‘Post-industrial imaginaries: nature, representation and ruin in Detroit, Michigan’. *International Journal of Urban and Regional Research* 37, 279–296.
- Mills, J. (1959). Sosiologinen mielikuviutus. Suom. Antti Karisto (suom.). Helsinki: Gaudeamus, 2015.
- Mills, S. (2004). *Discourse*. London: Routledge.
- Minshull, R. (1967). *Regional geography: Theory and practice*. Hutchinson: London.
- Mohr D. M. (2007). Transgressive Utopian Dystopias: The Postmodern Reappearance of Utopia in the Disguise of Dystopia. *ZAA* 55:1, 5–24.
- Moisio, O.-P., & Rautiainen, M. (2020). Utopian Education: May the Hope Be With You. Teoksessa: *The Revival of Political Imagination: Utopia as Methodology*. T. Eskelinen (toim.). Zed Books. 97–112.
- Moisio, S. (2012). *Valtio, alue ja politiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Moisio, S. & Vasanen, A. (2008). Researching the regionalization of the Finnish state. *Tieteessä Tapahtuu* 25: 3–4, 20–31.
- More, T. (2007, alkup. 1516). *Utopia by Sir Thomas More*. Sioux Falls: NuVision Publications.
- Moylan, T. & Baccolini, R. (2014). *Demand the impossible: science fiction and the utopian imagination*. Bern: Peter Lang.
- Mumford, L. (1962). *The Story of Utopias*. London: Penguin Book.
- Murdoch, J. (2006). *Post-Structuralist Geography: A guide to relational space*. London: Sage.
- Mårtensson, B. (1991). The paradoxes of utopia: Study in utopian rationalism. *Philosophy of the Social Sciences* 21: 4, 476–514.
- Mäenpää, A. (2020). *The Challenge of public organisations in coordinating smart specialisation and a connectivity model as one solution*. Vaasa: Acta Wasaensis 438.

Niemi-Iilahti, A. (1992). Itsehallinnon ideaalimallin kehitys ja reaali maailma. Ideaalityyppimetodi kunnallisen itsehallinnon käsitteen ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion itsehallinnon tulkinna. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Niiniluoto, I. (1999). *Critical scientific realism: Clarendon library of logic and philosophy*. Oxford: Oxford University Press.

Noppiari, E. & Hiltunen, I. (2018). Populistinen vastamedia eliittejä haastamassa. Niemi, M. K. & T. Houni (toim.) *Media & populismi*. Tampere: Vastapaino. 236–272.

Nozick, R. (1974). *Anarchy, State, and Utopia*. New York. Basic Books.

Nyholm, I., Haveri, A. Majoinen, K. & M. Pekola-Sjöblom (2017). *Tulevaisuuden kunta*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Olsson, G. (1994). Heretic Geography. *Fennia* 172:2, 115–130.

Olwig, K. (1981). *Naturals ideological landscape*. London: Taylor & Francis.

Olwig, K. (1984). *Nature's Ideological Landscape: A Literary and Geographic Perspective on Its Development and Preservation on Denmark's Jutland Heath*. London: Unwin-Hyman.

Olwig, K. (2001). Landscape as a contested topos of place, community and self. Teoksessa: *Textures of place: Exploring human geographies*. Adams, P. C., Hoelscher, S. & E. T. Till (toim.). Minneapolis: University of Minnesota Press. 93–120.

Orwell, G. (1983, alkup. 1949). *1984*. London: Penguin Books.

O'Toole, J. (2017). Futurology: social science. Saatavissa (1.9.2021): <https://www.britannica.com/topic/futurology>.

Paasi, A. (1983). *Maantieteen subjekti: Tie humanistisen ja behavioraalisen maantieteen nykytematiikkaan*. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.

Paasi, A. (1984). The Institutionalization of regions: A Theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia* 164, 104–146.

Paasi, A. (1986). *Neljä Maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittämisestä*. Joensuu: Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 8.

Paasi, A. (2010a). A Border Theory: An Unattainable Dream or a Realistic Aim for Border Scholars? Teoksessa: *The Ashgate Research Companion to Border Studies*. Wastl-Walter, D. (toim.). Burlington: Ashgate. 11–31.

Paasi, A. (2010b). Commentary: Regions are social constructs but who or what constructs them? Agency in question. *Environment and Planning A*, 42, 2296–2301.

- Paasi (2013). Liikkuvat sanat: alueellisen identiteetin monet merkitykset. Teoksessa: *Matkalla - Pauli Tapani Karjalaisen 60-vuotisjuhlakirja*. Paasi, A., Rannila P. & S. Tani (toim.). 31–36.
- Paasi, A. & Metzger, J. (2016). Foregrounding the region. Foregrounding the region, *Regional Studies* 51:1, 19–30.
- Paasi, A., & Zimmerbauer, K. (2016). Penumbral borders and planning paradoxes: Relational thinking and the question of borders in spatial planning. *Environment and Planning A*, 48, 75–93.
- Painter, J. (2010). Rethinking territory. *Antipode* 42, 1090–1118.
- Palmgren, R. (1963). *Toivon ja pelon utopiat*. Tampere: Sanan Tie.
- Panagopoulos, N. (2016). Brave new world and the scientific dictatorship: utopia or dystopia? *Comparatismi* 301–310, 2016.
- Peltoniemi, T. (1985). *Kohti parempaa maailmaa: suomalaisten ihannesuunnat 1700-luvulta nykypäivään*. Helsinki: Otava.
- Pernaa, H. K. (2020). Hyvinvoinnin toivottu tulevaisuus: tarkastelussa organisatiot, antisipaatio ja osallisuus. Vaasa: Actawasaensia 443.
- Phillips, R. (1993). The languages of images in geography. *Progress in Human Geography* 17: 2, 180–194.
- Phillips, R. (2001). Politic of reading: decolonizing children geographies. *Ecumene* 8:2, 125–150.
- Phillips, J. (2002). The Intuition of the Future: Utopia and Catastrophe in Octavia Butler's Parable of the Sower. *Novel* 35: 2–3, 299–311.
- Pietikäinen, S. (2000). Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. Sajavaara, K. & Piirainen-Marsh, A. (toim.). Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 191–218.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, V. (2004). Kaiken takana on teknologia: Harold Innis ja Marshall McLuhan tekivät välineistä viestintäteoriaa. Teoksessa *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Mörä, T., Salovaara-Moring, I., I. & S. Valtonen (toim.). Helsinki: Gaudeamus. 1–20.
- Pike, A. (2007). Editorial: Whither regional studies? *Regional Studies* 41, 1143–1148.
- Pike, A., Rodriguez, A. & J. Tomaney (2016). *Local and regional development*. London: Routledge.
- Pike, A., Rodríguez-Pose, A. & J. Tomaney (2017). What kind of local and regional development and for whom? *Regional Studies* 41, 1253–69.

- Pinder, D. (2013). Reconstituting the possible: Lefebvre, Utopia and the Urban Question. *International Journal of Urban and Regional Research* 39: 1, 28–45.
- Pinheiro, M. (2006). Utopia and Utopias: A Study on a Literary Genre in Antiquity. Teoksessa *Authors, Authority and Interpreters In The Ancient Novels*. Eelde: Barkhuis Publishing. 147–171.
- Pocock, D. C. D. (1988). Geography and literature. *Progress in Human Geography* 12, 87–102.
- Popper, K. (1957). *The poverty of historicism*. London: Routledge.
- Popper, K. (1963). *Conjectures and refutations: The growth of scientific knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Portolano, M. (2012). The Rhetorical Function of Utopia: An Exploration of the Concept of Utopia in rhetorical theory. *Utopian Studies* 23:1, 113–141.
- Postman, N. (1985). *Huvitamme itsemme hengiltä*. Helsinki: WSOY.
- Pred, A. (1984). Place as historically contingent process: Structuration and the time-geography of becoming places. *Association of American Geographers* 74, 279–297.
- Pyy, I. (2016). *Miltä aluekehitys tuntuu?* Saatavissa (2.12.2021): https://www3.uef.fi/documents/327477/1679307/Pyy+2016_Milt%C3%A4+aluekehitys+tuntuu.pdf/b58877cb-8363-40fe-8fa7-84030edcb805.
- Pöysä, J. (2010). Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa: *Vaeltavat metodit*. J. Pöysä & H. Järviluoma & S. Vakimo (toim.). Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain seura. 331–360.
- Pöysä, J. (2015). *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Vantaa: Multiprint.
- Raatikainen, P. (2013). *Ihmistieteet ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rahkonen, K. (1996). *Utopiat ja anti-utopiat: Kirjoituksia vuosituhannen päättyessä*. Tampere: Gaudeamus.
- Rai, A. (1990). *Orwell and the politics of despair: A Critical study of the writings of George Orwell*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Raisio, H. & Vartiainen, P. (2011). *Osallistumisen illuusiosta aitoon vaikuttamiseen*. Helsinki: Kuntatalon paino.
- Raivo, P. (1999). Maisema ja suomalaisuus. Teoksessa: *Suomen kartasto 1999: Satavuotisjuhlakartasto*. Westerholm, J. & P. Raento (toim.). Suomen maantieteellinen seura ja WSOY. 104–107.
- Rajala, P. (2009). *Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet kaavoitusprosessin osana: esimerkkejä ja kokemuksia*. Ympäristöministeriön raportteja 23.

- Rannila, P. (2021). Relationality of the Law: On the Legal Collisions in the Finnish Planning and Land Use Practices. *Journal of Planning Education and Research* 41:2, 1–32.
- Raven, P. G. (2015). Imagining the Impossible: The Shifting Role of Utopian Thought in Civic Planning. *Science Fiction and Futures Studies* 20:2, 113–122.
- Raynor, R. (2018). ‘The formation of value in spatial imaginaries’. *Town Planning Review* 89, 112–16.
- Réda, B. (2005). Poststrukturalism. Teoksessa: *The Columbia history of Twentieth-Century French Thought*. Kritzman, L. (toim.). New York: Columbia University Press. 92–95.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.
- Relph, E. (1996). Reflections of place and placelessness. *Environmental and architectural phenomenology newsletter* 3, 14–16.
- Reuber, P. (2009) Geopolitics. Teoksessa: *International Encyclopedia of Human Geography*. Kitchin, R. & N. Thrift (toim.). 441–452.
- Ricoeur, P. (1986). *Lectures on Ideology and Utopia*. New York: Columbia University Press.
- Ridanpää, J. (2005). *Kuvitteellinen pohjoinen: maantiede, kirjallisuus ja postkoloniaalinen kritiikki*. Oulu: Oulun yliopiston maantieteenlaitos.
- Ridanpää, Juha (2014). Politics of literary humour and contested narrative identity of a region with no identity. *Cultural Geographies* 21:4, 711–726.
- Ridanpää, Juha (2015). Imagining and re-narrating regional identities. *Nordia geographical publications* 44: 4, 65–73.
- Ridanpää, Juha (2017). Imaginative regions. Teoksessa: *The Routledge Handbook of Literature and Space*. Tally, R. (toim.). London: Routledge. 187–194.
- Riihinen, O. (1987). Mitä on aluekehitys? Teoksessa Hautamäki, L. & S. Kuitunen (toim.) *Aluetiede muuttuvassa yhteiskunnassa*. Tampere: Tampereen yliopiston aluetieteen laitos. 77–91.
- Riipinen, M. (2008). *Sosiaalisen pääoman skaalaus. Paikallisia ja ylipaikallisia näkökulmia maankäyttöön Nellimissä, Inarissa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Rikkinen, H. (1996). Alueellinen identiteetti ja kansalliset mielikuvat. *Terra* 108: 1, 40–45.
- Riukulehto, S. & Hyyryläinen, T. (2016). *Kunta, rajat, kulttuuri: muutostokemuksia*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Roberts, J. (2010). Reading Orwell through Deleuze. *Deleuze Studies* 4:3, 356–380.

Rosberg, E. (2012). *Ympäristövaikutusten arviointi, projektit ja kestävä kehitys: Tutkimus 2000-luvun ympäristövaikutusten arviointimenettelyistä Suomessa. Aluetieteen lisensiaatintutkimus*. Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta. Geotieteiden ja maantieteen laitos. Helsingin yliopisto.

Rose, G. (1995). *Place and Identity: A Sense of Place*. Teoksessa: *A Place in the World*. Massey, D. & P. Jess (toim.). Oxford: Oxford University Press. 87–132.

Rubin, A. (2020a). *Tulevaisuuskientutkimus tiedonalana ja tieteellisenä tutkimuksena*. Saatavissa. (1.9.2021): <https://metodix.fi/2014/12/02/anita-rubin-tulevaisuuskientutkimus-tiedonalana-ja-tieteellisena-tutkimuksena/>.

Rubin, A. (2020b). *Käsitteitä S-Ö*. Tulevaisuuden tutkimuskeskus. Saatavissa 1.9.2021: <https://tulevaisuus.fi/kasitteet/kasitteita-s-o/>.

Rubin, A. (2020c). *Skenaarion käsitteestä*. Saatavissa (1.9.2021): <https://tulevaisuus.fi/metodit/skenaarioajattelu-tulevaisuudentutkimuksessa/skenaarion-kasitteesta/>.

Rämö, H. (2017). Millaisin askelmerkein uuteen kuntaan? Teoksessa: *Tulevaisuuden kunta*. Nyholm, I., Haveri, A., Majoinen, K. & M. Pekola-Sjöblom (toim.). Suomen Kuntaliitto. 152–160.

Sack, R. (2003). *Geographical guide to the real and the good*. New York & London: Routledge.

Sack, R. (2010). *Geography as a tool for developing the mind*. Lewiston: The Edwin Mellen Press.

Said, E. W. (1978). *Orientalism*. London: Penguin. Said, E. W. (1994). *Culture and Imperialism*. New York: Vintage Books.

Said, E. W. (1979). *Imaginative Geography and Its Representations: Orientalizing the Oriental*. New York: Vintage.

Said, E. W. (1994). *The Politics of Dispossession: The Struggle for Palestinian Self-Determination, 1969-1994*. New York: Vintage Books.

Sargent, L. (1994). In defense of utopia. *Diogenes* 53: 1, 11–17.

Sargent, L. (2010). *Utopianism: very short introduction*. New York: Oxford University Press.

Sargisson, L. and Sargent, L. T. (2004). *Living in Utopia: New Zealand's Intentional Communities*. London: Ashgate.

Sargisson, L. & Sargent, L. T. (2017). Lived Utopianism: Everyday Life and Intentional Communities. *Communal Societies* 37:1, 1–24.

Saussure, F. (1959). *Course in General Linguistics*. New York: Philosophical Library.

- Sayer, Andrew (2000) *Realism and Social Science*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications.
- Schaer, R. Gregory, C. & Sargeant, L. (2000). *The Search for the ideal society in the western world*. New York: Oxford University.
- Schlosser, J. (2009). An Atopic Socrates: Engaging Socrates' Strangeness. APSA 2009 Toronto Meeting Paper. *American Political Science Association Annual Conference* 2.–5.9.2009.
- Schlosser, K. (2015). 'Apocalyptic imaginaries, Gramsci, and the last man on earth.' *GeoHumanities* 1:2, 307–320.
- Schmidt, G. (2009). The Translation of paradise: Thomas More's Utopia and the poetics of cultural exchange. Teoksessa: *Futurescapes: Space and utopian and science fiction discourses*. Pordzik, R. (toim.). New York: NY 2009. 26–52.
- Schwarz, J.O., Kroehl, R., von der Gracht, A. Heiko (2014). Novels and novelty in-trend research—using novels to perceive weak signals and transfer frames of reference. *Technological Forecasting & Social Change* 84, 66–73.
- Schwember, F. & Urabayen, J. (2018). At the Margins of Ideal Cities: The Dystopian Drift of Modern Utopias. *Sage Open* 8:4, 1–11.
- Semmler, C. (1970). Aldous Huxley Revisited. *The Australian Quarterly* 42:4, 74–82.
- Seppänen, J. (2005). *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvaan tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino.
- Sepänmaa, Y. (2006). Sydämen maisema. Teoksessa: *Paikka; Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Knuuttila, S., Laaksonen, P. & U. Piela (toim.). Jyväskylä: Gummerus. 31–43.
- Sharma C. K. (2011). A Discursive Dominance Theory of Economic Reform Sustainability: *The Case of India*, *India Review* 10:2, 126–184.
- Sharp, J. (1999). *Entanglements of power: Geographies of domination/resistance*. New York: Routledge.
- Sharp, J. (2000). Towards a critical analysis of fictive geographies. *Area* 32: 3, 327–334.
- Sherman, H. (1976). Dialectics as a method. *Insurgent Sociologist* 6:4, 57–64.
- Shermer, M. (2018). *Utopia is a dangerous ideal: we should aim for protopia*. Saatavissa [18.11.2021]: <https://aeon.co/ideas/utopia-is-a-dangerous-ideal-we-should-aim-for-protopia>.
- Shermer, M. (2019). *Heavens on Earth: The Scientific Search for the Afterlife, Immortality, and Utopia*. New York: St. Martin Press.

Shermer, M. & Wedding, D. (2015). Protopia, not Utopia: A Reply to the Review of The Moral Arc. *PsycCritiques* 60:44, 9.

Shields, R. (1991). *Places on the Margin: Alternative geographies of modernity*. London & New York: Routledge.

Sicoe, V. (2013). *Utopia and dystopia: the many faces of the future*. Saatavissa (19.9.2021): <https://veronicasicoe.com/2013/04/15/utopia-and-dystopia-the-many-faces-of-the-future/>.

Sippola, S. (2016). Kiinnekohtia aluepolitiikan 50-vuotiselta taipaleelta. *Terra* 128: 2, 89–95.

Skinner, Q. (2009). Political Philosophy. Teoksessa: *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*. Schmitt, C.B. & Q. Skinner (toim.). Cambridge: Cambridge University Press. 389–452.

Soja, E. (1989). *Postmodern geographies*. London: Verso.

Soja, E. (1999). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford: John Wiley & Sons Ltd.

Sotarauta, M., Beer, A. & Gibney, J. (2016). Making sense of leadership in urban and regional development. *Regional Studies* 51:2, 187–193.

Sotarauta, M. Kosonen K. J. & Viljamaa, K. (2007). Aluekehittäminen generatiivisena johtajuutena - 2000-luvun aluekehittäjän työnkuva ja kompetensseja etsimässä. Tampereen yliopisto Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö *Sente-julkaisuja* 23 / 2007.

Sotarauta, M. (1997). Paradoksien partaalla: viestejä Suomen kunnille niiden matkalla tulevaisuuteen. Teoksessa: *Suomi 80-vuotta: kuokasta kännykkään*. Pulma, P. (toim.). Helsinki: Suomen Kuntaliitto. 113–129.

Sotarauta, M. (2016). Place leadership, governance and power. *Administration* 64: 3–4, 45–58.

Sotarauta, M. (2018). Aluekehittämisajattelun muutos, peruskäsitteet ja kevyt avaus tulevaan. *Sente työraportteja* 41, 1–13.

Sotarauta, M. (2019). Aluekehittämisajattelun muutos ja peruskäsitteet. Teoksessa: *Governance IV – hallintaa ja yhteistyötä*. Lehto, K., Mäntylä N., Karppi, I., Helle, T., Immonen, K., Leino, H., Lundström, N., Nordling, A. Pekkarinen, E. & Rossi, P. (toim.). Kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta, Hallintotieteiden keskus. Tampere: Tampereen yliopisto. 65–77.

Spaniol, M. & Rowland, N. (2017). The Scenario planning paradox. *Futures* 95, 33–43.

Sterling, J., Jost, J. & Harding C. (2019). Liberal and Conservative Representations of the Good Society: A Social Structural Topic Modeling Approach. *Sage Open* 9: 2, 1–13.

Storhammar, E. (2016). Yritysten uudistumiskyky ja muuttuva toimintaympäristö. Teoksessa Luoto, I., Katajamäki, H. & N. Lundström (toim.) *Oppiva alue, menestynvä alue: juhla kirja professori Seija Virkkalan 60-vuotispäiväksi*. Vaasa: Vaasan yliopisto. 49–60.

Suljic, V. & Özturk, S. (2013). Where dystopia becomes reality and utopia never comes. *Journal of history, culture and art research* 2: 2, 30–40.

Summa, H. (1989). Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan: Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa: *Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Palonen, K. & H. Summa (toim.). Tampere: Vastapaino. 51–84.

Suominen, S. (2018). Järjestelmän voima ja voimattomuus. Teoksessa: *Utopia työkaluna: irti vaihtoehdottomuuden harhasta*. Mentula, M., Lakkala K. Suominen, S. & H. Era (toim.). Helsinki.: Demokraattinen Sivistysliitto. 30–44.

Suvin, D. (1973). Defining the Literary Genre of Utopia: Some Historical Semantics, Some Genology, A Proposal and A Plea. *Literary Imagination* 6:2 (138), 120–145.

Suvin, D. (1997). Locus, Horizon and Orientation: The concept of possible world as a key to utopian studies. Teoksessa: *Not Yet: reconsidering Ernst Bloch* Daniel, J. & T: Moylan (toim.). New York: Verso. 122–137.

Taleb, N. (2010). *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*. New York: Random House LLC.

Talmon, J. (1957). *Utopianism and Politics*. London: Conservative Political Centre.

Taylor, N. (1998). *Urban Planning Theory since 1945*. London: Sage Publications.

The Society For Utopian Studies (2020). *About*. Saatavissa (18.11.2020): <https://utopian-studies.org/>.

Thrift, N. (1983). On the determination of social action in space and time. *Environment and Planning D: Society and Space* 1, 23–57.

Thrift, N. (2004). Intensities of feeling: Towards a spatial politic of affect. *Geografiska Annaler* 86 B, 57–58.

Torfin, J. (2005). Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challenges. Teoksessa: *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*. Howarth, D. & J. Torfin (toim.). New York: Palgrave Macmillan. 1–32.

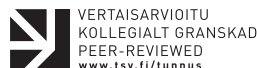
Tuan, Y. F. (1974). *Space and place; humanistic perspective*. New Jersey: Prentice-Hall.

Tuan, Y. F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Tuan, Y. F. (2004). Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Teoksessa: *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Knuuttila, S., Laaksonen, P. & U. Piela (toim.). Jyväskylä: Gummerus. 15–30.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tyner, (2004). Self and space, resistance and discipline: a Foucauldian reading of George Orwell's 1984. *Social & Cultural Geography* 5:1, 129–149.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2020). *Alueiden kehittäminen ja maakuntien liitot*. Saatavissa (8.1.2021): <https://tem.fi/maakuntien-suunnittelu>.
- Tödtling, Franz (2011). Endogenous approaches to local and regional development policy. Teoksessa: *Handbook of local and regional development*. Pike, A, Rodríguez-Pose, A. & J. Tomaney (toim.). Oxfordshire: Routledge. 333–345.
- Vartiainen, Perttu (2016). Paikkokojen hierarkia, mosaiikki ja verkosto: näkökulmia suomalaiseen aluepoliittiseen keskusteluun. Teoksessa: *Paikkaperusteinen yhteiskunta*. Luoto, I., Backa, P. & M. Kattilakoski (toim.). M. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 179–191.
- Verne, J. (1971, alkup. 1865). *Maasta kuuhun*. Helsinki: Ex Libris.
- Vieira, F. (2010). The concept of utopia. *The Cambridge Companion to Utopian Literature* Saatavissa (15.12.2020): <http://www.thomasproject.net/wp-content/uploads/2020/04/FATIMA-VIEIRA-THE-CONCEPT-OF-UTOPIA.pdf>.
- Virkkala, S. (2014). Aluetiede oppiaineena ja tieteenalana. Teoksessa: *Pirullisista ongelmista hyvään hallintoon*. Lehto, K. (toim.). Vaasan yliopiston julkaisuja, Opetusjulkaisuja 65, Hallintotieteet 2. 116–121.
- Virkkala, S. & Koski, R. (2009). *Yhteiskuntamaantieteen maailma*. Vaasa: Vaasan yliopiston opetusjulkaisuja 59.
- Virkkala, S. & Storhammar, E. (2004). Kasvukeskusten ulkoisen yritystoiminnan kehittäminen. Teoksessa: *Innovaatiopolitiikka – keiden hyväksi, keiden ehdoilla?* Lemola T. & P. Honkanen (toim.). Helsinki: Gaudeamus. 242–256.
- Vukovic, D., Kochetkov D. M. (2017). Defining Region. *R-Economy* 3:2. 75–81.
- Vuori, J. (2021). Retoriikan analyysi. Tietoarkisto. Saatavissa (17.10.2021): <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/teoreettis-metodologiset-viitekehukset/retoriikan-analyysi/>.
- Vörländer, K. (1965). *Sosialististen aatteiden historia*. Helsinki: Tammi.
- Watkins, J. (2015). Spatial imaginaries research in geography: synergies, tensions, and new directions. *Geography Compass* 9, 508–22.
- Waugh, P. (1985). *Metafiction. The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*. New York: Methuen.

- Williams, R. (1977). *Marxism and literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Williams, R. (1980). *Problems in materialism and culture: selected essays*. London: Verso.
- Woiak, J. (2007). Designing a Brave New World: Eugenics, Politics, and Fiction. *The Public Historian* 29:3, 105–129.
- Yeo, M. (2010). Propaganda and Surveillance in George Orwell's Nineteen Eighty-Four: Two Sides of the Same Coin. *Global media journal – Canadian edition* 3:2, 49–66.
- Yle (2018). *Rakennetaanko Suomeen tyhjiössä kulkeva huippunopea hyperloop -koerata? Hyperloop-asemalle aletaan kaivaa kuoppaa Washingtonissa*. Saatavissa (1.1.2022): <https://yle.fi/uutiset/3-10085266>.
- Ympäristöministeriö (2017). *Maankäytön suunnittelujärjestelmä*. Saatavissa (14.10.2021): https://www.ymparisto.fi/fi-fi/elinymparisto_ja_kaavoitus/maankayton_suunnittelujarjestelma.
- Young, I. M. (1997). *Intersecting voices: Dilemmas of gender, political philosophy, and policy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Zimmerbauer (2007). Imago ja kuntarakenteen muutos Seinäjoen ja Peräseinäjoen kuntaliitoksen vaikutus alueellisen imagon kehittämiseen. *Alue ja ympäristö* 36:2, 31–42.
- Zimmerbauer, K. (2013). Constructing supranational regions and identities through branding: thick and thin regionbuilding in the Barents and Ireland–Wales. *European Urban and Regional Studies* 23:3, 322–37.
- Zimmerbauer, K. (2016). Alueiden sekamelska: vanhaa ja uutta regionalismia aluejärjestelmän muutoksessa. Teoksessa: *Kunnat, rajat, kulttuuri: muutostokemuksia*. Riukulehto, S. (toim.). Helsinki: SKS. 23–45.

Katsauksia

Mikko Karhu^a

Utopia, utopismi ja paikan tutkimus

Johdanto

Esittelen tässä katsauksessa väitöskirjani tutkimusaihepiiriin, johon olen perehtynyt aiemmin valmistuneessa lisensiaatintutkimuksessani (Karhu 2016). Se käsitteli kolmea utopia- ja dystopiakirjallisuuden lajityyliin kuuluvaa klassikkoteosta, jotka ovat Thomas Moren Utopia, George Orwellin Vuonna 1984 ja Aldous Huxleyn Uljas uusi maailma. Tutkimuksessa tarkastelin fiktiivisiä klassikkoteoksia maantieteen paikan (*place*) tutkimusperinnön näkökulmasta saadakseni selville, millaisia paikkoja nämä kaunokirjallisuuden tunnettujen teosten kuvaamat yhteiskunnat ovat. Tutkimukseni aikana tietämykseni ja ymmärrykseni aihepiiriini keskeisistä tieteellisistä käsitteistä – utopiasta, utopismista ja paikasta – kehittyivät. Käyn tämän käsittekolmikön läpi tuoden esille niiden keskinäisen yhteyden tavalla, joka palvelee lisensiaatintyöni kehittämistä väitöskirjaksi. Väitöskirjassani painopiste siirtyy aluekehittämiseen kaunokirjallisuuden sijasta. Liitän katsauksella edeltävän opinnäytetyöni kolme keskuskäsitettä aluekehittämiseen jatkotutkimusta varten. En keskity katsauksessa muutoin aluekehittämiseen kuin pohtien yhteenvedossa sitä, millaisiin aluekehittämisen teemoihin aiemman tutkimukseni kolme keskeistä käsitettä liittyvät.

Utopiatutkimus on oma tieteenalansa, joka jaetaan kolmeen tutkimusteemaan (”utopismin kolmet kasvot”) (Sargent 2010, 5-7). Kirjallisuuden utopiat (*literary utopia*) keskittyvät kaunokirjallisuudessa kuvattujen fiktiivisten yhteiskuntien ja paikkojen tutkimukseen. Lisensiaatintutkimukseni on lähimpänä tätä utopiatutkimuksen osa-aluetta. Utopiakäytännöt (*utopian practice*) tarkoittavat utopiyhteisöjen ja utopiakokeilujen, niin sanottujen ”todellisten utopioiden” historian ja merkityksen tutkimusta. Utopian yhteiskuntateoria (*utopian social theory*) puolestaan tarkastelee utopioiden ja utopismin merkitystä yhteiskunnallisten ilmiöiden kuten politiikan, vallankumousten ja kulttuurien syntymisen taustavoimana. Väitöskirjaksi kehitettävä lisensiaatintyö kallistuu viimeksi mainitun utopiatutkimuksen puoleen.

Utopian, utopismin ja paikan käsitteiden yhteyden perusteellisemmalle tieteelliselle tarkastelulle on tilaa yhteiskuntamaantieteessä, johon utopiatutkimusta ei ole toistaiseksi sovellettu sen potentiaalın arvoisesti. Etenkin sitä hyötyy aluekehittäminen, jota on luonnehdittu (mm. Viinämäki & Salminen 2008, 23-24; Lundström 2016, 70) sen nykikäsitteiden mukaisesti moniselitteiseksi ja toisinaan kaoottiseksi toimintaympäristöksi. Se luo entistä suuremman tarpeen ottaa selvää utopioista ja niiden merkityksestä alueille. Utopioita myös viljellään yhteiskunnallisissa kontekstissa, kuten aluekehittämisessä leväperäisesti.

Utopiat ja niiden keskeiset haasteet

Utopia tuli sanana tunnetuksi Thomas Moren keskiajalla kirjoittamasta samannimisestä kirjateoksesta. Vuonna 1516 ensimmäisen kerran julkaisemassaan Utopiassa More kertoo

^a Vaasan yliopisto, mikko.karhu@uva.fi

kuvitteellisesta kaukaisesta saaresta ja sen asukkaista. (Lahtinen 2002, 169–171; Sargent 2010, 10–11.) Moren teos antoi utopialle sen tunnetuimmat merkitykset, jotka ovat sanan ääntämisestä riippuen joko olematon paikka (ou = ei, topos = paikka) tai onnellinen paikka (eu = onnellinen, topos = paikka). Tämän teoksen ansiosta utopiaa alettiin käyttää tyypillisessä merkityksessä eli niin hyvänä tai ihanteellisena paikkana, että sellaista ei ole olemassa muutoin kuin kuviteltuna (Claeys & Sargent 1999, 1–2; Sargent 2010, 10–15).

Moren teos johti utopiakirjallisuudeksi kutsutun kaunokirjallisuuden lajityylin syntyyn. Tätä kirjallisuuden genreä leimaa samankaltaisten fiktiivisten ihanneyhteisöjen kuvaaminen. Utopiakirjallisuuden tunnettuja teoksia kautta aikain ovat muun muassa keskiajan ja uuden ajan alun murroksessa kirjoitettu Francis Baconin Uusi Atlantis, Tommaso Campanellan Aurinkokaupunki sekä H.G. Wellsin jo 1900-luvun puolella julkaistu *Moderni Utopia*. Utopiakirjallisuus teki utopiasta käsitteenä entistä tunnetumman. (Lahtinen 2002, 169–173; Lakkala 2014, 31–41.)

Moren merkkiteos ei ole ensimmäinen kirjallisuuden kuvaus ihannepaikasta länsimaisessa kulttuurissa, saati sen ulkopuolella. Jo antiikin ajalla kirjoitettua Platon Valtio-dialogia, josta Morekin on saanut vaikutteita, pidetään merkittävänä länsimaisen kirjallisuuden utopiana. Antiikin ja hellenismien ajoilta löytyy muitakin utopiakirjallisuuden esiteoksia. Hesiodoksen *Työt ja Päivät* kertoo ihmiskunnan moraalista tärvelymistä edeltävästä myyttisestä oikeudenmukaisuuden ajasta. Homeroksen *Odyssi*essä mainitaan ihmistä ylivertaisempien jumalolentojen kodista Olympos-vuorella. Euhemeroksen kirjoittama tarina Panchaian pyhästä saaresta ja sen suurenmoisesta pääkaupunki Panareasta on kenties varhaisin utopiakirjallisuuden esiteos. Jokaisesta tunnetusta kulttuurista löytyy utopioita joko kirjoitetuksi teksteiksi päätyneinä tai pelkän suullisen tiedon kautta periytyvinä legendoina, myytteinä ja uskomuksina, kuten käsityksinä kuolemanjälkeisestä elämästä. Kristinuskolle pyhässä Raamatussa kuvataan Edenin Puutarha, joka vakiintui länsimaissa paratiisimaisen paikan arkkityypiksi. Yleisesti kuviteltuja onnellisten paikkoja on ollut siitä hetkestä lähtien, kun ihminen on oppinut asettamaan haaveita tulevaisuudelle. (Palmgren 1963, 10–11; Ferguson 1975; Itkonen-Kaila 1998, 10–15; Pinheiro 2006, 151–152; Sargent 2010, 6–13; Karhu 2016, 28–32.)

1700-luvulta alkanutta ajanjaksoa pidetään utopioiden historiassa merkittävänä. Tuolloin Moren teoksen innoittamana alettiin pohtia ihanneyhteisöjen perustamisen mahdollisuuksia. Osa näistä ihanneyhteisöistä saatettiin käytäntöön jo samalla vuosisadalla, trendin kiihtyessä 1800- ja 1900-luvulla. Utopiayhteisöiksi kutsutuissa pienyhteisökokeiluissa tavoiteltiin valtiojärjestäytyneelle yhteiskuntamuodolle parempaa elämäntapaa, jonka uskottiin piilevän Moren kuvitteellisten saarelaisten elämää muistuttavissa pienyhteisöissä muun muassa kristillisen etiikan ja sosialismin ihanteita noudattaen. (Sargent 2010, 39; Lakkala 2014, 31–33; 57–62)

Etenkin utopiasosialismi, sosialististen ihanneyhteisöjen konkreettiseen toteuttamiseen pyrkinyt aate, sai aikaan lukuisia utopiakokeiluja ympäri Eurooppaa ja Yhdysvaltoja. Utopiasosialisteista erottautuivat aikansa keskeiset yhteiskuntateoreetikot (Marx, Engels), joiden mukaan todellinen utopia saavutettaisiin ainoastaan poliittisen sosialismin muuttaessa valtio paratiisiksi, jossa omistusoikeuksiin sekä pääoman ja työn väliseen kiistaan liittyvät eettiset ristiriidat olisivat ratkenneet. (Levitas 2010, 41–48; Katajamäki 2016, 46–48; *Utopian Studies* 2017)

Utopioiden vastakohtakäsitteeksi muodostui dystopia, mikä oli etenkin 1800- ja 1900-luvulla suosioon nousseen kaunokirjallisuuden ansiota. Dystopian tunnetuin määritelmä oli ”paha tai huono paikka”. Dystopiakirjallisuuden tyyppipirteenä pidetään utopiakirjallisuuden ihanneyhteiskuntien kritiikkiä. Keinona tähän on kuvata pieleen mennyt utopia, jonka syyksi tyypillisesti esitetään jokin inhimillinen heikkous (ahneus, vallanhimo), joka tarvelee ihannepaikan irvikuvakseen. Hyviä esimerkkejä dystopiakirjallisuudesta ovat George Orwellin ”Vuonna 1984” ja Aldoux Huxleyn ”Uljas uusi maailma”. (Lahtinen 2002, 169–171; 219–220; Sargent 2010, 4; Karhu 2016, 14) Antiutopia on dystopian lähikäsite. Antiutopia kritisoi tiettyä onnellista paikkaa, kuten kaunokirjallisuudessa esitettyä ihanneyhteiskuntaa, tai irvaillee yleisesti haaveille moisista paikoista (Claeys & Sargent 1999, 2). Se on myös parodisempi, toisin kuin vakavaksi varoitukseksi synkää tulevaisuudesta tarkoitettu dystopia, jossa paikka usein

kuvataan lioittelevan huonoksi kontrastiksi vertailukohtaan nähden (mm. Claves & Sargent 1999, 2; Baccollini & Moylan 2003, 4–5; Levitas 2010, 192).

Paitsi dystopiakirjallisuus, varsinkin epäonnistuneet utopiyhteisöt ja sosialismin valtioideologian pimeä puoli diktatuureineen ja väkivaltaisine vallankumouksineen, heikensivät utopioiden uskottavuutta. Tämä on syy siihen, miksi utopia-sanan kuuleminen herättää monissa mielikuvan jostakin mahdottomasta ja siksi epäonnistumaan tuomitusta haaveesta (Gordin, Sargent & Tilley 2010, 1–2; Levitas 2010, 1–4; Cresswell 2013, 76–84). Eräät tunnetut ajattelijat (mm. Lyotard 1984) ehtivät jopa julistaa utopiat kuolleiksi.

Utopiat ovat saaneet jyrkkää kritiikkiä monilta tunnetuilta tieteen uranuurtajilta, kuten Karl Popperilta (1963) ja Jacob Talmonilta (1957). Talmon (Sargent 2010, 105–106) on todennut, että jokaisen hirvittäviin virheisiin johtaneen suunnitelman taustalla on suuri utooppinen haave. Popper (1963, 359–360) puolestaan on kritisoinut utopioita toteutuskelvottomina suunnitelmina, jotka pyrkivät saamaan aikaan liian laajamittaisen muutoksen, joka pakottaa jokaisen hyväksymään sen taustalla piilevä maailmankuva. Utopioiden tunnetuimpia heikkouksia on myös se tosiasia, että jokaisen yksilön uskomukset ihanteellisesta maailmasta poikkeavat toisistaan, jolloin ainakin kaikille yhteisen utopian saavuttaminen on mahdotonta (Kumar 2013, 100).

Utopioita on myös kuvailtu itsessään eräänlaisiksi paradokseiksi, jotka esittävät todelliseen ihmisten väliseen vuorovaikutukseen sisältyvät ristiriidat, erimielisyydet ja jännitteet joko vähäteltyinä tai tyystin sivuutettuina (Mårtensson 1991; Luoto & Karhu 2018). Utopiaa on myös verrattu tavoitteeseen, joka sisältää niin korkeita päämääriä, että niitä ei tulla milloinkaan saavuttamaan. Tämä on ilmaistu myös vertaamalla utopioita ihanteiden täyttymysten paikoiksi, jotka eivät milloinkaan toteudu (Bastos da Silva 2013, 1–2).

Utopian uusi nousu

Mielenkiinto utopioita kohtaan on kasvamassa, mikä näkyy viime aikojen kotimaisissa tieteellisissä julkaisuissa. Utopioiden käytännön hyötyihin, kuten niiden kykyyn tarjota vallitseville poliittis-taloudellisille järjestelmille varteen otettavia vaihtoehtoja, on alettu suhtautua vakavammin (Mentula, *ym.* 2018). Perinteinen utopiakirjallisuuskin on saanut osakseen yhteiskuntamaantieteilijöiden mielenkiintoa (Luoto & Karhu 2018). Utopia-aiheisiin artikkeleihin törmää säännöllisesti eri tieteenaloilla, maantiede mukaan lukien (mm. Ameel & Neuvonen 2016; Raunio 2016) ja erityisesti Tulevaisuuden Tutkimusseura on niistä kiinnostunut (Lahtinen 2017; Lakkala 2017). Tärkeä kansainvälinen toimija utopioiden tutkimuksessa on puolestaan poikkitieteellinen tutkijayhteisö Society For Utopian Studies (Utopian Studies 2018). Se on utopioista kiinnostuneiden tieteenharjoittajien yhteinen julkaisu- ja keskustelufoorumi, jossa esitään uusia tapoja hyödyntää utopioita yhteiskunnan eri osa-alueilla.

Utopia on tieteen monitulkintaista käsitteitä (mm. Levitas 2010, 2–3). Se ei ole kuitenkaan utopioiden tutkimuksen heikkous, vaan pikemminkin se avaa ovet uusille tutkimusmahdollisuuksille. Utopiatutkimuksessa on pyritty viime aikoina lieventämään suhtautumista utopioihin joinain mahdottomina ja siksi toteutumiskelvottomina unelmina (Levitas 2010; Lakkala 2017, 17–20). ”Liian hyvää ollakseen totta”, on toki yksi utopian merkitysmuodoista. Se voidaan kuitenkin ymmärtää myös tarkoittavan ”fiktiossa kuvattua ihanteellista yhteiskuntaa”, mutta se voi merkitä myös ”mahdollista tulevaisuuden maailmaa” (skenaario). Jotkut saattavat ymmärtää utopian vaatimattomammassa merkityksessään ”parempana paikkana tai tilanteena kuin nykyhetkellä vallitsee” (Levitas 2010, 173–178).

Tilanne ja konteksti määrittävät sitä, missä yhteydessä utopiaa terminä kulloinkin viljellään (Levitas 2010, 207). Toki se terminä kytkeytyy miltei aina Moren sille antamiin alkuperäisiin merkityksiin ”onnellisenä” tai ”olemattomana” paikkana (mm. Levitas 2010, 1–6) sekä kysymyksiin mahdollisen ja mahdottoman rajasta (Bloch 1986, 223–240). Nämä merkityssisällöt kuitenkin luovat utopiaan jo niin paljon tulkinallista liikkumavaraa, että yksiselitteistä kaiken kattavaa määritelmää utopialle ei voida saada aikaan.

Utopioiden käytännön hyötyä nykypäivänä onkin pohdittu utopiatutkijoiden keskuudessa. On esitetty, että utopioita voidaan käyttää esimerkiksi luovuuden välineinä yhteiskunnallisia

suunnitelmia laadittaessa (mm. Levitas 2013). Tämä näkemys puolestaan perustuu erääseen tärkeään utopioita puolustavaan argumenttiin (Fernando *ym.* 2017, 2–5; Lakkala 2017, 19–20). Sen mukaan utopioita ei ole tarkoitettu toteutettaviksi sellaisinaan, vaan niiden tarkoitus on herättää keskustelua mm. kritisoimalla vallitsevan yhteiskunnan heikkouksia ja saada siten aikaan muutos parempaan suuntaan. Utopiaan voidaankin suhtautua välineenä, joka innostaa tekemään kaivattu muutos, joka ei johda täydelliseen lopputulokseen, mutta kehittää maailmaa vähän paremmaksi paikaksi. Darko Suvin (1997, 127) suhtautuu utopioihin juuri tässä merkityksessä: ajatuskokeina – ei päämäärinä – kuvitella vaihtoehtoisia todellisuuksia.

Utopismi – utopioiden alkuvoima

Ihmisessä ajatellaan piilevän muuttumaton perusluonteenpiirre, joka saa hänet haaveilemaan paremmasta maailmasta tai vaatimattomammin paremmasta henkilökohtaisesta elämästä (mm. Marcuse 1955; Bloch 1985; Sargent 1994, 3). Vaihtoehtoisesti tätä inhimillistä paremman maailman kaipuuta on nimetty ”utooppiseksi impulssiksi” (Geogheghan 1987, 2). Sitä vastoin *utopismi*, toinen utopiatutkimuksen käsite, on utopiaakin monisisältöisempi termi, jolle ei niin ikään löydy yksiselitteistä määritelmää.

Utopismia on määritelty muun muassa seuraavilla tavoilla (Sargent 2010, 5). Se merkitsee ihmisen kykyä unelmoida paremmasta maailmasta sisältäen paitsi lukuisia ideoita, uskomuksia ja arvoja, joiden avulla se uskotaan saavutettavan sekä mukaan lukien pelkoja ja uhkia, jotka ovat näiden unelmien toteuttamisen tiellä. Utopismin vaatimattomampi määrite on ”yhteiskunnallinen unelmoiminen” (Claeys & Sargent 1999, 1). Ruth Levitas (2010, 209) on määritellyt utopismin ”ihmisen intohimoksi kehittyä paremmaksi olennoksi”, josta seuraa parantunut maailma.

Seuraava vertaus valaisee utopian ja utopismin välistä terminologista eroa. Jos utopiaan suhtautuu kuvitteellisena onnellisten ihmisten paikkana, niin utopismi on se ihmisen perusluonteen piirre, joka inspiroi kuvitelmia kyseisistä paikoista. Utopismi edeltää utopiaa, sillä sitä ilman utopioita ei ole (Pinheiro 2006, 148). Utopismi sisältää kaiken sen, mikä saa mielikuvituksen tuottamaan paremman paikan kuvitelmia, mutta se viittaa myös kokonaiseen ajattelutapaan ja sen mukaiseen asennoitumiseen, joiden uskotaan kehittävän ihmisestä parempi olento (Kolawski 1983; Sargent 2010, 5). Yksinkertaisimmillaan utopismi tarkoittaa ihmisen halua tyydyttää koetut puutteet, kuten ravita nälkäistä vatsaa tai pukeutua vilustumisen välttämiseksi (Sargent 2010, 102). Näitä tarpeiden tyydytystapoja voidaan myös aina kehittää paremmiksi, mikä on myös utopismia yksinkertaisimmillaan.

Kuuluissa utopismin teoreettisen sisällön analysoijia, Ernst Bloch, tunnetaan utopismin puolestapuhujana. Hän korostaa haaveilun ja toimimisen merkitystä siinä prosessissa, joka saa ihmisen siirtämään ajatuksensa teoiksi. (Bloch 1986, 45–46) Blochin mukaan on sekä luonnollisia että keksittyjä tarpeita, joita ihmisellä on halu tai himo tyydyttää. Se puolestaan johtaa toiveeseen tilanteesta, jossa tuo tarve on tyydytetty. Kaikki toimiminen ei johda toiveen toteuttamiseen, mutta ilman sitäkin toimiminen on ihmiselle hyödyllistä. Blochin mukaan se on edellytys sille, että ihminen ylipäätänsä pystyy ajattelemaan nykytilan paremmaksi, mikä voi johtaa intohimoiseen tahtoon muuttaa sitä paremmaksi.

Utopismia on kritisoitu toteamalla, että se sama sisäinen voima, joka saa ihmisen tavoittelemaan parempaa maailmaa tekee itse asiassa paremman maailman tavoittamisen mahdottomaksi, muiden toimiessa samoin (Levitas 2010; Sargent 2010). Karl Popper pitää utopismia vaarallisenä voimana, joka on itsetuhoinen ja väkivaltaan johtava (Widdicombe *ym.* 2017, 3). Myös Bloch (1985, 23–24) on tietoinen utopismin ongelmasta: yhden tarpeen tyydyttäminen johtaa uuteen tarpeeseen ja niin edelleen. Utopismi on saanut vastakohtakäsitteekseen antiutopismin, jolla nimenomaan tarkoitetaan utopismin sisältävien heikkouksien ja vaarojen paljastamista (Bastos da Silva 2013, 1; Vieira 2013, 5).

Bloch on tehnyt selkoa utopismin yhteydestä mahdollisen ja mahdottoman käsitteisiin. Hänen mukaan ihmisen toimintaa säätelevät kunakin hetkenä tietyt tosiasiat, kuten luonnonlait, jotka on pakko ottaa huomioon. Sen sijaan ”yhteiskunnalliset lainalaisuudet” eivät ole Blochille samanlaisia ”välttämättömiä tosiasioita”, vaan niihin nimenomaan kytkeytyy mahdollisuus muutokseen. Bloch korostaa, että on olemassa teoreettisia ja reaalisia mahdollisuuksia, joista

jälkimmäiset koskevat uusia ajattelutapoja, joilla yhteiskuntaa voidaan muuttaa erilaiseksi rikkomatta luonnonlakeja. Utopismi on konkreettisimmillaan näiden todellisuudessa vallitsevien reaalisten mahdollisuuksien ilmaisemista. (Bloch 1986, 223–237; Levy 1997, 177–183)

Utopia maantieteen teorioissa

Maantiede on *tilan ja paikan* tutkimusta. Antiikin filosofit, etenkin Platon ja Aristoteles, valoivat tilan ja paikan ajattelulle ja siten varhaiselle maantieteelle teoreettisen pohjan. Molemmat filosofit kirjoittivat runsaasti paikasta, *topoksesta*, tilasta eli *chorasta* sekä tyhjyyttä tai päättymättömyyttä merkitsevistä *kenonista*. Sekä khora että topos viittaavat kenonista eroten johonkin olevaan ja muutoskykyiseen – eivät tyhjiin tai olemattomaan. (Cresswell 2013: 19–21; Casey 1997: 4–5, 32–35)

Khora ja topos käytetään nykyaikaisissa paikkateorioissa toisiinsa yhteen kietoutuneina siten, että paikan (*topos*) uskotaan aina olevan hitaassa tai nopeassa muutostilassa tullen koko ajan joksikin, mitä se ei vielä aikaisemmin ollut. (Pred 1984; Kymäläinen 2006, 206–212) Utopian voidaan ajatella liittyvän tilan ja paikan suhteeseen seuraavasti. Se mitä paikka ei ole, mutta jota se tavoittelee ehkä koskaan saavuttamatta, ohjaa merkittävästi sitä muutosprosessia, jossa paikka jatkuvasti on. Utopia – jokin paikan tulevaisuuden tavoitetila – siis määrittää paikan olemusta.

Utopiat liittyvät myös paikkatutkijoiden pohtimaan tyhjän tilan (*empty space*) problematiikkaan (mm. Casey 1997, 80; Heidegger 1998, 86–93; Malpas 2012). Tyhjä tila on ehto kaikelle sille, mitä olevaksi (ei-tyhjäksi) kutsutaan. Ihminen on toisinaan taipuvainen kiinnittämään liikaa huomiota kaikkeen näkyvään ja käsin kosketeltavaan kuin näkymättömään ja aineettomaan (mm. Tuan 1977, 161–165). Tällöin hän usein unohtaa tyhjän tilan merkityksen ja etenkin sen, että kaikki hänen näkemänsä – aineellinen ja konkreettinen – on joskus ollut ”tyhjyyttä” siinä mielessä, ettei sitä aina ole ollut. Tyhjä tila on eräänlainen utopia. Se on alusta, jossa on potentiaalia toistaiseksi toteutumattomille paikoille.

1970-luvun humanistiset maantieteilijät (Ley 1974; Tuan 1976; Seamon 1979) etsivät paikan tulkintaan uusia näkökulmia tuomalla paikan ajatteluun filosofisia piirteitä tarkoituksena löytää ihmisen subjektiivisesta kokemusmaailmasta, kuten tunteista ja arvoista, paikan kokemista värittäviä tekijöitä (Tuan 2004, 17–24; Kymäläinen 2006, 205–211; Cresswell 2013, 102–109). Tuolloin muotoiltiin myös paikattomuuden teoreettinen käsite, jolla tarkoitettiin alun perin paikkaa, jotka eivät tunnu miltään ja joissa olo koetaan tyhjäksi (Relph 1976, 43–44).

Michel Foucault (1984, 3–4; 1986: 22–27; Casey 1997, 300) kirjoitti utopioista ja heterotopioista. Utopian hän määritteli paikattomaksi paikaksi tai ”epäpaikaksi”. Epäpaikat antavat itsestään tulkitsijalleen täydellisen mielikuvan ja täydellisyytensä vuoksi erottuvat edukseen. Niitä ei kuitenkaan ole varsinaisesti olemassa ainakaan siinä merkityksessä, että niiden fyysinen sijainti voitaisiin paikantaa jonnekin. Heterotopian Foucault puolestaan erotti utopiasta siten, että sille on mahdollista paikantaa todellinen ”oleva” sijainti esimerkiksi kartalla.

Marxilaisen koulukunnan David Harvey (2000, 31–32) on tunnetuimpia utopioista maantieteellisessä yhteydessä kirjoittaneista tutkijoista. Hänet tunnetaan ”toivon maantieteen” (*spaces of hope*) käsitteestä, jota myös suomalaiset maantieteilijät ovat lainanneet (mm. Katajamäki 2016, 35). Toivon maantieteellä Harvey tarkoittaa vaihtoehtoisia ajattelutapoja, jotka vastustavat pääomavaltaisen talouden luomaa tilallista todellisuutta, joka syntyy taloudellisen voiton maksimoinnin keskiöön asettamisesta. Näitä vaihtoehtoisia tapoja Harvey kutsuu myös utopioiksi (*spaces of utopia*), koska ne vastustavat vallalla olevaa maailmanmenoa. Ilman näitä vaihtoehtoja Harvey (1996) pelkää päädyttävän karuun taloudellisen laskelmoinnin maailmaan, jossa inhimillisuus on toissijaisessa asemassa.

Darko Suvin, kirjallisuudentutkija ja filosofi, on analysoinut utopioita maantieteilijää kiinnostavalla tavalla. Hän (1997, 130–134) luonnehtii utopioita imaginaarisiksi tiloiksi, joissa arvo on ensisijaisessa asemassa etäisyyteen nähden. Suvinin mukaan tuossa imaginaarisessa tilassa on toimijoita, jotka operoivat tietyssä paikassa (*locus*) ja suuntautuvat joltain toiminnan päämäärää, horisonttia, kohden. Suvinin mukaan horisontin ja locuksen suhde määrittävät utopian luonnetta keskeisesti. Jos locus dominoi horisonttia, utopia on staattinen, joka ei

anna sijaa muutokselle. Utopiakirjallisuuden teos saattaa esittää kuvitteellisen paikan, joka on tilana järjestynyt palvelemaan tiettyjä rikkomattomia periaatteita, joita ei muuteta edes tilanteen vaatiessa toisin.

Utopian, utopismin ja paikan yhteyden soveltaminen aluekehittämiseen

Keskeisen haaste ajatella alue utopioina paikan käsitteen kautta on siinä, että paikkaan voidaan suhtautua maantieteelliseltä laajuudeltaan suurellakin vaihtelulla. Paikka voi tarkoittaa mitä tahansa yksittäisen rakennuksen huoneesta aina kokonaiseen kuntiin, maakuntiin ja valtioihin asti, edellisten kolmen kohdalla siirryttäessä käyttämään termiä alue. Utopioiden ja utopismin teoreettinen yhteys paikkaan pätee pääasiassa myös silloin, kun käytetään alueellista tarkastelutasoa, kunhan huomioidaan sen tuomat haasteet. Millä tavalla utoppisuus vaihtelee esimerkiksi sen mukaan, tutkitaanko yksittäistä alueella toimivaa organisaatiota, kuten yritystä, vai kunnan kaltaista aluetta kokonaisuutena?

Utopian monitulkintaisuus, tilannesidonaisuus ja arvoituksellisuus innostavat pohtimaan millaisia käyttökelpoisia työkaluja utopiat voivat olla aluekehittämisessä (vrt. Mentula *ym.* 2018), johon suhtaudutaan yhä monitasoisempina ja siksi toisinaan vaikeasti hahmotettavana ympäristönä, jossa toistensa kanssa vuorovaikuttavat toimijat omaavat sekä yhteisiä että toisistaan poikkeavia päämääriä. Maakuntien, kuntien ja kylien sekä niiden asukkaiden, jotka lopulta muodostavat erilaisiin ryhmiin ja organisaatioihin sitoutuneina nämä edeltävät aluetasot, toimivat henkilökohtaisten ja toisaalta kollektiivisten parempaan elämään tähtävien haaveiden eteenpäin ajamina, jotka nivoutuvat yhdessä alueiden kasvua ja elinvoimaa edistäväksi voimaksi. Jos utopismi on ihmisessä piilevä perusvoima, niin miten se muotoutuu varsinaiseksi alueiden toimijoita ohjaavaksi utopiaksi? Entä ovatko nämä utopiat aluekehittämisen välineinä lopulta yhtä kuin suuria lupauksia, jotka ilmenevät sanoina, tekoina tai molempina vai jotain muutakin?

Utopioiden suhteen pohtiminen nykyaikaiseen aluekehittämiseen johtaa myös erääseen perustavaan kysymykseen. Miten utopia ylipäättänsä voidaan ymmärtää tämän päivän aluekehittämisessä, joka on edellä kuvattu sekalainen seurakunta intresseiltään poikkeavia yksilöitä ja ryhmiä, jotka muodostavat alueen yhdessä sellaisten tekijöiden, kuten historian, kulttuurin ja teknologian rinnalla? Koko utopian käsite saatetaan joutua ajattelemaan uudelleen tiedostaessamme, että ihmistä perustavan laatuisesti motivoivana luontaisena piirteenä olemme kaikki eräänlaisia utopisteja, mikä pätee myös aluekehittämisen toimijoihin ja sitä kautta koko aluekehittämisen luonteeseen.

Lähteet

- Ameel, L. & Neuvonen, A. (2016) Utopian jälkeen: vaihtoehtoisia tulevaisuusvisioita kirjallisuudessa ja kaupunkistrategioissa. *Terra* 128(4) 215–220.
- Baccolini, R. & Moylan T. (2003) *Dark Horizons: Science Fiction and Dystopian Imagination*. Routledge, New York & London.
- Bastos da Silva, J. (2013) Introduction: revisiting the rationales of utopianism. In Bastos da Silva, J. (ed.) *The Epistemology of Utopia: rhetoric, theory and imagination*, 1–6. Cambridge Scholars Publishing, Cambridge.
- Bloch, E. (1986) *The Principle of Hope*. Editors N. Plaice, S. Plaice & P. Knight. MIT Press, Cambridge.
- Bloch, E. (1985) Ennakoitu todellisuus: mitä on utoppinen ajattelu ja mitä se saa aikaan. Teoksessa Rahkonen K. & Sironen, E. (toim.) *Ernst Bloch: Utopia, luonto, uskonto*, 22–33. Kansan Sivistystyön Liitto, Helsinki.
- Casey, E. (1997) *The Fate of Place: A Philosophical history*. University Of California Press, Oakland.
- Clayes, G. & Lyman S. (1999) *Utopia Reader*. New York University Press, New York.
- Cresswell, T. (2013) *Geographic Thought: A Critical introduction*. Wiley-Blackwell, London.
- Ferguson, J. (1975). *Utopias of the Classical World*. Cornell University Press, New York.
- Fernando, J., Burden, N. & Ferguson, A. (2016) Functions of Utopia: how utopian thinking motivates societal engagement. *Personal and Societal Psychology Bulletin* 44(5) 779–792.
- Foucault, M. (1986) Of Other Spaces. *Diacritics* 16(1) 22–27.
- Foucault, M. (1984) Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias. *Architecture / Mouvement / Continuité*. Saatavissa 18.3.2019: <http://web.mit.edu/allanmc/www/foucault1.pdf>.
- Geogheghan, V. (1987) *Utopianism and Marxism*. Peter Lang, New York.
- Gordin, P., Sargent, L. & Tilley, H. (2010) Utopia and Dystopia beyond space and time. In *Utopia/Dystopia: Conditions of Historical Possibility*, 1–17. Princeton University Press, New Jersey.

- Harvey, D. (1996) *Justice, nature and the geography of difference*. Blackwell, Oxford.
- Harvey, D. (2000) *Spaces of Hope*. University of California Press, Berkeley.
- Heidegger, M. (1998). *Patmarks*. Editor W. McNeill. Cambridge University Press, Cambridge & New York.
- Itkonen-Kaila, M. (1998) Thomas More ja hänen utopiansa. Teoksessa Itkonen-Kaila M. (toim.) *Utopia: Thomas More*, 7–21. WSOY, Juva.
- Karhu, M. (2016) *Utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteokset paikkateoreettisessa tarkastelussa: T. Moren Utopia, A. Huxleyn Uljas uusi maailma ja G. Orwellin Vuonna 1984*. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Katajamäki, H. (2016) *Paikan poika: Merkintöjä uran varrelta*. Julkaisupaikka ja kustantaja tuntematon.
- Kolawski, L. (1983) Death of Utopia Reconsidered. In Sterling M. & McMurrin M. (eds.) *The Tanner Lectures of Human Value*, Vol 4. University of Utah Press, Salt Lake City.
- Kumar, K. (2013) The Future of Utopia. In Bastos da Silva J. (ed.) *Epistemology of Utopia: Rhetoric, Theory an Imagination*, 93–115. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle.
- Kymäläinen, P. (2006) Paikan ajattelun haasteita. Teoksessa Knuutila S., Laaksonen S. & Piela U. (toim.) *Paikka: Eletty, koettu, kuviteltu, kerrottu*, 203–217. Gummerus, Jyväskylä.
- Lahtinen, M. (2002) *Matkoja Utopiaan*. Otavan Kirjapaino: Keuruu.
- Lahtinen, M. (2017) Utopiat ja niiden vastakohtat. *Futura* (1) 3–13.
- Lakkala, K. (2017) Utopiat yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiana. *Futura* (1) 14–21.
- Lakkala, K. (2014) *Utopia tänään: yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiaa*. Kampus Kustannus, Jyväskylä.
- Levitas, R. (2010) *The Concept of Utopia*. Peter Lang, New York.
- Levitas, R. (2013) *Utopia as Method: The Imaginary Reconstitution of Society: The imaginary reconstruction of society*. Palgrave Mcmillan, UK.
- Levy, Z. (1997) *Utopia and Reality in the philosophy of Ernst Bloch*. In Daniel, J. & Moylan, T. (eds.) *Not Yet: Reconsidering Ernst Bloch*. Verso, London & New York.
- Ley, D. (1974) *The Black Inner City as Frontier Outpost: Images and Behavior of a Philadelphia neighborhood*. Association of American Geographers, Washington.
- Lundström, N. (2015). *Aluekehittämisen pirullinen peli*. Saatavissa 18.3.2019: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-623-4.pdf.
- Luoto, I. & Mikko K. (2018) *Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit*. [Painossa].
- Lytard, J. F. (1984) *The Postmodern condition: A Report on knowledge*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Malpas, J. (2012). *Heidegger and the thinking of place: Explorations in the topology of being*. The MIT Press, Cambridge & London.
- Marcuse, H. (1955) *Eros and Civilization: Philosophical inquiry into Freud*. Beacon Press, Boston.
- Mentula, M., Lakkala K., Suominen S., Era H. (2018). *Utopia työkaluna: Irti vaihtoedottomuuden valbeesta*. Painotalo Trinket, Helsinki.
- Mårtensson, B. (1991) The Paradoxes of Utopia: Study in Utopian Rationalism. *Philosophy of The Social Sciences* 21(4) 476–514.
- Palmgren, R. (1963) *Pelon ja toivon utopiat*. Sanan Tie, Tampere.
- Pinheiro, M. (2006) Utopia and Utopias: A Study on a Literary Genre in Antiquity. In *Authors, Authority and Interpreters In The Ancient Novels*, 147–171. Saatavissa 14.9.2018: <https://rjh.ub.rug.nl/AN/article/view/24410/21860>.
- Popper, K. (1963) *The Poverty of Historicism*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Pred, A. (1984) Place as historically contingent process: Structuration and the time-geography of becoming places. *Association of American Geographers* 74, 279–297.
- Raunio, M. (2006) Monikulttuurinen kaupunki: rasistinen dystopia vai kosmopoliittinen utopia? *Terra* 118(2), 132–133.
- Relph, E. (1976) *Place and placelessness*. Pion, London.
- Sargent, L. (1994). The three faces of utopianism revisited. *Utopian Studies* 5(1) 1–37.
- Sargent, L. (2010) *Utopianism: a very short introduction*. Oxford University Press, New York.
- Seamon, D. (1979) *Geography of the lifeworld: Movement, rest and encounter*. St. Martin, New York.
- Suvin, D. (1997) Locus, Horizon and Orientation: The Concept of possible worlds as a key to utopian studies. Teoksessa Daniel, J. & Moylan, T. (eds.) *Not Yet: Reconsidering Ernst Bloch*, 122–137. Verso, London & New York.
- Talmon, J. (1957) *Utopianism and Politics*. Conservative Political Centre, London.
- Tuan, Y. F. (1976) Humanistic geography. *Annals of the Association of American Geographers* 66(2) 266–276.
- Tuan, Y. F. (2004) Paikan taju: aika, paikka ja minuu. Teoksessa Knuutila S., Laaksonen S. & Piela U. (toim.) *Paikka: Eletty, koettu, kuviteltu, kerrottu*, 15–30. Gummerus, Jyväskylä.
- Tuan, Y. F. (1977) *Space and Place: The Perspective of experience*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Utopian Studies (2017) The Development of Utopian Socialism. 13.9.2018: <<https://www.marxists.org/subject/utopian/index.htm>>
- Utopian Studies (2018) The Society For Utopian Studies. 13.9.2018 <<https://utopian-studies.org/>>
- Veira, F. (2013) *Dystopian matters: on the Page, on Screen, on Stage*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle.
- Vinamäki, O-P & Salminen, A. (2008) *Aluehallintojen mosaiikki. Kansainvälisiä vertailevia huomioita aluehallintojen nykytilasta ja uudistuksista*. Hallinnon kehittäminen 8. Valtionvarainministeriön julkaisuja. Valtionvarainministeriö, Helsinki.
- Widdicombe, T., Morris J. & Kross A. (2017) *Historical Dictionary of Utopianism*. Rowman & Littlefield, New York & London.

Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit

ILKKA LUOTO & MIKKO KARHU

Aluetiede, Vaasan yliopisto

Luoto, Ilkka & Mikko Karhu (2018). Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit (The utopian literature and paradoxes in regional development). Terra 130: 3, 113–125.

Bold plans and far-reaching openings demonstrate the increase in polyphony in the field of societal development. The use of imaginative visions suggests that utopia as a development method can be beneficial when solving complex societal problems. In this paper, we ask what the most recognizable and universal themes are that can be found in both the utopian literature and real contexts of regional development policy. Using the close reading method, we explored the three classic texts in utopian literature: Thomas More's *Utopia*, Aldous Huxley's *Brave new world* and George Orwell's *Nineteen-Eighty-Four*. The study revealed four paradoxes of time, space, power and place that explain the nature of utopia as a place (topos) of non-existence and indicated that utopia itself is a major paradox. Ultimately, these are the same themes that create tensions and complications regardless of the period in time or the prevailing societal or regional situations. Despite being unsolvable, utopias and paradoxes can be useful for regional developers and policymakers who operate in the unexplored territories of the post-factual world. They show a way out of the maze by suggesting the simultaneous following of a number of controversial paths. Concurrently, utopias provide a glimpse of hope for situations where it is necessary to encourage, inspire and empower people to act for the common good of a region.

Key words: utopia, regional development, paradoxes, textuality, literary geographies

Ilkka Luoto & Mikko Karhu, School of Management, Regional Studies, University of Vaasa, P. O. Box 700, FI-65101 Vaasa, Finland. E-mails: <ilkka.luoto@univaasa.fi>, <mikko.karhu@univaasa.fi>

Viime vuosina on todistettu vaihtoehtoisten totuuk-sien ja valeuttisten esiinmarssia, jonka myötä on joidenkin tutkijoiden mukaan siirrytty jälkitotuu-dellisuuden maailmanaikaan (*post-factual world*). Tässä maailmassa menneisyys, nykyisyys ja siten myös tulevaisuus kerrotaan tarkoituksellisesti valitussa muodossa ja tyyllilajissa (Rodden 2017; Noppari & Hiltunen 2018: 238–244). Aikakaudelle ominainen utooppinen aluekehittäminen näkyy ker-tomustalouden toimijoiden proaktiivisena vaikutta-misena ja mielikuvallistamisena. Toimijuuden käsi-te on myös laventunut osana uutta julkisjohtamisen oppia (*new public management*), jossa tehokkuutta ja innovaatioita etsitään virkatyötä ulkoistamalla, jolloin kehittäminen ole enää yksin julkisyhteisöjen vastuulla (esim. Hood 1991).

Samalla laajakaarinen visionäärinen rohkeus on lisääntynyt yhteiskuntaa ja alueita kehittämissä

puhe- ja toimintatavoissa. Media esittelee utopisti-silta vaikuttavia rakennus- ja teknologiahankkeita, kuten Hyperloop-putkikuljetinta, Tallinna-tunnelia ja avaruusturismia (HS 2018; Rakennetaanko... 2018). Kaavoituksessa ja yhdyskuntien suunnit-telussa korostuvat niin ikään tarinallisuus sekä ta-voitetilojen ihanteellistettu visiointi. Myös suuret sosiaaliset reformit ovat näkyvästi esillä julkisessa keskustelussa. Suomessa huomattavin esimerkki lienee käynnissä oleva sote- ja maakuntauudis-tus, joka muuttaa valtion, maakuntien ja kuntien välistä työnjakoa ja valtasuhteita (Hallituksen... 2018). Ajan henki näyttääkin kannustavan ajatte-lemaan utopioiden kautta kohdattaessa vaikeita ja moniäänisyyttä ylläpitäviä ongelmia. Utooppinen kerronta ohjaa aluekehityksen, mutta myös laajem-minkin yhteiskunnan kehittämisen muotoja sekä toimijoihin kohdistuvia odotuksia.

Tässä artikkelissa pohdimme aluekehityksen paradokseina näyttäytyvien ydinsisältöjen suhdetta utopiaan. Tarkasteltavana on kolme utopiakirjallisuuden klassikkoa, joiden kautta peilaamme ajan, tilan, vallan ja paikan sisältöjä suhteuttaen niitä samalla nykyhetkeen. Utopiakirjallisuus edustaa yhteiskunnallisesti kantaottavaa kaunokirjallisuutta, joka pyrkii narratiivisten tekstistrategioiden avulla näyttämään periaatteessa mahdollisia, mutta pohjimmiltaan kuvitteellisia alueyhteisöjä. Kolme artikkelin tutkimusaineistona käsiteltävää teosta ovat Thomas Moren *Utopia* (1516/1971), Aldous Huxleyn *Uljäs uusi maailma* (1932/2012) ja George Orwellin *Vuonna 1984* (1949/1983). Kyseiset romaanit ovat laajittaneet tunnetuimpia edustajia, ja ne ovat myös vaikuttaneet olennaisella tavalla tämän lajityylin syntyyn. Samalla ne ovat poliittisesti kiinnostavia aikakauttaan heijastelevia kirjoituksia (Lahtinen 2017: 5–7; ks. myös Ameel & Neuvonen 2016). Luimme teoksia tukeutumalla kirjallisuuden maantieteeseen, joka antoi laajemman viitekehityksen lähilukumenetelmälle. Lähiluvun avulla etsimme teoksista teemoja, jotka yhdistävät eri aikakausia ja ideologioita edustaen samalla yhteiskuntien kehittämisen keskeisiä itseristiriitoja ja paradokseja.

Työmme lähtökohtana on kysymys siitä, ovatko utopiat varteenotettavia menetelmiä ja kuinka ristiriidattomina ne onnistuvat esittämään kuvitteellisia yhteiskuntia. Uskomme, että utopiat pyrkivät ohittamaan hankalat yksityiskohdat esittämällä suoraan kuviteltavissa olevan lopputuloksen (ks. Levitas 2011; Lakkala 2017). Ylevästä tavoitteestaan huolimatta ne joutuvat kompastelemaan sisäänrakennetun paradoksaalisuutensa kanssa. Aluekehittäminen sisältää utopiasia ominaisuuksia, jolloin eri toimijat joutuvat kamppailemaan olemassa olevien voimavarojen ja potentiaalisen mahdollisen välisessä jännitteessä. Varsinaisena tutkimusongelmana tarkastelemme, millaisia ovat tunnistettavat ja universaalit yhteiskuntien ja alueiden kehittämistä määrittävät teemat, ja miten ne näkyvät utopiakirjallisuuden sisällöissä. Kyseiset teemat ovat näkemyksemme mukaan paradokseja, koska niiden muodostamisissa risteyksissä erilaiset arvonäkökulmat kohtaavat toisensa mahdollistaen erisuuntaisia ja jopa täysin vastakkaisia tulkintoja.

Aineiston lähilukua teoriaohjaaviksi avainsanoiksi nimesimme *ajan, tilan, vallan* ja *paikan*, joita esittelemme seikkaperäisemmin utopiakirjallisuudesta nostettavien näytteiden avulla artikkelin analyysiosuudessa. Käsittelemme klassikkoteoksia etsimällä niistä kuvitteellista, reaalista ja eri aikakausia sekä ideologioita yhdistäviä paradoksaalisuuden ydinteemoja. Lopuksi pohdimme, miten

aluekehittämisen ajankohtaiset haasteet vertautuvat lähiluvun kohteeksi valittuihin klassikkoteoksiin. Kantavaksi johtolangaksi nousee paradokseille ominainen kosto-ongelma, joka osoittaa ajan, tilan, vallan ja paikan mahdollistamat erisuuntaiset valinnat sekä niiden sisältämät jännitteet.

Alue, kieli ja maan kirjoittaminen

Yhteiskuntamaantieteessä aluetta ja alueellisuutta määritellään ja tulkitaan monista näkökulmista (esim. Paasi ym. 2018). Alueet ja paikat ovat yhteiskunnallisten projektien ja tekemisen tapojen työkaluja, alustoja ja rajauksia, joihin perustuen luontoa sekä sosiaalista järjestystä muokataan (Entrikin 2018: 53). Vastaavasti eri mittakaavoilla hahmottavat aluejaot kuvastavat vallan jäsentymistä niin hallintona, infrastruktuurina kuin rakennettuna ympäristönäkin. Valtiotasolla vallan ja alueen suhde institutionalisoituu muun muassa poliittisena järjestelmänä, johon liittyy aluerakenteen jatkuva muokkaaminen ja sen tilasuhteiden sääntely (Moisio 2012: 29–30).

Toimijuuksien välistä kommunikaatiota korostava aluekehittäminen on monitasoista, laaja-alaista ja alueperustaista toimintaa, jonka tavoitteena on kansalaisten hyvän elämän ja yritysten menestyksen edellytysten parantaminen (Katajamäki 2011). Suomen liittyttyä Euroopan unioniin (EU) vuonna 1995 ohjelmallisuudesta ja projektiluonteisuudesta on tullut täälläkin aluekehittämisen arkipäivää (Keränen 2012: 4–22). Samalla toimijuuteen sisältyy vapaaehtoisen sektorin kasvava rooli. Siirtymä hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon on entisestään korostanut alueiden välistä kilpailuasetelmaa sekä toimijuuden määrittämisen laajentumista yrityksiin ja yksittäisiin kansalaisiin saakka (ks. Moisio 2012).

Moniäänisyyden lisääntyminen nykytuotissa kilpailuvaltiossa näkyy siten, että kehittämisellä tarkoitetaan yhden tai useamman toimijan puuttumista kehitykseen omista arvolähtökohdistaan käsin. Samalla korostuu kansalaisten aiempaa suurempi vastuu itsestään ja lähiympäristöstään. Visionäärisuus, ratkaisukeskeisyys ja utooppisuus ovat tulleet osaksi etenkin uusien toimijoiden, kuten yritysten, puhetapoja (vrt. Sotarauta 1997). Niin ikään yllättäviä yhteyksiä ja tapahtumallisuutta ylläpitävät kompleksisuuden ekologiat on nostettu selittämään alueiden uusiutumiskykyä ja luovaa potentiaalia (ks. Florida 2002; Martin & Sunley 2007).

Yhteiskunnallisuus perustuu kielellä jakamiseen, jolloin poliittiset kannanotot, hallinnolliset

päätökset ja aluekehittäminen voidaan tulkita kertomamuotoina tai toimijuuksista ponnistavina diskursseina, jotka pyrkivät vaikuttamaan ja saamaan aikaan muutoksia (Foucault: 1972: 49–50; 1980; Gregory 1994: 101–102). Aluekehittämistä onkin hedelmällistä lähestyä kielellisyyden näkökulmista, jolloin ihmisten ja instituutioiden välisissä kommunikaatioprosesseissa muodostuvat luottamuksen, vakuuttamisen ja määrittelyä käyttävät käytännöt näkyviin. Aluekehittäminen on tässä mielessä Martin Grenin (1994) määrittelemää ”maan kirjoittamista” tai Robert D. Sackin luonnehtimaa (2010) ”paikan tekemistä” käsitteiden varsinaisissa merkityksissä. Sen käytännöissä kaavat, suunnitelmat sekä poliittiset ja hallinnolliset päätökset materialisoituvat viime kädessä yhdyskuntien arkisena käyttöympäristönä. Käytännössä maan kirjoittaminen perustuu ihmisten kielellistämisiin sopimuksiin, päätöksiin ja suunnitelmiin. Ne puolestaan perustuvat informatiivisiin suostuttelun ja esittämisen tapoihin, joista on löydettävissä niin draamaa kuin ilmeisiä kertomusrakenteitakin.

Maan kirjoittamisessa ja paikan tekemisen tavoissa korostuvat alueiden omaehtoisuus sekä rohkeus toimia tavoilla, jotka edistävät monenlaisia valintoja osana relationaalisia merkitys- ja toimijarakenteita. Tästä juontuvat myös tässä artikkelissa käyttämämme paradoksit. Ensinnäkään aika ei ole maan kirjoittamisessa lahjomaton, vaan sille annettavat tulkinnat ovat manipuloitavissa, jolloin alueet kirjoittavat oman historiansa, nykyisyytensä ja tulevaisuutensa. Vastaavasti tila hahmottuu osana prosesseja, joissa tilasuhteita määritellään ja niistä neuvotellaan verkostomaisen toimijuuksien kautta ja niiden käynnistämistä aluerakennetta muuntelevissa projekteissa. Samalla tavalla valtaa käytetään valvutuneesti silloin, kun sitä jaetaan ja paikallisyhteisöjä innostetaan, vastuullistetaan ja valtaistetaan toimimaan oman yhteisönsä ja alueensa kehittämisen edistämiseksi. Lisäksi ihmisillä on edelleen tarve sitoutua paikkoihin emotionaalisesti. Kiinnittymisen merkitys ei ole vähentynyt, vaikka liikkuvuus lisääntyykin. Alueyhteisöt rakentavat identiteettiään liittymällä ylipaikallisiin rakenteisiin kulttuurisen ja taloudellisen vaihdannan eri muodoissa sekä erilaisten sopimuksien ja yhteisten pyrkimysten kautta.

Yhteiskunnallista unelmointia kirjallisuuden keinoin

Kirjallisuuden maantieteessä tarkastellaan tekstuaalisuuden reunaehtoja ottamalla kantaa siihen, kuinka kirjallisuus osallistuu alueiden ja paikkojen

merkitysrakenteiden määrittelyyn (mm. Shields 1991: 31–32; Alexander 2015: 4–5). Lähestymistavan yleisenä lähtökohtana on kuvitteellisen ja todellisen välillä vallitsevan vuorovaikutussuhteen tarkastelu. Pohjimmiltaan on mahdotonta kirjoittaa fiktiota ilman tartuntapintaa kielen kautta yhteisesti jaettavaan maailmallisuuteen. Siksi kirjallinen esittäminen ei ole koskaan puhdasta kuvitelmaa (Hutcheon 1980: 88–89; Osborne 1996: 29–30; Ridanpää 2005: 19–23). Eletyssä elämässä koetut tapahtumat innoittavat kuvitteellisia juonirakenteita ja toisaalta kirjalliset kertomukset käynnistävät todellisuutta muuntelevan tai siihen osallistuvan tapahtumasarjan viittaamalla esimerkiksi kriittisesti vallitseviin olosuhteisiin kertomuksen ulkopuolella (Waugh 1985: 96–98; Saariluoma 1992: 23; Brosseau 1994: 342–343).

Kaunokirjallisuuden lajityyppiä, jonka teokset kuvaavat onnistunutta tai epäonnistunutta paikkaa, kutsutaan utopia- ja dystopia-kirjallisuudeksi (artikkelissamme käytämme johdonmukaisesti vain käsitettä utopiakirjallisuus). Utopia tuli käsitteenä tunnetuksi juuri Thomas Moren samannimisestä teoksesta tarkoittaen paikkaa, jota ei ole olemassa. Kreikan kielessä *u* tarkoittaa ”ei” ja *topos* ”paikkaa”. Vaihtoehtoisesti utopia on tulkittu onnelaksi, jolloin etuliitteen *u* ääntämisasun muuntuminen muotoon *eu* tarkoittaakin onnellisten paikkaa. Usein utopia ymmärretäänkin Moren *Utopian* innoittamana onnellisten ideaalipaikkana, jota ei voida todellisuudessa saavuttaa (Claeys & Sargent 1999: 1, 6–13; Lahtinen 2002: 169; Levitas 2011: 3–6). Dystopia tarkoittaa vastakohtaisesti kuvitteellista onnettomien paikkaa (Palmgren 1963: 57; Lahtinen 2002: 219; Karhu 2016: 28–32; vrt. Kumar 2003).

Utopian läheisiä rinnakkaiskäsitteitä ovat utopismi, utopisti, utopppinen suunnittelu ja utopia-yhteisöt. Utopioiden syntymisen edellytyksenä pidetään ihmisessä luonnostaan piilevää taipumusta haaveilla paremmasta maailmasta. Yhteiskunnalliseen unelmointiin (*social dreaming*) liittyy vahvasti onnellisuuden ja täydellisyyden tavoittelu, jota nimitetään utopismiksi (Mårtensson 1991: 508; Sargent 2010: 5; Levitas 2011: 192). Yhteiskunnallinen unelmointi voi johtaa utopiseen mielentilaan (*utopian mentality*), jolloin realistiset todellisuuden piirteet sivuutetaan epäolennaisina (esim. Mannheim 1979: 184–185). Poikkeuksellisen vahvasti paremmasta maailmasta haaveilevaa, jopa sen toteuttamiseen pyrkivää, henkilöä kutsutaan utopistiksi (Claeys & Sargent 1999: 1, 6–13).

Utopopisella suunnittelulla tarkoitetaan Karl Popperin (1957: 64–69; 1963: 357–360) määrittelemää sekä kritisoimaa kokonaisvaltaista yhteen

pohjapiirroksen (*blue print*) perustuvaa yhteiskuntasuunnitelmaa. Yleisemmin sillä tarkoitetaan myös korkealentoista ja visioivaa näkökulmaa, joka esittelee jonkin hankkeen futuristisena tai mielikuvituksellisena, mutta periaatteessa toteuttamiskelpoisena. Utopiayhteisöiksi puolestaan nimitetään pienoisyhteiskuntia, jotka ovat todellisia asuin- ja työyhteisöjä. Ne toimivat valitsemiensa ihanteiden ja ideologioiden puitteissa määrättyllä alueella, omina etnisinä ja kulttuurisina saarekkeinaan. Tunnetuimpia suomalaisia utopiayhteisöjä ovat muun muassa August Nordenskiöldin perustama Uusi Jerusalem Sierra Leonessa sekä Matti Kurikan Sointula Kanadassa (Peltoniemi 1985: 15–22; 41–62; Sargent 2010: 34–35; Lahti 2017).

Ihanneyhteiskuntien kuvaukset ja niitä koskevat suunnitelmat sisältävät aina joitakin tilaan perustuvia määritelmiä, joiden kautta ne tehdään ymmärrettäviksi ja havaittaviksi. Usein mielikuvituksen tukena käytetään kartoja ja piirustuksia sekä nykyaikana esimerkiksi tietokonemallinnusta. Tulevaisuutta onkin hyvin vaikea ajatella ilman, että sitä kehystäisi tilallisuus tai jokin paikka. Ääneen lausutut, kartoitetut ja kirjoitetut utopiat omaavat tässä mielessä maantieteen hohdokkuudesta kumpuavaa vakuuttavuutta, joka vetoaa ihmisiin ja saa heidät jopa perustamaan utopiayhteisöjä. Useimpien tunnettujen hankkeiden kohtalona on kuitenkin kompastua omaan utoppiseen mahdollisuuteensa. Vaikka utoppinen ajattelu on yhteiskunnallisen kuvittelun ja muotoilun väline, se ei ole todellinen vaihtoehto itsessään.

Utopian paradoksiluonto

Utopia on määritelmällisesti toteutumaton, koska se tarkoittaa mahdotonta, saavuttamatonta tai toivottua yhteiskunnallista visiota, joka on aina askeleen edellä tulevaisuudessa. Se on jotakin, joka on jatkuvassa tulemisen tilassa – eräänlaista paikallisuuden ideasta kumpuavaa, muusta maailmallisuudesta eristettyä virtuaalisuutta nykyisyydessä. Utopian paradoksiluonne näkyy siten, että se lakkaa olemasta utopia, jos se toteutuu elettyinä ja koettuna yhteiskunnallisena arkena (esim. Mårtensson 1991: 480; Levitas 2011: 29–30). Utopiayhteisö rajallisuena siirtokuntana, kylänä tai alueena onkin usein perustettu etulinakkeeksi tavoittelemaan laajempaa ihanneyhteiskuntaa, joka tuskin koskaan toteutuu, eikä olisi enää toteutuessaan utopia. Utopiayhteisöjen koossa pitävä voima on utoppisen mielikuvituksen kannattelema ”toivon maantiede”, haave paremmasta huomisesta ja paremmasta paikasta (vrt. Harvey 2000).

Utopiat ja paradoksit ovat lähisukulaisia, sillä kummatkin kiinnostavat ihmisiä näennäisesti järjenvastaisen sekä arvoituksellisen logiikkansa takia. Christopher Janawayn (1995: 388) näkemyksen mukaan paradoksi syntyy, kun jokin ihmisen järjelyprosessissa pettää aiheuttaen loogiseen päättelyketjuun perustuvan kummallisen lopputuloksen, mutta on vaikeaa suoraan osoittaa, missä vika varsinaisesti piilee. Usein paradoksi selitetään antiikin ajoilta peräisin olevina klassisina liikettä, moneutta, tilaa ja aikaa koskevinä järjen ristiriitoina (esim. Palmer 2017).

Paradoksi-sana on peräisin kreikankielisistä sanoista *para* (vastaan) ja *doksa* (oppi tai näkemys), ja tarkoittaa siis ”vastaoppia” tai ”vastanäkemyksiä”. Sanakirjamääritelmän mukaan paradoksi on näennäisesti järjenvastainen tai yhtä hyvin näennäisesti järjenväite, joka osoittautuu kummassakin tapauksessa hämmentävästi vastakohdakseen (Paradox 2017). Väljästi ymmärrettyinä paradoksina pidetään lähes mitä tahansa väittämää, ilmiötä tai rinnasteisuutta, johon sisältyy arvoituksellinen tai oudoksuttava ristiriita. Paradoksin ehdoksi riittää tällöin ilmeisessä piilevä vastakkaisuuden, skaalautuvuuden ja vastavuoroisuuden leikki, joka samalla hämärtää ilmeisen määritelmällistä perustaa. Esimerkiksi *paikallinen* on mahdollista käsittää paikallisuutena vain, mikäli se liittyy osaksi laajempia ylipaikallisia sekä alueellisia tilasuhteita (ks. myös Rytteri & Lukkarinen 2017).

Kosto-ongelma (*revenge problem*) muotoutui käsitteeksi kielen- ja logiikan tutkimuksessa kuvaamaan vaikeutta ratkaista paradokseihin sisältyvä keskinäisriippuvuuteen perustuva ristiriita. (ks. esim. Janaway 1995: 388; Field 2012: 78–79; Schurz 2012: 8–13; Bacon 2015: 4–12). Analyttiseen tarkasteluun perustuva paradoksin ratkaisuyritys johtaa niissä piilevän ristiriidan kohtaamiseen: vastakkaisuus vain vahvistuu, kun paradoksia yritetään ratkaista esimerkiksi valitsemalla jonkin ilmiön kahdesta keskenään riippuvasta, mutta samanaikaisesti vastakkaisina näyttäytyvistä puolista vain toinen (Lewis 2000: 763). Dikotomiat osoittavat ääripäiden edellyttävän toisensa: ei ole rumaa ilman jotakin kaunista tai hyvää ilman jotakin pahaa.

On myös niin, että harvat unelmoivat dystopiasia, sillä sinne pikemminkin joudutaan tavoiteltaessa utopiaa. Taustalla on ajatus, että ihanteellistettu tulevaisuus sisältää itsessään paradoksin, joka altistaa kosto-ongelmalle. Utopiat ovat monesti olleet ratkaisuyrityksiä, joilla on pyritty vastaamaan joihinkin haasteisiin. Ratkaisuyritykset ovat kuitenkin johtaneet uusiin, usein entistä suurempiin ongelmiin (mm. Popper 1963: 359–360). Esi-

merkiksi jokin mitätöity näkökulma saattaa tehdä paluun entistäkin väkevämpänä, jolloin riitely tekee järkevän toiminnan mahdolliseksi. Aluekehityksen yhteydessä tämä dynamiikka korostuu esimerkiksi maaseudun ja kaupungin välistä suhdetta määriteltäessä: maaseutu ja kaupunki nähdään usein vastakkainasetteluna, vaikka ne ovat loogisesti sekä toiminnallisesti määriteltävissä vain toistensa kautta. Asetelma osoittaa kosto-ongelman perustavanlaatuisuuden yhteiskunnallisessa keskustelussa. Jos keskustelu ei tunnista paradoksia, latistaa kosto-ongelman ansa kehittämisen mahdollisuuden.

Aineistona kolme klassikkoa

Selvitimme tutkimuksessamme näkyvätkö nykyyhteiskunnassa tunnistettavat maantieteen peruskäsitteistöön ankkuroituvat paradoksit (aika, tila, valta ja paikka) myös kirjallisuudessa. Kolmen tunnetuimman utopiakirjallisuuden klassikkotekstin kautta huomasimme, että aluekehittämisen kipupisteet toistuvat myös osana kirjallisuuden kertomuksellisuutta. Näin ollen pääsimme nopeasti käsiksi siteerattuihin tulkintoihin muistaen kuitenkin samalla, että läpikotaisin luettujen teoksien kohdalla aikaisempien kommentaattoreiden kanonisointi on tavallista sekä yhteiskuntakriittiset ylitulkinnat sängen yleisiä (Hough 1971: 13–15; Sharp 2000: 327–328; Hones 2015: 3). Ensimmäiseksi mielenkiintomme kohteeksi nousi se, mitkä teemat sekä millainen maantiede ja alueellisuus yhdistävät eri aikakausia ja ideologioita. (Pocock 1988: 95–96; Ridanpää 2005: 17–18). Analyysiä tehdessämme huomasimme myös, ettei näitä teoksia ole aikaisemmin tarkasteltu alueita, paikkoja ja tilallisuutta ilmentäviin käsitteisiin tukeutuen (vrt. Eagleton 1983: 5–6; Short 1991: 159–165).

Moren *Utopian* (1516/1971) tulkitaan kritisoineen keskiajan Euroopan eriarvoisuutta. Teos kertoo onnellista elämää viettävistä ihmisistä, jotka asuvat kaukaisella Utopia-nimisellä saarella (Itkonen-Kaila 1998: 10–15; Schmidt 2009: 34–35). Moren kuvausta on pidetty nykyaikaisen hyvinvointivaltion varhaisena suunnitelmana. Teos on kirjoitettu 1500-luvulla Englannissa, missä kirkolla ja kuningashuoneella oli merkittävä vaikutusvalta aikalaisiinsa. Ajalle ominaista olivat jännitteiset suhteet säätyluokkien välillä, jolloin yläluokkien luomat sääty-yhteiskunnan olemassaoloa suojelevat lait ja uskonnolliset arvot määrittivät ihmisen identiteettiä. Elämä oli hidastempoista, sillä liikkumisen teknologiaa edustivat hevoset ja purjealukset. Kolonisaation myötä eurooppalainen

maailmankuva laajeni ja Euroopassa tutustuttiin eksoottisiin kulttuureihin, mausteisiin ja kasvilajiin.

Moren teoksessa kertojajäsenenä on kuvitteellinen kirjailija, joka referoi yhteiskuntakriittistä portugalilaista tutkimusmatkailijaa Raphael Hythlodaeusta¹. More pyrki häivyttämään todellisen kirjailijaminänsä taustalle, ettei hän liian ilmeisesti kritisoi kuningasta esittelemällä parempia tapoja järjestää yhteiskunta kuin keskiajan Englannissa oli tuolloin tapana. Uskonnollista ilmoitustotuutta tai esivaltaa ei yleensä kyseenalaistettu 1500-luvulla, mutta More olikin toisinajattelija, joka lopulta menetti henkensä ihanteidensa puolesta.

Aldous Huxleyn *Uljäs uusi maailma* (1932/2012) on kirjoitettu suuren taloudellisen laman aikana. Huxley kuvaa teoksessaan pitkälle edistyneiden biotieteiden menetelmin järjestetyn luokkayhteiskunnan elämää Maailmanvaltiossa (Suljic & Öztürk 2013: 30–39; Karhu 2016: 41). George Orwellin *Vuonna 1984* (1949/1983) on puolestaan kirjoitettu toisen maailmansodan jälkimainingeissa ajalle ominaisen kommunismin uhan ilmapiiriin sähköistämänä. Romaani kertoo pelonsekaisesta elämästä Oceanian² suurvaltiossa, missä tyrannimaisesti hallitseva Puolue tehovalvoo kansalaisiaan (Lahtinen 2002: 219–220; Karhu 2016: 44).

Kumpikin edellä mainituista dystopioista kirjoitettiin yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, jossa korkein poliittinen johto käytti valtaa kansalaisiinsa määrittäen heidän identiteettiään osana valtiota ja jaettua historiallisuutta. Taustalla oli suurille yhtenäiskertomuksille ja 1900-luvun alussa erityisen voimakkaana korostuneelle nationalismiin aatteelle tyypillinen ajatus yhdestä kansasta, kielestä ja elintilasta. Kansallismielisyyden kehittyessä osana modernisaatiokehitystä syntyi kokonaan uusia vallan ja hallinnan mekanismeja, joiden summana myös aikakauden kansalaissubjekti kasvoi hyödylliseen, kuuliaiseseen ja tuottavaan kansalaisuuteen (Foucault 2010). Kehittyvät teknologiat muuttivat liikennettä ja tiedonvälitystä valtioiden sisällä ja välillä. Tuoreet keksinnöt, kuten puhelin ja radiopuhelin yleistyivät nopeasti. Myös lentokoneiden aikakausi oli alkanut. Huxleyn ja Orwellin teoksissa näkyy aika- ja tilakäsityksen muutos, joka vie kohti viestintäteknologioiden avaamaa kansainvälistymisen aikakautta.

Huxleyn ja Orwellin teoksissa on useita kertojajäseniä, jotka ovat tiedoiltaan ja moraaliltaan rajoituneita, niin kutsuttuja epäluotettavia kertojia (ks. Booth 1961: 211–242). Orwell kuvaa tarinan tosik-

¹ Hythlodaeus on johdettu latinasta ja se tarkoittaa palaturin puhujaa (Sargent 2010: 22).

² Käytämme Oceaniasta WSOY:n viidennen painoksen Oiva Talvitien suomennoksen kirjoitusasua.

komaisesti ja voimakkaasti päähenkilö-Winstonin maailmallisuuden ympärille kietoutuen, kun taas Huxley käyttää kertojina tasapuolisemmin useampia tarinansa henkilöistä. Huxleyllä kerronnan sävy on etäinen, mutta toisaalta myös humoristinen.

Lähiluku (*close reading*) on kirjallisuuden tutkimuksen tieteellinen metodi, jolla viitataan väljimmillään huolelliseen ja ymmärtävään kirja-teoksen tulkintaan (Pöytä 2010: 331–333). Tarkoitus ei ole lukea tekstiä samalla tavalla kerta toisensa jälkeen, vaan syventää tekstin ymmärrystä jokaisella lukukerralla. Ensimmäinen lukukerta on lähinnä tekstiin tutustuvaa, kunnes toistuvien lukukertojen myötä kokonaisuus hahmottuu johtaen lopulta uusien tekstitulkintojen löytymiseen. Lähilukeminen on myös lukukertojen tahdissa toistuvaa kirjoittamista, jossa tekstistä pyritään löytämään uusia merkityssisältöjä (emt. 338–339).

Luimme klassikot aluksi ilman etukäteispohdintoja, kartoittaen yleisellä tasolla niiden sisältämiä kiinnostavia teemoja. Haasteelliseksi utopiakirjallisuuden tulkinnoissa osoittautui muun muassa ironian, mustan huumorin tai sarkasmin tunnistaminen. Alustavan lukukerran jälkeen siirryimme tarkastelemaan teksteissä esiintyvää paradoksaalisuutta yhteiskuntamaantieteen ja aluekehittämisen teemoissa. Kirjoitimme havaintojamme tutkimuspäiväkirjaan suorina lainauksina. Viimeisessä lukuvaiheessa luimme klassikkotekstejä anakronistisina näyteinä aikakausista, jotka eivät ole palautettavissa autenttisine nykyhetkeen. Samalla siirryimme analyysissämme kohti teoriaohjautuvuutta ja hyväksyimme, että tulkintamme sisältävät nykyisyydestä käsin määritellyjä arvoja ja käsitteitä. Hyödynsimme tätä tietoisena strategiana utopioiden jäsentelyssä suhteessa neljään laajempaan aluekehittämistä jäsentävään paradoksiin, jollaisiksi aineistosta nostettiin ajan, tilan, vallan ja paikan paradoksit. Määrittelimme nämä paradoksit aikakaudesta tai ideologiasta osin riippumattomiksi kategorioiksi, jotka näkyvät olettamuksemme mukaan myös tämän päivän aluekehittämisessä.

Aluekehittämisen paradoksit utopiakirjallisuudessa

Aika

Pysyvyyden ja muutoksen välinen ristiriita osoitetaan teoksissa useaan otteeseen. More pyrkii alla olevassa näytteessä esittämään Utopian pysähtyneenä tilana, eräänlaisena nostalgisena nykyisyytenä. Aikaa on kuitenkin vaikea manipuloida jopa

kertomuksessa, sillä Utopiasta on tullut sellainen, jollaisena se kirjassa kuvataan vain monien historiallisten käänteiden ja kehittämisen tuloksena. Nostalginen nykyisyys uhmaa ajan muutosvoimaa ihannoimalla menneisyyttä, mutta siihen sisältyy hiljainen tunnustus; kaikki on muuttuvaista.

Utopialaisilla on tunnontarkasti kirjoitetut vuosikirjat, joihin sisältyy 1760 vuoden historia. [...] Jos tuntee kaupungeista yhden, tuntee ne kaikki. Niin täydelleen samanlaisia ne ovat. [...] Kieli, tavat, hallintolaitokset ja lait ovat kaikissa aivan samat. [...] Mikään kaupunki ei tunne houkutusta maiden laajentamiseen. [...] Liikaväestöllä täydennetään muiden kaupunkien vajuus. [Kuitenkin...] Talot olivat aluksi matalia, jonkinlaisia pieniä mökkejä ja majoja. [...] Nyt kaikki talot ovat kolmikerroksisia ja komeita. (More 1971: 77, 74–75, 80)

Orwellin ja Huxleyn dystopiat sijoittuvat kirjoitushetkestä katsoen tulevaisuuteen. Maailmanvallion ja Oceanian vallanpitäjät muuntelevat menneisyyttä luomalla tilalle uutta sepitteellistä historiaa. Näissä valtioissa hyödynnetään ajan paradoksia yhdistelemällä mennyttä ja tulevaa luovalla tavalla. Tarinoiden vallanpitäjät väittävät, että yhteiskunnalle on haitallista ihannoida omaa historiaansa, vaikka he itse todistavat historian voiman vääristelemällä sitä omia tarkoituksiperiään varten. Tämä osoittaa sen, että alueyhteisöjen ja kansakuntien on vaikea elää ilman käsitystä menneestä ajasta, jonka varaan identiteetti rakentuu.

Sotaretki menneisyyttä vastaan: museoiden sulkeminen, muistomerkkien räjäyttäminen, kaikkien ennen a.F. 150 julkaistujen kirjojen takavarikoiminen. [...] Te kaikki muistatte Herramme Fordin kauniin ja innoittuneen lauselman: 'Historia on huijausta!' Siitä syystä teille ei opeteta historiaa. [Mutta...] Nyt meillä on Maailmanvaltio, Fordin-päivän vietot, yhteislaulut ja solidaarisuuspalvelukset. [...] Herramme Fordin omituisen näköinen vanha kromiteräspatas. (Huxley 2012: 62, 46, 64, 167)

Merkkihenkilöt, tapahtumat, patsaat, rakennukset ja muistomerkit rakentavat siltaa menneisyydestä nykyisyyteen. Ne ovat niitä pystyttäneiden yhteiskuntien maailmallisuuden aineellisia symboleja, joiden tarkoituksena on luoda pysyvyyttä ja jatkuvuutta (Hayden 1995: 15–20). Menneisyyden kertominen halutussa tyylilajissa on yritys hallita lineaarisena näyttävätyvää aikaa syklisyytenä, jonka avulla niin menneisyyttä kuin tulevaisuuttakin on mahdollista manipuloida nykyisyydestä käsin. Aikaan liittyvät ristiriitaisuudet klassikoissa kumpuavatkin siitä, että ihminen ei kykene varsi-

naisesti hallitsemaan aikaa, vaikka toivoisi pystyvän siihen.

Historia on pysähtynyt. Mitään muuta ei ole jäljellä kuin loppumaton nykyhetki, jossa Puolue on aina oikeassa. [...] Jos Puolueen keksimä valhe sai yleisen hyväksynnän – jos kaikki dokumentit väittivät samaa – silloin valheesta tuli osa historiaa ja totuutta. 'Joka hallitsee menneisyyttä, hallitsee tulevaisuutta.' (Orwell 1983: 172, 40)

Tila

More pyrkii luomaan illuusion absoluuttisesta rajallisuudesta kuvaamalla Utopian saarena. Hän joutuu kuitenkin useaan otteeseen laistamaan tästä periaatteesta. Utopiakirjallisuudessa valtioiden rajat ovat jatkuvasti muuttuneet kertomuksien sisällä vallitsevien tulkintojen mukana. Rajat ja kartat osoittavat hallinnon ja hallinnan piirin; ne luodaan palvelemaan kulloisiakin sivistyksellisiä, poliittisia ja taloudellisia tarkoituksia (Kolosov 2015: 33–56). Tila on abstraktio, joka esittyy rajallisina ja avoimina suhteina, mutta jonka vaikutukset maan pinnalla näkyvät tietoisina territoriaalisuutta osoittavina pyyteinä, toimina ja vallankäyttönä. Utopian valloittanut mahtimies katkaisi saarelaisten kontaktit ulkomaailmaan, mutta tämä ei myöhemmin estänyt heitä luomasta yhteyksiä asetettujen rajojensa ulkopuolelle.

Muinoin meri ei ympäröinyt tätä maata joka puolelta. Nykyisen tilan on saanut aikaan saaren valloittaja Utopus. [...] Hän päätti katkaista viidentoista mailin pituisen kannaksen, joka yhdistää paikan mantereeseen ja meri pääsi ympäröimään alueen. [Kuitenkin...] Joukko [Utopian] kansalaisia saa tehtäväkseen perustaa siirtokuntia läheiselle mantereelle. (More 1971: 74, 88)

Rajat määrittävät, miten valuutta, tavarat, ideologiat ja ihmiset liikkuvat. Tosielämässäkin rajat ovat yhtä aikaa niin kuvitteellisia, tulkinnallisia kuin ehdottomiakin (mm. Said 1979; Anderson 1991; Lehtonen 2015: 54). Raja-alueet itsesään ovat välitiloja, joissa tapahtuu vaihdantaa, kontrollia, vertailua, sekoittumista ja kauppa – niin laillista kuin laitonakin.

Päärajojen yli ei saa mennä mikään muu kuin pommit. [...] Oceanialainen ei milloinkaan näe ainoatakaan Euraasian tai Itä-Aasian kansalaista ja vieraiden kielten osaaminen on kiellettyä. [Kuitenkin...] Ylivaltioiden rajat ovat paikoin harkinnanvaraisia. Rajat liikkuvat edestakaisin. [...] Ihmiset tuon taivaan alla, hekin olivat hyvin samanlaisia kaikkialla, koko maa-

ilmassa kaikkialla vihan ja valheiden muurien erottamia ja silti jokseenkin tarkkaan samanlaisia (Orwell 1983: 206–207, 216–217, 244)

Moren kertomusta on innoittanut keskiajan Euroopassa vallinnut epäoikeudenmukaisuus. Kirjailijan mielestä vaikutusvaltaiset ylimykset rajoittivat omaisuuttaan suojellessaan tarpeettoman paljon muiden liikkumisvapautta. Huxley ja Orwellkin kuvaavat liikkumisen rajoitteita totalitääriselle valtiolle ominaisella tavalla. Paikkojen käyttöä säädelään yleisillä järjestyssäännöillä, laeilla ja pelolla, mutta myös sosiaaliseen ryhmään perustuvana valmiiksi annettuna arvojärjestyksenä.

Jos jotkut haluavat nähdä toisessa kaupungissa asuvia ystäviään tai katsella itse kaupunkia, he saavat syfogranteilta tai traniboreilta helposti luvan. [Mutta...] Jos joku omin luvin poistuu omalta alueeltaan ja tavataan ilman kaupunginvanhimman lupakirjetä, häntä rangaistaan ankarasti. (More 1971: 95–96)

Oli erittäin harvinaista, että kukaan sai sisältä nähdä kenenkään Sisärenkaan jäsenen asunnon tai edes tulla siihen osaan kaupunkia, jossa heitä asui. (Orwell 1983: 186)

Kaupunki ja maaseutu muodostavat klassikko-teoksissa parin, jossa ne sisältävät toisensa toiminnallisesti osana alueellista dynamiikkaa, mutta näyttäytyvät samalla käsitteellisesti keskustelua jäsentävinä symboleina osana alueellistamisen strategioita. Utopiassa harjoitetaan tasoittavaa aluepolitiikkaa, mutta ylivertainen ”metropoli” Amaurotum on Morestakin sangen houkutteleva vaihtoehto saaren johtotähdeksi. More sekä tunnustaa että vastustaa keskittämisen politiikan tehoa.

Saarella on 54 kaupunkia, kaikki suuria ja komeita. [...] Liikaväestöllä täydennetään muiden kaupunkien vajuus. [...] Jokaisessa kaupunkivaltiossa on 6000 perhekuntaa. [Kuitenkin...] Amaurotum on kaupungeista arvokkain.³ [...] Se yhteisneuvoston kokoontumispaikkana nauttii muiden kaupunkien kunnioitusta. Amaurotumiin hankitaan tiedot siitä, mitä lajia milläkin seudulla on tuotettu runsaasti ja missä taas sato on ollut niukempi. Tämän jälkeen toiset omasta yltäkylläisyydestään korjaavat heti toisten puutteen. (More 1971: 77–78, 96–97)

Kaupunkikeskeistä Maailmanvaltiota johtava tieteseen uskova eliitti tunnustaa maaseudun

³ Olemme käyttäneet järjestelmällisesti Itkonen-Kailan suomennosta vuodelta 1971. Kielestä ja painoksesta riippuen Moren teoksessa ilmenee suuriakin poikkeavuuksia. Esimerkiksi englanninkielisissä käännöksissä Amaurotum määritellään saaren keskellä sijaitseväksi pääkaupungiksi (ks. More 2007: 34).

olemassaolon ja sen jonkinlaisen yhteiskunnallisen tarpeellisuuden, ellei jopa välttämättömyyden, mutta jalostaa silti asukkaansa vihaamaan kaikkea maaseutuun liittyvää suurten kaupunkien etujen palvelemiseksi. Maaseudulle karkottaminen on niinkään rangaistus.

Pidämme parempana pysyttää kolmanneksen väestöstä maaseudulla. [Mutta...] Oloutamme kansan joukkomme vihaamaan maaseutua. [...] Aion anoa hänen siirtämistään alimman luokan alakeskukseen ja karkottamistaan mahdollisimman kauas kaikista suuremmista väestökeskuksista. Islannissa hänellä on vain vähän tilaisuutta harhauttaa muita. (Huxley 2012: 228, 36, 157)

Valta

Poliittisen vallan institutionalisoituminen näkyy alueellisesti jäsenyvinä territorioina, joissa arkielämän käytänteet rakentuvat sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettujen sääntöjen, lakien, rajojen ja valtasuhteiden kautta (mm. Virilio 1977; Foucault 1980; Paasi 1986: 110). Valtaryhmän aseman haastajan on valtaan päästäkseen ja asemansa turvatakseen tukeuduttava samoihin keinoihin kuin edeltäjänsä. Tämä tapahtuu siten, että vallan tavoittelija kritisoi edeltäjänsä juuri niistä samoista vallankäytön tavoista, joita itsekin tulee todennäköisesti käyttämään.

Kaikki yläluokat on viskannut syrjään keskiluokka, joka houkuttelee alaluokan rinnalleen uskottelemalla sille taistelevansa vapauden ja oikeuden puolesta. Heti kun keskiluokka on saavuttanut päämääränsä, se heittää alaluokan takaisin entiseen orjuuteen ja muuttuu itse yläluokaksi. Uusi keskiluokka erotautuu jommastakummasta entisestä ryhmästä tai molemmista ja taistelu alkaa uudelleen. (Orwell 1983: 223)

Kolmessa klassikkoteoksessa kuvatut alueet ovat pakkokeinoihin hallittuja, jolloin ne muistuttavat suljettuja valtioita. Esimerkiksi Moren teoksen kertojääni vaikuttaa ironiselta selostaessaan epäuskottavaa onnelaa, joka samaan aikaan vertautuu suljettujen valtioiden propagandakoneiston tuotteisiin. Täydellinen vapaus on illuusio, sillä yhteiskuntien kehittäminen edellyttää säännöistä ja laeista sopimista sekä niiden noudattamista.

Syfogranttien varsinaisena ja jokseenkin ainoana tehtävänä on huolehtia siitä, ettei kukaan ole joutilaana, vaan harjoittaa utterasti ammattiaan. [...] Kunhan lakeja ei loukata, omasta edusta huolehtiminen on viisasta, mutta yhteisen edun vaaliminen on suoranaisten velvollisuus. (More 1971: 83, 109)

Mitä ankarammin kansalaisia valvotaan, sitä todennäköisemmin he kokevat menettävänsä vapautensa ja lopulta myös turvallisuuden tunteensa, vaikka valtaapitävien kokemus näiden puutteesta on alun alkaenkin johtanut valvonnan kiristämiseen. Huxleyn Maailmanvaltiossa harjoitettu ihmisten tieteellinen pakkokasvattaminen lainkuuliaisiksi kansalaisiksi tarkoittaa vapauksien rajoittamista, mutta samalla sen katsotaan takaavan yhteiskunta- rauhan.

Rakkauden Ministeriö huolehti laista ja järjestyksestä. [...] Poliisipartio kierteli vakoilemassa ihmisiä ikkunoista. Partioista ei sentään tarvinnut välittää. Pahempi oli Ajatuspoliisi. [...] Täytyi elää – ja aivan vaistomaisesti elettiin – pitäen mielessä, että jokaista äännähdyistä kuunneltiin ja jokaista liikahdusta pidettiin silmällä. (Orwell 1983: 6–8)

Heidät [kansalaiset] on oloutettu sellaisiksi, että he tuskin voivat käyttäytyä muulla tavoin kuin heidän on käytädyttävä. Jos jokin menee hullusti, on toki somaa [huumausaine] Se on hinta, joka meidän on maksettava tasapainosta. (Huxley 2012: 224)

Totalitarismiin liittyy yksilön alistaminen vallankäyttäjien ideologian palvelukseen, mutta kaikissa alueyhteisöjä ohjaavissa hallintomalleissa on vastaavia piirteitä. Parhaiten tämä ilmenee siinä, miten Moren kuvitteellinen saari on totalitaristisista piirteistään huolimatta esikuva demokraattisesti johdetulle valtiolle. Utopialaiset ovat järjestäneet saaren hallinnon osallistuvan kansalaisuuden ja päätösvalan tasapainottamisen varaan.

Tärkeät asiat esitetään syfogranttien neuvostolle; nämä keskustelevat niistä perhekuntiensa kanssa, neuvottelevat sitten keskenään ja ilmoittavat päätöksensä senaatille. Toisinaan asia siirretään koko saaren ylineuvoston ratkaistavaksi. (More 1971: 81)

Orwellin ja Huxleyn teosten totalitaristisesti johdettujen yhteiskuntien sisällä on demokraattista neuvotteluvaraa, yhtä lailla kuin Moren esidemokraattisessa Utopiassa on totalitarismia muistuttavia piirteitä. Jossakin vaiheessa kansalaisesta tulee yhteiskuntaa ylläpitävän rakenteen keskeinen osa, foucault’lainen itseohjautuva ja itseään ruokiva valtiolle kuuliainen veronmaksaja, perustuipa yhteiskuntajärjestelmä minkä tahansa hallintomuodon tai ideologian varaan. Luokkanousu on mahdollinen, mutta sillä on hintansa ainakin dystopioiden maailmallisuudessa.

Maailmanohjaaja vastasi: minun annettiin valita: joko karkotus saarelle tai nimitys ohjaajien neuvostoon ja mahdollisuus kohota asianmukaisessa järjes-

TERRA 130:3 2018

Luoto & Karhu Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen... 121

tyksessä todelliseen ohjaajan virkaan. (Huxley 2012: 230)

Ellei ole muuta keinoa saada kykenevimät miehet huipulle, Puolue on täysin valmis nostamaan kokonaisen uuden hallitsevan sukupolven suoraan proletariaatin riveistä. (Orwell 1983: 232)

Paikka

Klassikkoteosten yksi näkyvimmistä piirteistä liittyy yhteiskuntien paikkaperustaiseen rakenteeseen. Oceania ja Maailmanvaltio ovat jakautuneet tarkoituksenmukaisiin sosiaalisiin luokkiin, joiden erottautumista toisistaan ylläpidetään säännöillä. Tämä näkyy kirjoissa sosiaalisten luokkien jäsenet toisistaan erottelevina asuinalueina, pukeutumisena ja käyttäytymistapoina (ks. Vaattovaara & Kortteinen 2012: 60–66). Paikan universaalina paradoksina on, että alueyhteisöt ovat yhteisöjä vain suhteessa muihin alueisiin ja yhteisöihin.

Maailmanvaltion tunnuslause: Yhteisyys, samuus, lujuus. [Kuitenkin...] Alapuolelle levittäytyivät golferhön rakennukset, suunnattomat alakastien kasarmit ja välimuurin toisella puolen pienemmät alfa- ja beeta-jäsenten kerhon talot. (Huxley 2012: 17, 40, 82–83)

Edellytettiin, että kaikki sanovat toisiaan tovereiksi. [Mutta...] Oceanian yhteiskunnan yleisrakenteen pyramidin kärkenä on Iso Velj. [...] Iso Veljen alapuolella on Sisärengas. [...] Sisärenkaan alapuolella on Ulkorengas. [...] Vielä alempana ovat mykät prole-massat. (Orwell 1983: 25–26, 230)

Erottelevat luokkajaot ovat edellytyksenä yhteiskuntarauhalle ja hierarkioille, joiden kautta perustellaan laajemmin yhteiskunnallista eheyttä. Luokat ovat riippuvaisia toistensa työpanoksesta, joka on samalla edellytys sille, että syntyy luokkaylpeyttä. Tässä utopiakirjallisuus osoittaa viitteellisesti, kuinka ylipaikalliset toimijuudet ja monikulttuurisuus tuottavat tuloksia aluekehittämisessä.

Jokaisessa maalaistaloudessa on vähintään 40 miestä ja naista sekä lisäksi kaksi orjaa, ja näiden johdossa on viisas ja kunnioitusta nauttiva pariskunta. [...] Tällaisia orjia he pitävät alituisessa työssä ja kahleissa. [Mutta...] Kun kaikki tekevät hyödyllistä työtä, heillä on yllin kyllin kaikkea mitä tarvitaan. (More 1971: 75, 123, 88)

Alfa-lapset työskentelevät paljon ututterammin kuin me, koska ovat suunnattoman lahjakkaita. Olen to-

della hirveän iloinen, että olen beta, koska minun ei tarvitse työskennellä niin ututterasti. Me olemme paljon parempia kuin gammat ja deltat. Epsilonit ovat vielä huonompia. [Kuitenkin...] Jokainen tekee työtä toisensa puolesta. Epsilonitkin ovat hyödyllisiä. Emme tulisi toimeen ilman heitä. (Huxley: 40, 84)

Jopa tasa-arvoisina tunnettujen utopialaisten keskuudessa ilmenee vahvaa sosiaalista erottautumista, vaikka yhteiskuntakriittikkona tunnetun Moren tarkoituksena oli vastustaa eriarvoisuutta kirjallisuuden ulkopuolellakin. Samalla tämä osoittaa ristiriidan äärimmilleen viedyssä luokatonta yhteiskuntaa tavoiteltavassa sosialismin aatteessa, jollaisen yhtenä esikuvana Moren teosta pidetään (Vörlander 1965: 57; Skinner 2009: 450–451).

Koko saari on kuin yhtä perhettä. [Mutta utopialaisilla on erilaisia uskontoja saarellaan, jopa eri kaupungeissakin. [...] Heillä on orjina omia maamiehiään. [...] Pukeutumistavassa on ero ainoastaan eri sukupuolten sekä naimisissa olevien ja naimattomien kesken; muuten se on yhtäläinen kautta koko maan. (More 1971: 97, 146, 122, 82)

Poliittisesti ja kulttuurillisesti yhtenäinen maantieteellinen alue pyrkii säilyttämään historiallisten prosessien aikana muodostuneen identiteettinsä, mutta on valmis yhteistyöhön muidenkin kanssa, jos molemmat osapuolet hyötyvät siitä. More kuvaa utopialaisten kaihtavan saariyhteisön ulkopuolella elävää kansaa, mutta toimivan silti kumppanisuhteessa ulkosaarelaisten kanssa.

Muut kansat solmivat yhtenäen sopimuksia, rikkoivat ne ja uudistavat jälleen. Utopialaiset sen sijaan eivät tee niitä kenenkään kanssa. [Mutta...] Utopialaiset nimittävät liittolaisiksi näitä kansoja, jotka saavat viranomaisensa heiltä. Muita kansoja, joita he ovat auttaneet palveluksillaan, he sanovat ystäviksi. (More 1971: 131)

Zapoleetit asuvat 500 mailin päässä Utopiasta. [...] Tuo inhottava ja katala kansa. [Kuitenkin...] Tämä kansa taistelee utopialaisten puolesta keitä tahansa vastaan. [...] Samoin kuin utopialaiset etsivät käyttöönsä kunnan ihmisiä, he myös hakevat kelvottomia ottaakseen heistä hyödyn irti. (More 1971: 140)

Huxleyn kertomuksen maailmankansalaiset ovat riitaisassa suhteessa Maailmanvaltioon kuulumattomiin alkuperäiskansoihin. Tarinassa eristämistä ja halveksuntaa osakseen saava alkuperäisväestö kuitenkin harjoittaa maailman-

kansalaisten kanssa yhteistyötä muun muassa matkailun muodossa.

Kymmenen minuuttia myöhemmin he lensivät rajan yli, joka erotti sivistyksen raakalaisuudesta. [...] 'Intiaanit ja sekarotuiset noudattavat siellä luotaan työntäviä tapojaan'. [...] Lenina sanoi: 'En pidä tuosta miehestä' Hän viittasi intiaanioppaaseen, joka vei heitä intiaanikylään. [Silti...] Silmäys kahteentoista suurimpaan intiaanikylään, sitten lasku lounaalle Malpaisin laaksoon. Sikäläinen matkailumaja on mukava ja ylhäällä intiaanikylässä villit luultavasti viettäisivät kesäjuhlaansa... (Huxley 2012: 113, 111, 115, 113)

Utopiakirjallisuudessa kuvataan yksilön, yhteisön sekä valtion välisiä jännitteisiä suhteita, jotka niin historialliset, fiktiiviset kuin nykyisetkin yhteiskunnat ovat tunnistaneeet. Aineisto sisältää kuvauksia siitä, miten ihmisellä on yhtäältä tarve samaistua alueyhteisöön ja olla tarpeellinen osa yhteiskuntaa sekä toisaalta halu erottautua yksilö-

nä siitä. Vaakakuppeihin asettuvat puntaroitavaksi yksilön vapaudet ja velvollisuudet muita kohtaan.

Yksinään – vapaana – ihminen on aina hävinnyt. Mutta, jos hän pystyy pakenemaan identiteettiään ja ja sulautumaan Puolueeseen hänestä tulee kaikkivoipa ja mahtava. (Orwell 1983: 290)

Ei sivilisaatiota ilman yhteiskunnallista tasapainoa. Ei yhteiskunnallista tasapainoa ilman yksilön tasapainoa. (Huxley 2012: 53)

Johtopäätökset

Asemoimme tutkimuksessa kolme utopiakirjallisuuden klassikkoteosta osaksi kirjallisuuden maantieteen, utopia- sekä paradoksitutkimuksen käsitteistöä, ja etsimme aluekehityksen paradokseina näyttäytyvien ydinsisältöjen suhdetta utopiaan. Tarkoituksenamme on ollut hahmottaa, kuinka kertomuksellisuudesta kumpuava moni-

Taulukko 1. Aluekehittämisen neljä paradoksia.

Table 1. The four paradoxes in regional development.

	Paradoksi Paradox	Kosto-ongelma Revenge problem	Aluekehittäminen Regional development
Aika Time	Aika esitetään lineaarisena, vaikka se perustuu mennyttä ja tulevaa yhdistelevään sykliseen nykyisyyteen. <i>Time is presented as linear even though it is based on a cyclical present that unifies past and future.</i>	Muuttua vai säilyttää: Muutoksen ja tulevaisuuden tekeminen nykyisyydestä käsin johtaa historian kohtaamiseen. <i>To change or to preserve: Making change and creating the future originating from the present leads to encounters with the past.</i>	Historian ja jatkuvuuden tunnistava tulevaisuuden rohkeasti tavoitteellinen kuvittelu osana alueiden kehittämistä. <i>Regional development policy that recognizes history and continuity, being boldly goal-directed and imaginative at the same time.</i>
Tila Space	Tila sisältää yhtä aikaa rajallisia, avoimia ja lomittaisia suhteistoja, jotka muodostavat mallintamattoman hallinnallisuuden kokonaisuuden. <i>Simultaneously, space contains limited, open and overlapping relations that form an unmodelled unity of governmentality.</i>	Hallita vai hajottaa: Hallinnolliset rajoitukset, vapaudet sekä etuoikeudet synnyttävät ennalta-arvaamattomia verkostorakenteita. <i>To rule or to divide: Governmental restrictions, liberties and privileges generate unforeseeable network structures.</i>	Verkostomaiseen toimijuuteen ja jaettuihin teemoihin perustuvien tilasuhteiden aktiivinen managerointi. <i>Active management of spatial relations that are built on network-based actorship with shared themes.</i>
Valta Power	Johtajuuden säilyttäminen edellyttää samanaikaista vallan jakamista ja keskittämistä sekä sen näkymistä ja piilottamista. <i>Retaining leadership requires simultaneous centralization and decentralization of power, along with expressing and concealing it.</i>	Kannattaa vai vastustaa: Mitä enemmän valtaa käytetään tai tavoitellaan, sitä enemmän synnytetään vastarintaa ja moniäänisyyttä. <i>To support or to oppose: The more power is exercised or contested, the greater the creation of resistance and polyphony.</i>	Kansalaisten innostaminen, joukkoistaminen ja valtaistaminen alueiden elinvoiman kehittämiseksi. <i>Inspiring, crowdsourcing and empowering of citizens in developing the vitality of regions.</i>
Paikka Place	Paikallinen identiteetti ja alueyhteisö rakentuvat vain suhteessa muihin alueisiin ja yhteisöihin. <i>Local identity and regional community are constructed solely in relation to other regions and communities.</i>	Sulkea vai avata: Essentialistinen paikkakäsitys hylkii erilaisuutta sekä paikan toiminnallista ja kulttuurista moninaisuutta. <i>To close or to open: The essentialist idea of place ostracises both the disparity and the functional and cultural diversity of place.</i>	Paikallisuuden tarkoituksellinen ja ketterä liittäminen osaksi monitasoisia ylipaikallisia rakenteita. <i>Purposeful and agile connection of place as part of multilevel translocal structures.</i>

tulkinnallinen visionäärisyys näkyy yhteiskuntien kehittämistä edistävinä yhtäaikaistena valintaehdoituksina. Klassikkoteokset ovat toki kirjailijoiden mielikuvituksen tuotteita, mutta kuitenkin määrätystä aikakaudesta ja yhteiskunnasta käsin kirjoitettua kaunokirjallisuutta. Kirjallisia ja kehittämisen utopioita yhdistävä tekijä on totuudenkaltaisuus sepitteellisessä. Utopioiden voima on niiden ennakkoluulottomassa tavassa kohdata haasteita ja ongelmia mahdollistaan jopa toteuttamiskelvottomilta vaikuttavien päämäärien asettamisen. Utopia pyrkii ohittamaan paradoksit, jotka joudutaan ennemmin tai myöhemmin kuitenkin kohtaamaan – etenkin siinä tapauksessa, että utopialle asetettua päämäärää lähdetään konkreettisesti tavoittelemaan. Toisaalta kahta tai useampaakin ristiriitaisista tai näennäisesti yhteen sopimatonta tavoitetta, vaadetta tai teemaa voidaan tarkastella yhtä aikaa, jolloin paradoksit syntetisoituvat solmuja avaaviksi ratkaisumalleiksi (ks. Lewis 2000: 761–762; vrt. Hyyryläinen ym. 2017).

Klassikkoteoksista löytyy yhteisiä aikakaudet ja ideologiat ylittäviä universaaleja reunaehtoja, joihin törmätään myös aluekehittämisen nykyisessä toimintaympäristössä. Utopiakirjailijat esittävät ajan, tilan, vallan ja paikan elementtejä kertomuksissaan samalla tavoin kuin poliitikot, suunnittelijat, tutkijat ja muut toimijat tekevät edistäessään kielen käyttäjinä – ja tietenkin myös symbolisen, taloudellisen ja virka-asemaan perustuvan vallan käyttäjinä – erilaisia toimenpiteitä alueiden elinkeinotoiminnan, hallinnon ja palvelujen kehittämiseksi. Utopiakirjallisuudessa ja aluekehittämisen toimintaympäristössä aika, tila, valta ja paikka ovat niin kutsuttuja ”suuria käsitteitä”, joilla ei ole kiistattomia määritelmiä. Ne kokoavat yhteen useampia kilpailevia ja vastakkaisia uskomuksia, arvoja ja ideologioita. Alla olevassa taulukossa aluekehittämisen paradoksit määritellään suhteessa niihin liittyviin kosto-ongelmaesimerkkeihin sekä paradoksia hyödyntäviin aluekehittämisen menetelmiin (ks. taulukko 1).

Tulkintamme mukaan fiktion koukuttavuus syntyy kirjojen maailmassa samoista aineksista kuin reaali maailmassakin, kun kirjailija tarinaa luodessaan törmää itseristiriitoihin ja paradoksaalisuuteen. Jopa vallitsevan hallintojärjestelmän rationaalisuutta korostava tulkintamalli on itsessään utooppinen, koska se uskoo, että yhteiskuntaa voidaan parantaa tietynlaisin menetelmin ja tietynlaisen tiedon avulla (Moisio 2012: 43). Utopia on itsessään paradoksi: sanan varsinaisessa merkityksessä tavoittamaton paikka, jota ei ole olemassa. Myöskään ajan, tilan, vallan ja paikan paradokseja ei voida ratkaista tekemällä suoraviivaisia valintoja tai tukeutumalla analyttisiin

kehittämissuunnitelmiin, koska kaikenlaiset valinnat johtavat aina lopulta uusien valintojen äärelle, jolloin jo ohitetuksikin oletetut ristiriidat saattavat palata ja voimistua kosto-ongelman johdosta.

Aluekehittämistä harjoittavien toimijoiden määrä on lisääntynyt, jolloin poliittiset prosessit, hankkeiden kautta kehittäminen ja julkinen päätöksenteko edellyttävät keskeneräisyyden ja vastakkaisten näkökulmien hyväksymistä osana yhteiskunnan ja alueiden perusdynamikkaa. Monimutkainen toimintaympäristö edellyttää paradoksien sekä utopioiden lukutaitoa: haastavat yhteiskunnalliset ongelmat ovat kohdattavissa arvoituksina, joihin ei ole lopullista ja yhtä oikeaa ratkaisua. Arvoituksien ratkaisemisen sijaan niiden näkyväksi tekeminen ja tunnistaminen johtavat tilanteeseen, missä niiden varassa on mahdollista toimia. Alueilta nouseva paradoksaalisen aluekehittämisen potentiaali näyttäytyy mahdollisuutena visioita, innostaa ja valtaistaa kansalaisia, julkisyhteisöjä ja yrityksiä luovimaan tavoitteellisen notkeasti varsin puuskaisessakin yhteiskunnallisessa ilmapiirissä. Tällöin on uskallettava tuoda samaan kehittämisen kuvaan jopa loogisesti mahdottomilta näyttäviä asioita, joilla on kilpailevia ja ristiriitaisia tavoitteita.

KIRJALLISUUS

- Alexander, N. (2015). On literary geography. *Literary Geographies* 1, 3–6.
- Ameel, L. & A. Neuvonen (2016). Utopian jälkeen: vaihtoehtoisia tulevaisuusvisioita kirjallisuudessa ja kaupunkistrategioissa. *Terra* 128: 4, 215–220.
- Anderson, B. (1991). *Imagined communities*. 224 s. Verso, Lontoo.
- Bacon, A. (2015). Can the classical logician avoid the revenge paradoxes? *Philosophical Review* 124: 3, 299–352.
- Booth, W. C. (1961). *The rhetoric of fiction*. 455 s. University of Chicago Press, Chicago.
- Brosseau, M. (1994). Geographys literature. *Progress in Human Geography* 18: 3, 333–353.
- Claeys, G. & L. T. Sargent (1999). *The utopia reader*. 421 s. New York University Press, New York.
- Eagleton, T. (1983). *Literary theory*. 244 s. Blackwell, Oxford.
- Enrikin, N. J. (2018). Geography of experience: place and region. *Teoksessa* Paasi, A., J. Harrison & M. Jones (toim.): *Handbook on the geographies of regions and territories*, 44–56. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Field, H. (2012). Solving the paradoxes: escaping the revenge. *Teoksessa* Beall, J. C. (toim.): *Revenge of the liar*, 78–144. Oxford University Press, New York.

- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class*. 434 s. Basic Books, New York.
- Foucault, M. (1972). *The archeology of knowledge*. 218 s. Tavistock, London.
- Foucault, M. (1980). Questions in geography. *Teoksessa* Gordon, C. (toim.): *Power/knowledge*, 63–77. Pantheon Books, New York.
- Foucault, M. (2010). *Turvallisuus, alue, väestö*. 380 s. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Gregory, D. (1994). *Geographical imaginations*. 442 s. Blackwell, Cambridge.
- Gren, M. (1994). Earth writing. Exploring representation and social geography in-between meaning / matter. *Department of Geography, University of Gothenburg B* 85. 324 s.
- Hallituksen reformi. Maakunta- ja sote-uudistus (2018). Valtioneuvosto. 5.10.2018. <alueuudistus.fi>
- Harvey, D. (2000). *Spaces of hope*. 293 s. University of California Press, Berkeley.
- Hayden, D. (1995). *The Power of place*. 296 s. MITT Press, Cambridge.
- HS = *Helsingin Sanomat* (2018). Peter Vesterbacka virittää tosissaan omaa Tallinna-tunneliaan – Viranomaiset alkavat selvittää ympäristövaikutuksia. 28.5.2018.
- Hones, S. (2015). Literary geographies: Past and future. *Literary Geographies* 1: 2, 110–114.
- Hood, C. (1991). Public management for all seasons? *Public Administration* 69: 1, 3–19.
- Hough, G. (1971). *Kirjallisuus ja tutkimus*. 185 s. Otava, Helsinki.
- Hutcheon, L. (1980). *Narcissistic narrative*. 168 s. Wilfrid Laurier University Press, Waterloo.
- Huxley, A. (1932/2002). *Uljas uusi maailma*. 12 p. (toim. I. H. Orras). 261 s. Tammi, Helsinki.
- Hyyryläinen, E., M. Karhu & I. Luoto (2018). Tulevaisuuden kunta kehittyä organisaatioparadoksien ristiallokossa. *Focus Localis* 46: 1, 8–21.
- Itkonen-Kaila, M. (1998). Thomas More ja hänen utopiansa. *Teoksessa* Itkonen-Kaila, M. (toim.): *Utopia, Thomas More*, 7–21. WSOY, Juva.
- Janaway, C. (1995). Ancient Greek pilosophy I: the pre-socratics and Plato. *Teoksessa* Crayling, A. C. (toim.): *Philosophy: a guide through the subject*, 336–397. Cambridge University Press, Cambridge.
- Karhu, M. (2016). Utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteokset paikkateoreettisessa tarkastelussa. Licensiaatintutkimus, Vaasan yliopisto, aluetiede.
- Katajamäki, H. (2011). Mitä on aluekehittäminen? 21.10.2018. <www.univaasa.fi>.
- Keränen, H. (2012). Tavoitteena aluevaikutus. Aluekehityshankkeen suunnittelu- ja arviointiprosessit projektisyklin hallinnassa. *Nordia Geographical Publications* 41: 3. 328 s.
- Kolosov, V. (2015). Theoretical approaches in the study of borders. *Teoksessa* Sevastionov, S., J. Laine & A. Kireev (toim.): *Introduction to border studies*. 33–59. Far Eastern Federal University, Vladivostok.
- Kumar, K. (2003). Aspects of western utopian tradition. *History of human sciences* 16: 1, 63–67.
- Lahti, V.-M. (2017). *Siperia kutsuu!* 240 s. Into, Helsinki.
- Lahtinen, M. (2002). *Matkoja utopiaan* 265 s. Otava, Keuruu.
- Lahtinen, M. (2017). Utopiat ja niiden vastakuvat. *Futura* 36: 1, 5–13.
- Lakkala, K. (2017). Utopiat yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiana. *Futura* 36: 1, 14–21.
- Landini, G. (2004). Russell's separation of the logical and semantic paradoxes. *Revue internationale de philosophie* 3: 229, 257–294.
- Lehtonen, T. (2015). Cultural boundaries: Imaginary or real? *Teoksessa* Rellstab, D. & Siponkoski N. (toim.): *Rajojen dynamiikkaa*, 46–55. VAKKI-symposiumi XXXV 12.–13.2.2015, Vaasa.
- Levitas, R. (2011). *The concept of utopia*. 2. p. 264 s. Peter Lang AG, Bern.
- Lewis, M. W. (2000). Exploring paradox: Toward a more comprehensive guide. *Academy of Management Review* 25: 4, 760–776.
- Mannheim, K. (1979). *Ideology and utopia*. 318 s. Harcourt Prace, New York.
- Martin, R. & P. Sunley (2007). Complexity thinking and evolutionary economic geography. *Journal of Economic Geography* 7: 15, 573–601.
- Moisio, S. (2012). *Valtio, alue ja politiikka*. 357 s. Tampere, Vastapaino.
- More, T. (1516/1971). *Utopia*. 181 s. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- More, T. (1516/2007). *Utopia*. 81 s. NuVision Publications, Canton.
- Mårtensson, B. (1991). The paradoxes of utopia: Study in utopian rationalism. *Philosophy of the Social Sciences* 21: 4, 476–514.
- Noppari, E. & I. Hiltunen (2018). Populistinen vastamedia eliittejä haastamassa. *Teoksessa* Niemi, M. K. & T. Houni (toim.): *Media & populismi*, 236–272. Vastapaino, Tampere.
- Orwell, G. (1949/1983). *Vuonna 1984*. 5. p. (toim. O. Talvitie). 340 s. WSOY, Juva.
- Osborne, B. S. (1996). Text of place: A secret landscape hidden behind the everyday. *GeoJournal* 38: 1, 29–39.
- Paasi, A. (1986). Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittämisestä. *Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* 8. 345 s.
- Paasi, A., J. Harrison & M. Jones (2018). *Handbook on the geographies of regions and territories*. 544 s. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Palmer, J. (2017). Zenon of Elea: The Extant paradoxes. Stanford Encyclopedia of Philosophy. 12.9.2017. <plato.stanford.edu>

- Palmgren, R. (1963). *Toivon ja pelon utopiat*. 96 s. Sanan tie, Tampere.
- Paradox (2017). Oxford Dictionary. 18.8.2017. <en.oxforddictionaries.com>
- Peltoniemi, T. (1985). *Kohti parempaa maailmaa*. 240 s. Otava, Keuruu.
- Pocock, D. (1988). Geography and literature. *Progress in Human Geography* 12: 1, 87–102.
- Popper, K. (1957). *The poverty of historicism*. 166 s. Routledge, London.
- Popper, K. (1963). *Conjectures and refutations*. 412 s. Routledge & Kegan Paul, London.
- Pöysä, J. (2010). Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. *Teoksessa* Pöysä, J., H. Järviluoma & S. Vakimo (toim.): *Vaeltavat metodit*, 331–360. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Rakennetaanko Suomeen tyhjiössä kulkeva huippunopea hyperloop-koerata? (2018). Yle uutiset. 22.2.2018. <yle.fi>
- Ridanpää, J. (2005). Kuvitteellinen pohjoinen: Maantiede, kirjallisuus ja postkoloniaalinen kritiikki. *Nordia Geographical Publications* 34: 2. 337 s.
- Rodden, J. (2017). Donald and Winston at the Ministry of Alternative Facts. *Society* 54: 3, 215–217.
- Rytteri, T. & J. Lukkarinen (2017). Skaalan käsite maantieteellisessä tutkimuksessa. *Terra* 129: 2, 109–114.
- Saariluoma, L. (1992). *Postindividualistinen romaani*. 318 s. Karisto, Hämeenlinna.
- Sack, R. D. (2010). *Geography as a tool for developing the mind*. 535 s. The Edwin Mellen Press, Lewiston.
- Said, E. (1979). *Orientalism*. 368 s. Vintage, New York.
- Sargent, L. (2010). *Utopianism*. 145 s. Oxford University Press, New York.
- Schmidt, G. (2009). The translation of paradise: Thomas Mores Utopia and the poetics of cultural exchange. *Teoksessa* Pordzik, R. (toim.): *Futurescapes*, 26–52. Brill/Rodopi, New York.
- Schurz, C. (2012). *Contextual approaches to Truth and the strengthened Liar Paradox*. 145 s. Transaction Books, New Jersey.
- Sharp, J. (2000). Towards a critical analysis of fictive geographies. *Area* 32: 3, 327–334.
- Shields, R. (1991). *Place on the margin*. 334 s. Routledge, London.
- Short, J. R. (1991). *Imagined Country*. 253 s. Routledge, London.
- Skinner, Q. (2009). Political philosophy. *Teoksessa* Schmitt, C. B. & Q. Skinner (toim.): *The Cambridge history of renaissance philosophy*, 389–452. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sotarauta, M. (1997). Paradoksien partaalla. Viestejä Suomen kunnille niiden matkalla tulevaisuuteen. *Teoksessa: Suomi 80*, 113–129. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Suljic, V. & Ö. Serdar (2013). Where dystopia becomes reality and utopia never comes. *Journal of History, Culture and Art Research* 2: 2, 30–40.
- Vaattovaara, M. & M. Kortteinen (2012). Segregaatiosta ja sen inhimillisestä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. *Talous & Yhteiskunta* 3, 60–66.
- Virilio, P. (1977). *Speed and politics*. 174 s. Semiotext, New York.
- Vörländer, K. (1965). *Sosialististen aatteiden historia*. 131 s. Tammi, Helsinki.
- Waugh, P. (1985). *Metafiction*. 186 s. Methuen, New York.

LITERARY GEOGRAPHIES

Space, Power and Happiness in the Utopian and Anti-Utopian Imaginations

Mikko Karhu

University of Vaasa

Juha Ridanpää

University of Oulu

Abstract:

This article discusses how utopian and anti-utopian literatures offer alternate visions to find connecting links between the control of space, power and happiness. The focus is on three classics of utopian and dystopian literatures: Thomas More's *Utopia* (1516), Aldous Huxley's *Brave New World* (1932), and George Orwell's *Nineteen Eighty-Four* (1949). Through the analysis of these works it is pondered how utopian and anti-utopian societies offer freedom or restrict inhabitants moving and acting in their worlds, and how this is portrayed as a means to measure the quality of life. The article contributes to socially critical literary geography by envisioning various options to imagine the relationship of space and power. The starting presumption in the article is that both utopian and anti-utopian imaginations suggest that freedom to use space is a key factor when defining human happiness.

Keywords: Utopia; anti-utopia; space; power; happiness; Thomas More; Aldous Huxley; George Orwell.

Author contact: mikko.karhu@uva.fi; juha.ridanpaa@oulu.fi

Introduction

Ever-increasing worry about the future is highly characteristic of contemporary discussion – in the media, in daily conversations over coffee, in teaching, all the way from kindergartens to universities. The fear of climate change, for example, dominates the public

debate, implying that ‘being afraid’, both as an emotion and a discourse, is a key feature defining who we are. The dystopian imagination is a social norm, or as Kolson Schlosser (2015) formulates it, ‘spatial imaginaries of the apocalypse are as commonplace as ever’ (307). Being afraid of the future has a long history and one of the key characteristics is the feeling that our freedom to use space according to our own will is threatened. The starting presumption in this article is that both utopian and anti-utopian imaginations suggest that freedom to use space is a key factor when defining human happiness.

‘Utopian literature’ commonly refers to a literary genre in which the narrative settings are apparently imaginary, places in fictional societies, typically in the future, reaching beyond the scope of our known world and known history.¹ The concept ‘utopia’ was introduced by the socio-political satire *Utopia* (1516), written by English Renaissance humanist Thomas More (1478–1535), a story depicting the lives and societal circumstances on an imaginary/fictional island Utopia. Depending on how the word is pronounced, ‘utopia’ means either a fictional place (*outopos*), a place that is non-existent, or an imaginary happy place (*eutopos*) (Levitas 2010: 2-4; Sargent 2010: 2-3). On the basis of the history of utopian literature, L. T. Sargent (1994) has defined utopianism as ‘social dreaming—the dreams and nightmares that concern the ways in which groups of people arrange their lives and which usually envision a radically different society than the one in which the dreamers live’ (3).

Correspondingly, dystopian stories happen in the near or distant future, in a time-space in which frightening threats have already materialized (Sargent 2010: 26-9). These stories typically function as warnings of imminent dangers (27-8). The concepts of ‘utopia’ and ‘dystopia’ are commonly used in contrast to each other, marking an antagonism between a good (or perfect) place and a bad place. On the other hand, the concept of ‘utopia’ can also be contrasted against the concept of ‘anti-utopia’, which is not a synonym for ‘dystopia’, as emphasized by several scholars (see for example Sargent 1994: 8, Jameson 2005; Balasopoulos 2006: 60). Both concepts, ‘dystopia’ and ‘anti-utopia’, criticize the idealism of utopian imaginations, but the main difference between them lies in the tone of critique and expectations for the future, anti-utopian literature typically being less strict with the categorical dichotomy between ‘good places’ and ‘bad places’ compared to dystopian literature. It has also been emphasized that anti-utopian literature uses parody in order to illustrate the inaccessibility of utopian society (Baccolini and Moylan 2003: 4-5; Jameson 2005: 23).

This article focuses on three classics of utopian and anti-utopian literature: Thomas More’s *Utopia* (1516), Aldous Huxley’s *Brave New World* (1932), and George Orwell’s *Nineteen Eighty-Four* (1949). Whereas More’s work initiated the genre of utopian writing, *Brave New World* and *Nineteen Eighty-Four* are classics of anti-utopian literature, models for several later works depicting anti-utopian societies and “guidebooks” that have inspired the modern way of being afraid of the future. This discussion of three classic utopian/anti-utopian works delves into how utopian and anti-utopian spaces, power structures and varying degrees of human happiness become created as an amalgam of their interconnections. Our interest is to ponder how utopian and anti-utopian societies offer freedom or restrict inhabitants moving and acting in their worlds, and how this is portrayed as a means to measure the quality of life. The article makes a contribution to socially critical

literary geography by scrutinizing how the classics of utopian and anti-utopian literature outline the ways in which happy places (eutopos) and unhappy places (anti-eutopos) have been imagined through the representations of space, power and control.

Social criticism in literary geography and anti-/utopian imaginations

In order to reflect on the socio-spatial impact of utopian and anti-utopian literature, we first discuss the historical background of social criticism in literary geography. During the 1980s there rose a general critique of humanistic approaches for their failure to acknowledge the importance of social issues. This led to an attempt to bring a more social aspect into literary geography, taking up the argument that literature has a social function in terms of envisioning reality as it ought to be (Cook 1981; Olwig 1981). New critical, or radical, perspectives were more influenced by work in political and even economic geography and the stance was completely different when compared to humanistic approaches. Silk (1984), for instance, perceived the relationship between literature and geography through the mechanics of capitalist commodity chains, while Thrift (1983) argued that the literary meanings of places are embedded in the cultural and political world of cultural production, and could be examined through the concepts of 'hegemony' and 'the structure of feeling'.

Along with this new epistemological turn, some fresh constructive methods and methodologies, e.g. discourse analysis, were launched and literature was now considered as an agent which was actively reflecting and constructing social imaginations (see Daniels 1992). Perceiving literature as an agent in the process of constructing society also forced literary geographers to look at questions related to social power (Jackson 1998). The focus was directed at social problems and injustice, leading to the argument that fiction can incorporate spatial relationships and characteristics relating to real-life social issues, such as crime, violence, unemployment, environmental degradation, housing shortages, racial and gender discrimination, and the loneliness that people face (Howell 1994; Schmid 1995; Kadanoga 1998). In the discussion concerning the social embeddedness of literature and its relation to power and social injustice, it has generally been emphasized that literature reflects and constructs the discourses of otherness. On the other hand, there have also been arguments pointing out that literature may function as a tool in the processes of social emancipation, and in the "fight" against normative values (Cresswell 1993). The question over social imaginations has naturally been a relevant topic when discussing the relationships between fiction, stereotypes, power and social processes of othering, which has been further discussed in relation to the 'postcolonial imagination' (Noxolo and Preziuso 2013) and 'imaginative geography' (Ridanpää 2007; 2017).

An early 1980s humanistic geographer, Kenneth Olwig, requested that the societal impact of literature should get more attention. Olwig argued that 'when literature does achieve a faithful depiction of reality in this wider sense of what it ought to be and become, then it may indeed have some impact upon what reality becomes, although it cannot, of itself, change reality' (Olwig 1981: 53).² Although an attempt to achieve 'a faithful depiction of reality' does not resonate with the contemporary understandings concerning the connection of space and literature, Olwig's argument that 'reality is both what things are

and what they can be, and our experience of that reality is determined both by its actuality and what we believe it can come' (63), implies interestingly that geographers should approach reality through utopian imaginations, diverting the focus toward what the world could be, what it should be, both good and bad.

The societal circumstances and power-relations of utopian and anti-utopian literature have been discussed extensively across the disciplinary boundaries, but remembering Olwig's appeal, literary geographers could probably have paid more attention to the genre of anti-/utopian literature. One interesting geographical study of dystopian spaces was conducted by James A. Tyner (2004), who by drawing on the theoretical insights of Michel Foucault, analysed how a reading of Orwell's *Nineteen Eighty-Four* can help towards an understanding of the spaces of resistance and discipline. His main argument, that 'the production of knowledge through the act of writing may forge spaces of resistance within disciplined spaces' (Tyner 2004: 129), is a fruitful starting point for the discussion of the nature and function of utopian and anti-utopian imaginations. In fact, Foucault's (e.g. 1979) theoretical framework for approaching social order through the perspectives of disciplinary power and spaces of surveillance fits perfectly for the analysis of anti-utopian literature.

In a similar vein, Kolson Schlosser (2015) has adapted Antonio Gramsci's theoretical insights to analyse the apocalyptic imaginary of "the last man on Earth" as encapsulated in Matheson's novel *I Am Legend*, arguing that 'dystopic futures can help reframe what sort of politics we consider possible' (309). Whereas Tyner (2004) points out the way in which utopian literature influences 'our outlook on both politics in general and state control in particular' (145), according to Schlosser 'apocalyptic imaginaries are potentially sites in which the politically possible is constituted in the first place' (Schlosser 2015: 309). As Richard Phillips (2002) points out in his analysis of the form and function of dystopian accounts of Sierra Leone, in critical literary geography dystopian imaginations have been closely associated with colonial discourses and processes. According to Phillips, 'by examining the specific forms of colonial dystopias, and investigating the significance of dystopias for colonialism, it may therefore be possible to understand something of the power of dystopian imaginations more generally' (189). Thus, the discourses of politics and power have played a key role when utopian and dystopian literature have been scrutinized from the geographical point of view.

The imaginary societies of utopian fiction reflect the author's moral attitudes and judgements, which often relate to personal and culture-dependent conceptions concerning good life and happiness. Typically, utopian, or eutopian, happiness is socio-politically charged, determined by very specific details concerning social relationships, social order and law enforcement. It is essential to underscore the colloquial and inter-dependent relationship between happiness and unhappiness. The good places of utopian literature consist of shared conceptions about human happiness, which simultaneously contain/require the criteria for unhappiness. In utopian literature, social circumstances are described in a highly detailed manner, in order to enable readers to make comparisons between the imaginary utopian world and the "real" world in which the reader lives (and reads) (Claeys and Sargent 1999: 1-2; Kumar 2003: 70).

As mentioned, there is a tendency to use the concepts 'dystopia' and 'anti-utopia' inaccurately as synonyms and in fact, there is no clear agreement on how these imaginations differ from each other (see Kumar 1987: 224; Sargent 1994; Moylan 2000). The concept 'anti-utopia' emerged before 'dystopia' as a description of any literary work criticizing literary utopias after Thomas More's classic. The concept of 'dystopia' appeared later in the 20th century from the anti-utopian genre to speculate disastrous scenarios awaiting in the future, basing on terrifying events such as the two world wars. Thus, all dystopias are anti-utopias, but not all anti-utopias are dystopias (Sisk 1997: 2-7; Claeys 2017: 282-83). In dystopian literature future visions are described in sharp detail as frighteningly depressing and hopeless while in anti-utopian literature there is still some degree of hope in society (see Sisk 1997: 3-6; Moylan 2000; Claeys 2017: 283). Anti-utopias are also often more parodic and less exaggerated (Baccollini and Moylan 2003: 4-5; Jameson 2005: 23). In some studies 'anti-utopia' and 'dystopia' are not only separated from each other, but also given several sub-categories such as 'satiric anti-utopias', 'dogmatic fictional anti-utopias', 'dystopias of tragic failure' and 'dystopias of authoritarian repression' (see Balasopoulos 2006: 61-66).

In utopian and anti-utopian literature the prevailing happiness of living environments almost always goes back to social order. For example, whether the place is a good or a bad one is determined by a categorical distinction between the fair use of power and the misuse of power. These are the basic principles of how the practices of social justice have been defined. For example fairness, one of the five UNDP principles of good governance (see Graham, Amos and Plumptre 2003: 3), means that 'all men and women have opportunities to improve or maintain their well-being' and that 'legal frameworks should be fair and enforced impartially, particularly the laws on human rights'. The categorical distinction between whether people are allowed to use their living environment freely or not also defines whether people are happy or not. It is essential to underscore that social order and social justice are culturally dependent conceptualizations and that as a result the good and bad places of utopian and dystopian literature have relied on the Western sense of justice. Tom Moylan (2000) argues that literary texts must be understood both formally and within the terms of the sociopolitical positions they represent. Moylan calls utopia an 'impulse or historical force' that can be distinguished 'from its various expressions (as texts, communal societies, or social theories)' (155).

However, the relationship between order and freedom is often more complex than implied in utopian and anti-utopian literature. The addition of human rights, including freedom, does not automatically lead to a better society, and it is not apparent whether freedoms can even be obtained without the maintenance of order. In addition, as Foucauldian readings of anti-utopian or dystopian literature rely on the theory of power use, other dystopian imaginations of social circumstances, for example caused by environmental or pandemic crises, are bypassed. The main challenge for utopian visions is that the conception of 'good' or 'better' is always based on individual opinion and not socially shared (Kumar 2013: 100). What means more freedom for one means limitations and restrictions for another, compatible with (the practices of) order. In his three volume work *The Principle of Hope*, published in 1954, 1955, and 1959, the Marxist philosopher Ernst Bloch (1986) makes a distinction between two different forms of utopian visions, the one

based on freedom and the other on ‘order priority’. *The Republic* of Plato is a classic literary work of utopian vision based on order, in which the responsibility to follow law and order is presented as a precondition for a just society, whereas contesting the prevailing order is a key characteristic or a definition of freedom utopias. *The Republic* represents a hierarchical class society that restricts the free interaction of classes in fear of the collapse of its social fabric. Plato still supported small communities such as the ancient city-states, whose inhabitants interacted with each other, but at the same time emphasized the need for limiting the interaction between classes (Sargent 2010: 18-20).

Herbert Marcuse (1955; 1968), together with Ernst Bloch, has been a leading philosopher in pondering the fundamental causes of what leads people to dream of a better world. According to Marcuse, human satisfaction originates from experiences of deprivation (see Levitas 2010: 156-66), a point of view shared by Bloch (1986). According to Marcuse, people believe that satisfying their needs will make them happier, but the road to satisfaction is a process during which pain needs to be endured. The pleasure principle is thus a contradictory one. Correspondingly, according to Bloch the desire to satisfy needs is a central human trait that stimulates utopianism, while on the other hand, Bloch emphasizes that a person cannot ever be certain whether the satisfaction will ultimately lead to happiness or not (46). William Leiss (1976) has analysed Marcuse’s theory and raised the problem that, in principle, a person can have an infinite variety of preferences and needs. Indeed, Marcuse discussed how in addition to “true” needs, humans have also been enslaved to “false” or “artificial” needs created and then fulfilled by modern technology (see Levitas 2010: 164-68; Schatzberg 2018: 224).

Describing a place as either a good or a bad one is naturally an act of taking a stand, an argumentation. While the proponents of a utopian society imagine a better world, anti-utopian imaginations refer to an ‘outright rejection of both Utopia and the historical changes it informs and helps to produce’ (Moylan 2000: 134). According to Darko Suvin (1973: 5-6) it is characteristic of utopian and anti-utopian literature that readers are intentionally left without the option to decide for themselves whether the story is situated in a good or a bad place. However, this is not indisputable. Defining a literary place as an eutopos or an anti-eutopos requires making a comparison with the society within which the author has lived and worked (Claeys and Sargent 1999: 1-2), leading into a general presumption that the function or purpose of literary utopias is always to criticize the prevailing social circumstances (e.g. Levitas 1990; Sargent 2010: 8-9). Although it is debatable whether the author’s aim is always to improve society, in utopian and anti-utopian literature statements pointing out social injustice are often made. However, in this article utopian and anti-utopian literary classics are considered as beacons that guide towards a particular manner of imagining the future, a line of thinking in which the varieties of happiness are perceived as having an indivisible connection to social order and spatial control.

Utopia, Brave New World and Nineteen Eighty-Four. Imagining the future

What characterizes and combines the three classics studied in this article – Thomas More’s *Utopia* (1516), Aldous Huxley’s *Brave New World* (1932), and George Orwell’s *Nineteen*

Eighty-Four (1949) – is their exceptionally strong criticism of prevailing social circumstances. As briefly discussed above, in utopian, anti-utopian and dystopian literature the focus is aimed at prevailing and imminent societal flaws and crises in different ways. Utopian literature imagines how the world could be a better place in which to live, anti-utopian literature points out how the opposite scenario is more likely, and dystopian literature offer strict warnings about the unavoidability of a miserable future. It has often been argued that utopian, anti-utopian and dystopian literature includes a socio-political agenda, an explicit or implicit aim to change the world. No matter how intentional or unintentional the social criticism of More, Huxley and Orwell was, they have all in fact functioned as models that have had a major influence on later utopianism and social criticism.

Thomas More's *Utopia* (1516) is 'a little, true book, both beneficial and enjoyable, about how things should be in the new island Utopia', as a translation from the Latin subtitle of book goes ('*Libellus vere aureus, nec minus salutaris quam festivus, de optimo rei publicae statu deque nova insula Utopia*'). *Utopia* consists of two separate parts, the first depicting Thomas More's dialogues with several real-life government officials, and the second a description of a fictional island and its social circumstances. According to Kneale (2010), 'More's *Utopia* is in fact two books, a satire on sixteenth-century England and a description of a better place, hence the double meaning of More's neologism, ou- and eu-topos, no place and better place, critical satire and perfect world' (299). The original edition contained a woodcut map of the island of Utopia and ever since different cartographic visualizations of the enclave island have been included (Figure 1).

During the time when More wrote *Utopia*, the era of early colonialism, the authority of the Roman Catholic Church was unquestionable, tensions between social classes prominent and the tempo of living slower (Luoto and Karhu 2018: 73). In the 16th century sluggish mobility due to rudimentary transport technology also hindered social interaction. While it has often been argued that Thomas More wrote *Utopia* as a criticism of 16th-century Catholicism, it has also been claimed that *Utopia* was a description of a welfare state with no warfare, thus not leading into such common social plagues as famine, crime and injustice between classes (see Kautsky 1927; Itkonen-Kaila 1998: 10-15). The island of Utopia is populated by virtuous and diligent inhabitants who live under a form of governance in which power is decentralized, as opposed to the prevailing social order as perceived by the author (see Itkonen-Kaila 1998). The island of Utopia is a socially shared, limited space with rules for everything and everyone (Mårtensson 1991: 481), and has often been considered as a prototype of socialism and communism (see Vorlander 1924). Thomas More established 'the communistic utopia, with the abolishment of private property and the vision of a social life perfectly planned to enforce altruism, neutralize competition, and reward conformity rather than critical discussion, hard social control, loss of integrity, and indeed liberty being the prices to be paid for the solution to the social problems and for the ensured stability of the perfect society' (Mårtensson 1991: 482).

Aldous Huxley's *Brave New World*, published in 1932, is an anti-utopian novel set in London in a distant future, at a time when all nations have merged into one world state as a result of the great cultural revolution. The novel was written during The Great Depression, a worldwide economic depression during the 1930s which had major impacts

Figure 1. A woodcut map of the Island of Utopia, contributed by Ambrosius Holbein to Froben's edition, published in Basel in 1518.

on cut personal income and profits. The dominant anti-utopian element in Huxley's story is the use of genetic modifying to assimilate citizens into five hierarchical social classes to serve the needs of a consumerist and entertainment-centric society. The happiness of citizens is maintained with a drug called soma. The novel has been characterized as falling into the category of satirical anti-utopian literature (Balasopoulos 2006: 61). The novel ridicules the idea that a good society is an outcome of prevailing political ideologies and

actions to implement them, as represented in earlier utopian literature such as in Thomas More's classic. There has also been some question of whether Huxley's *Brave New World* (1932) is really a dystopia or an anti-utopia (Panagopoulos 2016), as the novel describes many features of positive utopia, such as getting rid of diseases and wars. The novel has also been interpreted as a critical utopia situated somewhere between a good place and a bad place (e.g. Moylan 2014; Panagopoulos 2016). Huxley (1958), however, has stated that he was pessimistic about the future, fearing the application of genetic engineering technologies, and that the novel was written as a warning about future threats.

Orwell's *Nineteen Eighty-Four*, published in 1949, is a depressing depiction of the near future conceived as a protest against totalitarian state systems. The novel was written during the early years of the Cold War, when fear and critique of emerging communist ideologies were prevailing in Western political debate. As was the case with Huxley's novel, during the period when *Nineteen Eighty-Four* was written it was typical that states were attempting to inculcate their citizens with the shared nationalistic ideologies.

The events of the novel take place in London, within a state named Oceania, one of the world's three super-states. The state is ruled by the 'Party', which worships the acclaimed mysterious leader Big Brother. With the help of the Thought Police and monitoring techniques, the Party conducts rigorous, all-reaching civil control, at the same time manipulating the transmission of information and the writing of history. The three antagonistic slogans of the Party are: 'War is Peace, Freedom is Slavery, Ignorance is Strength'. The story is centred on the trials of anti-party journalist Winston Smith. The key terms of the novel, such as 'Big Brother' and 'Thought Police', have had a major impact on how contemporary people think about their social circumstances. These terms, to quote Tyner (2004), 'permeate our conversations, and the overall content of the novel continues to influence our outlook on both politics in general and state control in particular' (145). In his youth, Orwell was known as an avid political activist and a proponent of radical socialism. Later, he became disappointed with authoritarian-led state socialism after seeing its downsides in the Soviet Union, becoming an opponent of totalitarian state ideologies (Rai 1990: 157-59; Ehland 2009: 178).

Utopian and anti-utopian imaginations: How to control Utopia, the World State and Oceania?

What combines utopian and anti-utopian literary worlds, eutopian places and anti-eutopian places, is that the use of space is constantly under control. As all forms of human co-existence require the following of shared rules and the control of obedience (cf. Gramsci 1971), in utopian and anti-utopian literature spatial control is manifested in the common rules of law and the penalties for violating them. All three works discussed in this article contain detailed descriptions of how human action and mobility are regulated by particular rules and licenses:

If any man has a mind to visit his friends that live in some other town, or desires to travel and see the rest of the country, he obtains leave very easily from the Syphogrant and Tranibors, when there is no particular occasion for him at home.

Such as travel carry with them a passport from the Prince, which both certifies the license that is granted for travelling, and limits the time of their return. (More 1516/2007: 44)

“A permit for you to initial, Director,” he said as airily as possible, and laid the paper on the writing-table. The Director glanced at him sourly. But the stamp of the World Controller’s Office was at the head of the paper and the signature of Mustapha Mond, bold and black, across the bottom. Everything was perfectly in order. The director had no choice. (Huxley 1932/2006: 95)

For distances of less than 100 kilometers, it was not necessary to get your passport endorsed, but sometimes patrols hanging on the railway stations examined the papers. (Orwell 1949/2008: 123)

‘A passport from the Prince’, ‘the signature of Mustapha Mond’, ‘passport endorsed’ – in utopian and anti-utopian societies the freedom of mobility is a matter of being licenced by the higher officers. Although in both utopian and anti-utopian literature people are obliged to serve their duties according to particular rules and limitations, one central difference is that in anti-utopian societies order is maintained with the help of control techniques, whereas in utopian societies people follow the rules automatically because they understand that they are for their own good. The technology entails power, is absolute and goes beyond human reach, as the inhabitants of Oceania are constantly under the eye of surveillance cameras. In addition, in Orwell’s Oceania the inhabitants are controlled through ‘the endless purges, arrests, tortures, imprisonments, and vaporizations’ (Orwell 1949/2008: 266). Correspondingly, inhabitants in the World State have been genetically manipulated to feel happiness under surveillance. This resonates with Foucault’s (2012) classic *The Birth of the Clinic*, originally published in 1963, in which Foucault dissects the historical emergence of ‘medical gaze’, arguing that the development of modern medicine has been inseparably linked with various power interests and the processes of dehumanization. While for Foucault the history of medical inventions equals the power/knowledge over healthiness and normality, in Huxley’s World State free will and the ability to question one’s own happiness are medically removed, which can be considered as the most nightmarish control technique imaginable.

The societies of Huxley and Orwell are designed to maintain social structures that serve the position of persons at the top of the social hierarchy. As a result, anti-utopian societies remain stagnant spaces, vehemently opposing all possible changes threatening the maintenance of their basic structures. David Harvey, in his classic work *Social Justice and The City* (1973), underscores how spatial order is rarely, if ever, a result of natural human behavior, but is always a construction of people in power, conducted for the service of their own needs (173-74). The order of individual buildings, for example, is often a material manifestation of social power relations (see Tuan 1977: 108-13), which in utopian and anti-utopian literature is constantly underscored in an exaggerated manner. The effort to keep everything intact has been specifically declared both by the Oceanian Party Elite as well as the Alpha elite of the World State. The island of Utopia is also characterized by a certain

degree of structural stagnancy, but compared to Oceania and the World State, stagnancy in the island of Utopia serves social and environmental well-being:

But among the Utopians all things are so regulated that men very seldom build upon a new piece of ground, and are not only very quick in repairing their houses, but show their foresight in preventing their decay, so that their buildings are preserved very long with but very little labour, and thus the builders, to whom that care belongs, are often without employment, except the hewing of timber and the squaring of stones, that the materials may be in readiness for raising a building very suddenly when there is any occasion for it. (More 1516/2007: 40)

Correspondingly, in Oceania and the World State the environment is destroyed to serve the interests of power groups while protecting the monuments and buildings praising them:

London diminished beneath them. The huge table-topped buildings were no more, in a few seconds, than a bed of geometrical mushrooms sprouting from the green of park and garden. In the midst of them, thin-stalked, a taller, slenderer fungus, the Charing T Tower lifted towards the sky a disk of shining concrete. (Huxley 1932/2006: 61)

He tried to squeeze out some childhood memory that should tell him whether London had always been quite like this. Were there always these vistas of rotting nineteenth-century houses, their sides shored up with baulks of timber, their windows patched with cardboard and their roofs with corrugated iron, their crazy garden walls sagging in all directions? And the bombed sites where the plaster dust swirled in the air and the willow-herb straggled over the heaps of rubble; and the places where the bombs had cleared a larger patch and there had sprung up sordid colonies of wooden dwellings like chicken-houses? (Orwell 1949/2008: 5)

In More's Utopia, inhabitants are not subjected to continuous surveillance, while in anti-utopian literature it often is precisely the incessant continuity of control that makes the world an unhappy place to live. Dystopian space resembles a panopticon prison, a prison design developed by the social theorist Jeremy Bentham in the 18th century. A panopticon is a space of surveillance designed in such a way that the prisoner is never able to be sure whether he/she is under control or not, whether 'Big Brother' is watching or not (Figure 2). The prison guard of a panopticon is an 'all-seeing observer' who can simultaneously follow anyone and, if necessary, punish them for unlawful acts.

Foucault has used Bentham's Panopticon as a mechanism of (Western) social power, control and order in several works. In the island of Utopia, daily attendance at work is also actively monitored, but "the Big Brother of Utopia" is obliged to follow the same rules with all inhabitants, that is, power and control are not inextricably entangled, and this is one of the main differences between utopian society and contemporary society. In contrast, in the two anti-utopian societies discussed here, the conditions of living are not

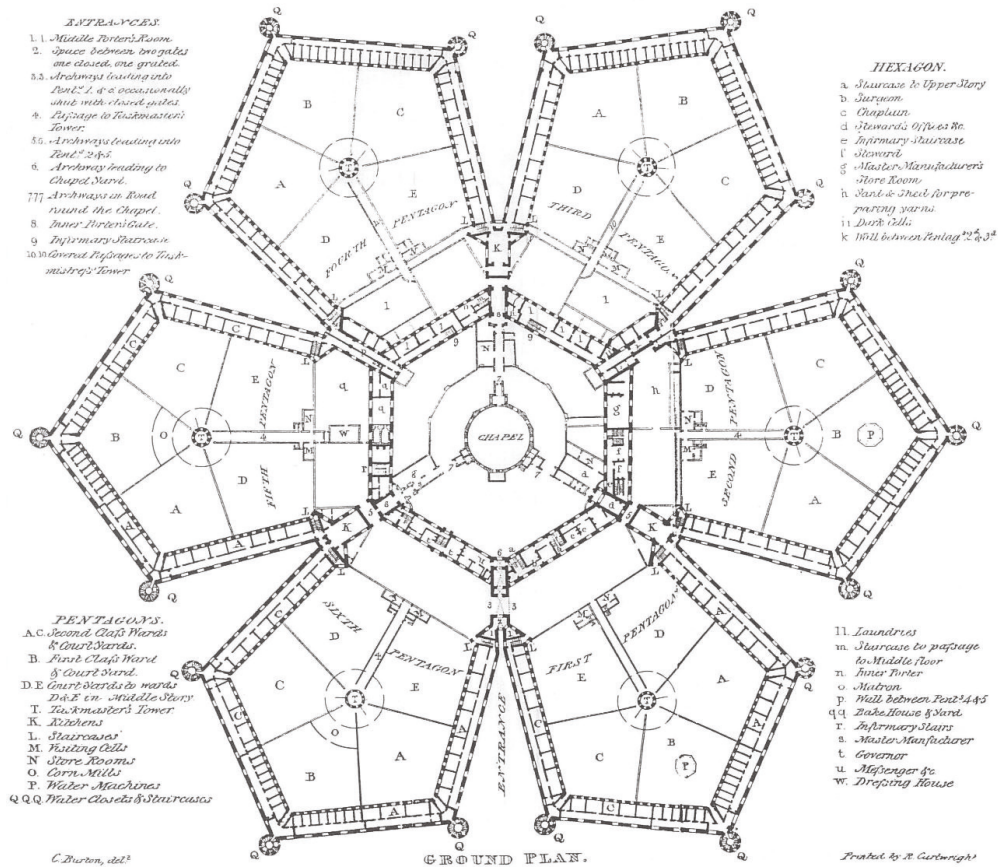

Figure 2. A ground plan of Millbank Prison in London, opened in 1816 and closed in 1890. Millbank Prison was one example of several implemented panopticon prisons, a control design developed by Jeremy Bentham.

only prison-like, but also unjust, and the social control and monitoring do not affect all the inhabitants alike. The upper class of Oceania, for example, has the privilege of being able to evade surveillance. Although in Huxley's work, the comparable privileges of the elite are not explicitly mentioned, restrictions are not mentioned either. However, one must come from the ranks of Alphas to be capable of making any changes in the World State, such as negotiating the need of monitoring the behavior of the five classes. Members of the lower classes have no authority to decide such matters, nor even the ability to criticize them:

The prospect of flying West again, and for a whole week, was very inviting. Moreover, for at least three days of that week they would be in the Savage Reservation. Not more than half a dozen people in the whole Centre had ever been inside a Savage Reservation. As an Alpha-Plus psychologist, Bernard was one of the few men she knew entitled to a permit. (Huxley 1932/2006: 88)

The difference between utopian and anti-utopian societies is present in the extent to which inhabitants, depending on their social background, have the freedom to use space. In

literary representations, in general, mobility is used as a common theme to express counter-hegemonic resistance to established norms in culture and society (Cresswell 1993). Correspondingly, state control is typically represented as a restriction of the human freedom to use space, as Foucault has constantly underscored in his discourse theory. Although in the enclave island of Utopia all mobility in space requires a permit, in the two anti-utopian spaces discussed here movement is regulated according to social status. The social class system forces each class to stay only in areas designated as their place of residence and work. In the anti-utopian space, class-crossing interaction between inhabitants is blocked by walls of prejudice and by physical limitations:

It was only on very rare occasions that one saw inside the dwelling-places of the Inner Party, or even penetrated into the quarter of the town where they lived. The whole atmosphere of the huge block of flats, the richness and spaciousness of everything, the unfamiliar smells of good food and good tobacco, the silent and incredibly rapid lifts sliding up and down, the white-jacketed servants hurrying to and fro—everything was intimidating. (Orwell 1949/2008: 175)

In the island of Utopia, there are no such restrictions, but the islanders seek to break down barriers that prevent inhabitants from different social backgrounds from being together, for example by meeting each other during their daily lunch: ‘At the hours of dinner and supper the whole Syphogranty being called together by sound of trumpet, they meet and eat together, except only such as are in the hospitals or lie sick at home’ (More 1516/2007: 43). Control over space is not linked to social power, while in the anti-utopian societies, social structures and their spatial manifestations are preserved for the sake of the powerful. There are social power structures also in the island of Utopia, but they are not protected for the same reasons as in Oceania and the World State, and in fact, changes contesting prevailing power structures are allowed. The inhabitants can influence the administrative decisions and they are free to run for a position in which they could actively participate in decision making. In the anti-utopian societies, power is centralized, and people from certain social backgrounds have easier access to positions that control the use of space. In Oceania the ruling party restricts access to dominant positions from the people who are considered a threat:

“It’s an absurdity. An Alpha-decanted, Alpha-conditioned man would go mad if he had to do Epsilon Semi-Moron work--go mad, or start smashing things up. Alphas can be completely socialized--but only on condition that you make them do Alpha work. Only an Epsilon can be expected to make Epsilon sacrifices, for the good reason that for him they aren’t sacrifices; they’re the line of least resistance. His conditioning has laid down rails along which he’s got to run. He can’t help himself; he’s foredoomed. Even after decanting, he’s still inside a bottle--an invisible bottle of infantile and embryonic fixations. Each one of us, of course,” the Controller meditatively continued, “goes through life inside a bottle. But if we happen to be Alphas, our bottles are, relatively speaking, enormous. (Huxley 1932/2006: 222)

Describing life as being gone through ‘inside a bottle’ is an illustrative metaphoric reference to how in anti-utopian societies inequality is linked with the limitations to use and move in space and in that way demarcate the quality of life. Accordingly, utopian society is characterized by the liberation of space, with inhabitants permitted to use and move in space to meet their needs. Utopias are thus more open to openness and happiness, in a strong contrast to how space is typically used in anti-utopian literature. For example, in the World State and Oceania, commercial and cultural cooperation with regions outside is prohibited or significantly restricted:

... about sixty thousand Indians and half-breeds ... absolute savages ... our inspectors occasionally visit ... otherwise, no communication whatever with the civilized world ... still preserve their repulsive habits and customs ... (Huxley 1932/2006: 103)

The average citizen of Oceania never sets eyes on a citizen of either Eurasia or Eastasia, and he is forbidden the knowledge of foreign languages. If he were allowed contact with foreigners he would discover that they are creatures similar to himself and that most of what he has been told about them is lies. (Orwell 1949/2008: 248)

In contrast, utopians actively engage in trade and other forms of interaction with regions outside the island. Restrictions that regulate the actions are not absolute bans or rules, but instead are open to change with the support of the majority of inhabitants. The utopian island is a space comprised of an organized community with a cohesive culture, and as a restricted space, is organized to serve the basic needs of the inhabitants and the conditions of a good life, such as food production, mobility and working conditions; ‘fifty-four cities in the island, all large and well built, the manners, customs, and laws of which are the same, and they are all contrived as near in the same manner as the ground on which they stand will allow’ (More 1516/2007: 33). The island is an organized space developed to meet the needs of the inhabitants in such a balanced manner that no blatant disparities in living standards occur.

What connects the analysed works is that the state is firmly in control of people’s happiness. In the island of Utopia happiness relies on the ideals of shared property and belief in God. Although it has been argued that More, as a statesman, did not necessarily conceive of communism and communality as practical solutions for the preservation of peace and order (see Surtz 1949), in *Utopia*, however, the prohibited retention of private property is represented as a route to happiness. Whereas the power of the church was difficult to criticize in medieval times, belief in God represents a moral strength that leads inhabitants to take care of each other and which also occupies the use of space:

There is a party among them who place happiness in bare virtue; others think that our natures are conducted by virtue to happiness, as that which is the chief good of man. They define virtue thus—that it is a living according to Nature, and think that we are made by God for that end; they believe that a man then follows the dictates

of Nature when he pursues or avoids things according to the direction of reason. (More 1516/2007: 50)

In *Brave New World* the happiness of citizens is maintained with a drug called soma. Although there are no diseases and wars in the World State, and thus *Brave New World* has also been interpreted as a representation of Utopian society (Panagopoulos 2016), the descriptions of citizens being happy are loaded with critical sarcasm. In fact, it can be generalized that the anti-utopian imagination contains a belief that future can be better, but believing in naïve ideas about a dramatic improvement of human nature and the world, also called utopianism (Sargent 2010: 5, 102), is not a proper mindset for achieving it. Instead, naïve “utopia impulses” may ultimately lead into a quality of life that can be called “dystopian” (see Moylan 2000: 155), or ‘end up in violence and totalitarianism’ (Jameson 2005: 142). Huxley uses satire to show how appalling it would be to remain ignorantly happy, and how lacking the potential to develop as a frail, error-prone being defines unhappiness (Johnson 2011):

The world’s stable now. People are happy; they get what they want, and they never want what they can’t get. They’re well off; they’re safe; they’re never ill; they’re not afraid of death... they’re so conditioned that they practically can’t help behaving as they ought to behave. And if anything should go wrong, there’s soma. (Huxley 1932/2006: 220)

Yes, ‘Everybody’s happy nowadays.’ We begin giving the children that at five. But wouldn’t you like to be free to be happy in some other way, Lenina? In your own way, for example; not in everybody else’s way. (Huxley 1932/2006: 91)

In *Nineteen Eighty-Four*, the promise of a happy life is a propaganda phrase, promoted by the state in order to halt all development. Although human life before the Revolution was full of misery – ‘it was a dark, dirty, miserable place where hardly anybody had enough to eat and where hundreds and thousands of poor people had no boots on their feet and not even a roof to sleep under’ (93) – the contrast between the propaganda promises and the narrator’s view of reality is sharp. In fact, the anti-utopian atmosphere is created by the misleading and fallacious advertising of the state:

Day and night the telescreens bruised your ears with statistics proving that people today had more food, more clothes, better houses, better recreations—that they lived longer, worked shorter hours, were bigger, healthier, stronger, happier, more intelligent, better educated, than the people of fifty years ago. Not a word of it could ever be proved or disproved. (Orwell 1949/2008: 77)

What combines More, Huxley and Orwell and their utopian/anti-utopian works, is that they all share the view that certain prominent power groups are using their position to govern society and to stay in that position by imposing rules that restrict the free use of space, with the idea that they serve the interests of staying in power. Each of these three

authors criticize both the desire for power in itself and its consequences for the members of society. The critique focuses on how a small ruling elite subjugates people and restricts their possibilities to have influence. For More, this elite consisted of medieval nobles, for Huxley, the upper Alpha class of society who controlled all the technological innovations, and for Orwell, the party elite of the totalitarian state. Although it is impossible to solve any practical, fundamental social problems through utopian or anti-utopian imaginings, they still offer alternate visions for readers enabling them to find connecting links between the control of space, power and happiness.

Conclusions

Utopian and anti-utopian imaginings predict a society in which the freedom of the inhabitants to use space is controlled by shared, constitutional rules. Anti-utopian fiction differs from utopian fiction in terms of how much freedom in life, such as the free will to use space and other rights, is restricted, the effectiveness of enforcement and control, and how space is entangled with social power. In More's *Utopia*, virtues such as moral strength and the ideal of sharing are happiness generators, which at the same time make the necessity of control feel less miserable. In contrast, in the two anti-utopian imaginings discussed in this article, (apart from the influence of soma) happiness generators are absent and the necessity to control society prevails. Indeed, dystopias reflect a stagnant society where restrictions, prohibitions, and control consume so many resources that all progress is halted. In both anti-utopian classics discussed here, this stagnation leads to social inequality, the maintenance of distorted power structures, class divisions, differences in living standards between regions and all-reaching unhappiness.

On the other hand, in More's *Utopia* society is regulated by restrictions and practices that promote the coexistence of the inhabitants, without any connection to the preservation of power structures. In return, in utopian society the freedoms allowed enable inhabitants to influence the development of their living environment. The island of Utopia, as an eutopian space, is characterized by a balanced standard of living, without artificial social restrictions such as class divisions, and, despite its seemingly stable state, is open to change. Anti-utopian literature reflects the general concern with how far the control of a living environment with restrictions and prohibitions can be extended. Utopian literature, on the other hand, gives people hope that the restrictions and prohibitions we live with are not necessarily going to alter the (good) conditions of our lives.

The anti-utopian fear of over-restriction as well as hope for more freedoms are constantly present in our everyday lives. Utopias provide hope, for example in case of regional planning, for 'situations where it is necessary to encourage, inspire and empower people to act for the common good of a region' (Luoto and Karhu 2018: 113). People's habitats are always controlled by rules that are binding, in the name of peace and cooperation, but simultaneously various groups such as public authorities, businesses and citizens compete against the restrictions and rights that define society. Hence, utopian imaginings give hope by envisioning a future in which it is not possible to reach a political position in which the living conditions for others could be exclusively determined and the common good overridden. However, both utopian and anti-utopian envisioning is needed.

Today, 'being afraid' defines who we are, and the present challenges, such as coronavirus infections, climate change, waves of refugees and diminishing resources, unavoidably force people to live under tighter restrictions. This may also be a turning point when the values that concern human freedom and happiness need to be re-evaluated.

Notes

¹ Kneale (2010) argues that depending on how you define 'utopia', counterfactual histories can also be conceived of as 'utopian'.

² As discussed in literary geographies, the question of how the abstractions of 'reality', 'fact' and 'fiction' interconnect with social discourses, is highly complicated and multidimensional (see Ridanpää 2010; 2018).

Works Cited

- Baccolini, R. and Moylan T. (2003) *Dark Horizons: Science Fiction and Dystopian Imagination*. New York and London: Routledge.
- Balasopoulos, A. (2006) 'Anti-utopia and dystopia: re-thinking the generic field'. In Vastaras, V. (ed) *Utopia project archive 2006-2010*. School of Fine Arts Publication, pp. 59-67.
- Bloch, E. (1986) *The Principle of Hope*. Cambridge: The MIT Press.
- Claeys, G. (2017) *Dystopia: A Natural History*. Oxford: Oxford University Press.
- Claeys, G. and Sargent, L. T. (1999) *Utopia reader*. New York: New York University Press.
- Cook, I. G. (1981) 'Consciousness and the Novel: Fact and Fiction in the Works of D. H. Lawrence.' In Pocock, D. C. D. (ed) *Humanistic Geography and Literature: Essays on the Experience of Place*. London: Croom Helm, pp. 66-84.
- Cresswell, T. (1993) 'Mobility as resistance: a geographical reading of Kerouac's 'On the road.' *Transactions of the Institute of British Geographers*, 18(2), pp. 249-262.
- Daniels, S. (1992) 'Place and the geographical imagination.' *Geography*, 77(4), pp. 310-322.
- Ehland, C. (2009) 'The Watchdogs of Eden: Chesterton and Buchan look at the present of the future.' In Pordzik, R. (ed) *Futurescapes: Space in utopian and science fiction discourses*. New York: Rodopi, pp. 171-200.
- Foucault, M. (1979) *Discipline and punish: The Birth of the prison*. New York: Vintage.
- Foucault, M. (2012) *The birth of the clinic*. London: Routledge.
- Graham, J., Plumptre, T. W. and Amos, B. (2003) *Principles for good governance in the 21st century*. Ottawa: Institute on governance.
- Gramsci, A. (1971) *Selections from the Prison Notebooks*. London: Lawrence & Wishart.
- Harvey, D. (1973) *Social Justice and the City*. Athens: University of Georgia Press.
- Howell, P. (1998) 'Crime and the city solution: crime fiction, urban knowledge, and radical geography.' *Antipode*, 30(4), pp. 357-378.
- Huxley, A. (1932/2006) *Brave New World*. New York: Harper Collins Publishers.

- Huxley, A. (1958) [‘The Mike Wallace Interview: Aldous Huxley \(18 May 1958\)’](https://www.youtube.com/watch?v=3TQZ-2iMUR0). [Online] [Accessed 1 March 2019] <https://www.youtube.com/watch?v=3TQZ-2iMUR0>.
- Itkonen-Kaila, M. (1998) ‘Thomas More ja hänen utopiansa.’ In Itkonen-Kaila, M. (ed) *Utopia, Thomas More*. Juva: WSOY, pp. 7-21.
- Jackson, P. (1998) ‘Constructions of ‘whiteness’ in the geographical imagination.’ *Area*, 30(2), pp. 99-106.
- Jameson, F. (2005) *Archaeologies of the Future: The Desire Called Utopia and Other Science Fictions*. London and New York: Verso.
- Johnson, R. (2011) ‘The Use of Satire in Aldous Huxley’s Brave New World.’ *JCCC Honors Journal*, 2(2), pp. 1-4.
- Kadanoga, L. (1998) ‘Strange countries and secret worlds in Ruth Rendell's crime novels.’ *Geographical Review*, 88(3), pp. 413-428.
- Kautsky, K. (1927) *Thomas More and his Utopia*. Trans. Stenning, H. J. London: AC Black,
- Kneale, J. (2010) ‘Counterfactualism, utopia, and historical geography: Kim Stanley Robinson's The years of rice and salt.’ *Journal of Historical Geography*, 36(3), pp. 297-304.
- Kumar, K. (1987) *Utopia & Anti-Utopia in Modern Times*. Oxford, UK: Blackwell.
- Kumar, K. (2003) Aspects of western utopian tradition. *History of human sciences* 16(1), pp. 63-67.
- Kumar, K. (2013) ‘The Future of Utopia.’ In Da Silva, B. (ed) *Epistemology of utopia: rhetoric, theory and imagination*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, pp. 94-117.
- Leiss, W. (1976) *The Limits to Satisfaction: An Essay on the Problem of Needs and Commodities*. Toronto: University of Toronto Press.
- Levitas, R. (2010) *The Concept of Utopia*. New York: Peter Lang.
- Luoto, I., and Karhu, M. (2018) ‘Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit.’ *Terra*, 130(3), pp. 113-125.
- Marcuse, H. (1955) *Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud*. Boston: Beacon Press.
- Marcuse, H. (1968) *One Dimensional Man*. London: Sphere books.
- More, T. (1516/2007) *Utopia by Sir Thomas More*. Sioux Falls: NuVision Publications.
- Moylan, T. (2000) *Scraps of the Untainted Sky: Science Fiction, Utopia, Dystopia*. Boulder and Oxford: Westview Press.
- Moylan, T. (2014) *Demand the Impossible: Science Fiction and the Utopian Imagination*, ed. Baccolini, R. Oxford: Peter Lang AG.
- Mårtensson, B. (1991) ‘The Paradoxes of Utopia A Study in Utopian Rationalism.’ *Philosophy of the Social Sciences*, 21(4), pp. 476-514.
- Noxolo, P. and Prezioso, M. (2013) ‘Postcolonial imaginations: Approaching a “fictionable” world through the novels of Maryse Condé and Wilson Harris.’ *Annals of the Association of American Geographers*, 103(1), pp. 163-179.
- Olwig, K. R. (1981) ‘Literature and ‘reality’: The Transformation of the Jutland Heath.’ In Pocock, D. C. D. (ed) *Humanistic Geography and Literature: Essays on the Experience of Place*. London: Croom Helm, pp. 47-65.
- Orwell, G. (1949/2008). *1984*. London: Penguin Books.

- Panagopoulos, N. (2016) 'Brave new world and the scientific dictatorship: utopia or dystopia?' *Comparatismi*, 1. [Online] [Accessed 10 October 2019] <https://www.ledijournals.com/ojs/index.php/comparatismi/article/view/907>.
- Phillips, R. (2002) 'Dystopian space in colonial representations and interventions: Sierra Leone as 'the white man's grave''. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 84(3-4): 189-200.
- Rai, A. (1990) *Orwell and the politics of despair: A Critical study of the writings of George Orwell*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ridanpää, J. (2007) 'Laughing at northernness: Postcolonialism and metafictional irony in the imaginative geography.' *Social & Cultural Geography*, 8(6), pp. 907-928.
- Ridanpää, J. (2010) 'Metafictional geography.' *Culture, Theory & Critique*, 51(1), pp. 47-63.
- Ridanpää, J. (2017) 'Imaginative Regions.' In Tally, R. Jr. (ed) *The Routledge Handbook of Literature and Space*. New York & London: Routledge, pp. 187-194.
- Ridanpää, J. (2018) 'Fact and Fiction: Metafictional Geography and Literary GIS.' *Literary Geographies*, 4(2), pp. 141-145.
- Sargent, L. T. (1994) 'The three faces of utopianism revisited.' *Utopian studies*, 5(1), pp. 1-37.
- Sargent, L. T. (2010) *Utopianism: Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Schlosser, K. (2015) 'Apocalyptic imaginaries, Gramsci, and the last man on earth.' *GeoHumanities*, 1(2), pp. 307-320.
- Schatzberg, E. (2018) *Technology: critical history of a concept*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schmid, D. (1995) 'Imagining safe urban space: the contribution of detective fiction to radical geography.' *Antipode*, 27(3), pp. 242-269.
- Silk, J. (1984) 'Beyond geography and literature.' *Environment and planning D: Society and Space*, 2(2), pp. 151-178.
- Sisk, D. W. (1997) *Transformations of Language in Modern Dystopias*. London: Greenwood Press.
- Surtz, E. L. (1949) 'Thomas More and Communism.' *Publications of the Modern Language Association of America*, 64(3), pp. 549-564.
- Suvin, D. (1973) 'Defining the literary genre of Utopia: some historical semantics, some genealogy, a proposal and a plea.' *Studies in the Literary Imagination*, 6(2), p. 121.
- Thrift, N. (1983) 'Literature, the production of culture and the politics of place.' *Antipode* 15(1), pp. 12-24.
- Tuan, Y.-F. (1977) *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tyner, J. A. (2004) 'Self and space, resistance and discipline: a Foucauldian reading of George Orwell's 1984.' *Social & Cultural Geography*, 5(1), pp. 129-149.
- Vorlander, K. (1924) *Geschichte der Sozialistischen Ideen*. Breslau: Verlag Ferdinand Hirt.

Tulevaisuuden kunta kehittyi organisaatioparadoksien ristiaallokossa

Esa Hyyryläinen, Mikko Karhu & Ilkka Luoto

Abstract

This article focuses on municipalities as local organizations. The leading idea of the article is that the complex operating environment for public organizations can best be understood and managed using paradox theory.

In Finland, ongoing reform of regional government and health and social services will rapidly change the role of municipalities by transferring key municipal services to counties. On the other hand, globalization, networked governance and collaborative public management have strengthened the contradicting demands faced by municipalities. These need to be taken into consideration in their management.

Ten thematic interviews involving experts who have actively followed municipalities from various professional perspectives were carried out in the spring of 2017. The analysis of these interviews followed the principles of theory-guided content analysis. The interviews were analyzed using a paradox theory-based categorization model.

Under three major organizational paradoxes, those of performing, belonging and organizing, ten sub-paradoxes were constructed in order to grasp paradoxical aspects linked to the development of municipalities. Paradox theory challenges the dominant rationality-centered understanding of organizing and managing public organizations. The main claim of paradox theory is that opposing and contracting demands surging from various stakeholders can be driven simultaneously in order to gain benefits and opportunities that would not be obtained otherwise.

Johdanto

Globaalistuvassa, nopeatahtisessa ja runsaasti keskinäisiä riippuvuuksia omaavassa maailmassa organisaatioiden pitkän aikavälin menestys riippuu niiden kyvystä kohdata vastakkaisia vaatimuksia (Smith & Tracey 2016: 8; Vartiainen, Ollila, Raisio & Lindell 2013). Siitä on kiinni myös sote- ja maakuntauudistuksen jälkeisen kuntamallin menestyminen (ks. Reformi 30.1.2018). Samalla kun uudistus vähentää kuntien tehtäviä, se myös lisää paineita kuntien niskaan. Kuntien on ”keksittävä” itsensä uudelleen osana rakenteilla olevaa hallinnollista kokonaisuutta. Kyläyhteisöistä ja kirkkopitäjistä alkanut paikallisyhteisöjen muodostuminen se-

kä tämän kehityksen jatkuminen vuodesta 1865 alkaen kunnallishallintona ei katoa mihinkään, mutta samalla väistämätön kuntakehityksen murrostila on käsillä. Kunta ei voi menestyä toistamalla entiseen tapaan sitä mitä sille jää, vaan menestys edellyttää rajankäyntejä moneen suuntaan. Kuntakentässä tapahtuvia muutoksia ja niiden vaatimaa uudistumista ja sen haasteita oheinen sitaatti kuvaa hyvin:

”Vuosikymmeniä vallalla ollut tapa ajatella kuntaa on muuttumassa. Käsite kunnista ensisijaisesti palvelukoneena on ollut syvälle juurtunut suomalaiseen kuntia koskevaan ajatteluun. Voidaan puhua institu-

tionaalisesta kuntakäsityksestä, jossa mielipiteet kunnasta jäsenyivät pääasiallisesti palveluroolin näkökulmasta. Tästä institutionaalista käsityksestä on hyvin vaikea päästä eroon. Muutos edellyttää kuitenkin uudenlaista ajattelua. Jos yritetään toimia kuten ennenkin, kohdataan vaikeuksia. Pahimmillaan käy niin, että kuntapäätäjät kähertyvät murehtimaan menetettyä valtaa palveluissa. Haikailaan menneeseen, jonka muistot aika on vahvasti kullannut.” (Haveri & Majoinen 2017: 53.)

Artikkelimme pohdinnan kohteena on tulevaisuuden kunta alueellisena organisaationa. Tulevaisuuden kunnalla tarkoitamme käsillä olevaa sote- ja maakuntauudistusta, minkä yhteydessä kuntaorganisaatiot joutuvat sopeutumaan ja uudistumaan ilman yksityiskohtaista tielkarttaa, johon prosessissa tukeudutaan. Keskitymme avaamaan yhtä aikaa kiinnostavina, mutta myös ristiriitaisina näyttäytyviä tekijöitä, joiden luomassa tilanteessa tulevaisuuden kunta muokkautuu. Tukeudumme tarkastelussamme organisaatio- ja johtamistutkimuksissa käytettyyn paradoksiteoriaan (esim. Poole & Van de Ven 1989; Lewis 2000; Lüscher, Lewis & Ingram 2006; Lüscher & Lewis 2008; Lewis & Smith 2014; Smith & Tracey 2016). Sen keskeinen anti yhteiskunnallisia reformeja tutkiville on kehoitus kiinnittää huomio paradokseihin muutosta eteenpäin vievinä tekijöinä, luopuen samalla ajattelemasta muutoksia mutkattomina, suoraviivaisina ja suunniteltuina siirtyminä (Lewis 2000: 760). Yhteiskunnasta ja alueiden toimintakulttuureista nousevat trendit ilmenevät organisaatioissa tiettyjen piirteiden, ominaisuuksien tai organisaatiolle asetettujen vaatimusten samanaikaisina vastakkaisuuksina. Vastakkaisuudet ovat paradoksiteorian näkökulmasta toisistaan riippuvaisia pikemmin kuin toisensa pois sulkevia valinnan kohteeksi asettuvia tekijöitä.

Aineiston olemme keränneet kymmenen teemahaastatteluna toteutetun asiantuntijahaastattelun avulla. Haastattelemamme asiantuntijat ovat pitkään kuntien tilannetta ja uudistamispyrkimyksiä seuranneita henkilöitä. Artikkelimme

keskeisenä tavoitteena on muodostaa tulkintamalli, joka auttaa ymmärtämään tulevaisuuden kunnan kehittymistä sen toimintaympäristössä ja kuntaorganisaatiossa ilmenevien paradoksien kautta. Samalla kuntaa koskevalla pohdinnalla konkretisoimme myös paradoksiteorian lähtökohtia ja hyödyntämismahdollisuuksia. Tavoitteemme on ideoiden ja evidenssin mahdollisimman tuloksellinen vuoropuhelu, jossa ideat (teoria) käsitteellistää evidenssiä (empiriä) samalla kun evidenssin avulla tulee mahdolliseksi kehittää ja testata teorian rakenteiden kantavuutta (Ragin 1994: 55). Pyrimme siten myös esittämään käsitteellisiä työkaluja, jotka auttavat ymmärtämään reformin jälkeisen kuntamallin mahdollisuuksia ja haasteita.

Kunta organisaationa ja kokonaisuutena

Kunta muodostaa sekä näkyvän että näkymättömän tilan, joka kokoa yhteen erilaisia tuotannon, kulttuurin, politiikan ja hallinnon virtoja. Ne paikallistuvat ja todentuvat konkreettisesti järjestäytyvänä organisaationa ja sen toimintana. Organisaatioina kuntien toiminta kohdistuu hallinnollisesti määriteltyyn alueeseen; sen asukkaisiin, yrityksiin, rakennuksiin ja infrastruktuuriin. Kunnat eivät kuitenkaan toimi territoriaalisesti eristyneinä, vaan ne ovat kytköksissä monitahoisten verkostojen ja järjestelyjen kautta kunnan ulkopuolisiin julkisiin organisaatioihin, yrityksiin sekä kansalaistointintaan (esim. Zimmerbauer 2016; Viren & Vähämäki 2015: 164–172). Kunnan asukkaiden ja toimijoiden tarpeet ja toiveet eivät ole myöskään sisäisesti yhteneviä. Kaikkein edellä sanottuun vaikuttaa myös kunnan koko. Vaikka lainsäädännön asettamat velvoitteet ovat kaikille kunnille samat, se mitä ne käytännössä tekevät, ja miten ne tekevät, vaihtelee kuntien tarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan.

Artikkelimme keskeinen oletus on se, että kunnan kaltaista monimutkaista, ja jossakin määrin kaoottiselta vaikuttavaa järjestelmää voi ymmärtää siinä realisoituvien organisatoristen paradoksien kautta. Paradokseissa realisoituvat vastakkaisuudet tuottavat eräänlaista yhteiskun-

nallista moniajota, joka kuvaa eri intressien ja luokusten toimijaryhmien avointa jännitteellisyyttä. Samalla se voidaan hyväksyä lähtökohtana toiminnalle ja sen kehittämiseksi. Esitämmekin, että organisaatioiden menestyminen yhä monimutkaisemmassa maailmassa edellyttää niiltä paradoksien lukutaitoa. Paradoksit ovat kuitenkin kaksiteräinen miekka. Niiden kohtaaminen voi aiheuttaa epävarmuutta, ahdistusta, päättämättömyyttä ja erilaisten kehityslinjojen välisiä voimavarat kuluttavaa kilpailua. Paradoksit kuitenkin myös tuottavat uusiutumispotentiaalia, johon ei ilman niiden esiintymistä pystytä.

Sote- ja maakuntauudistuksen jälkeisessä maailmassa kuntien paikallinen osaaminen jalostuu vastaamaan muuttuvaa toimintaympäristöä. Kaikki ei tietenkään muutu. Maaseutukunnissa tunnetaan edelleen hyvin maaseudun tarpeita, kaupungeissa kaupunkien. Kunnissa on edelleen muutakin lähiympäristönsä asiantuntemusta enemmän kuin millään muulla toimijoilla. Ylipaikallisten suhteiden merkitys luultavasti kasvaa. Kuntien tulee jatkossakin vastata kehittämisestä sekä esimerkiksi vapaaehtoistoimijoiden osaamisen yhteen saattamisesta. Todennäköisesti kuntien välinen kilpailu myös kovenee, jolloin aktiivisesta elinkeinopolitiikasta, joustavasta kaavoituksesta, hyvinvointia tukevasta lähiyhteisöllisyydestä ja kyvystä yhdistellä eritasoista toimintaa paikallisena verkostosolmuna muodostuvat kunnan kilpailukyvyyn peruspilarit (Luoto & Virkkala 2017: 9–10). Tässä mielessä kunnat ovat edelleen keskeisessä asemassa muutoskestävän yhteiskunnan perustana (Hyyryläinen & Piispanen 2016; Airaksinen 2017: 171).

Sote- ja maakuntauudistuksessa kuntiin liittyvät paradoksit aktivoituvat uudella tavalla. Keskusteluissa nousevat toistuvasti esille vastakkaiset näkemykset kunnan tulevaisuudesta. Siinä missä yhdet ennakoivat kunnan lakkaavan sellaisena kuin me sen olemme oppineet tuntemaan, toisille tämä murrostila on pikemmin mahdollisuus kunnan perusajatuksen uudistamiseen. Tulevaisuuden kunta luovii paradoksien ristiaallokossa. Se on monitasoinen toiminta- ja elinympäristö, jonka kehittämisessä rohkea visiointi, ja jopa vastakkaisten

sekä kilpailevien päämäärien samanaikainen edistäminen yleistyy.

Paradoksi samanaikaisen ristiriitaisuuden kuvaajana

Sanakirjamääritelmän mukaan paradoksi on ”näennäisesti järjenvastainen väite” luonnontieteissä se voi olla ”näennäisesti luonnonlakien vastainen sääntö tai ilmiö” (NS 1988: 306; vrt. Oxford Dictionary 2017). Sana ”näennäinen” kertoo siitä, että kysymyksessä on vain päällisin puolin tarkasteltuna järjenvastainen väite. Paradoksissa rinnastettavat tai verrattavat asia ovat ainakin jossakin määrin loogisessa vuorovaikutussuhteessa. Meitä paradokseissa kiinnostaa erityisesti se, että yhtäaikaaisesti esiintyviä vastakkaisia tai erillisiä asioita tarkasteltaessa huomataan varsin usein niiden olevan myös toisistaan riippuvaisia.

Paradoksit ovat kiinnostaneet tutkijoita niin lääketieteen (Tallis 2008), psykologian (Goldsmith 2013: 78–83, 127; Adler 1956), filosofian ja logiikan tutkimuksen (Quine 1966; Tarski 1969: 66; Soames 2010) sekä organisaatiotutkimuksen aloilla (Lewis & Smith 2014). Niin ikään paradoksit ovat kiinnostaneet politiikan, demokratian ja deliberaation tutkijoita (Honig 2007). Niitä on hyödynnetty myös esimerkiksi urheiluvalmennuksessa (Barnson 2014). Paradoksi sanan etymologia rakentuu kreikan kielen sanoista para (παρά ‘vastaan’) ja doksa (δοξα ‘oppi’ tai ‘näkemys’). Syvemmässä eksistentiaalisessa merkityksessä myös ihmisen olemassaolo itsessään on tulkittu eräänlaiseksi paradoksiksi. Esimerkiksi Soren Kierkegaard (1985: 36–38) leimasi ihmisen ristiriitoihin tarkertuvaksi olenoksi, joka ikään kuin mysteerinä uhmaten yrittää alati löytää ratkaisua itsensä ja maailman väliseen problematiikkaan.

Yksi tunnetuimmista paradokseista lienee antiikin filosofi Zenon Elealaisen Akilleksen ja kilpikonnan kilpajuoksu (Booth 1957: 187–188; Stanford Encyclopedia of Philosophy 2010). Paradoksissa Akilles ei koskaan saavuta kilpikonnan, koska sen ohittaminen edellyttää ensiksi saapumista siihen, missä kilpikonna on, mutta tällöin kilpikonna onkin jo liikkunut lyhyen

matkan eteenpäin. Tämä vaikuttaa loogiselta, mutta liikkeen kuvaaminen tällä tavoin johtaa arkijärjen vastaiseen lopputulokseen.

Paradokseja on helppo osoittaa, mutta niitä koskeva syvempi ymmärrys ei välttämättä ole juurikaan lisääntynyt. Paradoksille on nimittäin useita lähikäsitteitä. Kirjallisuustieteen tutuksi tekemä oksymoroni (Tieteen termipankki 2014) on paradoksia muistuttava retorinen keino vastakkaisten tai ilmeisen ristiriitaisten käsitteiden samanaikaisuudesta. Monet hyödyntävät tutkimuksessa vastakkaisuuksiin perustuva dikotomia, missä jokin ilmiö voi kuulua vain jompaankumpaan puoleen kahtiajakoa (mm. Derrida 1995). Muun muassa peliteoriasta, matematiikasta ja taloustieteistä (mm. Von Neumann & Morgenstern 1953; Nash 1950; Barron 2013: 59, 116–117) tutulla dilemmalla taas tarkoitetaan vaikeaa ongelmaa, joka muodostuu useampien vaihtoehtojen joukosta, jotka eivät ole erityisen toivottavia, mutta joiden joukosta on pakko valita jokin. Usein paradoksi ymmärretäänkin väärin dilemmana. Dilemma voi olla tarpeellinen välivaihe, kun kartoitetaan taustalla vaikuttavia paradokseja. Ero on siinä, ettei paradoksissa ole pakko tai edes voi tehdä vastakkaisina näyttäytyvien, mutta toisistaan riippuvien asioiden välistä valintaa.

Organisaatioparadoksit ja paradoksiteoria

Eri paradoksien joukosta meitä kiinnostavat eniten organisaatioparadoksit (organizational paradoxes), jotka ilmenevät organisoituneessa toiminnassa ja sen johtamisessa varsinkin muutostilanteissa. Tutkijat ovat tunnistanee useita organisaatioparadokseja kuten yhteistoiminta vs. kontrolli, yksilöllinen vs. kollektiivinen, joustavuus vs. tehokkuus ja uuden etsiminen vs. aktiivinen hyödyntäminen (Smith & Lewis 2011: 381). Tällaisen paradoksin kohtaaminen ajatellaan useimmiten valintatilanteeksi, jossa molempia vaihtoehtoja ei voida valita. Paradoksiteoria ei pakota tällaiseen valintaan, eikä välttämättä edes näe paradoksin ratkaisemista mahdollisena. Ratkaisut löytyvät, kun lähdetään liikkeelle paradoksin sisään raken-

netusta arvoituksellisuudesta, joka perustuu vastakkaisuuksien samanaikaisuuden synnyttämään kiehtovaan jännitteeseen. Esimerkiksi lyhyen aikavälin suorituskyvyn yksisilmäisen painottamisen sijaan tähdätään myös pidempiaikaiseen ja kestävämpään suorituskykyyn, joka kuitenkin saavutetaan kiinnittymällä paradoksaalisesti useampiin tarpeisiin samanaikaisesti (Cameron 1986; Smith & Lewis 2011: 381).

Paradoksit naamioivat ilmeisen vastakkaiset väittämät sellaiseen muotoon, missä kolikon kummatkin puolet näkyvät samanaikaisesti. Samanlainen ajattelutapa on ominaista taolaisuudelle, missä kaikki olevainen voidaan kuvata jinin ja jangin toisiinsa kietoutuvina suhteina. Länsimainen rationalismi taas perustuu pitkälle kategorisoivaan sekä hierarkkiseen ajatteluun. Samanaikaisuutta korostavassa taolaisuudessa paradoksit ovat toisiinsa kiinnittyneitä, elleivät peräti synergisiä. Tällöin yhden puolen korostaminen ikään kuin vetää mukanaan toista puolta, mikä puolestaan johtaa vastakohtaisten näkökulmien kilpailevaan ja samanaikaiseen vuorotteluun. (Lewis 2000: 761–762; Beer & Nohria 2000: 133–141; Collins & Porras 1997: 43–45.)

Organisaatioiden oppimista koskevassa keskustelussa kirjoitetaan samasta asiasta molempikäätisyytenä (ambidexterity). Termi kuvasi alkuperin ihmisiä, jotka käyttävät oikeaa ja vasenta kättään yhtä tehokkaasti. Organisatorisena ilmiönä sillä tarkoitetaan organisaatiota, joka kykenee esimerkiksi olemaan tehokas ja aikaansaava lyhyellä tähtämellä hukkaamatta pitkän tähtäimen menestyksen avaimia. Se on siis jostain sellaista, jota mikä tahansa ison muutoksen keskellä oleva organisaatio todennäköisesti haluaisi olla. ”Jokotain” sijaan kilpailukykyään kehittävät organisaatiot tavoittelevat molempikäätisyyden avaamia mahdollisuuksia. Siitä näyttäisi olevan erityisesti hyötyä innovaatioiden etsimisen ja olemassa olevien tuotteiden tai palveluiden kehittämisen yhtäaikaisuuden jännitteessä (March 1991). Tätä voidaan toteuttaa esimerkiksi yhteistyöverkoston tai organisaation sisäisen kilpailun kautta (Strese, Meuer, Flatten & Brettel 2016: 40–41).

Paradoksien hyväksyminen organisaation kehittämisessä johtaa pohtimaan olemassa olevia

vastakkainasetteluja, ja sitä kautta havainnoimaan monimutkaisempia vuorovaikutussuhteita sekä yhteisvaikutuksia. Organisaatiot ja yhteiskunta muodostavat relationaalisia verkostosuhteita, joita ei ole mahdollista tarkastella nollasummapelinä. Käytännön lähestymistapa on löydettävissä esimerkiksi tietoisella ristiriitahakuisuudella tai tarkoituksellisten jännitteiden luomisella, kuten autovalmistaja Toyotan valitseman strategian tapauksessa (Takeuchi & Osono 2008). Vanhan ja uuden tiedon vuoropuhelu voidaan valjastaa osaksi aktiivista uuden tiedon rakentelua tai organisaattorista uudistumista, kuten Nonaka, Toyama ja Konno (2000) esittivät organisaatioiden kehittämistä paradoksinäkökulmasta lähestyvässä tutkimuksessaan.

Audian, Locken ja Smithin (2000) tutkimus menestyksen paradoksista osoitti, että organisaation aikaisempi menestys kaventaa strategisen päätöksenteon mahdollisuuksia. Usko aikaisemalla kehityspolulla pysyttelemiseen on vahvempaa sellaisissa organisaatioissa, jotka ovat saaneet toiminnassaan hyviä tuloksia. Tuoreessa muistissa on yhä, kuinka menestykseen tottunut Nokia ei enää kyennytkään 2000-luvulle tultessa uudistumaan ja reagoimaan langattomien teknologioiden ja internetin kehitykseen (Ollila & Saukkomaa 2013: 327–328).

Organisaation kehittämisessä on erittäin vankka rationalistinen perusvire, pyrkimys tuottaa ja mestaroida kehityspolkuja asioita yksinkertaistamalla, huomiota tiettyihin asioihin kohdistamalla ja toisista asioista pois kääntämällä (esim. Alvesson & Willmott 2012). Valtaosa organisaation kehittämisestä perustuu varmuuden ja toivon hakemiseen, ja samalla epävarmuuden ja epätoivon välttämiseen. Silloin kun esimerkiksi strategiat avaavat sitä, miten mahdolliset ongelmat vältetään, ne myös luovat toivoa korostamalla positiivisia piirteitä strategiateksteissään. Tällaisia kehitysuskoa ja toivoa korostavia iskusanoja ovat muun muassa vetovoimainen, kilpailukykyinen, innovatiivinen ja elinvoimainen (Möttönen & Kettunen 2015). Mikäli yhteiskuntaa tarkastellaan organisaation myötäilemien rationaalisten toimintamallien virtaviivaistamana, saatetaan

joutua tilanteeseen, missä putkinäköisyys sekä kykenemättömyys reagoida ympäröivän maailman muutoksiin määrittelevät organisaation toimintakykyä.

Paradoksiteoria ponnistaa sosiaalisesta konstruktionismista (ks. Hacking 2009), jonka ytimessä on erilaisten väitteiden tai tilanteiden järjenvastaisuuden, yhteensopimattomuuden ja ristiriitaisuuden tunnistaminen yhteisöjen jokapäiväisessä toiminnassa. Periaatteessa jonkin kuvaaminen joksikin, esimerkiksi alustavan suunnitelman esittäminen, synnyttää aina myös jännitteitä, mitkä aktivoivat visioimaan tulevaa ja refleктоimaan nykytilannetta (vrt. Ameel & Neuvonen 2016). Suhtautuminen paradokseihin ratkaisee sen, millaiseen tulevaisuuteen ja mahdollisuuksiin kuntaorganisaatio suuntaa voimavaransa. Paradoksit ja niihin liittyvät jännitteet ovat paradoksiteorian tekemän oletuksen mukaan sisäsyntyisiä ja pysyviä pikemminkin kuin satunnaisia ja niitä kohtaavien toimijoiden sosiaalisesti konstruoimia, pikemmin kuin toimijoista riippumatta esiintyviä (Lewis & Smith 2014: 132–134).

Organisaatioiden johtamisessa ja kehittämisessä auttaa, kun paradokseja ei määritellä valintatilanteina, vaan mahdollisuuksina toimia sekä-että -maailmassa. Paradoksiteorian ytimessä on olla valitsematta kahden vaihtoehdon välillä. Samalla pitää hyväksyä valitsematta jättämisen tuoma uutta luova evolutionaarinen epävarmuus. Tämä auttaa oivaltamaan keskeisen paradokseihin liittyvän ongelman, joka tunnetaan myös niin kutsuttuna kosto-ongelmana (Field 2007: 78–79). Niissä ilmenevä vastakkaisuus nimittäin vahvistuu, jos paradoksia yritetään ratkaista (Lewis 2000: 763).

Menetelmä ja tutkimusaineisto

Kuntaorganisaatioiden tulevaisuutta kartoittimme puolistrukturoitujen teemahaastattelujen avulla. Haastatteluihin valittiin kymmenen henkilöä, joista kutakin haastateltiin erikseen puhelimitse. Haastateltavat toimivat kuntakehittämiseen liittyvissä opetus- ja tutkimustehtävissä korkeakouluissa tai johto- ja asiantuntijatyössä aluehallinto- ja aluekehittämisorganisaatioissa.

Monella heistä on kokemusta työskentelystä kuntien viranhaltijoina, kunnallispoliitikkoina ja kansanedustajina. Haastattelut kestivät keskimäärin 75 minuuttia. Litteroitua haastatteluaineistoa tarkasteltiin aluksi erillisdokumenttina, jota luettiin koko kirjoittajajoukon voimin laajemmalla otteella etsimällä haastattelujen välisiä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia kunkin haastatteluteeman suhteen.

Varsinainen analyysi on toteutettu teoria-ohjaavan sisällönanalyysin mallin mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009) huomioiden Ulla-Maija Salon (2015) siihen kohdistaman kritiikin. Ehkä olisi jopa perustellumpaa sanoa Salon ehdottamalla tavalla meidän pyrkivien teoria-ohjauvuuden sijaan pikemmin ajattelemaan aineistoamme teorian kanssa (emt. 170–71, 181–83). Näin tehdessämme sovellettiin haastatteluaineiston analyysin rakenteessa Lewisin (2000), Lüscherin, Lewisin ja Ingramin (2006) ja Lüscherin & Lewisin (2008) kehittämää, suoriutumisen, yhteenkuuluvuuden ja organisoimisen paradokseihin perustuvaa mallia. Nämä kolme pääparadoksia ymmärrettiin alustavina kategorioina, joiden avulla haastatteluaineistoa luokiteltiin ja tyypiteltiin. Mainittujen tutkijoiden empiirisenä kohteena oli tanskalainen LEGO-yhtiö. Lewisin (2000) ensimmäisessä tutkimusraportissa kolmantena paradoksityyppinä oli lisäksi oppimisen paradoksit. Myöhemmissä tulkinnoissa tämä oli kuitenkin korvattu organisoimisen paradokseilla.

Valmiin väljän teoreettisen mallin soveltaminen auttoi meitä jäsentämään paremmin haastatteluissa esille tullutta moniäänisyyttä. Toki runsaan haastatteluaineiston ”pakottaminen” kolmeen paradoksityyppiin on myös omiaan hukkaamaan osan siitä informaatiosta, mitä haastatteluissa tuli esille. Aineiston käsitteellisen rajaamisen haasteellisuus seurasi meitä läpi koko analyysivaiheen. Kolmen organisaatioparadoksin sisällä analyysissä jatkettiin tunnistamaan ja nimeämään alaparadokseja, joita löytyi lopulta kymmenen. Emme merkanneet tai laskeneet yksittäisiä sanoja, vaan etenimme etsien yhteisiä nimittäjiä haastatteluissa sanotuista asioista ja teemoista. Alasuutari (2014: 40–43) puhuu tästä laadullisen aineiston analyysi-

sin vaiheesta havaintojen pelkistämisenä, joka on arvoituksen ratkaisemista eli tulkitsemista edeltävä vaihe.

Suoriutumisen paradoksit: vaatimuksiin ja menestyskriteereihin liittyvä epävarmuus

Suoriutumisen paradoksit (paradoxes of performing) liittyvät paradoksaalisuuteen sen suhteen mitä organisaation pitäisi saada aikaiseksi (Lüscher, Lewis & Ingram 2006: 494–496; Lüscher & Lewis 2008: 230–232). Tyypillinen päätöksenteossa kohdattava tilanne on sellainen, jossa vaatimukset ovat keskenään vastakkaisia tai ne esitetään toistensa vastakohtina, eivätkä ne siten olisi ainakaan helposti käytettävissä olevilla keinoilla ja resursseilla yhtä aikaa saavutettavissa.

Kysymys kunnan perimmäisestä tarkoituksesta on yksi tulevaisuuden kuntaa muodostettaessa kohdattava suoriutumispäradoksi. Puhumme tästä *tarkoituspäradoksina*. Näkemykset kunnan perimmäiseen tarkoitukseen liittyen johtavat väistämättä painottamaan asioita eri arvomaailmoista ponnistaen. Jotkut näkevät kunnan primääristi välineenä, toisille se taas on selvästi itseisarvoisempi tai itsenäisempi. Pelkona on esimerkiksi valtion vahva ohjaus, jolloin kunta ei näyttäyty riittävän yhtenäisenä ja vahvana kokonaisuutena, joka palvelee alueensa toimijoita tarkoituksenmukaisella tavalla. Ongelmaksi yhtenäisyyden saavuttamisen ja säilyttämisen osalta koettiin kunnan toiminnassa myös intressien kilpailu ja sen kokonaisuuden etua palvelemaan vaikutus.

- ”*Ensinnäkin ei pitäisi hirttäytyä siihen kuntaan. Jossain aikaisemmassa sanoin, että kuntahan on vaan niin, kun väline tehdä asioita, organisoida.*”
- ”*Mä näen suurimpana uhkana sen, että suomalaisia kuntia niin kuin objekteina käsitellään, että lähdetään niin kuin kausaalisesti määrittelemään ylhäältäpäin.*”

- ”Näiden kuntien pitää olla niin kuin vahvoja kansalaisten, poliitikkojen, yritysten muodostamia kokonaisuuksia, joilla on yhteiset tavoitteet mielellään.”
- ”Eri intressien tilanne ja sitä pitäis hällventää hakemalla tämä kokonaisuuden etu.”

Toinen esiinnoussut suoriutumisparadoksi liittyy siihen, millä aikaulottuvuudella kunnan pitää olla menestyksellinen. Kutsumme tätä aikajänneparadoksiksi. Kunnat ovat sekä historiallisia alueyhteisöjä että tulosta tekeviä organisaatioita, joiden tulee suoriutua ankarien taloudellisten paineiden alla. Vaikka tuloksia ja vaikutuksia odotetaan lyhyellä tähtämellä, samalla tarvitaan taitoa katsoa myös tulevaisuuteen. Organisatorisen molempikäätisyyden vaatimus ilmenee erityisen selvästi kunnissa. Ongelma on kuitenkin vaikeasti hallittavissa, sillä nimenomaan tulevaisuuden suhteen epävarmuus on merkittävää. Se ei ole vain siitä kiinni mitä kunnassa itsessään päätetään, vaan pitkälti kunnat joutuvat aina sopeutumaan siihen mitä muualla, kuten valtiohallinnossa, muissa kunnissa ja yrityksissä on päätetty.

- ”Niin kuin sitä vaikka siis se historia ja tämä päivä ja tulevaisuus pitäis olla koko ajan läsnä siinä päätöksenteossa ja strategisessa johtamisessa, mutta kylläkin se muuttuu koko ajan.”
- ”Sanon nyt vähä jyrkästi, että se on kuitenkin näitten, kun me tehdään 20-30 vuoden tähtämellä, niin organisaatioita ja kehitetään toimintoja, niin mä näen, että niin pitkälle menevät asiat on epärelevantteja.”
- ”Mä käytän tällaista kuvakieltä, että sama kuin jouduttais ajamaan samanaikaisesti sekä pitkillä että lyhyillä valoilla.”

Suoriutumisen kannalta myös digitalisaatio muodostaa esiin nousevan paradoksin, jonka olemme nimenneet ajattelutaparadoksiksi. Siihen liittyy runsaasti uusia mahdollisuuksia, mutta niiden hyödyntämiseksi pitäisi kyetä ajattelemaan asioita uudella tavalla. Rakenteisiin ja ajattelutapoihin liittyvät pidäkkeet vaikuttavat asiantunti-

joidemme mukaan merkittävästi mahdollisuuksia rajoittavilta tekijöiltä. Ainakaan toistaiseksi digitalisaation ei siksi voi olettaa näyttävän koko potentiaaliaan osana kuntien toimintaa.

- ”Muuttaako tämä uudentyyppinen digitalisaatio sitten myöskin sitä ajattelua, kun me puhutaan kaikenlaisista strategisista valinnoista, vaan ne eivät ole tällaisia ykkösen ja nollan valintoja, että otetaan joku suunta tai ollaan ottamatta joku suunta, vaan meillä itse asiassa tapahtuu paljon samanaikaisesti erilaisia asioita ja sitten siellä tiettyjen ikään kuin todennäköisyyksien perusteella valitaan joitakin asioita vietäväksi eteenpäin.”
- ”Meillä olis mahdollista kehittää sitä prosessia, saada aikaan säästöjä, parantaa palvelun laatua, mutta nämä meidän rakenteet estää sen. Ainakin toistaiseksi... Valtapeli ja taloudelliset intressit tässä kohtaa ja sit niin kun tää, että se vanha tapa toimia niin se on niin, kun kirjattu näihin palvelutuantosopimuksiin ja muihin niin. Niistä on hyvin vaikea päästä eteenpäin.”

Yhteenkuuluvuuden paradoksit: identiteetteihin, rooleihin ja vuorovaikutukseen liittyvä epävarmuus

Yhteenkuuluvuuden paradoksit (paradoxes of belonging) liittyvät identiteetteihin ja rajoihin, siihen miten jossakin asiassa tai organisaatiossa mukana olevat mieltävät toimintaympäristönsä, ja ketä siihen missäkin rooleissa kuuluu (Lewis 2000: 769–770; Lüscher, Lewis & Ingram 2006: 496–498; Lüscher & Lewis 2008: 232–233).

Samalla kun kunta on selkeästi rajattu paikallisyhteisö asukkaineen tai jäsenineen, se on myös osa laajempaa sosiaalista, hallinnollista ja alueellista kokonaisuutta. Kunnalla on siis monia rooleja ja paikallisyhteisönä tai organisaationa se ei edes voisi olla olemassa ilman liitoksia naapureihinsa tai laajempiin hallinnon, kehittämisen ja talouden verkostoihin. Kutsumme tätä paikallisuusparadoksiksi. Rajanveto ja yhteensovittaminen hallintotasojen välillä ei

suinkaan aina ole helppoa. Luoviminen maailmassa, jossa kaikki ilmiöt suhteutuvat toisiinsa nähden, luo ja vahvistaa kompleksisuutta, josta myös organisatoriset paradoksit kumpuavat.

- ”Pohjimmiltaan on niin että ne paikalliset asukkaat, ne kuntalaiset, ne muodostaa sen oman kuntansa ja he tarvii sitten ulkoisia vaikutteita ja tarvii resursseja sen oman paikallisyhteisönsä kehittämiseen.”
- ”Eli globaali ja paikallinen eivät ole toistensa vastakohtia, vaan mun mielestä tämä globalisaatio-keskustelu liittyy siihen, että paikallisuudet niin kun kytkeytyy globaaleihin verkostoihin.”
- ”Kun on alkanut tulemaan maahanmuuttajia tai pakolaisia tai mitä nyt tuleekaan, niin sinne voi tulla niitä jännitteitä. Sekin on aika riippuvainen siitä historiasta. Mutta jos katsoo kunnallishallinnon historiaa, niin voi sanoa, että kyllähän kunnilla on ollut historiansa aikana tällainen eheyttävä ja yhteen rakentava rooli.”

Maaseudun ja kaupungin suhde oli yksi tulevaisuuden kuntaa tilana määrittelevistä kysymyksistä. Kuntaliitoksien myötä kaupunkimaiset ja maaseutumaiset alueet sijoittuvat yhä useammin hallinnollisesti samaan kehykseen, joskaan ei välttämättä toiminnallisesti. On myös todennäköistä, että kehitys tähän suuntaan tulee jatkumaan ja se luonnollisesti ylläpitää paradoksia, josta käytämme nimeä *kuntarajaparadoksi*. Alueiden toiminnallinen kehittäminen edellyttää mitä luultavimmin siirtymistä vuorovaikutukseen perustuvasta ajattelusta jatkumoajatteluun tai kaupunkien ja maaseutujen muodostamien sisäkkäisyyksien hyödyntämiseen.

- ”Siis teoriassa vastakkainasettelu on niin turha sinänsä, että suomalainen yhteiskunta on kehittynyt oikeastaan tällaisen maaseutu-kaupunki -vuorovaikutuksen myötä.”
- ”Enemmän toivon, että tätä voitais suunnata tällaiseen resurssi-riippuvuuden näkökul-

maan, koska me ollaan kuitenkin aika lailla riippuvaisia. Siis maaseutu ja kaupungit toinen toisistaan.”

- ”Kaupungit ja kaupunkiseudut nyt niin kun kasvaa aika tuhottomasti ja siellä tavallaan häviää semmoset kuntarajat tai se kunnan niin kun koko kunnan niin kun semmoinen yhteisö on vähän niin kun haasteiden edessä, niin oon miettinyt sitä, että käykö tässä pitkällä aikavälillä niin, että me aletaankin palata pienempiin kuntiin.”
- ”Mä korostaisin, että kaupungeissa on tämä solidaarisuus, niin sen pitäisi sitten myös vähentää tätä vastakkainasettelua. Että maaseudun palvelut mukaan lukien infrastruktuurit, tiet ja niin edelleen turvataan ja näin turvataan tietysti myös sitten tämä niin kuin esimerkiksi bioklusterin toiminta ja raaka-aineiden saanti metsästä ja pelloilta ja niin edelleen. Se on kokonaisuuden etu. Hälventäisin tätä vastakkainasettelua, vaikka väestön liikkeen osalta se on nollasummapieliä.”

Yhteenkuuluvuuden paradokseihin liittyvä keskeinen kysymys on, miten valta jakautuu eli kuka ja miten voi kuulua päättäjiin? Osallistumisen laajentaminen ei ole niin yksinkertaista kuin useissa tutkimuksissa on annettu ymmärtää. Kutsumme tätä *valtaparadoksiksi*. Kunnallispoliitikot ja viranhaltijat eivät näytä olevan erityisen halukkaita jakamaan valtaa – huolimatta siitä, että se on yksi demokratian kulmakivistä – koska pelkäävät samalla horjuttavansa omaa valtapositiotaan. Kuntalaisten osallistumista kunnan kehittämiseen pidetään kyllä kunnan tulevaisuuden kannalta välttämättömänä, mutta samalla monet ajattelevat edustuksellisen demokratian riittävän. Pelko vallan menettämisestä kuntalaisille ei silti ole hyvin perusteltua, koska se saattaa (paradoksaalisesti) jopa lisätä vallan luovuttajan valtaa esimerkiksi arvostuksen kasvamisen kautta.

- ”Kyllähän meillä on jo ihan todistetustikin nähty se, että mitä varhaisemmassa vaiheessa asukkaat otetaan mukaan tai ihan mihin

tahansa kaavoituskysymyksiin ja muihin, niin sitä vähemmän tulee valituksia ja sitä halvemmaksi se tulee kunnille.”

- *”No tämä on niin hyvä systeemi ja onhan tämä meihin niin juurtunutkin tämä asukkaiden itsehallinto kunnassa.”*

Edustuksellisen demokratian täydentäjäksi on runsaasti jo sovellettu erilaisia lähidemokratian muotoja, kuten tekemisen demokratiaa, deliberaatiivista demokratiaa sekä erilaisia aluelautakuntia ja paikallisen hallinnan malleja. Niiden kautta yhä useammat ihmiset ja organisaatiot saavat jalansijaan kunnan päätöksenteossa. Samalla kun se nähdään arvokkaaksi, esiin-tyy myös runsaasti huolta siitä, mitä kaikkea näistä uusista malleista seuraa (ks. Pihlaja & Sandberg 2012). Kutsumme tätä *demokratia-paradoksiksi*. Paradoksaalisesti osallistumisen muotojen monimuotoistumisen katsottiin jopa johtavan demokratian arvon ja arvokkuuden laskuun. Kommenteista välittyi myös käsitys, ettei kaikin osin olla riittävän valmistautuneita kaikkiin uusien osallistumismallien mukana tuleviin seurauksiin.

- *”Mutta mä varoisin, ettei tuota päätösvaltaa otettais, ei niin kuin tyhjennettäisi tätä edustuksellisen demokratian arvoa ja arvokkuutta, vaan pikemminkin korostettais niitä. Niin silloin ihmiset mobilisoituisivat myös äänestämään.”*
- *”Tää uus kunnallispolitiikka tällä tavalla, kun kansalaiset, toivon mukaan, otetaan mukaan voimallisemmin, niin se on sitten vaativaa, koska siinä näitä ristiriitoja ei tietenkään voida kokonaan välttää.”*
- *”Oon nähnyt kuntia, jossa asukkaat koetaan ja luottamushenkilötkin koetaan enemmänkin riesaksi, välttämättömäksi pahaksi, jonka kans on jotenkin yritettävä tulla toimeen.”*
- *”Perinteisillä kunnallispoliitikoilla on hyvin suuria epäilyksiä kansalaisvaikuttamisen keinojen suhteen, että sallivat kaikkia tällaiset neuvoa antavat elimet ja antavat lau-*

suntoja, mutta minusta niin kuin todellista valtaa, niin sen delegoimiseen suhtaudutaan aika varauksellisesti.”

Organisoimisen paradoksit: rakenteisiin liittyvä epävarmuus

Organisoimisen paradoksit (paradoxes of organizing) liittyvät ristiriitaisuuksiin rakenteissa ja niiden muodostamisessa (Lewis 2000: 767–769; Lüscher, Lewis & Ingram 2006: 498–499; Lüscher & Lewis 2008: 233–234).

Alueuudistus halutaan saada aikaan näennäisen riittävästi ”nopeasti ja harkiten”. Tämä on ajalle hyvinkin ominainen *uudistusparadoksi*. Harkinta edellyttäisi runsaasti aikaa virheiden välttämiseksi, mutta samalla on juostava kelloa vastaan asetettujen aikataulujen tai poliittisten reunaehtojen puitteissa. Uudistuksen toteuttamisen tiimalasissa hiekka on käymässä vähiin samalla, kun vaalit lähestyvät. Organisaatiot pyrkivät toteuttamaan uudistuksia vauhdilla huolimatta siitä, että ”oikeista” toimintatavoista ja sisällöistä vallitsee jatkuva epäselvyys. Myös haastateltavat jakoivat nämä huolenaiheet alueuudistuksen osalta. Samoin monien toiveissa olisi ollut asteittäisempi eteneminen, joka hälventäisi epävarmuutta ja pienentäisi uudistukseen sisältyviä ilmeisiä riskejä.

- *”Siis tätä uudistustahan on tehty ties kuinka monta, onks tää jo kolmas hallitus, joka tätä uudistusta yrittää pohtia, niin siihen verrattuna uudistuksen nopeus on ihan etanavauhtia. Ja sitten tota kun meidän järjestelmähän on sellainen, että se uudistus täytyy saada tehtyä yhden hallituskauden aikana, niin se tekee tästä kyllä niin kun... Siitä tulee se kiire ja siitä tulee se haaste.”*
- *”Moni maakunta on jo valmistelunsa suhteen aika pitkällä ja aika hyvältä näyttää, mutta ne on erityisesti sitten näitä pienempiä maakuntia, joka johtaa siihen ajatteluun, mä oon itekin taipuvainen siihen, että nyt koko ajan yleistyy tämä puhe ja ääni siitä, että pitäisikö tämä tehdä ehkä kenties porrastetusti jossakin ensiksi ja jossain muualla myöhemmin.”*

- ”*Olisin itse henkilökohtaisesti sellaisen asenteittaisen uudistuksen kannalla, että sitä on niin kuin helpompi juttu mennä totaalisesti pieleen, jos lähdetään ihan hirvittävän laajasti toteuttamaan välittömästi.*”

Samaan aikaan kunnat pyrkivät luomaan hyödyllisiä verkostoja eli yhteistyö- ja kumppanuussuhteita tiedostaen samalla, että liiallinen riippuvuus muista toimijoista on myös niille hankala asia. Kutsumme tätä *riippuvuusparadoksiksi*. Kuntien keskeinen verkostoituminen on siksi samaan aikaan sekä riippuvuuksien rakentamista, että riippumattomuuden varmistamista.

- ”*Kun puhutaan kuntien yhteistyöstä ja palveluyhteistyöstä, niin käytännössä se tarkoittaa sitä, että jokainen kunta tekee kaikki samat päätökset, niin kun, että yhdessä päätetään mitä päätetään erikseen. Ja sitten ne samat päätökset joudutaan joka kunnassa tekemään kaikkien luottamushenkilöiden kanssa.*”

Digitalisaatio muuttaa kunnan rakenteista ainakin yhdyskuntarakennetta vääjäämättömästi. Osin kehitys on piilevää ja näkyy tavoilla, joita ei vielä osata kunnolla ennakoita. Kauppakeskusten kehittyminen suuremmiksi ja elämyksellisimmiksi on luonnollinen vastareaktio verkkokaupan lisääntymiselle. Kaupan, teollisuuden, asumisen ja vapaa-ajan tarpeet muuttuvat nopeassa tahdissa ja esimerkiksi ihmisten ja tavaran liikuttamisen järjestelmät edellyttävät muutoksia infrastruktuuriin. Digitalisaatio muotoilee myös palveluiden saavutettavuutta. Teknologian saatavuudesta, käytettävyydestä ja sovellettavuudesta riippuu pitkälti se, millä väestöryhmillä on mahdollisuus valita asuin- ja työpaikkansa entistä vapaammin. Väliinputoajia tulee muutenkin väistämättömästi, sillä suurelta osin kehitys ei ole kuntien omissa käsissä. Kunnat joutuvat siksi huolehtimaan sellaisista asioista, joka markkinaehtoisessa maailmassa jäisivät muuten huolehtimatta. Kutsumme tätä *proaktiivisuusparadoksiksi*.

- ”*Jos me nyt kaavoitetaan joku asuinalue, niin kuinka paljon sinne kannattaa kaavoit-*

taa liiketoiminnoilla noille kaupoille liiketiloja, kun verkkokauppa yleistyy. Kuinka paljon kannattaa kaavoittaa parkkipaikkoja, kun robottiautot yleistyy jo ens vuosikymmenellä. Ja niin edelleen. Eli meidän pitää niin, kun nämä ottaa jo nyt huomioon, nämä ei ole mitään tulevaisuuden asioita, vaan nyt tehtävät päätökset alkaa mennä limittäin tän tulevaisuuden kans.”

- ”*Onhan se niin, että se antaa erittäin paljon mahdollisuuksia. Ja oikeastaan kun otetaan esimerkki, vaikka hyvinvoinnin edistämistehävästä, jonka merkitys niin kuin korostuu ja tämän älyteknologian kautta... Mikä digitalisaatiossa tietenkin on hirveän tärkeää, on se, että kun valmiudet on aika erilaisia eri ihmisillä, niin huolehtia, että tässä ei tapahtuisi sellaista poissulkemiskehitystä, että jotkut ihmiset tai väestöryhmät eivät pystykään hyödyntämään tätä teknologiaa tai sitten tota eivät riittävästi pysty vaikuttamaan.*”

Yhteenveto ja pohdinta

Artikkelimme tavoitteena on ollut sellaisen tulkintamallin muodostaminen, joka auttaa ymmärtämään tulevaisuuden kunnan kehittymistä alueellisena organisaationa. Kuntien kehitykseen vaikuttavia tekijöitä tarkasteltiin paradoksiteorian avaamista lähtökohdista käsin. Tavoitteemme on ollut ideoiden ja evidenssin tuloksellinen vuoropuhelu, jossa teoreettiset ideat käsitteellistävät empiiristä evidenssiä samalla kun evidenssin avulla kehitetään ja testataan teorian rakenteiden kantavuutta.

Tarkastelimme haastatteluaineistoa suoriutumisen, yhteenkuuluvuuden ja organisoimisen pääparadoksiluokkien kautta. Nämä pääparadoksit asetettiin yläkategoriaksi kymmenelle aineistosta välittyvälle alaparadoksille. Analyysissa löytyi kolme suoriutumisen ja organisoimisen alaparadoksia ja neljä yhteenkuuluvuuden alaparadoksia (ks. taulukko 1).

Taulukko 1: Tulevaisuuden kunnan kehittämistä, valintoja ja toimintoja muokkaavat organisaatioparadoksit

Suoriutumisen paradoksit: vaatimuksiin ja menestyskriteereihin liittyvä epävarmuus	Tarkoituksiparadoksi	Kunnan välineenä ja päämääränä näkemisen samanaikaisuus
	Aikajänneparadoksi	Toiminnan lyhyen ja pitkän aikajänteen tuloksellisuuden samanaikaisuus
	Ajattelutapaparadoksi	Totutun ja uudenlaisen ajattelutavan samanaikaisuus
Yhteenkuuluvuuden paradoksit: identiteetteihin, rooleihin ja vuorovaikutukseen liittyvä epävarmuus	Paikallisuusparadoksi	Paikallisyhteisön ja laajemman alueellisen kokonaisuuden samanaikaisuus
	Kuntarajaparadoksi	Maaseudun ja kaupungin samanaikaisuus
	Valtaparadoksi	Vallan pitämisen ja luovuttamisen samanaikaisuus
	Demokratiaparadoksi	Kansalaisten aktiivisuuden hyödyntämisen ja hyödyntämättömyyden samanaikaisuus
Organisoimisen paradoksit: rakenteisiin liittyvä epävarmuus	Uudistusparadoksi	Malttamattomuuden ja harkitsevaisuuden samanaikaisuus uudistuksia toteutettaessa
	Riippuvuusparadoksi	Yhteistyön syventämisen ja riippumattomuuden säilyttämisen samanaikaisuus
	Proaktiivisuusparadoksi	Kunnan oman proaktiivisen ja muiden päätöksistä syntyvän reaktiivisen päätöksenteon samanaikaisuus

Kuvasimme artikkelissamme kolmea pääparadoksiluokkaa epävarmuuden aiheuttajina. Epävarmuuden lähteenä on paradoksin aiheuttavien keskeistekijöiden tai -piirteiden samanaikaisuus ja vastakkaisuus. Alaparadokseja haimme nimenomaan vastakkaisuuksien kautta. Paradokseihin liittyvää epävarmuutta ei näkemysmme mukaan kyetä järjeilyyn perustuvala suunnittelulla poistamaan. Kun päättämättömyyttä aiheuttavaa epävarmuutta ei voida poistaa, sen kanssa on opittava toimimaan. Tarvitaan

siis paradoksien lukutaitoa, mikä edellyttää taulukossa esitettyjen vastakkaisuuksien käsittämistä riippuvuuksina, jolloin kysymys ei enää olekaan valinnoista, vaan yhteiskunnallisesta moniajosta, missä kehittämisellä tarkoitetaan useiden vastakkaisiltakin näyttävien kehitysuuntien yhtäaikaista edistämistä.

Suoriutumisen paradokseissa on kyse kunnan perimmäisen tarkoituksen näennäisestä ristiriitaisuudesta. Kunnilla on useita tehtäviä, joiden yhteydessä erilaiset intressit kohtaa-

vat. Tällöin esiintyy samanaikaisesti ilmeneviä vastakkaisia käsityksiä, siitä miten kunnan tarkoitusta ja aikaansaannoksia tulisi painottaa. Alueuudistuksessa kuntien tehtäväkenttä on kapenemassa ja joiltakin osin valtion ohjaava rooli voimistuu, mutta samalla kuntien oman elinkeino- ja maankäyttöpolitiikan merkitys on kasvamassa.

Yhteenkuuluvuuden paradokseihin lukeutuvat identiteetteihin, rooleihin ja vuorovaikutukseen liittyvät epävarmuudet. Kunta on lähtökohteisesti identiteettinsä osalta paikallinen. Samalla se on ylipaikallinen, asettuen osaksi seudullista sekä globaalia toimintaympäristöä. Vaikka kaupungit ja maaseutu asetetaan monissa asioissa vastakkain, tärkeämpää on niiden välinen keskinäinen riippuvuus. Kaupungit eivät tule toimeen ilman maaseutua, eikä nykyisenkaltaista maaseutua voi hahmottaa ilman kaupunkien asukaskeskittymiä. Maaseutu- ja kaupunkikunnilla on myös yhtäläiset haasteet siinä, kuinka kehitetään kansalaisia aidosti osallistavia toimintatapoja yhtäaikaaisesti toimivaltaisen edustuksellisen demokratian kanssa.

Organisoimisen paradokseissa on kyse rakenteisiin ja niiden uudelleenaseoitumiseen liittyvä epävarmuus. Aineistossa nousi käytännön esimerkkinä käynnissä olevan sote- ja maakuntauudistuksen valmistelu, joka on suuri kuntien tulevaisuuteen vaikuttava rakenteellinen uudistus. Reformin kuten ylipäättänsä ajan hengen ristiriitaisena tavoitteena on kunnan yhteistoiminta lukuisien ulkopuolisten organisaatioiden kanssa, kun samalla pyritään myös kunnan riippumattomuuden säilyttämiseen. Haastatteluista ilmeni, että kehityksen toivotaan olevan hallittavissa eli niin sanotusti kunnan ”näpeissä”. Samalla on silti kyettävä tunnustamaan, että kuntien kehitykseen ja kehittämiseen vaikuttavat tekijät ovat hyvin pitkälti kuntien ulkopuolelta vaikuttavia voimia.

Paradoksit ovat ikiaikaisia ja matka kohti tulevaisuuden kuntaa on monelta osin kartoittamaton. Siksi on hyvä katsoa myös taustapeiliin. Nimittäin Markku Sotarauta (1997: 127) ennakoii kuntien tulevaisuushaastetta Suomen 80-vuotista itsenäisyyttä juhliittaessa seuraavasti: ”Paradoksi on siinä, että asioiden on annettava

tapahtua, mutta samalla on 'pistettävä tapahtumaan' ”. Kuntien kaltaisissa organisaatioissa strategisen ajattelun tulee nojata erilaisten potentiaalien ja hidasteiden tunnistamiseen, missä alati muuttuvien yhteiskunnallisten kehityskulkujen tulkinnat tehdään riittävään taajaan ja teräväkatsaisesti. Paradoksien kohdalla on uskallettava tehdä yhtä aikaa yhteismitattomiakin asioita. On edistettävä vastakkaisina tulkittuja näkökulmia sekä kehitettävä organisaation toimintoja siten, että ne mahdollistavat esimerkiksi eri aikajänteillä etenemisen.

Monimutkainen toimintaympäristö ei anna mahdollisuutta valita esimerkiksi riippumattomuuden tai verkostoitumisen välillä, vaan on osattava toimia jossakin välissä olemalla niin pro- kuin reaktiivinenkin. Tämä ei tietenkään tarkoita, että kaikki käy, vaan se tarkoittaa pikemminkin organisaation voimavaroja vapauttavaa siirtymää ”jokotaista” ”sekäettäin”. Organisaatioilta edellytetään paradoksien lukutaitoa, missä ne osataan erottaa dilemmalle tyypillisestä pakkovalinnasta. Samalla on olennaista ymmärtää paradoksille ominainen vastakkaisten asioiden keskinäinen riippuvuus, jonka murtamiseen ei kannata pyrkiä. Muutoin saatetaan menettää mahdollisuuksia, jotka ovat olemassa vain paradoksaalisuuden vallitessa.

Eri kuntien muutos ei ala samasta pisteestä tai lähtökohdista, eikä se tule päättymään mihinkään yhteiseen lopputulemaan. Tulevaisuuden kuntaa ei siksi voi kuvata vain yhdellä tavalla. Olennaista on se, miten erilaisissa kunnissa löydetään tasapaino sen välille, mitä on tehtävä paikalliset olosuhteet huomioon ottaen ja samalla mitä on maltettava olla tekemättä. Paradoksien lukutaidossa oivalletaan vastakkaisiltakin näyttävien asioiden samanaikaisuudessa esittäytyvä potentiaali ristiriitojen rinnalla. Alueellisten organisaatioiden monisuuntainen kehittäminen on näkemyksemme mukaan niin alueiden elinvoimaisuuden kuin itse organisaatioidenkin kannalta merkittävä mahdollisuus luovia menestyksellisesti vastakkaisten tekijöiden ristiaallokossa.

Paradoksiteoria tekee irtioton perinteisestä rationalistisesta ajattelusta ja siihen perustuvasta tavasta organisoida sekä johtaa organisaati-

oita. Sen kautta kyseenalaistetaan muutoksen luonteesta ja muutoksen johtamisesta aiemmin kirjoitettua ja sanottua. Tämä on tarpeen, koska matkaa kohti tulevaisuuden kuntaa ei voida pitää suoraviivaisena ja hallittuna siirtymänä aikaisemmasta kunnan mallista vaihteittain uuteen.

Lähteet

- Adler, Alfred (1956). *The Individual psychology of Alfred Adler*. Toim. Hanz L. Ansbacher ja Rowena R. Ansbacher. New York: Harper Row.
- Airaksinen, Jenni (2017). Kuntien tulevaisuus ja erilaisuus. Teoksessa: *Tulevaisuuden kunta*, 170–187. Toim. Inga Nyholm, Arto Haveri, Kaija Majoinen & Marianne Pekola-Sjöblom. Kuntaliiton verkkojulkaisu. Acta 264, Kuntaliitto. Saatavissa 18.10.2017: http://www.pohjois-savonkylat.fi/File/2017/Tulevaisuuden_kunta.pdf.
- Alasuutari, Pertti (2014). *Laadullinen tutkimus 2.0 (viides painos)*. Tampere: Vastapaino.
- Alvesson, Mats & Hugh Willmott (2016). *Making sense of management: A Critical introduction*. Lontoo: Sage Publications.
- Ameel, Lieven & Neuvonen, Aleks (2016). Utopian jälkeen: vaihtoehtoisia tulevaisuusvisioita kirjallisuudessa ja kaupunkistrategioissa. *Terra* 128:4, 215–220.
- Audia, Pino G., Edwin A. Locke & Ken G. Smith (2000). Paradox of success: An Archival and laboratory study of strategic persistence following radical environmental change. *Academy of Management Journal* 43: 5, 837–853.
- Barnson, Steven C. (2014). Toward a theory of coaching paradox. *Quest* 66: 4, 371–384.
- Barron, Emmanuel N. (2013). *Game theory: An Introduction*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Beer, Michael & James Nohria (2000). Cracking the code of change. *Harvard Business Review* 78: 3, 133–141.
- Booth, N. B. (1957). Zeno's paradoxes. *The Journal of Hellenic Studies* 77, 187–201.
- Cameron, Kim (1986). Effectiveness as paradox: Consensus and conflict in conceptions or organizational effectiveness. *Management Science* 32, 539–553.
- Collins, Jim & Jerry I. Porras (1997). *Built to Last: Successful habits of visionary companies*. New York: Harper Business.
- Derrida, Jacques (1995). *On the name*. Stanford: Stanford University Press.
- Field, Hartry (2007). Solving the paradoxes: escaping the revenge. Teoksessa: *Revenge of the liar: New Essays on the Paradox*, 78–144. Toim. Beall, J.C. New York: Oxford University Press.
- Goldsmith, Steven (2013). *Healing paradox: A Revolutionary approach to treating and curing physical and mental illness*. Berkeley: North Atlantic Books.
- Hacking, Ian (2009). *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Tampere: Vastapaino.
- Haveri, Arto & Kaija Majoinen (2017). Miten tähän on tultu? Kunnallishallinnon muutos polkuriippuvana ja evolutionäärisenä kehityksenä. Teoksessa: *Tulevaisuuden kunta*, 42–55. Toim. Inga Nyholm, Arto Haveri, Kaija Majoinen & Marianne Pekola-Sjöblom. Kuntaliiton verkkojulkaisu. Acta 264, Kuntaliitto. Saatavissa 18.10.2017: http://www.pohjois-savonkylat.fi/File/2017/Tulevaisuuden_kunta.pdf.
- Honig, Bonnie (2007). Between decision and deliberation: Political paradox in democratic theory. *American Political Science Review* 101: 1, 1–17.
- Hyyryläinen, Torsti & Sirkku Piispanen (2016). Omin voimin muutokseen. Identiteetin käyttö paikallisen muutoskestävyyden luomisessa. Teoksessa: *Kunnat, rajat, kulttuuri: Muutoskokemuksia*, 46–76. Toim. Sulevi Riukulehto. Helsinki: SKSS.
- Kierkegaard, Søren (1985). *Philosophical fragments: Johannes Climacus by Søren Kierkegaard*. Toim. Howard V. Hong & Edna H. Hong. New Jersey: Princeton University Press.
- Lewis, Marianne W. (2000). Exploring paradox: Toward a more comprehensive guide. *Academy of Management Review* 25: 4, 760–776.
- Lewis, Marianne W. & Wendy K. Smith (2014). Paradox as a metatheoretical perspective: Sharpening the focus and widening the scope. *The Journal of Applied Behavioral Science* 50: 2, 127–149.
- Luoto, Ilkka & Seija Virkkala (2017). Paikkaperustainen aluekehittäminen strategisena ohjenuorana. TEM raportteja 2/2017. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Lüscher, Lotte, Marianne W. Lewis & Amy Ingram (2006). The social construction of organizational change paradoxes. *Journal of Organizational Change Management* 19: 4, 491–502.
- Lüscher, Lotte & Marianne W. Lewis (2008). Organizational change and managerial sensemaking: Working through paradox. *Academy of Management Journal* 51: 2, 221–240.
- March, James G. (1991). Exploration and exploitation in organizational learning. *Organization Science* 2, 71–87.
- Möttönen, Sakari & Pekka Kettunen (2015). Kuntien strategiadokumentit: Systeemitieteellistä pohdintaa suurten kaupunkien strategioista. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 43: 2, 126–143.
- Nash, John F. (1950). *Non-Cooperative Games*. Saatavissa 1.6.2017: http://www.webcitation.org/6YloKPaFj?url=https://www.princeton.edu/mudd/news/faq/topics/Non-Cooperative_Games_Nash.pdf.

- Nonaka, Ikujiro, Toyama Ryoko & Noboru Konno (2000). SECI, *Ba* and leadership: A unified model of dynamic knowledge creation. *Longe Range Planning* 33, 5–34.
- NS (1988). *Nykysuomen sivistyssanakirja. Vierasperäiset sanat*. Helsinki: SKS & Porvoo: WSOY.
- Ollila, Jorma & Harri Saukkomaa (2013). *Mahdoton menestys: Kasvun paikkana Nokia*. Helsinki: Otava.
- Oxford dictionary (2017). Paradox. Saatavissa 17.10.2017: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/paradox>.
- Pihlaja, Ritva & Siv Sandberg (2012). Alueellista demokratiaa? Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa. Helsinki: Valtiovarainministeriön julkaisuja 27.
- Poole, Marshall Scott & Andrew H. Van de Ven (1989). Using paradox to build management and organization theories. *Academy of Management Review* 14: 4, 562–578.
- Quine, Willard V. O. (1966). The ways of paradox. Teoksessa: *In The Ways of Paradox and other essays*, 3–20. Toim. Willard V. O. Quine. New York: Random House.
- Ragin, Charles C. (1994). *Constructing Social Research*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Reformi (2018). Sote- ja maakuntauudistus. Hallituksen reformi. Saatavilla 30.1.2018: <http://alueuudistus.fi/etusivu>.
- Salo, Ulla-Maija (2015). Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa *Umpikujasta oivallukseen: Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*, 166–190. Toim. Sanna Aaltonen ja Riitta Högbacka. Tampere: Tampere University Press, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 164.
- Smith, Wendy K. & Marianne W. Lewis (2011). Toward a theory of paradox: A dynamic equilibrium model of organizing. *Academy of Management Review* 36: 2, 381–403.
- Smith, Wendy K. & Paul Tracey (2016). Institutional complexity and paradox theory: Complementaries of competing demands. *Strategic Organization* 14: 4, 1–12.
- Soames, Scott (2010). *Philosophy of language*. New Jersey: Princeton University Press.
- Sotarauta, Markku (1997). Paradoksien partaalla: Viestejä Suomen kunnille niiden matkalla tulevaisuuteen. Teoksessa *Suomi 80: Kuokasta kännykkään*, s. 113–129. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy (2010). Zeno's paradoxes: Achilles and the tortoise. Saatavissa 12.10.2017: <https://plato.stanford.edu/entries/paradox-zeno/#AchTor>.
- Strese, Steffen, Marcel W. Meuer, Tessa C. Flatten & Malte Brettel (2016). Examining cross-functional cooperation as a driver of organizational ambidexterity. *Industrial Marketing Management* 57, 40–52.
- Takeuchi, Hirotaka & Emi Osono (2008). The contradictions that drive Toyota's success. *Harvard Business Review* 86: 6, 96–104.
- Tallis, Raymond (2008). The Mystery and the paradox of scientific medicine. *ClinMed* 8, 75–78.
- Tarski, Alfred (1969). Truth and Proof. *Scientific American* 220, 63–77.
- Tieteentermipankki (2014). Oksymoron. Saatavissa 15.10.2017: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:oksymoron>.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (5. uudistettu laitos). Jyväskylä: Gummerus.
- Vartiainen, Pirkko, Seija Ollila, Harri Raisio & Juha Lindell (2013). *Johtajana kaaoksen reunalla: Kuinka selviytyä pirullisista ongelmista?* Helsinki: Gaudeamus.
- Viren, Eetu & Jussi Vähämäki (2015). *Seutu joka ei ole paikka*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Von Neumann, John & Oskar Morgenstern (1953). *Theory of games and economic behavior*. New Jersey: Princeton University Press.
- Zimmerbauer, Kaj (2016). Alueiden sekamelska: Vanhaa ja uutta regionalismia aluejärjestelmän muutoksessa. Teoksessa: *Kunnat, rajat, kulttuuri: Muutoskokemuksia*, 23–45. Toim. Sulevi Riukulehto. Helsinki: SKS.

Mikko Karhu^a

Utooppinen puhunta alueiden kehittämisessä – raakamekanismia, kaukoarvailua ja satumaakaipuuta

Utopian talking about regional development – raw-mechanical, remote-guessing and fantasyland-longing

This article explores the significance of so-called utopian talk in regional development based on interviews where experts speculate the future of municipalities. This talk can be observed in regional development in the attempts to improve the governance of administratively defined regions like municipalities. Utopian talk denotes a way of speaking about certain phenomena, like regions, by transmitting controversial images concerning the future and present condition of the regions in question that include suggestion proposals. This utopian talk about regions was divided into seven types which each include a specific controversial claim, a distinctive image of the region and a certain suggestion of purpose. Traits that were characteristic to each different type of utopian talk were observed in the interviews of regional development experts. An unspoken utopian content defines the way of talking about the present and the future of regions. This appears, for example, as 'a raw mechanical', 'a remote guessing' and 'a wonderland longing' utopian talk. Some of the types of utopian talk are more suitable than others for municipal management and planning that relies on expertise. These types of utopian talk are used in planning situations to justify strategic choices.

Keywords: utopian, utopia, region, municipality, talking

Johdanto

Aluekehittämisessä otetaan kantaa alueiden nykytilaan ja tulevaisuuteen. Nykyisin alueiden tämän hetkisestä ja tulevaisuuden tilanteesta puhutaan moniäänisin ja kirjavin kannanotoin. Tämä johtuu muun muassa alueiden kehittämiseen osallistuvasta entistä monipuolisemmasta joukosta kansainvälisiä, kilpailuhenkisiä ja julkisuushakuisia toimijoita (mm. Lintilä 2016, 98–99). Varsinkin kuntien tulevaisuudesta keskustellaan monilla tavoilla. Värikkäästä puheavaruudesta on erotettavissa toistuvia puhuntatapoja, jotka sisältävät utooppista, parempaan tulevaisuuteen suuntautumisen toivoa. Tällainen utooppinen puhunta kuitenkin liittyy ristiriitoihin ja aiheuttaakin niitä. Siten esitetyt mielikuvat alueiden nykytilasta ja tulevaisuudesta ovat joistakin tai joidenkin arvoista nousevia näkökulmia ja suunnitelmia.

^a Johtamisen yksikkö, Vaasan yliopisto, mikko.karhu@uva.fi

Utopian luonnetta kehittämispuheissa ei ole juurikaan tutkittu, mutta sen ymmärtämistä kaivataan parempia aikoja lupaavien ja taustalla vaanivien riskien kanssa tasapainoilevien puheiden aikakaudella. Utopia esiintyy usein niin arkisissa kuin virallisemmissä yhteyksissä kuten aluekehittämisen asiantuntijoiden kielenkäytössä. Sami Moisio (2012, 43) on luonnehtinut modernin valtion aluehallintorakennetta utooppiseksi. Hannu Katajamäki (2016, 96) on arvioinut alueiden hallinnollisten vaihtoehtojen sisältävän ajatuksia, joissa on utooppisia piirteitä. Esimerkit viittaavat utopioiden olevan merkittäviä aluekehittämiselle, mutta jättävät niiden olemuksen arvoitukseksi. Mitä utopiat varsinaisesti merkitsevät, miten ne välittyvät ja kuinka niitä voidaan hyödyntää? Mitä utooppisuus ylipäättänsä tarkoittaa ja miten se tunnistetaan puhuntatavoista, jotta sitä voidaan hyödyntää? Utopiapuheiden roolien ja tyyppien hahmottaminen auttaa ymmärtämään niiden taustamotiiveja kuten vaikuttamispyrkimyksiä, mikä edistää yhteiskunnallisen keskustelun vuorovaikutteisuutta.

Tarkoitukseni on selittää utopioiden ilmenemistapaa ja merkitystä vastaamalla seuraaviin kysymyksiin. Miten utopia voidaan määritellä sitä tarkastelevan tieteenalan (utopiatutkimuksen) mukaan? Millä tavalla utopioiden tuntomerkit eli niin kutsuttu utooppisuus tunnistetaan? Vastaan kysymyksiin perehtymällä utopiatutkimuksen teorioihin, jotta saan yleisen käsityksen ilmiön luonteesta. Selitän utopian ja utooppisuuden eron sekä perustelen utooppisuuden sopivammaksi sanaksi luonnehtimaan yhteiskunnan kehittämistä. Sen jälkeen kuvailen utooppisuuden läsnäoloa kielenkäyttötavoissa. Päätavoite on jaotella utooppisuutta puhuntatavoihin sen tunnistamiseksi ja hyödyntämiseksi aluekehittämisessä. Alueilla tarkoitan aluehallinnollisesti määriteltyjä alueita, kuten kuntia, ja kehittämisellä niiden toiminnan parantamista erilaisilla tavoilla, joihin kuntien hallintokin osallistuu. Suhtaudun aluekehittämiseen näin, koska tutkimusaineisto käsittelee kuntien tulevaisuutta hallinnon kehittämistä painottaen. Johtopäätöksissä arvioin, miten havaitut utooppiset puhuntatavat sopivat kuntien asiantuntijavaltaiseen hallinnointiin.

Utopia ja utooppisuus vastaan antiutopia ja antiutooppisuus

Utopia tunnetaan parhaiten merkityksissä ”olematon paikka”, täsmällisesti ”ei-paikka” (*ou* = ei, *topos* = paikka), ja ”hyvä paikka”, tarkalleen ”onnellinen paikka” (*eu* = onnellinen, *topos* = paikka). Merkitykset ovat peräisin Thomas Moren (1516) keskiajalla kirjoittamasta teoksesta, joka kertoo fiktiivisestä Utopia-nimisestä saariyhteisöstä. Saaren asukkaat ovat järjestäneet yhteisönsä palvelemaan elämän tarpeita yltäkyläisesti, millä More kritisoi keskiajan kurjuutta (Itkonen-Kaila 1998, 10–15). Teoksen nimen kahden tunnetuimman merkityksen yhdistelmänä utopia usein ymmärretään niin hyväksi paikaksi (*eutopos*), ettei sitä voida tosiasiaassa saavuttaa (*outopos*) (Claeys & Sargent 1999, 1; Levitas 2010, 2–3).

Utopian tunnetuimmat merkitykset antavat sen tulkinnalle moniulotteisuutta. Ruth Levitas (2010, 2) on todennut utopian tarkoittavan rajautuneesti vain fiktiivisessä kirjallisuudessa kuten Moren teoksessa esitettyä kuvitteellista paikkaa. Laajimmillaan utopia merkitsee mitä tahansa kuviteltavissa olevaa paikkaa, jota ei rajoita kuin mielikuvitus (Levitas 2010, 3–6; Lahtinen 2012, 169–173). Nämä vaihtoehtoiset tavat suhtautua utopiaan perustuvat vasta sen ensimmäiseen merkitykseen olemattomana paikkana, jotka jo antavat sen tulkinnalle laajat ulottuvuudet. Mikä tahansa paikka, joka ei vielä ole olemassa, on siis tulkittavissa utopiaksi ottamatta vielä edes kantaa voiko kyseinen paikka toteutua.

Olemattoman paikan tulkintaskaala levenee entisestään keskusteltaessa, mitkä kuviteltavat asiantilat ovat toteutettavia ja mitkä eivät (mm. Bloch 1986; Geras 2000). Tällöin utopiaksi voidaan tulkita sekä paikat, jotka eivät voi toteutua, että paikat, jotka voivat, mutta eivät vielä ole toteutuneet, jolloin sanaan sisältyy jälleen kaksoismerkitys. Utopialla voidaan tarkoittaa toistaiseksi toteutumaton maailmaa parantavaa muutosta, jota pidetään realistisena (positiivinen). Sillä voidaan tarkoittaa myös mahdottomaksi nähtyä muutosta, jonka maailmaa parantavaa vaikutusta epäillään (negatiivinen). Tällöin merkitys on antiutooppinen (Levitas 2013, 122). Tulkinnan rajat monipuolistuvat edelleen

huomioitaessa utopia onnellisena paikkana. Tällöin pohditaan, millaiset paikat ovat mahdollisia ja millaiset eivät, mitä on onnellisuus ja mitkä asiat tekevät paikasta onnellisen (mm. Dima-Laza 2002, 15). Esiintyi utopia missä merkityksessä tahansa, sitä ei ole aina tarkoitus ottaa vakavasti. Utopia voi olla satiirin väline (Lahtinen 2017, 6–7) tai ajatuskoe vaihtoehtoisesta tulevaisuudesta (Suvín 1997, 126–128).

Utopian käsitteen sisältöjä on tarkennettu johdannaiskäsitteillä, joista tärkeimpiin lukeutuvat utooppisuus ja utooppinen ajattelu. (Johnson 2011, 4; Lahtinen 2017, 5–6). Utooppisuutta kuvataan orientaatioksi eli suuntautumiseksi kohti avointa tulevaisuutta, jossa toivotaan tapahtuvan positiivista kehitystä nykyhetkeen verrattuna (Lakkala 2017, 14). Utooppisuus on myös halua kehittää vallitsevia olosuhteita paremmiksi, olivat ne millaisia tahansa ja perustui kehittämisen millaisiin uskomuksiin hyvänsä. Osa kehittymissuuntautumista on toivo paremmasta, joka on unelmoinnan lähde ja toteuttamisen polttoaine. Pohjimmaisena kehityksen voimana on tarpeiden tyydyttämishalu, joka voi jalostua vahvemmaksi tahdoksi halun tyydyttämiseen (Blochin 1986, 45–46). Esimerkkinä suuntautumisesta parempaan tulevaisuuteen pidetään utooppisia käytänteitä (*utopian practice*). Ne esittävät tulevaisuuden vastamielikuvina (*counter-images*) ja vastakäytänteinä (*counter-practice*), jotka ovat vaihtoehtoja yhteiskunnassa sillä hetkellä vallitseville ajattelu- ja toimintatavoille (Holloway 2010, 236–237; Sargisson & Sargent 2017).

Utopiat ovat arvoituksellisia, koska kukaan ei voi tyhjentävästi kuvailla maailmaa ja sen mahdollisuuksia. Totuuskäsitykset ovat suhteellisia, monilukuisia ja hankauksessa keskenään, vaikka asettuvatkin sosiaalisen vallan määräämään hierarkiaan, jossa jokin totuuskäsitys voi saavuttaa hetkellisesti hegemonisen aseman (mm. Williams 2005; Gregory 1996, 213–215). Kuvitteellisen ja tosiasiallisen välinen rajakaan ei ole kiistaton (mm. Phillips 1993, 185–190; Kymäläinen 2006, 214). Jokainen kuvitteellisesta yhteiskunnasta kertova utopiakirjallisuuden teoskin on syntynyt todellisessa ajassa ja paikassa (Lahtinen 2017, 6) kirjoittajan suhteellisen totuuskäsityksen ohjaamana. Käsitteet nykyhetkestä ja tulevaisuudesta sisältävät jännitteisen aineksen, jossa todellisen ja kuvitteellisen sekä mahdollisen ja mahdottoman suhde on kiistanalainen. Mikään orientaatio parempaan ei ole täysin rationaalista, eikä ankkuroitunut vain vallitseviin olosuhteisiin, vaan suuntautuu jo tuleviin. Yhteiskunnan kehittämistäkin voidaan luonnehtia sekä vallitsevien tosiasioiden tulkittamiseksi, että pyrkimykseksi päästä niiden yli kohti vieläkin parempaa (vrt. Bloch 1986, 222), jolloin paremman kuvittelu on tärkeässä merkityksessä.

Utooppisuus on ihmistä parempaan tulevaisuuteen ohjaava mielentila, joka sisältää tiedostettuja ja tiedostamattomia olemattoman ja onnellisen paikan elementtejä. Parempaa kohti suuntautumiseen kuuluu tunteita kuten toiveita ja pelkoja sekä mielikuvia tulevasta kehityksestä, jossa nykyhetken puutteista on päästy eroon. Täydellisyyden tavoittelu voi kuulua sen sisältöön (Lahtinen 2002, 169–173; Claeys & Sargent 1999, 6–13), mutta haaveilu vähänkin valoisammasta tulevaisuudesta, kuten paremmasta yhteiskunnasta, riittää (Sargent 2010, 5; Levitas 2010, 192). Utooppisuuden kohteita nimitetään imaginäärisiksi eli kuvitteellisiksi tiloiksi, joissa korostuu suuntautuminen arvoa kohti (Suvín 1997, 130–131). Esimerkki kuvitteellisesta tilasta on mielikuva maailmasta, jossa tasa-arvon ihanne on toteutunut. Mielikuvan ei välttämättä tarvitse jäljitellä tilannetta, jossa arvo on toteutunut ihanteellisesti, vaan se voi olla vaatimattomampi kuvitelma arvon toteutumisesta paremmin.

Utooppisuus voi sisältää epäilyt ja murheet tulevaisuudesta, mutta negatiivisia sisältöjä saatetaan nimittää erikseen antiutooppisuudeksi. Antiutooppisuus on johdettu pahaa tai huonoa paikkaa merkitsevältä utopian vastakäsite dystopiasta, jota antiutopiaksikin kutsutaan (mm. Moylan & Baccolini 2014, 4–5; Sargent 2010, 21.). Dystopian juuret ovat utopiakirjallisuutta kritisovassa kirjallisuuslajissa, jossa kuvataan epäonnistunut yhteiskunta (Karhu 2019, 118; Lahtinen 2002, 171). Antiutooppisuuden sisällöstä sekä dystopian ja antiutopian erosta vallitsee erilaisia tulkintoja (ks. Balasopoulos 2006; Jameson 2005, 198–201). Utooppisuuden vastakohtakäsitteen voidaan ajatella tarkoittavan pelkojen leimaamaa tulevaisuuteen suuntautumista, jossa uhkakuviin ja riskeihin varautuminen korostuu (Levitas

2013, 200; Sargent 2010, 103–109). Antiutooppisuus voi tarkoittaa myös utopiavastaisuutta eli pessimististä suhtautumista Thomas Moren klassikkoteoksen kaltaisissa kirjateoksissa esitettyihin onnellisiin paikkoihin tai parempaa tulevaisuutta lupaaviin suunnitelmiin (Jacoby 2005, xiii).

Utooppisuuden ja antiutooppisuuden erottaminen ei tarkoita paremman toivomisen olevan irrallaan huonomman pelkäämisestä, vaikka hetkeksi voidaan ajautua ääripäiden lähelle. Tulevaisuussuuntautuminen on tasapainoilua parempien aikojen toivomisen ja huonompien pelkäämisen välillä tietämättä tarkalleen, mitkä toiveet ja pelot käyvät toteen. Parempaan tulevaisuuteen orientoitumisen taustahäiriönä ovat riskit ja epäonnistumispelot (Levitas 2013, 198–200). Käytänkin termiä utooppisuus utopian sijasta. Utooppisuus ei viittaa yksistään johonkin utopian määritteistä, vaan sisältää sen monia osia. Se kuvaa paremmin tulevaisuuden arvoituksellisuutta ilman utopian ylitulkintavaaraa joko positiivisena mahdollisuutena tai negatiivisena mahdottomuutena (Levitas 2010). Haastatteluaineiston tarkastelussa tarkoitan utooppisuudella kunnista alueina annettuja mielikuvia, joissa niiden nykytila tai tulevaisuus esitetään jonkinlaiseksi.

Utooppisuus kielen mielikuvallisuudessa ja aluekehittämisen puhunnassa

Utooppisuus on suuntautumista nykyhetkestä odotettuun parempaan tulevaisuuteen, jota leimaa arvoituksellinen tietämättömyys. On monia toivottuja ja ei-toivottuja vaihtoehtoja, jotka voivat toteutua tai jäädä toteutumatta. Tulevaisuuden vaihtoehtojen kuvittelemisen toimittaa neljänlaista niin kutsuttua utopian funktiota eli hyötyä yhteiskunnalle (Levitas 2010, 6, 20, 34). Ne tarjoavat tavoittelemisen arvoisen ihanteen, kritiikkiä nykyolosuhteiden parantamiseksi, motivaation haluttuun muutokseen tai kuvitteellisen pakopaikan ikävältä todellisuudelta. Utopiat herättävät vaihtoehdottomuuden harhasta iskemällä ”halkeaman” uskomuksiin, jotka ylläpitävät nykyisiä yhteiskuntarakenteita suojaavia käyttäytymismalleja (Holloway 2010, 6–7).

Utooppisten elementtien tunnistaminen tulevaisuuden vaihtoehtoista edellyttää kielen tarkkailua. Utooppisuus ilmenee ja vaikuttaa todellisuuteen kielen välityksellä. Kieli ymmärretään usein viestintä- ja käsitteellistämisvälineeksi, jolla havaintoja järjeistetään (Karjalainen 2006, 87). Kielellä perustellaan uskomuksia sekä rakennetaan havaintotulkintaa ohjaavaa kehystä (Karjalainen 2006, 87–88; Latvala 2006, 82). Edellä kuvatut utooppisuuden elementit näyttävät kielellä, mutta eivät yleensä paljastu heti. Utopiaa harvoin lausutaan julki siinä pelossa, että se alentaisi uskottavuutta ja saisi näyttämään toiveajattelijalta, koska utopia herkästi mielletään toteutuskelvottomaksi ideaksi (mm. Lakkala 2018, 9). Utopia korvataankin usein sanalla visio, näkymä (Hyyryläinen 2019). Utooppisuus on kielen ominaisuus, eikä pelkästään retorinen. Tutkimusaineistokin osoittaa, että sen luonteeseen kuuluu mahdollinen todellistuminen, jolloin puhuja usein uskoo sanomaansa, vaikka sen toteutuminen olisi epätodennäköistä.

Kielen uskotaan kehittyneen kommunikoinnin ja tiedon jakamisen tehostamisen (Pietilä 2004, 139) lisäksi yksilön ja yhteisön välisen suhteen merkityksellistämiseen ja lujittamiseen (Habermas 1987, 141). Kieli on myös vallan instrumentti, jolla pyritään vaikuttamaan viestinnän kohteisiin. Sanoilla ja teksteillä rakennetaan sosiaalista todellisuutta antamalla puhumisen ja kirjoittamisen kohteesta kuten henkilöstä, ryhmästä, tapahtumasta tai paikasta tietynlainen mielikuva (Foucault 1980; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14, 26, 52–53, 63.) Kielellä ilmenevät paremman paikan mielikuvat voivat olla itsessään tietynlaisia valtavälineitä. Ne ovat parempaan maailmaan orientoitumisen osasia, joihin sisältyy suostuttelun ja uskottelun tarkoitus (Portolano 2012, 120–125). Sanomiseen sisältyvä utooppisuus ei ole harmitonta, vaan se on kielellä vaikuttamiskeino. Kieleen kuuluva utooppisuus tekee kielellisistä ilmauksista jännitteistä. Kieltä sävyttävät virhetulkinnat ja kyseenalaiset uskomukset, joita ei välttämättä huomata (mm. Luoto 2008, 57; Pylkkö 2013, 31).

Aluekehittäminen on monella tasolla tapahtuvaa, laaja-alaista, arvolatautunutta ja tulevaisuuteen suuntautuvaa toimintaa, jonka tarkoitus on parantaa alueen nykytilannetta edistämällä sen elinvoimaisuutta esim. rakennetun ympäristön, asukkaiden arjen ja luonnon hyvinvoinnin kautta (mm. Lundström 2017, 4; Linnamaa & Sotarauta 2000, 26–27). Käytän kuntien kehittämistä esimerkkinä aluekehittämisestä. Kunta on alue, jota kehitetään asukkaiden tarpeiden ja toiveiden suuntaviivottamana muun muassa kielenkäyttötavoilla (Hyyryläinen, Karhu & Luoto 2018, 26–27; Luoto & Karhu 2018, 70–71). Aluekehittämistä tehdään suuressa määrin kielellisellä kommunikaatiolla. Alueiden kehittämisen merkitykset artikuloidaan kielen lausumilla, joita voidaan tarkastella puhekäytänteinä ja -tapoina. Aluekehittäminen on utooppista sisältäessään kiistelyjä kannanottoja alueiden oletetusta nykytilasta ja toteutumattomasta tulevaisuudesta.

Aluekehittämisessä alueiden nykytilasta ja toivotusta kehityssuunnasta puhutaan luotettavuudeltaan kyseenalaisesti. Luotettavuusongelma voi koskea utopian ”utooppista ulottuvuutta” eli onko mielikuvan mukaista aluetta olemassa ja voiko sellainen toteutua. Luotettavuuden kyseenalaisuus voi koskea myös ”utooppista ulottuvuutta” eli millaisen mielikuvan alueesta nykyhetkellä tai tulevaisuudessa annetaan jollain laadullisella mittarilla ja onko siihen luottamista. Näissä puhuntatavoissa väittämä nykyhetkestä tai tulevaisuudesta saatetaan esittää kuin varmana tosiasiana. Puhunta on kuitenkin kuvitteellisuuden värittämää tulkintaa nykyisyydestä ja tulevaisuudesta sekä niiden paremmuudesta tai huonommuudesta vertailukohtaan nähden. Luotettavuusongelmasta huolimatta alueiden kehitystä voidaan ohjata toivottuun suuntaan puhumalla aluemielikuvilla, koska puhunnan suostuttelutarkoitus kykenee vaikuttamaan mielipiteisiin.

Yhteiskuntamaantieteessä katsotaan, että maantieteellisesti määrittyivistä alueista kuten kunnista puhutaan usein mielikuvilla. Mielikuvat vertautuvat utopioihin, koska niissä alueet esitetään toisenlaisina kuin ne ovat joko toivottuina tai ei-toivottuina. Alueiden muuttaminen ei ole mahdollista ilman kehittämisen toivotun lopputuloksen kuvittelua (vrt. Baeten 2002, 141; Kallis & March 2014, 364). Alueiden kuten valtioiden, maakuntien ja kuntien kehittämisen traditioon kuuluu utooppinen ajattelu (ks. Friedmann 2000, 463). Utooppisessa ajattelussa alueiden nykytilaa ja tulevaisuutta hahmotetaan mielikuvina, jotka pyrkivät jäljittelemään, millaisia alueet ovat ja millaisia niistä tulee, jos esimerkiksi niiden hallinnollisiin kehittämistoimenpiteisiin ryhdytään (mm. Friedmann 2000, 469; Pinder 2013, 35). Mielikuvat aiheuttavat jännitteitä ja sisältävät luotettavuusongelmia. Niiden kuuluu haastaa vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja ja altistua kritiikille (vrt. Anderson 2006, 691–692; Harvey 2000, 195). Nimitänkin alueista ja niiden kehittämisestä puhunnalla välitettäviä mielikuvia aluemielikuviksi.

Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tutkimuksen aineisto kerättiin osana Suomen kuntien tulevaisuutta tarkastelevaa tutkimusta (Hyyryläinen, Karhu & Luoto 2018), jossa haastateltiin kymmentä kunta-alan asiantuntijaa puhelimitse. Haastattelut soveltuvat myös tämän tutkimusartikkelin aineistoiksi, koska niissä käsitellään utooppisuuteen liittyviä aiheita kuten odotuksia tulevaisuuden kehityssuunnista.

Hyödynnän aineiston tutkimiseen laadullista sisältöanalyysia, koska se soveltuu verbaalisen ja kommunikatiivisen tutkimusdatan tarkasteluun (Sarajarvi & Tuomi 2018; Seitamaa-Hakkarainen 2019). Analyysiäni voi pitää teorialähtöisenä, koska aineiston tutkimisen tarkoitus on lukea esiin utooppisuuden piirteitä haastatteluisa. Teorialähtöisessä sisältöanalyysissä tutkittua ilmiötä lähestytään valmiista teoreettisesta näkökulmasta. Lähtökohtanani ovat utopiatutkimuksen keskeiset teoriat (esim. Levitas 2010; Sargent 2010; Bloch 1986) ja aineistoanalyysiä on tehty asiantuntijoiden litteroitua puhetta lukemalla ja haastateltavien näkökulmia ymmärtäen. Tutkimastani ilmiöstä ei ole aikaisempaa tutkimusta, jossa sovelletaan samoja tutkimusmenetelmiä vastaavaan tarkoitukseen.

Utooppisuus ja antiutooppisuus ovat erotettavissa toisistaan sisällöllisesti, mutta kielenkäyttötilanteissa jakolinjan vetäminen on hankalampaa. Tämä johtuu todetusta seikasta, ettei tulevaisuussuuntautuminen ole vain yhdenlaista, vaan se on sekoitus useampia samanaikaisia suuntautumistapoja. Kenneth Burke (1967, 16) on sanonut ihmisen olevan symbolisia viestintäkeinoja kuten kieliä keksivä, hyödyntävä ja väärinkäyttävä eläin, mikä paljastaa toisen haasteen erotella utooppisuus ja antiutooppisuus kielenkäytössä. Kieli on altis positiivisille ja negatiivisille tulkinnoille. Neutraalikin väittämät sisältävät molempia. Riippuu monesta asiasta, saako kielenkäyttö kuten puhunta aikaan positiivisen, negatiivisen vai neutraalin tulkinnan. Vaikka kielenkäyttäjät pyrkivät tiettyyn vaikutelmaan, hän ei voi olla varma, miten vastaanottaja tulkitsee sanoja. Kielenkäyttäjät ei myöskään välttämättä kerro kaikkea, eikä miten tahansa, vaan valitsee asiat ja sanat palvelemaan tarkoituksiperiään (Portolano 2012, 114–115). Kielen tulkintaan vaikuttavat lisäksi muutkin kuin sanat ja lauserakenteet, sillä eleet, äänensävyt ja ilmeet ovat tärkeä osa viestintää.

Puhekielen kehittyminen tehosti ihmisten viestintää ja tiedon jakamista (Pietilä 2004, 139; Postman 1985, 23), mikä mahdollisti myöhemmin muun muassa järjestelmällisen kirjoitetun kielen keksimisen. Puhe on spontaanimpaa ja epäjohdonmukaisempaa kuin tarkemmin harkittu kirjoitettu kieli (Postman 1985, 25). Tämän vuoksi uskon puhekielen välittävän paremmin utooppisuuden kaltaista ilmiötä kuin kirjoitetun kielen. Puhuessaan itseään ilmaistaan vapaammin muun muassa tutkitun ilmiön kannalta tärkeiden elementtien kuten toiveiden ja pelkojen suhteen toisin kuin kirjoitettaessa, jolloin kieli-ilmaisuja pystytään korjaamaan.

Tarkastelu keskittyy puhekielen tuottamaan ilmiöön puhuntaan eli tapoihin, joilla tietyistä asioista kuulee puhuttavan. Tutkimusta varten haastateltujen asiantuntijoiden puheet alueista ja niiden kehittämisestä ovat esimerkki tietyistä puhunnasta. Keskityn vain puheavaruuden sanavalintojen ja lauserakenteiden muodostamiin puhuntatapoihin ja jätän huomioimatta esimerkiksi henkilökohtaiset tarkoituksiperät ja ei-kielellisen viestinnän. Puhelimitse kerätty haastattelumateriaali ei sovellu ei-kielellisen viestinnän tutkimiseen paitsi liian tulkinnanvaraisten äänensävyjen perusteella. Selittäessäni seitsemää utooppista puhuntatapaa, tuon esille kussakin läsnä olevan piirteen, joka antaa syytä epäillä puhunnan luotettavuutta ja avaa antiutooppisen tulkinnan mahdollisuuden (mm. Jacoby 2005, 48–51; Locke 2017). Kuvailen lisäksi utooppisten puhuntatapojen aluemielikuvien ja suostuttelutarkoitusten vastaavia piirteitä.

Utooppisen puhunnan seitsemän tapaa perustuvat utooppisuutta määrittlevien teorioiden ja haastatteluaineiston tutkimiseen. Kussakin puhuntatavassa on niiden nimeämisperusteena käytettyjä keskeisiä tunnusmerkkejä. Utooppiset puhuntatavat ovat kielen puheavaruudesta ilmeneviä tapoja puhua tietyistä asioista, joihin sisältyy kunkin puhuntatavan luotettavuutta kyseenalaistava aines, puhuntakohteesta välitetyt mielikuvat ja suostuttelutarkoitus. Kutakin näistä kolmesta piirteestä voi olla kussakin utooppisessa puhuntatavassa useita. Utooppisia puhuntatapojakin saattaisi löytyä enemmän muunlaisesta aineistosta, sillä haastateltavat asiantuntijat osaavat vältellä asemaansa soveltumatonta puhuntaa. Kuvaamani utooppiset puhuntatavat edustavat vain yhtä mahdollista, mutta perusteltua tapaa jäsentää haastateltavien puhetta. Nostan niistä esille aineiston tarkastelusta erityisesti paljastuneet. Tuon niistä vastaavasti esille yhden tai kaksi keskeistä luotettavuusongelmaa sekä kuvailen kunkin sisältämän yksittäisen aluemielikuvan ja suostuttelutarkoituksen. Seuraavaksi kuvailen kunkin utooppisen puhuntatavan keskeisiä piirteitä, jonka jälkeen osoitan ne haastateltujen puhenäytteissä.

Utooppiset puhuntatavat

Raakamekanistinen puhunta antaa alueesta vaikutelman kuin se olisi monimutkainen, mutta ymmärrettävä mekaaninen laite, jonka osasia ihmisetkin ovat. Alue mielikuvitetaan koneena, joka on loogisesti vuorovaikuttavien osiensa summa ja toimittaa välinearvollaista

tehtävää. Mielikuva alueesta koneena ja välineenä onkin tässä puhuntatavassa kiistanalaista. Alueen tarkastelu mekaanisena laitteena ei ole ennakkoluulotonta, eikä yksistään riitä sen kokonaisvaltaiseen kehittämiseen. Kaikkea, kuten perimmäisiin asioihin liittyviä arvokysymyksiä, ei voida ratkaista mekaanisella välineajattelulla. Raakamekanistisella puhunnalla on hyvätahtoinen tarkoitus. Sen välittämä aluemieliokuva pyrkii uskottelemaan, että alueita voidaan parantaa pelkän järjen voimalla. Se kuitenkin jättää kolkon vaikutelman aivan kuin mitkä tahansa ongelmat, esimerkiksi historiallisesti muotoutuneet, sosiaalisesti merkitykselliset ja poliittisesti kiistanalaiset, olisivat mekanistis-rationaalisesti ratkaistavissa. Tämä puhuntatapa ei ole innostava, sillä alueesta annettu mielikuva tunteettomana koneena ei vetoa tunteisiin ihmisiin, joita varten alueita kehitetään.

Alueen hyödyntämättömästä tilaisuudesta puhutaan muutosmyönteisillä sanoilla kuten mahdollisuus, visio tai idea. Muutosmyönteisen puhunnan sanavalinnat ovat utopian positiivisia kiertoilmauksia toistaiseksi olemattomasta edistyksestä ja tulevaisuudesta (vrt. Levitas 2010). Tätä puhuntaa kuulee kaupallisessa markkinoinnissa sekä kansalaisten elämää parantamaan lupautuvissa poliittisissa puheissa. Muutosmyönteinen puhunta usein peittelee antiutooppista puoltaan. Se saattaa esittää niin vahvaa uskoa toivottuun muutokseen, että vertautuu Ernst Blochin (1986, 198) luonnehtimaan parempaan maailmaan sokeasti uskovaan militanttiin optimismiin. Muutosmyönteisen puhunnan toiveikas muutosinto synnyttääkin alueesta mielikuvan vaivatta yhteistyöhön suostuvien uudistajien kokeilualueena, jossa erimielisyyksiä ei tunneta. Puhuntatavassa kiistanalaista onkin muutoksen vaivattomuus ja hyödyllisyys. Alueiden uudistaminen on harvoin vaivatonta ja tasapuolista, sillä muutosvastarinnaksikin kutsuttu asiaa koskeva erimielisyys ei välttämättä murru helposti. Muutosmyönteisen puhunnan mielikuva avoimesti uudistuksia vastaanottavasta alueesta suostuttelee irtautumaan alueen perinteistä. Se on mielialaa kohottavaa puhuntaa, jonka uskottavuutta heikentää perusteeton positiivisuus ja taipumus piilottaa alle erimielisyyttä ja eturistiriitoja.

Säilyttämistahtoinen puhunta kumpuaa muutoshaluttomuudesta ja pyrkii säilyttämään tärkeäksi koettua usein tunnesyistä. Tällä puhuntatavalla varjellaan esimerkiksi alueen kulttuuriarvoja, mutta saatetaan puolustaa myös kannattamatonta liiketoimintaa perinteisiin vetoamalla. Alueesta annetaan mielikuva menneisyyttä kunnioittavana perinteiden vaalijana pyrkimyksenä hidastaa tai pysäyttää perinteille uhaksi koettu muutos. Säilytystahtoinen puhunta aiheuttaa herkästi negatiivisen mielikuvan, jos muutosvastaisuus on vahvaa ja kohdistuu tärkeisiin uudistuksiin. Silloin se vaikuttaa kaikkien muutosten vastustamiselta, vaikka vastustaa ainoastaan uhaksi koettuja muutoksia. Tämä puhuntatapa ajautuu vastatusten muutosmyönteisen puhunnan kanssa. Säilyttämistahtoisessa puhunnassa uhaksi koetusta muutoksesta puhutaan utopian negatiivisilla kiertoilmauksilla päinvastoin kuin muutosmyönteisessä puhunnassa (vrt. Levitas 2010, 3–6). Säilyttämistahtoisesta puhunnasta luotettavuusongelmat ovatkin säilyttämishyötyjen paisuttelu ja muutostarpeen vähättely. Muutoksen uskotellaan johtavan huonoihin seurauksiin.

Kaukainen tulevaisuus on harvoin ensimmäisenä mielessä, koska sitä ei olla kokemassa (vrt. Bloch 1985, 29–31). Etäiseen tulevaisuuteen, kuten alueen tilanteeseen sadan vuoden päästä, kuitenkin kohdistuu uteliaisuutta. Kaukoarvaileva puhunta välittää tuota uteliaisuutta kuin pystyisi vilkaisemaan, miltä alueen hallinto, elinkeinoelämä ja asukkaiden arki näyttävät kaukaisessa ajassa lukemattomin eri vaihtoehdoin. Kaukoarvaileva puhunta muistuttaa kaikilla valinnoilla olevan arvaamattomia seurauksia ja saattaa esittää tulevaisuuden vaihtoehdot positiivisina, negatiivisina tai neutraaleina. Kaukaista tulevaisuutta arvaileva puhuntatapa välittää mielikuvan monien vaihtoehtojen arvaamattomasta alueesta. Se saattaa saada alueen tulevaisuuden kuulostamaan ruletilta, jossa sattumalla on tunnustettua suurempi merkitys. Tämä puhunta ei edustakaan systemaattista tulevaisuuden ennustamista. Se on vaistomaista ja mielikuvituksenkin värittämää pikapäättelyä nykyisyyden ja menneisyyden havainnoista. Kaukoarvailevan puhunnan kiistanalaisuus on tulevaisuuden esittäminen tyystin arvauspelinä kuin kaikki vaihtoehdot olisivat yhtä todennäköisiä.

Sanavalinnat viestittävät toisinaan itsevarmaa ehdottomuutta. Ehdottomuusvimmaisella puhunnalla annetaan vaikutelma ainoaan oikeaan vaihtoehtoon uskomisesta. Sillä ylistetään oikeana pidettyä vaihtoehtoa vähätellen muita jopa niin hartaasti, että kuulostaa kuin muita vaihtoehtoja ei olisi. Tämän puhunnan koskiessa alueita syntyy mielikuva kuin esimerkiksi kunnan tulevaisuuden määräisi yksi ylivertainen vaihtoehto, joka valtaa alueen muilta vaihtoehdoilta. Ehdottomuusvimmaisella puhunnalla kiistanalaisuus onkin ehdottomuuden harhassa. Alueen tulevaisuuteen vaikuttavien kilpailevien vaihtoehtojen häviäminen on epätodennäköistä. Ehdottomuusvimmainen puhunta saattaa kuulostaa epämiellyttävältä jäärpäisyydeltä. Se kuitenkin viestittää, että jotain aiotaan toteuttaa aikaansaamisen tahdolla (vrt. Bloch 1986, 46) ja saattaa viehättää tahdonvoiman ihailijoita. Ehdottomasti puhuminen lupaa, että ylivertaisena esitettyä alueiden kehittämisen vaihtoehtoa myös aiotaan tavoitella menestyksellä.

Puhetta käytetään toisinaan kuvittelemaan, että jollakulla olisi rajaton mahti tai monivertaisesti enemmän valtaa vaikuttaa alueen tulevaisuuteen kuin tosiasiaissa on. Rajattomuuseläytyvä puhunta korottaa puhujan vaikutusvallan epärealistisen korkeaksi, jopa kaikkivoivaksi. Sen kiistanalaisuus on helposti havaittava vaikutusvallan liioittelu. Rajattomuuseläytyvä puhunta kuulostaa kuin alue tottelisi tyrannin käskyjä, mikä ei ole tarkoitus. Tämän puhunnan tuottaman mielikuvan toteutumiseen ei tosissaan uskota. Siten viestitetään turhautuneisuutta kyvyttömyyteen kehittää aluetta toivotulla tavalla. Esimerkiksi hallinnolliset rajoitteet syrjään työntävä puhunta kuulostaa epäuskottavalta. Äärimielikuvista on kuitenkin hyötyä alueen tulevaisuuden vaihtoehtojen seurausten kuvittelemisessa ja huomion hankkimisessa, esimerkiksi hallinnollisten rajoitteiden aluekehitysvaikutuksien osoittamisessa. Kehollisista rajoituksista vapautumisen kaipuu (Geras 2000; Lakkala 2014, 92) selittää rajattomaksi eläytyvää puhuntaa. Kuvittelemisen todellisia voimavarojaan mahtavamman vertautuu myös ajatuskokeeseen (ks. Suvin 1997, 126–128), jonka ei aidosti uskota toteutuvan.

Puhunnasta on toisinaan tunnistettavissa selittämätöntä uskoa parempaan tulevaisuuteen. Satumaakaipuinen puhunta kuulostaa hartaalta uskolta valoisaan tulevaisuuteen ilman tosiasiallisia takeita. Tällainen puhunta herättää mielikuvan kuin alueen parempi tulevaisuus toteutuu ihmeen tavoin uskonnolla sen toteutumiseen. Satumaakaipuisuudesta on kyse, kun sanotaan uskottavan parempaan tulevaisuuteen, mutta uskoa ei perustella järkisyin. Järkiperusteiden puuttuminen on puhuntatavassa kiistanalaista. Satumaakaipuista puhuntaa selittää uskonnollisuuteen kallistuva pelastuksen odotus (mm. Bloch 1986) ja tarve irtautua rajallisuuden kahleista (Geras 2000; Lakkala 2014, 92). Tässä puhunnassa on positiivista tulevaisuuden odotusta kuten muutosmyönteisessä puhunnassa, jota tarvitaan raskaiden koettelemusten hetkinä. Satumaakaipuiset sanat lohduttavat, kun usko järjen voimaan ehtyy katastrofien ja maailmanlaajuisen koronapandemian aikana. Tämä puhunta muistuttaa, että aluekehittämistä tehdään tulevaisuudesta huolestuneiden ihmisten takia.

Utooppinen puhunta haastatteluaineistossa

Haastatteluaineistosta löytyi näytteitä, joissa asiantuntijat osoittavat raakamekanistisen puhunnan piirteitä tai kritiikkiä. Ensimmäisessä näytteessä raakamekanismia kritisoidaan pitämällä uhkana objektiivista suhtautumista kuntien kehittämiseen. Näytteessä asiantuntija sanoo, että hänestä kuntia ei tulisi kohdella vain suuremman kokonaisuuden osina kuten valtion säädelläessä kuntien roolia omien tavoitteidensa mukaisesti. Kritiikki osuu raakamekanistisen alueista puhunnan sisältöön, joka antaa vaikutelman, että ihmisetkin voidaan alistaa ylhäältä tulevia käskyjä toimeenpaneviksi automaateiksi niin kuin he olisivat mekaanisen ”aluekoneen” laitteisto-osia.

”Mä näen suurimpana uhkana sen, että suomalaisia kuntia niin kuin käsitellään objekteina, että lähdetään niin kuin kausaalisesti määrittelemään ylhäältäpäin.” (H1)

Kahdessa muussa näytteessä raakamekanistinen puhunta näyttäytyy luonnehdittaessa kaupunkien ja maaseudun välistä suhdetta tietyillä kehityksen mittareilla nolla-summapeliksi sekä suhtautumisessa epäuskoisesti maaseutumaisien kuntien mahdollisuuksiin hoitaa tulevaisuudessakin niille tällä hetkellä kuuluvia tehtäviä. Nämä haastateltavat tietävät, että ”kokonaisuuden etu” tai kuntien ”inhorealistinen” tehtävien karsiminen eivät ole yksimielisiä tosiasioita. Voidaan olla monta mieltä siitä, mistä näkökulmasta kokonaisuuden etu määritellään ja mitkä kuntien tehtävät ovat säilyttämisen arvoisia. Molemmissa sitaateissa ilmenee raakamekanistinen suostuttelu, joka kehottaa kuuntelemaan instrumentaalista järjen ääntä ja uskomaan, että alueita kehitettäessä joudutaan toimimaan tiettyjen realiteettien sanelemana. Tämä tarkoittaisi joidenkin kuntien joutuvan luopuvaan niille kuuluneista tehtävistä tai hyväksymään muuttotappiot.

”Markkinavoimien vetämänä yhdyskunnat kehittyvät ja siinä on väestön liikkeen tasolla, muuttoliikkeen tasolla, tällainen objektiivinen nollasummapeli-tilanne. Eri intressien tilannetta pitäisi hälventää hakemalla kokonaisuuden etu. Siihen liittyy ilman muuta, että ihmiset työllistyvät ja siihen liittyy kaupungistuminen jossain määrin. Siihen objektiivisen tai siis kokonaisuuden etuum.” (H3)

”Kyl mä oon inhorealistinen kuntien tehtävien kannalta, varsinkin jos katsotaan maaseutumaisia kuntia. Toki eri asia voi olla suuremmissa kaupungeissa, että siellä voikin sitten olla ihan omiakin elinkeinotyöllisyysasioita. Sillä tavalla näen sen, että eri kunnat boitavat erilaisia tehtäviä.” (H9)

Muutosmyönteinen puhunta alueista näyttäytyi kolmen eri haastateltavan puhenäytteissä. Nämä haastateltavat haluavat osoittaa kuntien pystyvän kehittämään organisaatiotaan tarttumalla toistaiseksi hyödyntämättömään tilaisuuteen. Tilaisuudella tarkoitetaan kunnan strategista valintamahdollisuutta kehittää toimintaansa, johon viitataan joko käyttäen sanaa ”mahdollisuus”, ”radikaali” tai ”visio.” Nämä utopialle läheiset merkitsijät viittaavat kuntaan alueena, jota ne eivät vielä ole, mutta joksi ne voivat tulla tekemällä nykyhetkenä oikeita valintoja. Näissä puhenäytteissä kuuluu usko positiiviseen kehitykseen, joissa kunta ja niiden laajempi yhteiskunnallinen toimintaympäristö ovat avoimena muutosten käyttöön ottamiselle, jos niihin vain uskalletaan tarttua. Muutosmyönteisen puhunnan luotettavuusongelma näkyy ensimmäisessä ja kolmannessa sitaatissa. Kuntien uudistamiseen tarvittavan muutoshalun omaksuminen saadaan kuulostamaan vaivattomalta. Alueen tulevaisuus nähdään avoimena muutosten toteuttamiselle, jos vain uskalletaan olla rohkeita ja irtautua vanhoista ajattelumalleista.

”Mahdollisuuksia on. Kyse on siitä, että osataanko kunnan johdossa sekä ammatillisessa ja poliittisessa johdossa vain ajatella toisin ja ottaa mahdollisuudet käyttöön.” (H9)

”Vältytään elinvoimatehtävän strategisen tehtävän päällekkäisyydeltä tai sitten se on korjattu silloin. Se on välletty tai korjattu tulevaisuudessa. Tällaisen vision näen.” (H3)

”Se, että kun uskalletaan radikaalisti mieltä koko paketti uudestaan, niin on saavutettavissa ja on mahdollista tuottaa kilpailukykyisillä hinnoilla palveluita pienessäkin kunnassa.” (H7)

Ensimmäisessä näytteessä alapuolella haastateltava ei usko kunnanviranhaltijoiden toivovan kuntalaisten osallistumista päätöksentekoon niin paljon kuin luullaan. Kasvaneen osallisuuden pelätään aiheuttavan lisätyötä. Haastateltava uskoo kunnanviranomaisten haluavan säilyttää perinteisiä päätöksentekotapoja, joiden muuttamiseksi kuntalaisia osallistavammiksi viranhaltijat eivät tee ainakaan liikaa työtä. Aiheutuu tahaton mielikuva kunnista perinteiden vaalijoina, jotka eivät halua muuttua.

”Jos sanon suoraan, niin ei! Ei ne toivo! Kyllähän tietysti viranhaltijatkin kunnissa on usein aika työkuormittuneita, mutta jos asukkaat alkavat liikaa osallistua, niin kyllähän se nähdään sitten päätöksenteon ja valmistelun sekä joustavuuden ja eteenpäin menemisen näkökulmasta huonona asiana. Se hidastaa.” (H4)

”Kyllähän se on suuri riski, että kunta vain kehittää kaikenmukaisia digitalisaatiota, digitalisoituja ohjelmia ja palveluprosesseja ja sinä vain läppäriä kautta hoitelet asioita, niin ei... Virtuaalikunta on semmoinen peikko. Ehkä se sadan vuoden päästä voi olla, mutta en haluaisi uskoa siihen.” (H9)

”No, siinä on ehkä vähä mopo karannut käsistä, kun on lähdetty ajattelemaan, että kunta vois olla virtuaalinen ja vain verkossa.” (H3)

Keskimmäisessä yläpuolisista sitaateista säilyttämistahtoisien puhunnan muutosvastaisuus tuottaa kunnasta mielikuvan alueena, joka vastustaa pitkälle edennyttä digitalisaatiota. Pitkälle edenneen digitalisoinnin tuomia etuja alueelle ei mietitä vaan ne esitetään lähtökohtaisesti taantumana. Virtuaalikuntaa mahdollisesti johtavaa tietotekniikan edistystä pidetään uhkaavana ”peikkona”, koska sen pelätään vähentävän yhteisöllisyyttä kuten kasvotusten tapahtuvaa sosiaalista vuorovaikutusta. Virtuaalikunnan nimittäminen peikoksi on kevyää pelottelua ja kunnan virtualisointumiseen johtavan kehityksen vastustamista. Syntyy mielikuva alueen virtuaalikuntakehityksen pysäyttämisen, ettei se etene niin pitkälle kuin rajoituksitta voisi. Haastateltava ei halua uskoa pitkälle edenneeseen virtuaalikuntaan ja pyrkii mahdottomuuteen vetoamalla suostuttelemaan sen hidastamiseen tai jopa pysäyttämiseen.

Alimmassa yläpuolisista sitaateista virtuaalikuntaa ei vastusteta haitallisten sosiaalisten vaikutusten vuoksi. Haastateltava ei vain usko kuntaan erillään fyysisestä todellisuudesta. Hän käyttää säilyttämistahtoisien puhunnan tuntomerkkiä, vastustettavan asian luonnehtimista utooppiseksi, tyrmätäkseen pelkästään tietoverkossa toimivan kunnan toteutumisen sanoessaan virtuaalisen kunnan mahdollisuuden uskovilta ”mopon karanneen käsistä”. Puhunnan säilyttämistahtoisuudesta huolimatta virtuaalisuus ei välttämättä johda sosiaalisen vuorovaikutuksen katoamiseen tai merkittävään vähenemiseen. Ei myöskään varmuudella tiedetä, voiko kunta lakata olemasta muiden syiden takia. Kukaan ei tiedä, minne teknologinen kehitys esimerkiksi robotiikassa johtaa. Kuntien olemassaololle on vahvat kulttuurilliset ja historialliset perusteet, jotka eivät kuitenkaan tee kunnista välttämättömiä toisin kuin säilyttämistahtoisien puhunta antaa ymmärtää.

Ehdottomuusvimmainen puhunta näyttäytyi haastatteluaikeistossa harvoin. Haastateltavat osasivat asiantuntijaroolissaan vältellä tällaista puhuntaa tietoisina kuntakehittämisen vaihtoehtoista. Asiantuntijuuskaan ei häivyttänyt kokonaan lausahduksia, jotka kuulostavat kuin kunnilla ei olisi tietyissä tilanteissa kuin yksi vaihtoehto. Alla olevassa sitaatissa on esimerkki puhunnasta, jossa sanojen voidaan tulkita viestittävän, että kuntien pitäisi omaksua samat kehittämisen suuntaviivat kuin muita vaihtoehtoja ei olisi tai ne olisivat vääriä. Syntyy mielikuva yksipuolisesta kuntarakenteesta, jota oikeana pidetty vaihtoehto hallitsee. Näin lausunut asiantuntija on tietoinen muista vaihtoehtoista sekä siitä, ettei hänen kannattama vaihtoehto ole oikea muiden mielestä. Vahva näkemys alue- ja kuntarakenteen tulevaisuudesta voi kuitenkin kuulua sanoina, jotka vaikuttavat muita vaihtoehtoja vähättelevältä jääräpäisyydeltä (vrt. Bloch 1986, 46). Haastateltava kuitenkin kuulostaa kannattamansa aluemielikuvan luotettavalta toteuttajalta. Näytteen toisessa osassa sama puhuja tunnustaakin muut vaihtoehdot asiayhteyden vaihtuessa.

”Meillä tulisi olla yksi vahva näkemys ja visio siitä, mitä tässä tapauksessa, meidän aluerakenne ja kuntarakenne ja sen suunnat ovat... [mutta kuitenkin] Sitä helposti halutaan tehdä yksinkertaistamalla vastakkainasettelua ja sitten kuitenkin paljastuu, että maailma on hyvin yhteen kietoutunut, ja sellaista vuorovaikutusta erilaisilla tasoilla kuitenkin on.” (H6)

Seuraavassa sitaatissa on vastaava esimerkki, jossa haasteltava ensin kritisoi muiden, tässä tapauksessa kunnan luottamushenkilöiden, ehdottomuutta tuottavaa puhuntatapaa. Haastateltava kuitenkin osoittautuu eri asiassa yhtä ehdottomaksi vaatiessaan pieniltä kunnilta haluamiaan toimenpiteitä välittömästi kuin ne olisivat ainoa keino pelastaa kunnat ahdingolta. Sanavalinnoista välittyvä mielikuva kuin kunta olisi alue, jonka on ehdottomasti omaksuttava mainitsematta jätetty toimintamalli, jos se aikoo selviytyä. Tässä sitaatissa on muutosmyönteisenkin puhunnan piirteitä, mutta ei muutosmyönteisten sanojen käyttöä. Esitetty vaihtoehto nähdään ehdottomuusvimmaiselle puhunnalle tyypillisenä pakkotilanteena.

”No mä olin yhdessä tilaisuudessa, jossa oli paljon luottamushenkilöitä, niin he vaativat, että jokaisella kunnalla pitää olla kiintiöpaikka. Itse en tietenkään ajattele näin.” (H4)

”Nyt on pakko saada muutosta tähän perinteiseen toimintatapaan ja ihan oikeasti lähteä ennakkoluulottomasti toimimaan ja bakemaan niitä uusia reittejä toimia.” (H4)

Kaukoarvailevan puhunnan tunnusmerkit, kuten välittyvä mielikuva kysymysmerkkien alueesta, täyttyvät yhdessä seuraavista kolmesta puhepöiminnassa, kun kahdessa muussa kyseistä puhuntatapaa kritisoidaan. Ensimmäisessä näytteessä arvailaan, millaiseksi kunta on muuttunut kaukaisessa tulevaisuudessa ainakin sadan vuoden päässä. Niin kaukaisen kunnan hallintoa arvioidaan sanalla ”ehkä”, mikä osoittaa etäiseen tulevaisuuteen kurkistamisen arvailuluonteen. Arvailuun valkopukuisen miesraadin johtamasta kaukaisesta tulevaisuudesta sekoittuu ironian sävyttämiä piirteitä tietiselokuvistakin. Tietämättömyys kaukaisista tapahtumista tulee ilmi. Arvailun voi perustaa vain nykyhetken ja menneisyyden havaintoihin, jotka helposti petteävät monen muuttujan vaihdella pitkäällä aikavälillä. Alueista vuosisatojen kuluttua puhunnalla välitetyt mielikuvat ovat epäluotettavia saattaen kuulostaa kuin alueiden tulevaisuudesta ei voitaisi tietää mitään.

”Onko se kunta sitten vaan tällainen virtuaalikuunta? Ehkä siellä joku raati on niin kuin jossain hyvissä tieteellisissä elokuvissa. Siellä on aina ne valkoisiin pukeutuneet kymmenen miestä, jotka tekevät tärkeimmät päätökset. Ehkä se (virtuaalinen kunta) sadan vuoden päästä voi olla tullut nykyisestä.” (H9)

Kaksi haastateltua kritisoi alueiden tulevaisuuden esittämistä kysymysmerkkeinä, koska alueiden tulevaisuutta ei voida suunnitella arvauksilla. Nykyhetken ennusmerkit eivät ole riittäviä, jotta tiedettäisiin, mitä kaukaiset ajat tuovat tullessaan. Tuskin päädytään juuri kymmenestä valkoasuisesta miehestä koostuvan raadin johtamaan tietoverkkoon siirtyneeseen kuntaan, mutta jonkun kuntien tehtäviä täytyy kaukaisessa tulevaisuudessakin ohjata. Arvailu alueiden hallinnon muuttumisesta pitkien aikojen kuluessa ei ole perustetonta. Mielikuvilla alueen tulevaisuudesta kysymysmerkkinä pystytään lisäksi rohkaisemaan vaikeiden valintojen tekemiseen, koska kaikki valinnat ovat osittain arpapeliä. Parisataa vuotta sitten harva kykeni ennustamaan Suomeen perustettavan merkittäviksi toimijoiksi kehittyviä aluehallintorakenteita nimeltä kuntia, vaikka signaaleja saattoi jo olla.

”Jos nykyisistä beikoista signaaleista vetäisi trendiä jobonkin sadan vuoden päähän, niin silloin sellainen maailma on mahdollinen, jossa ihmiset eivät enää kohtaa toisiaan fyysisesti.” (H2)

”Sanon nyt vähä jyrkästi, että se on kuitenkin näitten, kun me tehdään 20–30 vuoden tähtäimellä, niin organisaatioita ja kehitetään toimintoja, niin mä näen, että niin pitkälle menevät asiat on epärelevanttejä.” (H3)

Yhden haastateltavan sanojen käyttö muistutti rajattomuuseläytyvää puhuntaa. Tietoisena rajallisuudestaan hän kuvitteli itsensä asemaan, jossa on saanut vallan päättää kunnan tulevaisuudesta riippumatta muiden mielipiteistä. Kuvitelmassa voimistuneella vallalla kuntien rakenteet, rajat ja tehtävät muutetaan vastaamaan omia toiveita. Haastateltavan eläytymä kuvitteellinen tilanne alueesta on mielikuvana tyrannimainen yhden henkilön päättäessä muiden asioista. Kuvitelmassa henkilökohtaisen vallan voimistumisestakin näkyy, etteivät sen tarkoitusperät ole itsekkäitä, sillä kuvitelmassa alueiden yleishyödylliset sosiaalipalvelut ja terveyshuolto ovat edistyneet. Ajatuskoetta (Suvin 1997) muistuttava kuvitteellinen tilanne ei voi toteutua, mutta aluekehittämisen vaihtoehtojen seurauksia ymmärretään paremmin eläytymällä aluetta käskyttäväksi itsevaltiaksi. Lisäksi kärjistyksen hankkivat huomiota aluekehittämisen visioituille vaihtoehdoille.

”Jos vois olla Suomen itsevaltiias, eikä tarvitsisi välittää, mitä seuraavissa vaaleissa käy, niin vois olla, että tämä maakuntajako alkaisi pian vastata monella muullakin alueella palveluvastuita kuin vain sosiaali- ja terveyspalveluissa.” (H7)

”Jos olisin Suomen diktaattori, niin sitten ei olisi kuntia, vaan meillä olisi kaupunginosavaltuustot ja maakuntavaltuustot. Mä olisin tämän kuntatason eliminoinut siitä välistä kokonaan.” (H7)

Satumaakaipuinen puhunta näyttäytyi asiantuntijoiden arvioidessa, onko kuntien tulevaisuus valoisa vai synkkä. Alapuolisissa näytteissä on satumaakaipuudelle puhunnalle tyypillistä selittämätöntä uskoa alueiden parempaan tulevaisuuteen. Tämä ei tarkoita, etteivät asiantuntijat osaisi perustella uskomuksiaan. Perusteluissakin kuitenkin on perustelematonta uskoa, jossa alueiden paremman tulevaisuuden palikkojen ajatellaan vain lokahtavan kohdilleen. Valituissa näytteissä haastateltujen sanoissa ilmenee Blochin (1986, 45–46) kuvailema puhtaan uskon kaltainen kaipuu kohdistettuna parempaan kuntaan.

”Siis kylläbän maailman merkit tietysti alkavat hyvin huolestuttavilta tällä hetkellä näyttää, mutta siitäkin huolimatta mä näen tulevaisuuden aina valoisaimpana.” (H6)

”Mä oon siis ihan ihmeen teknoutopisti, joten uskon, että se (tulevaisuus) on valoisa. Enemmän pelkään ilmastonmuutoksen romabduuttavan systeemin kuin kuntauudistuksen.” (H7)

”Työlä vastaus, sekä-että! Varmaankin tulee tämä erilaistumiskehitys. Se tulee voimistumaan, sille ei mahda mitään. Kyllä kuitenkin olen optimisti. Luotan, että näitä uudenlaisia tapoja tehdä ja toimia löytyy, jos ei muutoin niin pakon edessä.” (H4)

”Haluan uskoa, että se on valoisa. Haluan uskoa siihen, että lähidemokratia löytää uusia tapoja ja ihmisten aktiivisuus ja halu osallistua osataan ottaa paremmin huomioon.” (H8)

Ensimmäisessä näytteessä huolet kuntien kohtaamista globaaleista uhista eivät horjuta uskoa parempaan tulevaisuuteen. Sama puhunta toistuu toisessa ja kolmannessa näytteessä, jossa teknologian kehityksen uskotaan ratkaisevan vaikeatkin haasteet. Kolmannessa näytteessä tulevaisuudessa odotetaan kohdattavan yhtä paljon haasteita kuin nytkin, mutta silti usko parempaan säilyy. Sama toistuu neljännessä näytteessä, jossa ”vain halutaan”, että keinot aktivoida kuntalaisia kunnan kehittämiseen toimivat tarkempia perusteita vaatimatta. Näytteet osoittavat, että kunnista puhutaan välittäen selittämätöntä uskoa, jossa alueesta välitetään mielikuvaa kuin sen puuttuvat tarpeet täyttyisivät kuin ihmeenä. Ihmettä tuskin tapahtuu, mutta voimakas usko ihmeisiin ylläpitää alueiden uskoa tulevaisuuteen.

Taulukko 1. Utooppiset puhuntatavat esimerkkeineen niihin sisältyvistä luotettavuusongelmista, aluemieli kuvista ja suostuttelutarkoituksista.

Table 1. Utopian talking types and their reliability problems, imagined region and persuasion purpose.

Utooppinen puhuntatapa	Luotettavuusongelma	Aluemieli kuva	Suostuttelutarkoitus
Raakamekanistinen	Usko välinearvoihin ja niiden neutraaliuteen	Osiensa loogiseksi kokonaisuudeksi viritetty aluekone	Alueen kehittäminen järjettä ihannoiden
Muutosmyönteinen	Muutoksen vaivattomuus ja hyödyllisyys	Yhteistyöhaluisten uudistusmielisten kokeiluala	Alueen rohkea uudistaminen
Säilyttämistahtoinen	Muutostarpeen pienenteleminen ja säilytystarpeen suurenteleminen	Menneisyyttä kunnioittava perinteiden alue	Alueuudistuksen pysäyttäminen tai hidastaminen
Kaukoarvaileva	Tulevaisuuden arvaamattomuuden liioittelu	Loputtomien kysymysmerkkien alue	Alueen vaihtoehtojen tiedostaminen ja vaikeisiin valintoihin rohkaiseminen
Ehdottomuusvimmainen	Vaihtoehdottomuuden harhaisuus	Ylivertaisen valinnan aluevalloitus	Alueen tavoitteiden saavuttamisesta vakuuttaminen
Rajattomuuseläytyvä	Vaikutusvallan paisuttelu	Suvereenin itsevaltiaan käskyalue	Alueiden valintojen seurausten hahmottaminen ja huomion hankkiminen
Satumaakaipuinen	Järjellä selittämättömyys	Uskolla syntynyt ihmealue	Alueen tulevaisuususkon ylläpitäminen

Johtopäätökset

Utooppiset puhuntatavat selittävät aluekehittämistä kielenvaraiseen vuorovaikutukseen perustuvana toimintana, jossa alueiden tulevaisuuteen vaikutetaan suostuttelevilla aluemieli kuvilla niiden sisältämien luotettavuusongelmien varjostamana (Taulukko 1). Puhunnan välittämien aluemieli kuvien luotettavuusongelmassa on kyse alueesta annetusta karkeasta yleiskuvasta, jossa joitain sen piirteitä liioitellaan ja toisia vähätellään tai jopa kuvitellaan kadoksiin. Aluemieli kuvien suostutteluvoima perustuukin siihen, ettei niiden luotettavuusongelmaa tunnusteta, tai sitä ei pidetä niin merkittävänä, että se vaikuttaisi suostuttelutarkoitusten uskottavuuteen. Jotkut havaituista utooppisista puhuntatavoista sopivat toisia paremmin teknokraattiseen eli asiantuntijavaltaiseen kehittämiseen kuten kuntien aluesuunnitteluun ja päätöksentekoon. Osaan niistä asianmukaisen koulutuksen ja kokemuksen hankkineet asiantuntijavirkamiehet saattavat suhtautua varauksellisesti.

Raakamekanistinen puhuntatapa on yleistä asiantuntijalähtöisessä aluekehittämisessä. Asiantuntijavaltaisuuden tarkoitus ei ole kehitettävän alueen asukkaiden kohtelemisen mekaanisen koneiston osina, mutta tälle puhunnalle ominaista on insinöörimäinen suhtautuminen alueen kehittämiseen. Raakamekanistinen puhunta on osa teknokraattista aluekehittämistä, joka keskittyy tiettyyn osaan aluekehittämisen kokonaisuudesta, kuten kuntaviranomaisten tehtävien hoitamiseen kuuluvaan vastuuseen valvoa muun muassa resurssien riittävyttä kuntien tehtävien hoitamiseksi. Kuntaan suhtaudutaan tässä viitekehyksessä vertauskuvallisena aluekoneena, jonka polttoainevarastojen riittävydestä ja voimavarojen jakamisesta on huolehdittava.

Muutosmyönteistä puhuntaa saatetaan vicroksua asiantuntijavaltaisessa julkishallinnossa. Alueen nykytilasta ja tulevaisuudesta puhuminen liian suurin odotuksin tulkitaan herkästi asiantuntijamaisen varovaisuuden ja vastuullisuuden puuttumiseksi. Kuntahallinnossa ollaan tietoisia riskeistä, jolloin perusteettomien positiivisten tulevaisuuspuheiden saatetaan ajatella olevan jopa julkisviranomaisen etiikan vastaista. Muutosmyönteisen puhunta myös täyttää asiantuntevan näkökulmasta laiskan ja kriitikittömän ajattelun tuntomerkit, jonka varaan alueen kehittämistä ei voida perustaa. Muutosmyönteisyys toisaalta loistaa puhunnassa kuntien rakentaessa imagoa uusien asukkaiden houkuttelemiseksi välittämällä vetoavia mielikuvia avoimesta ja uudistusmielisestä kunnasta.

Muutospaineissa, kuten SOTE-uudistuksessa, asiantuntijoiden on otettava kantaa, mistä asioista kuntien tulisi pitää kiinni. Säilytystahtoinen puhunta onkin arkea kuntahallinnossa. Jänniteitä syntyy virkamiestenkin ollessa keskenään tai vaaleilla valittujen kunnanvaltuuston edustajien kanssa eri mieltä siitä, mitä pitäisi muuttaa ja mitä säilyttää. Tarkoittamani säilytystahtoinen puhunta liittyy tunnepitoisiin perinnearvoihin, joiden suojeleminen on osa asiantuntija-aluehallinnon tehtäviä. Teknokraattinen hallintokulttuuri joskus korostaa kuntien taloudellisen toimintakyvyn merkitystä raakamekanistisella puhunnalla, mutta asiantuntijavirkamiesten täytyy joskus lainkin velvoittamana puhua säilytystahtoisesti. Alueilla on lakisääteisiä suojelutehtäviä, joiden syyt eivät ole ensisijaisesti taloudellista etua tavoittelevia. Esimerkiksi rakennusperinnön varjelen syyt ovat historian arvostamisessa.

Kaukoarvailevan puhunnan sopivuus kuntien johtamiseen ja suunnitteluun on kaksijakoinen. Vaistomaiset arvailut tulevaisuudesta eivät sovellu asiantuntijakulttuuriin, joka edellyttää tietämistä, vaikka tietäminenkin sisältää asioita, joista ei ole varmuutta. Kunnallisen viranomaisen vastuullisessa tehtävässä ei kuitenkaan voida ajatella, että tulevaisuus olisi täysin hallitsematonta arpapeliä, johon oikeita johtamisen ja suunnittelun valintoja tekemällä ei voida vaikuttaa. Kaukoarvaileminen on kuitenkin systemaattisenkin tulevaisuuden ennakoinnin esivaihe, jota kuntahallinnossakin tehdään muun muassa kehiteltäessä kuntien mahdollisia tulevaisuuksia ennustavia skenaarioita. Muutoin kaukoarvailevan puhuntaan saatetaan suhtautua omituisena asiantuntijatiehdolla ohjatuissa kunnissa. Tulevaisuudella arvuuttelu saatetaan mieltää jopa valeuutisten kaltaisiin pyrkimyksiin alentaa julkisvallan uskottavuutta.

Haastatteluaineisto osoitti ehdottomuusvimmaistakin puhuntaa kuultavan kuntien kehittämisen asiantuntijoilta. Periksi antamaton ehdottomuusvimma todennäköisesti saa nuivan vastaanoton kuntahallinnossa, jossa asiantuntijuuden tarkoituksena on tunnistaa vaihtoehtoja. Ylimielisyydeksi herkästi tulkittava puhunnan ehdottomuusvimma sopii huonosti keskustelemaan demokratiaan viestittäen uskosta vanhanaikaisiin hierarkkisiin johtamiskäsityksiin. Jokaisella asiantuntijalla ja kunnanvaltuuston jäsenellä on kuitenkin mielipiteitä kuntien kehittämisen toivotusta suunnasta, joita he pitävät muiden mielipiteitä parempina. Siksi asiantuntijakin saattaa välillä puhua kuin näkisi vain oman vaihtoehdonsa. Toisinaan ehdottomuusvimmainen puhunta saattaa olla tahatonta. Asiantuntijuus tuo mukanaan tarpeen osoittaa tietävän täsmälleen, miten tietyissä tilanteissa toimitaan. Ehdottomasti on puhuttava esimerkiksi silloin, kun laki ei mahdollista rakentamista sinne, minne toimiluvan hakija taipumatta haluaisi.

Kuntakehittämisen asiantuntijatkään eivät välttyä rajattomuuseläytyvältä puhunnalta. Julkishallinnossa on silti syy suhtautua penseästi tähän puhuntatapaan. Rajattomuuseläytyvä puhunta kuten kaukoarvaileva puhunta liittyy riskinottamiseen. Periaatteessa kunnat ottavatkin riskejä tehdessään hankintoja ja kaavoittaessaan aluettaan tarkoituksiin, joiden kannattavuus ei ole taattu. Julkishallinnon kuitenkin tulisi olla tarkkaa ja harkittua verovarojen käyttöä. Kaukoarvaileva puhunta pyrkii oikeuttamaan riskin antamalla alueista mielikuvan kuin niiden kehittäminen olisi rulettia, jolloin kynnyks valita riskivaihtoehto madaltuu. Rajattomuuseläytyvällä puhunnalla tuotetulla vaikutusvaltaa liioittelevalla mielikuvalla voidaan puolestaan uskotella, että tietyn henkilön johdossa kunta tai muu alue pystyy mihin tahansa ja voi ottaa riskejäkin. Toisaalta rajattomuuseläytyvä puhuntakin

voi toimia kuntaimagon luomisessa antamalla kunnasta mielikuva elämää suurempana asuinpaikkana. Se sopii myös skenaariomallien kehittämistyöhön innoittamaan leikkisillä visioilla.

Havaituista utooppisista puhuntatavoista viimeinen on harvinainen kuntahallinnossa. Puhuminen pelkällä haaveilevalla uskolla saavutettavasta paremmasta kunnasta alentaa herkästi kuntakehittämisen asiantuntijan uskottavuutta. Toiminnan riskit tunnistamaan pyrkivässä ja julkisvastaullisessa kuntien kehittämisessä tukeudutaan perusteltuihin valintoihin, joissa perusteettomalle uskolle on vähän tilaa. Kuntahallinnon asiantuntijatkin kuitenkin ovat tulevaisuudesta huolta kantavia ihmisiä kuten kuntien asukkaat, joiden hyväksi asiantuntemusta käytetään. Heillä on henkilökohtaisiin arvoihin perustuvia ihanteita ja asiantuntijatyössä jaksamaan auttavaa uskoa. Satumaakaipuinen puhunta ei sovellu tietotaitoa vaativaan johtamisen ja suunnittelun työhön. Poikkeuksellisista kriiseistä selviämistä ja ratkeamattomilta tuntuvien kiistojen selvittämistä voi kuitenkin edistää osapuolten muistuttaminen perimmäisistä syistä kuntien kehittämisen taustalla.

Havaittujen utooppisten puhuntatapojen perusteella alueita kehitetään ristiriitaisilla, mutta kehitystä tiettyyn suuntaan suostuttelevilla aluemielikuvilla. Ne heijastavat alueiden yhtäaikaista tarpeita vaalia perinteitä, pyrkii uudistumaan, vaatia tuloksia, huomioida voimavarat, ennakoida muutoksia ja uskoa hyvään tulevaisuuteen. Puhunnan utooppisuus ei ole puheavaruuden arvotonta taustahälinää, vaan puhunnan aluemielikuvat ovat aluekehittämisvälineitä, joilla vaikutetaan kunnalliseen päätöksentekoon ja julkisuuskuvaan rakentamiseen, ellei jopa ratkaista, millaiseen tulevaisuuteen alueita kuljetaan. Utooppisella puhunnalla on ainakin kahdenlaisia kuntia hyödyttäviä käyttötarkoituksia. Taito ymmärtää ja hyödyntää sitä antaa kunnalle edun alueiden välisessä kilpailussa. Kilpailuhyödyn lisäksi utooppista puhuntaa voidaan käyttää yhteisvastaullisesti. Mielipiteiden utooppiset sisällöt purkamalla voidaan rakentaa luottamusta ja ymmärrystä toimijoiden välille, mitä tarvitaan eri taustoista tulevien aluekehittäjien väärinymmärrysten välttämiseksi. Erilaisten aluekehittämispuheiden utooppisen luonteen tai aspektin tunnistamisen tulisikin kuulua julkisvastaukseen esimerkiksi osana informaatiovaikuttamisesta valistamista.

Lähteet

- Anderson, B. (2006) Transcending without transcendence: Utopianism and Ethos of Hope. *Antipode* 38(4) 691–710. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2006.00472.x>
- Balasopoulos, A. (2006) Anti-utopia and dystopia: rethinking the generic field. *School of Fine Arts Publications* 16 59–67. <https://doi.org/10.5325/utopianstudies.26.2.0383>
- Baeten, G. (2002) The Spaces of Utopia and Dystopia: Introduction. *Geografiska Annaler, Series B, Human Geography* 84(3–4) 141–142. <https://doi.org/10.1111/j.0435-3684.2002.00119.x>
- Bloch, E. (1986). *The Principle of Hope* (in German). Translated by Plaice, N., Plaice, S. & Knight, P. 2nd ed. MIT Press, Cambridge.
- Bloch, E. (1985) Ennakoitu todellisuus: Mitä on utooppinen ajattelu ja mitä se saa aikaan? Teoksessa Rahkonen, K. & E. Sironen (toim.): *Bloch, Ernst, Utopia, luonto, uskonto*, 34–40. Kansan Sivistystyön Liitto, Helsinki.
- Burke, K. (1967) *The Philosophy of Literary Form: Studies in Symbolic Action*. University of California Press, Berkeley.
- Clays, G. & Sargent, L. (1999) *Utopia reader*. New York University Press, New York.
- Dima-Laza, R. (2012) Utopia versus dystopia: A Perfect environment for a perfect existence. *International Conference of humanity, history and society* 34 12–16. <http://www.ipedr.com/vol34/003-ICHHS2012-H00005.pdf>
- Foucault, M. (1980) Questions in geography. Teoksessa Gordon, C. (toim.): *Power/Knowledge: selected interviews and other writings 1972–1977* 63–77. Pantheon Books, New York.
- Friedmann, J. (2000). The Good City: Defense of Utopian Thinking. *International Journal of Urban and Regional Research* 24(2) 460–472. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00258>
- Geras, N. (2000) *Minimum utopia: Ten Theses*. Socialist Register. <<https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/us/geras1.htm>>. 18.5.2020.
- Gregory, D. (1996) *Geographical imaginations*. Blackwell, Cambridge.
- Habermas, J. (1987) *Theory of Communicative Action: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Beacon Press, Boston.

- Harvey, D. (2000) *Spaces of Hope*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Holloway, J. (2010) *Crack capitalism*. Pluto Press, London & New York. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt183p362>
- Hyyryläinen, E., Karhu, M & Luoto I. (2018). Tulevaisuuden kunta kehittyi organisaatioparadoksien ristiaallokossa. *Focus Localis* 46(1) 8–21.
- Hyyryläinen, T. (2019) *Utopioiden paluusta ja visioiden voimasta*. Versus-lehden tiededebatti. <<https://www.versuslehti.fi/tiededebatti/utopioiden-paluu-aluekehittamiseen/>>. 25.2.2020.
- Itkonen-Kaila, M. (1998) Thomas More ja hänen Utopiansa. Teoksessa Itkonen-Kaila, M. (toim.): *Thomas More: Utopia* 7–21. WSOY, Juva.
- Jacoby, R. (2005) *Picture imperfect: Utopian Thought for an Anti-Utopian age*. Columbia University Press, Columbia.
- Jameson, F. (2005) *Archaeologies of the Future: the desire called utopia and other science fictions*. Verso, London.
- Johnson, G. (2011) *Elements of the utopian*. The Davies Group, Colorado.
- Kallis, G. & March, H. (2015). Imaginaries of hope: The utopianism of degrowth. *Annals of the Association of American Geographers* 105(2) 360–368. <https://doi.org/10.1080/00045608.2014.973803>
- Karhu, M. (2019) Utopia, utopismi ja paikan tutkimus. *Alue ja ympäristö* 48(1) 117–123. <https://doi.org/10.30663/ay.75179>
- Karjalainen, P. T. (2006) Topobiografisen paikan tulkinta. Teoksessa Knuutila, S. Laaksonen, P. & Piela, U. (toim.): *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 83–92. Gummerus, Jyväskylä.
- Katajamäki, H. (2016) Aluekehittämisen sumea tulevaisuus. *Terra* 128(2) 95–98.
- Kymäläinen, P. (2006) Paikan ajattelun haasteita. Teoksessa Knuutila, S. Laaksonen, P. & Piela, U. (toim.): *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu* 203–217. Gummerus, Jyväskylä.
- Lahtinen, M. (2017) Utopiat ja niiden vastakuvat. *Futura* 1 5–13.
- Lahtinen, M. (2002) *Matkoja utopiaan*. Otavan Kirjapaino, Keuruu.
- Lakkala, K. (2018) Esipuhe. Teoksessa: Mentula, M., Lakkala K. Suominen, S. & Era, H. (toim.): *Utopia työkaluna: irti vaihtoehdottomuuden valheesta* 6–11. Demokraattinen Sivistysliitto, Helsinki.
- Lakkala, K. (2017) Utopiat yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiana. *Futura* 1 14–21.
- Lakkala, K. (2014) *Utopia tänään: yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiaa*. Kampus Kustannus, Jyväskylä.
- Latvala, P. (2006) Suvun satumailta katkeruuden kentille. Paikka kokemuksena ja tunnetilana. Teoksessa Knuutila, S. Laaksonen, P. & Piela, U. (toim.): *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu* 171–186. Gummerus, Jyväskylä.
- Levitas, R. (2013) Discourses of risk and utopia. *Journal of Architectural Education* 67 (1) 122–128. <https://doi.org/10.1080/10464883.2013.771532>
- Levitas, R. (2010) *The Concept of utopia*. 2nd ed. Peter Lang AG, Bern.
- Linnamaa, R. & Sotarauta, M. (2000) Verkostojen utopia ja arki. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan kehittäjäverkostosta. Tampereen yliopisto: Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. *Sente-julkaisuja* 7.
- Lintilä, K. L. (2016) 50-vuotta aluepolitiikkaa aitiopaikalla. *Terra* 128(2) 98–100.
- Locke, C. (2017) *The real reason dystopian fiction is roaring back*. Wired. <<https://www.wired.com/2017/02/dystopian-fiction-why-we-read/>>. 25.2.2020.
- Lundström, N. (2017) *Aluekehittämisen pirullinen peli*. Acta Wasaensia, Vaasa. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-623-4.pdf
- Luoto, I. & Karhu, M. (2018) Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit. *Terra* 130(2) 69–81. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019102835203>
- Luoto, I. (2008) Paikan tekstit ja niiden henki: Johdatus Geosemiotiikkaan – matkakertomus paikan kulttuurilliseen ytimeen. *Nordia Geographical Publications* 37(2). Multiprint Oy, Oulu.
- Moisio, S. (2012) *Valtio, alue, politiikka: Suomen tilasubteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*. Vastapaino, Tampere.
- Moylan, T. & Baccolini, R. (2014) *Demand the impossible: science fiction and the utopian imagination*. Peter Lang, Bern.
- Phillips, R. (1993) The Language of images in geography. *Progress in Human Geography* 17(2) 180–194. <https://doi.org/10.1177/030913259301700203>
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009) *Kurssi kohti diskursia*. Vastapaino, Tampere.
- Pietilä, V. (2004) Kaiken takana on teknologia: Harold Innis ja Marshall McLuhan tekivät välineistä viestintäteoriaa. Teoksessa Mörä, T. Salovarra-Moring, I., Valtonen, I. & S. (toim.) *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Gaudeamus, Helsinki.
- Pinder, D. (2013) Reconstituting the possible: Lefebvre, Utopia and the Urban Question. *International Journal of Urban and Regional Research* 39(1) 28–45. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12083>
- Portolano, M. (2012) The Rhetorical Function of Utopia: An Exploration of the Concept of Utopia in rhetorical theory. *Utopian Studies* 23(1) 113–141. <https://doi.org/10.5325/utopianstudies.23.1.0113>
- Postman, N. (1985) *Huutamme itsemme bengiltä*. WSOY, Helsinki.
- Pylkkö, P. (2013) *Ajatus ja kädet*. Uuni, Taivassalo.
- Sarajarvi, A. & Tuomi, J. (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

- Sargisson, L. & Sargent, L. (2017). Lived Utopianism: Everyday life and intentional communities. *Communal Societies* 37(1) 1–24.
- Seitamaa-Hakkarainen, P. (2019). *Kvalitatiivinen sisällönanalyysi: sisällön analyysin keskeisiä puenteita*. Metodix. <<https://metodix.fi/2014/05/19/seitamaa-hakkarainen-kvalitatiivinen-sisallon-analyysi/>>. 25.2.2020.
- Sargent, L. (2010): *Utopianism: very short introduction*. Oxford University Press, New York.
- Suvin, D. (1997) Locus, Horizon and Orientation: The Concept of Possible Worlds as a key to Utopian Studies. Teoksessa Daniel, J. O. & Moylan, T. (toim.): *Not yet: reconsidering Ernst Bloch* 122–137. Verso, Lontoo & New York. <http://dx.doi.org/10.1093/actrade/9780199573400.001.0001>
- Williams, R. (2005) *Culture and materialism: selected essays*. Verso, Lontoo & New York.